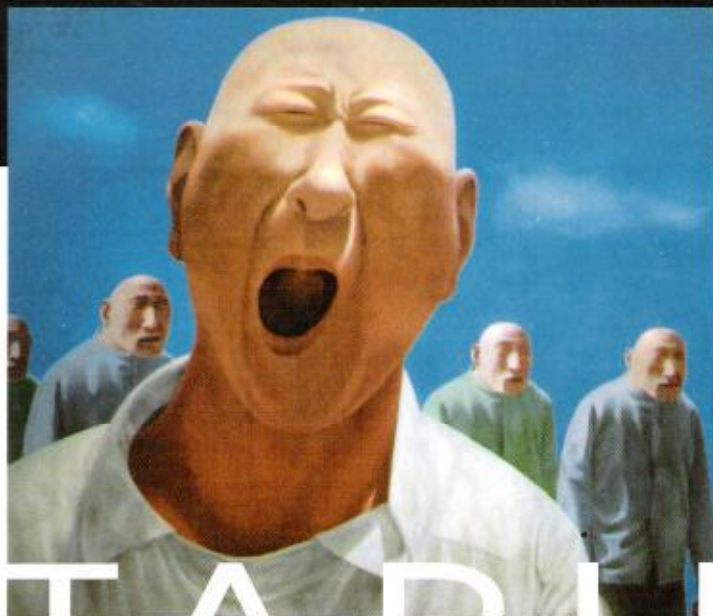

P E T R B A K A L Á Ť

TABU V SOCIÁLNÍCH VĚDÁCH

Rozdíly mezi rasami / Judaismus jako evoluční skupinová strategie / Eugenika

KONTROVERZNĚ

Petr Bakalář

TABU V SOCIÁLNÍCH VĚDÁCH

Petr Bakalář

TABU

**V SOCIÁLNÍCH
VĚDÁCH**

VOTOBIA PRAHA

1. Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.
2. Každý má právo vyjádřit své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.
3. Cenzura je nepřipustná.

*Listina základních práv a svobod,
oddíl druhý, Politická práva, článek 17.*

Obsah

Předmluva	9
Rozdíly mezi rasami	13
I. Úvod do problematiky.....	13
II. Teorie vzniku rozdílnosti ras.....	25
III. Rozdíly mezi rasami v současném světě.....	35
IV. Sociální důsledky rasových rozdílů.....	71
V. Otázka viny a trestu.....	74
VI. Kritika teorií.....	79
VII. Apendix - Romové v ČR.....	89
Judaismus jako skupinová evoluční strategie	102
I. Úvod do problematiky.....	102
II. Antisemitismus ve světle teorie sociální identity.....	148
III. Židovské strategie pro boj s antisemitismem.....	166
IV. Vliv židovských intelektuálů na sociální vědy a politiku.....	183
V. Některá další témata.....	208
VI. Závěr.....	222
VII. Kritika.....	226
VIII. Apendix: Skupinové strategie - teoretický rámec.....	237
Eugenika	247
I. Úvod do problematiky.....	247
II. Vzestup a pád eugeniky.....	249
III. Od eugenického k dysgenickému vývoji.....	253
IV. Genetická deteriorace.....	268
V. Eugenické programy.....	289
VI. Etické principy eugeniky.....	293
VII. Budoucnost eugeniky.....	299
VIII. Kritika teorií.....	304
IX. Apendix: Paradox sociobiologie - sociální versus reprodukční úspěch.....	315
Slovníček pojmů	320
Literatura	325

Motto:

*The most therapeutic response
to a lie is its exposure, not its
suppression.*

(Harold A. McNeill)

Předmluva

Teoreticky je věda ve volbě a plnění svých výzkumných úloh v zásadě svobodná a tato svoboda je zaručena ústavou - legitimuje se svým vztahem k pravdě a k hledání pravdy. Nemůžeme však přehlédnout skutečnost, že v některých dobách a společnostech se hledání pravdy zanedbává, potlačuje, ba dokonce zakazuje. To se může uskutečňovat státní, stranickou nebo náboženskými institucemi prováděnou cenzurou, nebo dále tzv. „státním výzkumem“.

Obsahem knihy *Tabu v sociálních vědách* jsou tři témata, která jsou v současné vědě z politických důvodů tabuizována a zkruslována. Kniha přístupnou formou sumarizuje práce několika vědců, kteří se tématy zabývají, a pokouší se rovněž o kritické posouzení těchto koncepcí. Vychází z poznatků evoluční biologie, sociální psychologie, sociologie, historiografie a dalších vědních disciplín.

Na úvod je nutné si přiznat skutečnost, že sociální vědy jsou především ideologické a vyprodukovaly relativně malé množství vědeckých teorií. Ačkoli dat v psychologii a sociálních vědách obecně velmi rychle přibývá, je jen velmi málo teorií, které by je dokázaly smysluplně pospojovat do systémů, jež by měly vysvětlovací sílu. Na druhou stranu velké množství dat představuje jistě nebezpečí - je totiž možné nalézt důkazy téměř pro cokoli.

V otevřené společnosti by měli být lidé připraveni diskutovat o věcech, které jsou v rozporu s jejich vlastním přesvědčením, event. světonázorem. Každá upřímná diskuse se pravděpodobně někomu nebude líbit, případně někoho, zraní. Diskuse o evoluci vadí náboženským fundamentalistům, přesto není mravně pochy-

bená. Svoboda slova by podle některých měla vyřazovat vše, co by se mohlo dotknout skupin, v nichž je členství součástí sebekoncepcie - např. černochů, Židů, homosexuálů, Romů, žen apod. Nesdílím tento názor. Mám rád autory, kteří dávají před politickou korektností přednost svobodě vědeckého bádání.

Studenti a potažmo většina populace je vystavována systematickému ovlivňování, které se, podle mého názoru, týká např. těchto oblastí:

1. Popírání genetických rozdílů mezi rasami, které se dotýkají kognitivních schopností a osobnosti. Idealizace možnosti soužití jednotlivých ras a etnických skupin. Harmonická multietnická společnost je prezentována jako snadno dosažitelný ideál.
2. Prezentace antisemitismu jako psychiatrické poruchy a idealizace judaismu jako eticky vyššího systému („světla národů“).
3. Diskreditace eugeniky jako způsobu myšlení, který vede ke koncentračním táborem a genocidám.

Cílem této knihy je prezentovat názory, které zmíněné tři teze problematizují. To neznamená, že se vším, co je zde uvedeno, beze zbytku souhlasím. Pokládám ale za užitečné, aby se čtenáři s názory zde uvedenými seznámili a vytvořili si svůj vlastní názor. Pokud jím kniha přinese intelektuální obohacení, splní svůj účel.

Je důležité si uvědomit, že označení teorií předložených v této knize za rasistické, event. antisemitské, je jednak nesprávné z hlediska slovníkových definic těchto pojmů („soubor nevědeckých představ... směs předsudků a stereotypů“/„zločinná ideologie hlásající nenávisť k Židům“), jednak se tímto označením teorie nevyvracejí. Vše, co je v knize uvedeno, je otevřeno racionální diskusi a stojí a padá s vědeckými argumenty. Je evidentní, že tato kniha představuje pouhá prolegomena bádání, soustředění materiálu a ipso facto výzvu k jeho lepšímu zpracování, utřídění, doplnění a výkladu.

V kapitole *Rozdíly mezi rasami* vycházím převážně z prací P. Rushtona (University of Ontario), R. Lynna (University of Ulster), M. Levina (City University of New York) a A. K. Jensena (University of California, Berkeley), duchovním otcem části *Judaismus jako evoluční strategie* je K. MacDonald (California State University) a část *Eugenika* je sumarizací prací R. Lynna (University of Ulster).

Můj dík patří těm, z jejichž prací čerpám a kteří mi byli během přípravy této knihy nápomocni cennými radami. Jedná se o Kevinu MacDonalda, Philipa Rushtona a Richarda Lynna. Na přípravě rukopisu se podíleli i mnozí další. Nepřáli si však, aby se zde jejich jména objevila.

Petr Bakalář

P.S.:

Budu pochopitelně vděčen za všechny korekce a návrhy, jichž se mi dostane. Můžete je adresovat na tabu@ivtt.net. Za účelem výměny názorů a prezentací dalších informací, které se do knihy z prostorových a časových důvodů již nedostaly, byla zřízena diskusní webová stránka *Institutu pro výzkum tabuizovaných témat* www.ivtt.net. Na této stránce bude též k dispozici aktualizovaná verze části *Výzkumné projekty - nezodpovězené otázky*, která měla být původně součástí knihy.

Rozdíly mezi rasami

I. Úvod do problematiky

O čem se bude mluvit a o čem se bude mlčet

Pro potřeby vědy a účinné sociální politiky je třeba povznést se nad ideologické termíny, jako jsou rasismus a antirasismus. Politická levice odmítla koncept „přežití silnějšího“, protože byl neslučitelný s ideologií rovnosti. Po 2. světové válce politická agenda proti rasovým výzkumům ještě zesílila. V současnosti vládne ortodoxie egalitarismu a environmentalismu. Není to závěr, ke kterému se dospělo na základě vědeckého zkoumání, ale výchozí předpoklad.

Současná dominance egalitářských koncepcí však ještě neznamená, že biologické rozdíly mezi rasami neexistují (či jsou zanedbatelné), že je a priori špatné se nad nimi zamýšlet a zkoumat jejich důsledky pro život společností, ve kterých žijí různé rasové nebo etnické skupiny.

Antidiskriminační zákony znásilňují svobodu slova, která je jinak široce akceptována v nerasistickém kontextu. Je populární si myslet, že rasy jsou nebezpečný mýtus, že ve skutečnosti neexistují, že jsou to sociální konstrukty politicky a ekonomicky dominantních skupin vytvořené k tomu účelu, aby si tyto skupiny udržely své postavení. Podle obhájců egalitarismu zdůrazňování rozdílů mezi rasami může vést ke zvýšenému společenskému napětí a eventuálně k násilí. Ve skutečnosti je to tak, že všechny myšlenky mohou být zneužity k tomu, aby ospravedlnily nenávisť. Náboženství a egalitarismus v tom mají velmi špatnou pověst.

Jak velký pozor si člověk má dát, aby nebyl rasista? Mnoho lidí akceptuje pouze mlčení. Osobně se kloním k názoru E. O. Wilsona (1993, s. 56):

Nejsme nuceni věřit v biologickou uniformitu, abychom potvrdili lidskou svobodu a důstojnost.

Objektivní, vědecky zjištěné rozdíly mezi populacemi a rasami nelze označovat jako rasismus. Rasismus jako především společenský jev nelze ztotožňovat s vědeckým výzkumem rasových a populačních rozdílů a charakteristik.

Klíčovým pojmem je *rasový realismus*, který by měl být respektován v oblastech jako medicína, vzdělávání, kriminalita a sociální politika.

Reakce na publikování

Reakce na publikování výzkumů, které se zabývají rozdíly mezi rasami, připomínají praktiky inkvizice. Poté, co Rushton, jeden z hlavních autorů, z kterých v této kapitole čerpám, začal v Kanadě publikovat své výzkumy, došlo k těmto reakcím (Whitney, 1996):

- premiér Ontaria žádal jeho propuštění z vysoké školy,
- vyšetřování policií,
- útoky v prominentních novinách a v televizi, kde byl demonizován,
- tlak na jeho propuštění z *Behavior Genetics Association*,
- nejenom politická levice, ale i jedno přední pravicové periodikum odmítlo uveřejnit placený inzerát na jeho knihu.

Žádný z těchto útoků nebyl založen na logické argumentaci, která by zpochybňovala Rushtonovy výzkumy, ale jednalo se o emocionální útoky na jeho „odpornou osobnost“.

Levinovi (Levin, 1997, s. 16) bylo vyhrožováno smrtí, nacházel v poště exkrementy, byl terčem žhářství a urážlivých telefonátů. Podle Levina mají A. Jensen, J. Rushton a E. O. Wilson podobné, leckdy i horší zkušenosti.

Řada lidí trpí různými stupni tzv. *Auschwitz komplexu*, což je tendence reagovat na jakoukoli zmínku o rozdílech mezi rasami, eugenice a analýze chování Židů asociacím řetězcem *Hitler-koncentrák-genocida* (Bakalář a Houser, v přípravě). Je nasnadě, že tento přístup znemožňuje racionální diskusi.

Věda je založena na verifikaci a falzifikaci hypotéz. Bohužel v této oblasti je kritika ze strany environmentalistů málokdy bez útoků ad hominem.

Co je rasismus?

Rasismus se často chápe jako přístup k jedinci na základě jeho rasy/etnika. Podle této definice by mělo být rasistické, tj. špatné, pokud např.:

- lidé dávají přednost partnerům z vlastní etnické skupiny,
- někdo nemá rád životní styl černochoů nebo Romů a nepřeje si se s nimi stýkat,
- někdo tvrdí, že černoši jsou lepší basketbalisté než běloši,
- si bílí rodiče přejí adoptovat bílé dítě, černí černé atd.

Nic z toho ale neznamená, že se někomu přeje něco zlého. Každý dává přednost jistým lidem před jinými (ať veřejně prohlašuje cokoli), to však neznamená, že je rasista. V této souvislosti je zajímavá existence tzv. *černého rasismu* (black racism). Pozitivní diskriminace vede k tomu, že Afroameričan dostane přednost před bílým Američanem jenom proto, že náleží k negroidní rase.

Typickou ukázkou toho, jaký je současný politický postoj k zkoumání rasových rozdílů, je definice rasismu podle *Všeobecné encyklopedie*. (1996):

Rasismus je soubor nevědeckých představ a koncepcí založených na předpokladu fyzické a duševní nerovnosti a nerovnoprávnosti různých ras, tj. na základě biologické (tzv. rasové) klasifikace. Směs sociálně psychologických stereotypů a předsudků, které jsou výrazem krajního etnocentrismu a xenofobie. ... Rasistické postoje spojené s agresí jsou často patrné u sociálně neúspěšných jedinců a mají svůj základ v individuální i skupinové frustraci. ... Pojem rasa je v sociálních vědách diskreditován jako kulturně zcela irelevantní.

Biologická báze etnocentrismu

Lidé modifikují své chování k druhým mimo jiné podle toho, jak jsou si geneticky podobní. Je pravděpodobné, že xenofobie má genetickou komponentu. Rushton (1997a, s. 85-88) sumarizuje:

- Mnoho výzkumů ukázalo, že lidé více pomáhají členům stejné rasy nebo země než členům jiných ras či zemí a že antagonismus mezi společenskými třídami a mezi státy může být větší, pokud se jedná o příslušníky rozdílných ras/etnik.

- Zvířata projevují strach a nepřátelství k cizincům, i když s nimi neudělala žádnou špatnou zkušenost. Opice a lidoopi zaženou cizince stejného druhu podobným způsobem jako děti jiné dítě, které mezi ně nepatří. I velmi malé děti ukazují jasné a často velmi rigidní přezírání/pohrdání dětmi, jejichž etnický nebo rasový původ se liší od jejich.

Altruismus vůči geneticky podobným jedincům je evolučně adaptivní chování/strategie, které umožňuje efektivnější šíření genů nositelů této strategie. Zjistilo se např., že lidé dávají almužnu spíše žebrákům, kteří jsou členy stejné etnické skupiny (Butovskaya et al., 2000). Přehled výzkumů, týkajících se strachu z cizinců, uvádí van der Dennen (1987). Zdá se, že xenofobie je odvrácená tvář altruismu.¹

Důležité ale je si uvědomit, že ne vše, co je přirozené, je správné. Humanita může být především definována jako odklon od „krutosti přirozeného“ směrem k morálce, kultuře a toleranci. Problematiku je možné s trochou nadsázky přiblížit tímto příkladem: V minulosti bylo adaptivní jak to, že muži byli přitahováni mladými fertilními ženami, tak i opatrnost při setkání s cizincem (ať již ze stejné nebo jiné etnické skupiny), a selekce proto vytvořila příslušné psychologické mechanismy. Zatímco první je v neztenčené míře adaptivní stále, o druhém to již zdaleka tolik neplatí.

Tři otázky

Aby se omezilo neadekvátní používání termínu rasista, jehož jediným cílem často je ukončit diskusi, je třeba si položit a zodpovědět tři otázky (Levin, 1997, s. 153):

1. Jsou rozdíly mezi rasami samy o sobě špatné?

Rozdíly mezi rasami jsou biologická skutečnost. Realita může frustrovat naše přání, ale sama o sobě není dobrá ani špatná.

2. Je přesvědčení o rozdílech mezi rasami špatné?

¹ Vedle fenotypové podobnosti hraje jistě roli i podobnost memetická. Allison (1992) doporučuje, abychom se chovali přátelsky k osobám, které jsou s námi kulturně spřízněny, tj. s kterými sdílíme stejné kulturní markery (např. nosíme turban, kouříme cigarety Marlboro), jedná se vlastně o memetický ekvivalent příbuzenského výběru. Je pravděpodobné, že tato memetická podobnost hraje často větší roli než fenotypová.

Přesvědčení samo o sobě je buď pravdivé, nebo nepravdivé, není dobré ani špatné.

3. Je výzkum rozdílů mezi rasami neetický?

Výzkum rozdílů mezi rasami je neetický a potenciálně rasistický, pokud je motivován například radostí z ponižování. Ale pokud je výzkum motivován touhou znát pravdu nebo touhou po spravedlnosti, neetický není.

Rozdělení vědců

Vědci zkoumající rasové problémy se v zásadě dělí do dvou skupin:

1. **Environmentalisté** - popírají biologické rozdíly mezi rasami v kognitivních funkcích a osobnosti, existující rozdílnosti vysvětlují vlivem prostředí.
2. **Hereditaristé** - tvrdí, že rozdíly mezi rasami jsou dány biologicky (hereditárně), a jsou tedy vnějšími podmínkami jen velmi málo ovlivnitelné.

Mezi těmito dvěma konci spektra samozřejmě existuje kontinuum. Nikdo, kdo ve vědě něco znamená, ve skutečnosti nezastává ani jednu z krajních poloh - za vše mohou geny versus za vše může prostředí. (I když i takoví existují - ultraenvironmentalisté začínají premisou, že člověk je výtvorem své vlastní kultury, „kultura dělá člověka“.)

Hereditismus a environmentalismus jsou spíše orientace než absolutní pozice.

Motivy vědců

Nepodařilo se mi nalézt žádný výzkum, který by se blíže zabýval možnými (nevědomými?) motivacemi environmentálních (tedy spíše politicky korektních) a hereditálních (tedy spíše politicky nekorektních) vědců. Uvedený seznam motivů je tedy převážně hypotetický.

Pravděpodobné motivy environmentálních vědců

- harmoničtější vztahy mezi skupinami; pokus zachránit svět tím, že se zneutralizuje; snaha chránit skupiny, které jsou na tom hůře (v naději, že se situace časem upraví),
- neohrozit svoji profesní kariéru (v atmosféře egalitarismu),

- neznalost problematiky, součást sporu společenských a přírodovědných disciplín (sociální vědci do velké míry ztratili kontakt s biologickými vědami),²
- podvědomě pocíťovaná vlastní slabost (která vede k identifikací se slabší skupinou),
- náboženství, event. utopický humanismus (je pravděpodobné, že budou též proti eutanazii, interrupcím, trestu smrti, eugenice),
- potřeba jevit se sám sobě a okolí jako dobrý člověk (který si nepotřebuje zvyšovat sebevědomí na úkor někoho jiného); někdy to bývá jediná cesta k sebevědomí - pokud již nemám znalosti (a pocíťuji to), budu alespoň „hodný“,
- patří ke skupinám, jejichž členové mají pocit, že by byli ohroženi tím, kdyby se o rozdílnosti ras/etnik začalo otevřeně mluvit (např. černoši, ale i Židé).³

Je pravděpodobné, že v této skupině budou proporcionálně více zastoupení sociální vědci, ženy (výrazně feministky), věřící, politická levice (např. neomarxisté) a příslušníci ras či etnik, které se cítí porovnáváním ohroženi.

Pravděpodobné motivy hereditálních vědců

- vědecká zvědavost,
- úcta k pravdě, boj proti lžím a pokrytectví,
- vidí nebezpečí v tom, že se rozdíly ignorují; potřeba to napravit i za cenu toho, že se někdo nebude cítit dobře,

² Madlafousek (1994) píše o insuficienci současných sociálních věd, jejich neadekvátnosti a nekompetentnosti. Wilson (1999, s. 206-207) uvádí: *Stručně řečeno - společenští vědci se jen málo zajímají o podstatu lidské přirozenosti a téměř vůbec o její prapůvod.* Dawkins (1998, s. 13) píše: *Filosofie a obory známé jako „humanitní“ jsou vyučovány téměř tak, jako kdyby Darwin nikdy nežil.*

Nekompetentnost sociálních vědců patrně plyne také z toho, že jsou v průměru méně inteligentní než vědci z okruhu přírodních věd. Weiss (2000, s. 101) odhaduje tento rozdíl na 15 bodů. Podle mých zkušeností je úroveň našich sociálních vědců nižší než jejich kolegu na Západě. Je to patrně především z toho důvodu, že mnoho z nich založilo svoji akademickou kariéru spíše na politické loajalitě s předlistopadovým režimem než na skutečné odbornosti. Např. Konvička (1999) ve své recenzi vysokoškolských skript Bičička a Fraňkové *Etologie člověku* píše, že pro autory současnost „končí zhruba rokem 1973“ a poukazuje na jejich zásadní nepochopení odborné literatury posledních třiceti let.

³ O vlivu židovských intelektuálů na sociální vědy viz část *Judaismus jako evoluční skupinová strategie*.

- potřeba zvyšovat si sebevědomí na úkor příslušníků jiných populačních skupin (vědci však obvykle čerpají sebevědomí ze svých osobních úspěchů než z identifikace se skupinou, národem apod.),
- potřeba strhnout na sebe pozornost (být hrdinou, heretikem, stát proti většině; být tím, kdo říká pravdu).

Je pravděpodobné, že v této skupině budou proporcionálně více zastoupeni vědci z okruhu přírodních věd, muži, ateisté, politická pravice a příslušníci europoidní (event. mongoloidní) rasy.

Dvojitý standard

Levin (1997, s. 112) poukazuje na dvojitý standard při posuzování vědeckých podvodů podle toho, zdali se jich dopustí hereditální, nebo environmentální vědec. Např. ředitel projektu *Milwaukee* byl obviněn z falšování výsledků - zkresloval je tak, aby se zdálo, že podnětné prostředí má větší vliv na zvýšení inteligence dětí, než byla pravda. Jeho chování však nikdy nezdiskreditovalo environmentalisty - na rozdíl od domnělého podvodu Burta, jenž byl a do omrzení je používán jako argument proti zastáncům dědičnosti jako rozhodujícího faktoru.⁴

Snyderman a Rothman (1988) uvádějí, že média stojí většinou na straně environmentalistů a prezentují zkreslené informace. Přestože se většina vědců zabývajících se výzkumy IQ domnívá, že část rozdílů v IQ mezi bílými Američany a Afroameričany je způsobena alespoň částečně geneticky, analýzou stovek mediálních zpráv se zjistilo, že média převážně prezentují názor menší části vědců, která věří, že rozdíly jsou způsobeny environmentálními faktory.

Hereditální vědci bývají někdy obviňováni z toho, že si uměle vybírají materiál, který podporuje jejich teorie, a že je i při malé míře sofistikovanosti možné najít důkazy pro jakoukoli teorii. Po-

⁴ Ve skutečnosti nebyl nikdy předložen důvěryhodný důkaz o tom, že by Burt kokoli falšoval. Burt např. tvrdil, že inteligence jednovaječných dvojčat, která vyrůstala odděleně, spolu vysoce koreluje ($r = 0,77$), což je důkaz vysoké dědičnosti inteligence. Nejnovější studie tento vztah potvrdily ($r = 0,78$). (Herrnstein & Murray, 1996, s. 12)

tíž s touto argumentací je ta, že důkazy podporující názory environmentalistů se nacházejí o poznání hůře.

Environmentalisté a levicově orientovaní vědci často napadají spolehlivost dat, ale sami nenabídnou vlastní data, která by potvrdila jejich teorie. Pokud by se např. rasy nelišily v inteligenci, mělo by pro to existovat mnoho důkazů - ty však neexistují. To by měl být sám o sobě důkaz, že se liší. Kdyby platila tzv. *nulová hypotéza*, pak by byly rasové rozdíly náhodně rozděleny okolo středu (tj. nuly) se stejným počtem negativních i pozitivních odchylek. Ale tak tomu není.

Když někdo tvrdí, že by inteligence černých byla stejná jako bílých, pokud by zmizely rozdíly v prostředí, je na místě otázka „Proč si to myslíte?“, „Co vás k tomu vede?“ Spíše než realita je to přání. Jiní jsou ochotni připustit rozdíly, ale ne důsledky těchto rozdílů. Ptají se: „No a co, že se rasy liší?“ Odpověď na tuto otázku nalezne čtenář v kapitole *Sociální důsledky*. Environmentalisté, kteří věří, že rasové rozdíly jsou dané kulturou, musí podat nekrhovou definici, proč se kultury liší. Zatím se to nikomu nepodařilo.⁵

Homo deceptus: Never trust Stephen Jay Gould

Gouldova kniha *Jak neměřit člověka* se mezi sociálními vědci těší velké oblibě a pro mnohé slouží jako konečný důkaz proti „vědeckému rasismu“. Z tohoto důvodu je třeba poukázat na zásadní nedostatky Gouldova přístupu. Kniha je prezentována jako upravené vydání z roku 1981, ovšem ve skutečnosti k žádným úpravám nedošlo (pouze k přidání některých částí). Je to z toho důvodu, že Gould neviděl potřebu cokoli měnit. Knize je možné vytknout:

- ignorování kritiky prvního vydání - a to především moderních výzkumů o vztahu velikosti mozku a IQ,
- bagatelizování rozdílů ve velikosti mozku mezi rasami,
- osobní útoky na charakter vědců, kteří se zabývají rozdíly mezi rasami,
- mylné informování o roli testů IQ ve vztahu k imigračním zákonům a holocaustu,

⁵ Jedním z pokusů v tomto směru je Diamandova kniha *Osudy lidských společností* - viz dále.

- popírání existence obecného faktoru inteligence (g), přičemž existence faktoru g je jedním z nejlépe ověřených faktů v celé psychologii,
- popíráním rozdílů mezi muži a ženami (v souvislosti s odlišným selekčním tlakem a rozdílnou velikostí mozků),
- popíráním toho, že antisociální chování má genetickou komponentu.

Kuriózním případem toho, jak Gould podsouvá rasovým vědcům rasistické úmysly (byť nevědomé), je jeho analýza Mortonova výzkumu, který se zabýval srovnáváním velikosti lebek příslušníků různých etnik (Gould, 1997, s. 90):

Morton měří pomocí semínek a bere do ruky nebezpečně velkou černošskou lebku. Zlehka ji naplní a párkrát ledabyle zatřepe. V dalším případě se mu ovšem do ruky dostane znepokojivě malá lebka kavkazce: pořádně zatřepe a palcem ještě přitlačí na foramen magnum. Takové věci se snadno stávají i bez vědomé motivace. Očekávání je mocným vodítkem činů.

Michael (1988) přeměřil reprezentativní vzorek Mortonova souboru lebek a zjistil, že Morton udělal jen velmi málo chyb a tyto chyby nebyly ve směru, který Gould předpokládal. Naproti tomu ukázal, že to byl Gould, kdo se při měření dopustil řady chyb.

Případ se dá uzavřít tak, že Gould je typickým příkladem židovského vědce, u kterého strach z antisemitismu zásadně ovlivnil jeho vědecké bádání. Gould nerespektuje, že věda není ani náboženství, ani politika.

Malé rozdíly a velké důsledky

Rozdíly mezi příslušníky jedné rasy jsou větší než rozdíly mezi rasami jako takovými. V žádné měřené vlastnosti nejsou rozdíly mezi rasami velké, pohybují se obvykle mezi 4. až 34. percentilem. Přestože jsou rozdíly malé, střední rozdíly existují a jsou konzistentní (Rushton, 1997a, s. xv).

Zde se často dodává, že statistické rozdíly mezi skupinami nic nevypovídají o jednotlivcích. Není to pravda. Je důležité si uvědomit, že:

- Skupinové rozdíly umožňují určit pravděpodobné vlastnosti jedince. Např. přesto, že některé ženy jsou vyšší než většina mužů, je racionální se vsadit, že první žena, kterou potkáme na ulici, bude menší než první muž.
- Průměrné rozdíly mezi skupinami, i když jsou malé, neztrácejí vzhledem k statistickým vlastnostem normálního rozložení své důsledky. Jensen (1998, s. 355) uvádí, že i když je průměrný rozdíl mezi inteligencí bílých a černých Američanů pouze 15 bodů IQ, v krajních polohách normální distribuce inteligence to vede k tomu, že poměr bílých a černých Američanů s IQ nad 130 bodů je 20 : 1 a IQ pod 70 bodů má 2,3 % bílých a 15,9 % černých Američanů.

Řez normální distribucí vytváří velké rozdíly v početním zastoupení členů dvou skupin, které se liší v průměrné hodnotě. Procento osob se prudce mění, jakmile se vzdálíme od středu. Populace jsou disproporčně zastoupeny na „žádoucím“ a „nežádoucím“ konci spektra (viz obrázek na následující straně).

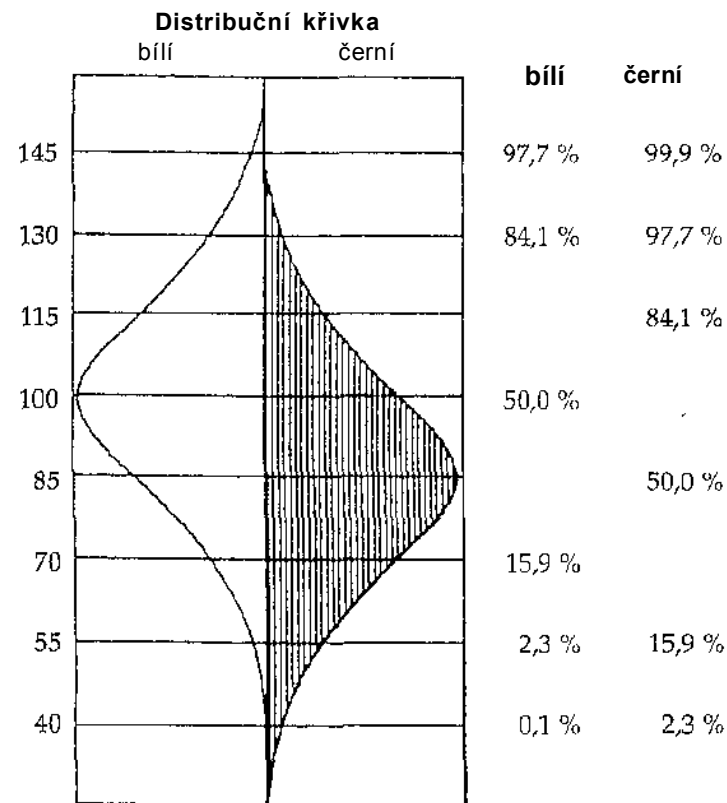
Eysenck (1971, s. 111) varuje před dvěma možnostmi, jak vyjádřit průměrný rozdíl v inteligenci mezi bílými a černými v USA:

- a) zhruba jeden z 10 černochů je stejný nebo lepší než průměrný bílý,
- b) pokud bychom určovali rasu na základě výsledku v IQ testu, máme pouze o 5 % vyšší pravděpodobnost správné volby, než kdybychom místo toho házeli mincí.

Obě možnosti jsou zavádějící, je třeba se jim vyhnout a dávat přednost vyjádření rozdílů v IQ bodech.

Rasy se geneticky liší „pouze“ o 0,0012 % (Levin, 1997, s. 22), ale to může znamenat hodně - lidé a šimpanzi sdílí 98,5 % společných genů. Malé genetické odlišnosti mohou mít nelineární efekt (např. geniální matematik se geneticky liší jen velmi málo od člověka s průměrným matematickým nadáním).⁶

⁶ Feráň a Sršeň (1990, s. 288) uvádějí, že genetická vzdálenost mezi europoidní a negroidní rasou je 0,032, mezi europoidní a mongoloidní 0,019 a mezi negroidní a mongoloidní 0,037. Genetická vzdálenost mezi dvěma populacemi je číselný index, který vyjadřuje stupeň rozdílnosti mezi těmito populacemi v početnosti alel na větším počtu polymorfních lokusů (v citovaném případě se jednalo o analýzu 85 polymorfních lokusů).

Doublethink a ignorance rozdílů

Nevidět rozdíly mezi bílými a černými vyžaduje praxi v *doublethink*:

- Mnoho učitelů v USA očekává od afroamerických dětí slabší výsledky, ale nesmí si to přiznat.
- Policista na základě své zkušenosti očekává kriminální chování/výtržnosti spíše od skupiny mladých černochů než bělochů, ale opět si to „oficiálně“ nesmí myslet.

Podobně jako se v medicíně nevyplatí ignorovat rozdíly mezi organismem muže a ženy, nevyplatí se nevidět rozdíly mezi rasa-

mi. Myšlenka, že se evoluce zastavila u barvy kůže, je naivní. Téměř každý anatomický, fyziologický a biochemický systém, který byl zkoumán, vykazuje rasové rozdíly. Eysenck (1971, s. 20) se logicky ptá, proč by měl být mozek výjimkou.

Rusthton (1997, s. 8) uvádí např. tyto rozdíly:

- 30 % všech lidí v USA, kteří prodělali ledvinové selhání, jsou Afroameričané, ale ti tvoří pouze 10 % dárců, přestože příjemci lépe prospívají s orgány příslušníků stejné rasy.
- Příslušníci negroidní rasy vykazují vyšší riziko, že onemocní rakovinou prostaty, než příslušníci europoidní rasy, u kterých je zase riziko vyšší než u mongoloidů. Jedním z determinantů vzniku rakoviny prostaty je testosteron, v jehož produkci se příslušníci ras liší.
- Asiaté jsou citlivější na léky, které ovlivňují úzkost, depresi a schizofrenii, což v praxi vede k tomu, že vyžadují menší dávky. Jež mají častěji adversivní reakce na alkohol.

Freedman (1974) sledoval chování novorozenců různého rasového původu a zjistil významné průměrné rozdíly ve schopnosti pohybu, držení těla, ve svalovém napětí v různých jeho částech a emocionálních reakcích, které nemohou být vysvětleny environmentálně.

Zatímco zmíněné biologické rozdíly mezi rasami se ještě akceptují, daleko obtížnější je to v diskusích o rozdílech v osobnosti a kognitivních funkcích, je pociťováno, že je v sázce hodnota člověka a úcta k němu. Ale i kdyby tomu tak bylo, lež a zakrývání faktu není důstojnou cestou. Efektivní sociální politika musí být založena na vědeckých faktech, a ne na ideologiích.

II. Teorie vzniku rozdílnosti ras

Tři druhy ras

Existují tři základní lidské rasy (Kašparovský, 1999, s. 89-90):

- *europoidní*, tzv. bílí, cca 45 % lidstva.
Hlavní oblasti rozšíření: Evropa, západní Sibiř, severní Afrika (Arabové), jihozápadní Asie, Indie, přistěhovalé obyvatelstvo Severní Ameriky, jižní a východní Austrálie.
- *mongoloidní*, tzv. žlutí, cca 40 % lidstva.
Hlavní oblasti rozšíření: východní, severovýchodní a jihovýchodní Asie a původní obyvatelstvo Ameriky.
- *negroidní*, tzv. černí, cca 11 % lidstva.
Hlavní oblasti rozšíření: Afrika na jih od Sahary a přistěhovalé obyvatelstvo Ameriky.¹

Zbývá 4 % tvoří smíšené rasové skupiny - mestici (míšenci indiánů a bělochů), mulati (míšenci černochů a bělochů) a zambové (míšenci indiánů a černochů). Je samozřejmě zjednodušující rozdělit veškerou světovou populaci pouze do tří skupin. To by znamenalo vynechat např. Pygmeje a Austronésany a také ignorovat podskupiny v jednotlivých rasách.

- Mezi mongoloidní populací je možno rozlišovat na východní Asiaty (např. Číňany, Korejce a americké indiány) a Jihoasiaty (např. Filipínce, Malajce).
- Mezi negroidní populací je možno rozlišovat na populace hovořící bantuskými jazyky, Pygmeje, Khoisany (tj. Křováky a Hotentoty) a na Afroameričany, kteří jsou hybridovaní (cca 25 %) s americkými indiány a s příslušníky europoidní rasy.

Někteří taxonomové rozlišují 60 (i více) druhů ras. Zjednodušení je pro účely této publikace ospravedlnitelné větší přehledností. Názor, že rasy jsou sociálním konstruktem, neobstojí. Jsou jasně odlišitelné např. krevními bílkovinami, DNA a stavbou lebky (Rusth ton, 1997a, s. 235-236). Kategorie a konstrukty ve vědě mají význam pouze tehdy, pokud mají vysvětlovací hodnotu. Zmíněné tři makrokategorie mají silnou prediktivní validitu (tj. můžeme na je-

¹ Kašparovský používá termín ekvatoriální rasa, která se dále dělí na negroidní skupinu (asi 10%) a australoidní skupinu (asi 1 %). Pro větší vžitost užívám termínu negroidní.

jich základě vytvářet pravděpodobnostní předpovědi). Rasy se mezi sebou liší ve více než 60 proměnných. Mongoloidní a negroidní tvoří konce spektra, europoidní je uprostřed.

Na druhou stranu mezi jednotlivými rasami existují volné přechody, nikoli ostré hranice. Dalším důležitým faktem je, že dva jedinci se liší především proto, že jsou to jedinci, a ne proto, že jsou příslušníky různých ras. Ananthaswamy (2002) uvádí, že 85 % genetické diversity se objevuje mezi jedinci téže skupiny (např. Švédy), 8 % se objevuje mezi populacemi stejné rasy (např. Švédy a Španěly) a 7 % mezi rasami jako takovými.

K- a r-strategie

V přírodě se setkáváme u organismů v podstatě se dvěma odlišnými životními strategiemi a to se strategií **K-** a se strategií **r-**. Obecně se dá říci, že (Storch a Mihulka, 2000):

- **K-** strategové jsou organismy přizpůsobené víceméně stabilnímu prostředí, v němž mohou jejich populace růst až do doby, kdy si jedinci začnou vzájemně konkurovat v získávání zdrojů.
- **r-** strategové jsou organismy přizpůsobené proměnlivému prostředí, v němž populace nedosahují nosné kapacity prostředí. Jedinci zde proto netrpí následkem konkurence a nedostatkem zdrojů, ale umírají právě vlivem proměnlivosti prostředí. Jsou tak zvýhodněni ti, kteří se rychle rozmnožují a produkují hodně relativně méně kvalitního potomstva.

Flegr (1998, s. 17-18) uvádí, že existence **r-** a **K-** strategie byla odvozena z terénních pozorování a že teoretické pozadí celého fenoménu je zatím nejasné.

K-strategie

Tato strategie se uplatňuje v relativně stabilním, předvídatelném prostředí s dostatkem prostředků pro život. Organismy žijící v těchto podmínkách;

1. mají méně potomků (sází na kvalitu),
2. věnují se výchově potomků,
3. mají pevnější párové a vůbec společenské vazby,
4. nemají potřebu podstupovat velká rizika,
5. mají delší průměrnou délku života,
6. mívají větší tělesné rozměry.

r-strategie

Tato strategie se uplatňuje v nejistém, rychle se měnícím prostředí s nedostatečnými prostředky pro život. Organismy žijící v těchto podmínkách:

1. mají více potomků (sází na kvantitu - vyšší maximální rychlost množení, rozmnožují se dříve, potomci nejsou příliš životaschopní, velikost populace silně kolísá v čase),
2. méně se věnují jejich výchově,
3. mají slabší sociální vazby,
4. praktikují riskantní způsoby chování (u lidí např. zvýšená kriminalita),
5. vyšší míra agresivity a soutěživosti,
6. kratší průměrná délka života,
7. mívají menší tělesné rozměry.

Obecně se dá říci, že **r-**strategové využívají příznivá období (dostatek zdrojů) k maximálnímu množení. Mnohé ze svých potomků ztratí v důsledku nečekaných „ekologických katastrof“, ale čím více jich mají, tím více zvyšují pravděpodobnost, že alespoň někteří přežijí. Z tohoto důvodu mají také tendenci se množit více, než umožňuje nosná kapacita prostředí. Na druhou stranu **K-**strategové obvykle tuto míru nepřekračují.^{2,3}

Dle Rushtona jsou tyto strategie do značné míry geneticky podmíněné skupiny znaků, ve kterých se rasy mezi sebou liší. Rushton (1997a, s. 203) uvádí tyto rozdíly:

r-strategie	K-strategie
Charakteristiky rodiny	
Časté vícenásobné porody	Méně časté vícenásobné porody
Krátké intervaly mezi porody	Dlouhé intervaly mezi porody
Mnoho potomků	Málo potomků
Vysoká dětská úmrtnost	Nízká dětská úmrtnost
Nízká rodičovská péče	Vysoká rodičovská péče

² Dá se předpokládat, že i sourozenci se mohou lišit na kontinuu **K-** a **r-** strategie, s tím, že mladší budou mít tendenci být **r-**strategové. Např. podle Sullowaye (1996) si volí nejmladší synové riskantnější způsoby chování. (Toto je příklad environmentálně podmíněná **r-**strategie.) Z hlediska rozdílu mezi pohlavími se dá říci, že muži jsou v reprodukčním chování spíše **r-**strategové a ženy **K-**strategové.

³ S trochou nadsázky je možné přirovnat **K-**strategii k apollinskému typu a **r-**strategii k typu dionýskému.

Individuální charakteristiky

Rychlé dospívání	Pomalé dospívání
Časná sexuální reprodukce	Pozdější sexuální reprodukce
Dožívají se kratšího věku	Dožívají se delšího věku
Vysoké reprodukční úsilí	Nízké reprodukční úsilí
Nízká encefalizace	Vysoká encefalizace

Charakteristiky populace

Oportunistická exploatace	Konzistentní exploatace
Disperzní kolonizátoři	Stabilní obyvatelé
Variabilní velikost populace	Stabilní velikost populace

Charakteristiky sociálního systému

Nízká komplexnost sociální organizace	Vysoká komplexnost sociální organizace
Nízký altruismus	Vysoký altruismus

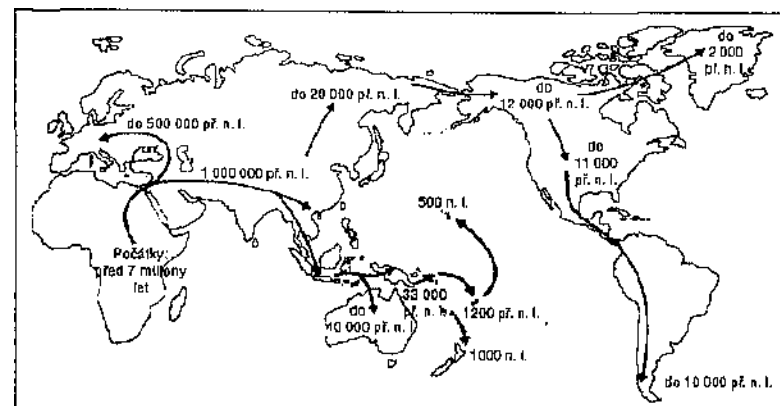
Podle některých jiných teorií (např. Boyce, 1984) nejsou *r*- a *K*-strategie bipolární konce kontinua, ale spíše tvoří ortogonální osy v prostoru, ve kterém existují i jiné strategie (např. alfa-strategie založená na extrémní kompetitivnosti).

Rozdílné evoluční prostředí a jeho důsledky**1. Časové rozdělení ras**

Podle genetických nálezů se moderní člověk vyvinul v Africe před 200 000 lety. K prvnímu rozdělení došlo před 113 000 lety (mezi negroidní a mongoloidní/europoidní skupinou). K rozdělení na větev mongoloidní a europoidní došlo před 41 000 lety (Feraň a Sršeň, 1990, s. 288).

Jádrem Rushtonovy teorie je, že rozdílnost prostředí, ve kterých se rasy vyvíjely, kladla různé nároky na přežití, a tudíž na selekci genů, které se podílejí na jejich odlišnosti. Ti, kteří migrovali z Afriky do Euroasie, se setkali s náročnějším prostředím, včetně poslední doby ledové, která skončila před 12 000 lety. U těchto skupin byly větší selekční tlaky na inteligenci, plánování, sexuální a osobnostní omezení a rodičovskou *K*-strategii. Klimatické podmínky na Sibiři vytvořily ještě větší selekční tlak než v Evropě.

Genetické mutace, které se objevily, byly vyselektovány na základě podmínek, v nichž ta která populační skupina žila, tak aby

Schéma migrace - podle Cavalli-Sforza, Menozzi & Piazza, 1994:

se maximalizovala jejich fitness. Tzv. *diferenciální K*-teorie tvrdí, že přestože jsou všichni lidé (v porovnání s většinou subhumánních organismů) *K*-strategové, někteří jsou více *K*-selektovaní než jiní (tj. *K*-strategie tvoří kontinuum).

2. Některé zásadní odlišnosti prostředí a jejich důsledky

Při popisu vlivu prostředí na evoluci vlastností vycházím, pokud není uvedeno jinak, z tzv. klimatické hypotézy navržené Lynnem (Lynn, 1991). Přestože je tato hypotéza místy značně spekulativní, jeví se zatím jako nejpřijatelnější vysvětlení.

INTELIGENCE

Kolonizace mírných a studených zeměpisných šířek vedla k větším požadavkům na inteligenci. Hlavní roli hrálo:

- obtížnější obstarávání obživy,
- nutnost budování obydlí,
- přežití v zimě.

Europoidé

V posledních 80 000 letech bylo podnebí chladnější než dnes. Během poslední doby ledové, cca 24-12 000 let před naším letopočtem, klesla teplota v Evropě a severní Asii o 5 až 15 stupňů. Prostředí bylo podobné tomu, jaké známe z dnešní Aljašky. Na rozdíl od tropického a subtropického pásma byla rostlinná potrava sezonní a nebyla dostupná během zimy a jara. Lidé se tedy museli

orientovat na lov velkých býložravců - mamutů, koní, sobů. I u moderních lovců-sběračů se proporce lovu a sběru mění se zeměpisnou šířkou. Lidé v arktických a subarktických pásmech se spoléhali téměř výlučně na lov. Lov na otevřených pláních je obtížnější než v zalesněné krajině, kde je mnoho možností se skrýt. Objevila se nutnost líčení pastí, výroby sofistikovaných nástrojů na lov a zpracování velkých býložravců, péče o oděv, obydlí a oheň (v Euroasii bylo obtížnější udržovat oheň, naproti tomu v Africe jsou spontánní požáry křovisek běžné).

Významný dopad klimatu na používané technologie se dá dokázat např. tím, že mezi současnými lovci-sběrači existuje vztah mezi zeměpisnou šířkou a množstvím a složitostí nástrojů, které používají.

Mongoloidé

Mongoloidé mají o něco vyšší obecnou inteligenci (tzv. *faktor g* - viz dále). V průměru mají značně vyšší vizuálně-prostorovou inteligenci a o něco nižší verbální inteligenci než europoidové. To je důsledek silnějšího selekčního tlaku způsobeného ještě chladnějšími zimami, než jaké byly v Evropě. Vizuálně-prostorová inteligence byla důležitější pro výrobu sofistikovaných nástrojů a zbraní a pro plánování a provádění skupinových loveckých strategií.

Jižní Asiaté

Jižní Asiaté byli do určité míry vystaveni studeným zimám ještě předtím, než migrovali na jih. V důsledku toho je jejich inteligence vyšší než inteligence negroidů, ale nižší než inteligence jiných europoidů.

Američtí indiáni

Američtí indiáni jsou potomci mongoloidů, kteří migrovali do Ameriky ještě před poslední dobou ledovou, která byla příčinou klasických mongoloidních rysů a zároveň zvýšení jejich inteligence. Když se dostali do Ameriky, našli příznivější klimatické prostředí i podmínky pro obživu (např. množství zvěře, která nebyla zvyklá na člověka), tj. selekční tlaky na inteligenci byly menší. Na

⁴ Konzistentní s teorií toho, že nutnost lovu a výroba nástrojů přispěly ke zvýšení inteligence, konkrétně prostorové představivosti (tzv. visuospatial abilities), je fakt, že muži v tomto ohledu mají vyšší schopnosti než ženy. Je to patrné proto, že selekce na tyto schopnosti probíhala převážně u mužů.

podobné selekční tlaky poukazuje i fakt, že mají vyšší prostorové IQ než verbální.

Phelpsová (1993) má na příčinu nižší inteligence indiánů jiný názor. Odhady doby, ve které přišli první lidé do Ameriky, se pohybují v rozmezí 30 000 až 15 000 let před naším letopočtem. To by ale znamenalo, že alespoň část z nich zasáhla doba ledová, která vytvořila selekční tlak na inteligenci. Podle Phelpsové hrály roli dysgenické faktory:

- evropské nemoci (které zasáhly všechny vrstvy společnosti),
- selektivní vybíjení kolonizátory, kteří chtěli získat politickou kontrolu (zvláště v případě Aztéků a Inků).

OSOBNOST

Rozdílné prostředí kladlo odlišné nároky na selekci genů podmiňující kooperaci, plánování, altruismus a schopnost odložit uspokojení. V Euroasii se lidé museli více spoléhat na lov než na potravu získanou sběrem. Při lovu je spolupráce důležitější než při sběračství. Levin (1997, s. 165) uvádí, že podmínky v severní Evropě podporovaly rozvoj spolupráce. Nutnost spolupracovat při lovu a následné dělení kořisti selektovalo geny pro sociální chování. Reciproční altruismus (a silné skupinové normy) se vyvíjel v podmínkách vzájemné závislosti. Míra této závislosti byla větší u lovců než u sběračů.

Buss (1999, s. 77) uvádí, že nutnost lovit přispěla k:

1. utváření koalic mezi muži,
2. rozvoji recipročního altruismu, sociální výměně (úspěšný lovec se podělil s méně úspěšnými, v případě jeho neúspěchu při dalším lovu dostal zase od nich),
3. dělbě práce,
4. rozvoji nástrojů.

Jedinec zvýšil svoji zdatnost tím, že byl poctivý a kooperativní. Plánování je méně adaptivní v teplých klimatech, kde je potrava dostupnější a rychleji se kazí. V těchto klimatech tudíž nebyla schopnost plánovat do budoucnosti pod takovým selekčním tlakem jako v chladnějších klimatech.⁵

⁵ Bylo by zajímavé zjistit, jestli existují rasové, event. etnické rozdíly v ochotě spolupracovat. Pro výzkum by mohlo být použito her založených na principu tzv. *vězňova dilematu* (viz *Slovníček pojmů*).

Roli mohl hrát i tzv. *windfall effect*, tj. tendence se rozdělit o zdroje, které jsme získali náhodně, např. výhra v loterii (Kameda et al., 2002). Tendence dělit se je obecně závislá na míře nejistoty, se kterou se zdroje získávají. U lovců je míra nejistoty získávání zdrojů (např. ulovení velkého zvířete) nižší než u lovců-sběračů. Dá se proto předpokládat, že toto prostředí selektovalo geny pro „dělení se s ostatními“ (*social sharing*). Dalším faktorem je, že úspěšný lovec obvykle nestačí zkonsumovat svůj úlovek sám, což neplatí o sběrači.

REPRODUKČNÍ CHARAKTERISTIKY

Optimální kombinace reprodukčního chování (tzv. *mating effort*) a obstarávání obživy závisí na obtížnosti získávání potravy v tom kterém klimatu. V teplých oblastech jsou ženy při opatrování obživy pro sebe a pro své děti na mužích nezávislejší než v chladnějších klimatech, kde se potrava získává převážně lovem. To mohlo vést k rozdílům v sexuálních normách. Levin (1997, s. 176) se domnívá, že jelikož se žena v zemích s teplým klimatem snáze užívá sama, může být menší selekční tlak na preferenci věrnosti při výběru muže a méně silná selekce pro muže, aby byli věrní. Lovci tudíž mohou považovat sexuální morálku sběračů za volnou, a oni zase naopak jejich za restriktivní.

Někteří autoři (např. Miller, 1993) zpochybňují, že by prostředí africké savany selektovalo geny pro *r*-strategii. Např. dokazují, že hladomor se v prostředí, ve kterém se vyvíjela negroidní rasa, nevyskytovaly častěji než v Euroasii. Miller nepopírá existující rozdíly mezi rasami, ale má pro ně jiné vysvětlení. Zásadní podle něj bylo právě to, že prostředí, ve kterém se vyvíjela negroidní rasa, kladlo jiné požadavky na rodičovské investice než prostředí v Euroasii. Muži v Euroasii byli vyselektováni tak, aby věnovali více energie rodičovským investicím (např. obstarávání potravy).

Obecně prostředí, kde je větší potřeba rodičovských investic, selektuje geny pro inteligenci. Inteligentnější muži jsou schopni odhalit nevěru svých žen a inteligentnější ženy jsou na druhou stranu schopny tuto nevěru maskovat. Tento „závod ve zbrojení“ přispěl k zvýšení inteligence u europoidů a mongoloidů. V subsaharské Africe takový tlak nebyl, jelikož ženy byly více soběstačné jako sběračky. Negroidní muži, i když již byli otci, tedy mohli věnovat více energie pokusům o zvyšování počtu potomků s dalšími ženami.

Dalším faktorem pro rozdílné sexuální normy negroidů může být to, že negroidé mají nižší sex ratio než europoidé, což je zapříčiněno především (Guttentag a Secord, 1983, s. 199-230):

- nižším sex ratio při porodu (103 :100, europoidé mají 106 :100),
- relativně vysokou mužskou mortalitou (ve všech věkových skupinách),
- velkým počtem vězňů.

Např. v roce 1970 připadlo v USA na 100 svobodných černých žen ve věku 16-42 let pouze 73 svobodných černých mužů.

Nedostatek mužů v populaci vede k volnějšímu sexuálnímu chování žen, vzhledem k tomu, že zdrženlivější ženy riskují, že zůstanou bez partnera, a následně k větší promiskuitě černých mužů, kteří jsou na partnerském trhu tím vzácnějším zbožím.^{6,7}

FYZIOGNOMIE

Čeboksarov (1978, s. 121) uvádí některé fyziognomické odlišnosti mezi rasami, které byly způsobeny odlišnými klimatickými podmínkami:

- Značná šířka nosu zajišťuje u negroidů přístup horkého tropického vzduchu ke sliznici nosní dutiny a přispívá k intenzivnímu odpařování vlhkosti, velmi žádoucímu v parném podnebí. Stejnou úlohu měla asi i silně vyvinutá slizniční část rtů.
- Intenzivní pigmentace kůže s velkým množstvím melaninů dobře ochraňuje před příliš silným účinkem slunečních, především ultrafialových paprsků. Černé vlasy a hnědé oči měly asi podobný význam. (Ochranou před slunečním zářením mohly být podle některých antropologů i silně kudrnaté vlasy.)

Jensen (1998, s. 436-437) uvádí, že důležité byly i změny velikosti a tvaru hlavy v teplých a studených klimatech. Lidský mozek metabolizuje 20 % celkové tělesné energie, a tudíž vytváří více tepla než kterýkoli jiný orgán. Pro normální fungování mozku je ne-

⁶ V této souvislosti by bylo zajímavé vypracovat analýzu témat populárních milostných písní bílých a černých. Je pravděpodobné, že motiv opuštění ženy mužem se bude vyskytovat v písních černochoů častěji než v písních bělochoů (např. blues?).

⁷ Jistým řešením této situace by mohlo být zavedení polygamie (v mnoha částech Afriky je polygamie rozšířená a křesťanští misionáři ji respektují jako možnost řešení sociálních problémů) - vyřešil by se přebytek počtu žen, bylo by méně rozvodů a ženám by se rozšířily možnosti uplatnění (např. mít jak děti, tak kariéru).

zbytné, aby byl udržován ve stabilní teplotě. V studených klimatech musí teplo zadržovat a v teplých ztrácet. V teplých klimatech bude proto výhodnější menší a méně kulatá (dolichocefální) hlava, protože se tím zajistí větší plocha pro odpařování. V chladných klimatech bude výhodnější větší hlava a kulatý tvar (brachycefální). Kulový tvar zajistí nejmenší plochu na objem, tj. menší ztrátu tepla. Průměrná lebeční kapacita je v teplých klimatech o 89 cm³ menší než v klimatech chladných (1297 vers. 1386 cm³).

Jako odpověď na extrémně nízkou teplotu se u mongoloidů vyvinuly adaptace tak, aby se snížily teplotní ztráty: plošší obličej, kratší končetiny a patrně i úzké oči, které umožňují ochranu proti zimě a odrazu slunečních paprsků od sněhu.

3. Variabilita a prediktabilita prostředí

Při hodnocení rozdílných prostředí v Africe a Euroasii je důležité nezaměňovat variabilitu prostředí s jeho prediktabilitou (Rushton, 1997a, s. 249). Prediktabilita prostředí byla větší v arktickém a mírném pásmu. Přestože se v nich klima během roku výrazně mění, je předvídatelné - na rozdíl od subtropických a tropických oblastí, kde jsou náhlá sucha, devastující virová, bakteriální a parazitická onemocnění, která jsou obecně méně předvídatelná.

Prediktabilita prostředí vede ke *K*-strategii - nejenom k zvětšení mozku, a tudíž inteligence, ale také k snížení soupeřivosti. Snížení soupeřivosti přispívá k vybudování komplexnějších sociálních struktur a ke zvýšení pravděpodobnosti na dožití se dospělosti. Dlouho žijící arktická zvířata, jako polární medvěd, tuleň a mrož, jsou *K*-strategové stejně jako lidé, kteří žijí v arktických oblastech - Rostliny, ještěrky a savci se stávají tím více *K*-strategy, čím více stoupá zeměpisná šířka a nadmořská výška.

Obecně řečeno: V subtropích je nejlepší strategií produkovat mnoho potomků s tím, že někteří z nich přežijí nepředvídatelné katastrofy. Na druhou stranu, pokud by lidé žijící v arktickém pásmu věnovali reprodukčnímu chování takovou energii jako lidé v subtropích a tropech, pravděpodobně by se nedožilí příštího roku. Jejich děti zcela jistě ne.

III. Rozdíly mezi rasami v současném světě

Rasy se mezi sebou liší zhruba v 60 proměnných. V naprosté většině proměnných tvoří mongoloidní a negroidní rasy dva konce kontinua a europoidní rasa je uprostřed.

Relativní uspořádání ras podle proměnných (Rushton, 1997a, s. 5)

vlastnost / proměnná	mongoloidé	europoidé	negroidé
Velikost mozku			
Endokraniální velikost (cm ³)	1 415	1 362	1 268
Externí velikost hlavy (cm ³)	1 356	1 329	1 294
Kortikální neurony (miliardy)	13 767	13 665	13 185
Inteligence			
IQ	106	100	85
Kulturní výtvarky	Vysoké	Vysoké	Nízké
Rychlost maturace			
Doba těhotenství	?	Prostřední	Kratší
Motorický vývoj	Pomalejší	Prostřední	Rychlejší
Růst zubů	Později	Prostřední	Dříve
Věk prvního sex. zkušenosti	Později	Prostřední	Dříve
Věk prvního otěhotnění	Později	Prostřední	Dříve
Délka života	Nejdelší	Prostřední	Nejkratší
Osobnost			
Úroveň aktivity	Nízká	Prostřední	Vysoká
Agresivita	Nižší	Prostřední	Vyšší
Dominance	Nižší	Prostřední	Vyšší
Sebekoncept	Nižší	Prostřední	Vyšší
Sociální organizace			
Stabilita manželství	Vyšší	Prostřední	Nižší
Kriminalita	Nižší	Prostřední	Vyšší
Mentální zdraví	Vyšší	Prostřední	Nižší
Reprodukční chování			
Dvojvaječná dvojčata (na 1000)	4	8	16
Produkce hormonů	Nižší	Prostřední	Vyšší
Velikost genitálií	Menší	Prostřední	Větší

Sekundární pohlavní znaky	Méně výrazné	Prostřední	Více výrazné
Frekvence pohlavního styku	Nižší	Prostřední	Vyšší
Permisivní přístup	Nižší	Prostřední	Vyšší
Sexuálně přenosné nemoci	Méně	Prostřední	Více

V zásadě existují pouze dvě nesrovnalosti, odchylky od teoreticky ideálního modelu:

1. Nástup menstruace

Nástup menstruace by měl být časnější u *r*-strategů. Čím je vyšší socioekonomický status, tím později by měla začít puberta. Ale zdá se, že je tomu naopak. Např. dívky v Hongkongu mají menstruaci ve 12 letech, dívky v Africe v průměru v 15 letech (Lynn, 1989). Roli hraje pravděpodobně životospóra.¹

2. Výška

Mongoloidé by měli mít větší těla než europoidé a ti zase větší než negroidé. Je to však naopak (Eveleth a Tanner, 1990). Zajímavé ale je, že vztah výšky a *r*- a *K*-strategií pravděpodobně platí v rámci rasy / populační skupiny, přinejmenším u mužů. Zjistilo se například, že výška u mužů pozitivně koreluje se zaměstnaností, platem a kariérim postupem (Montgomery, 1996) a s inteligencí (Jensen, 1980).

1. Inteligence

Definice inteligence

Definice inteligence se organizují kolem pojmů, jako jsou schopnost se učit, schopnost adaptovat se na prostředí, řešit problémy, abstrahovat, generalizovat, diferencovat. Častým argumentem environmentalistů bývá, že je nemožné určit rozdíly v inteligenci, když ani přesně nevíme, co inteligence je. Ale to, že není

¹ Pro někoho může být v této souvislosti překvapením, že romské dívky menstruují později než neromské. Večerka (1999) uvádí; ... *letitá „omluva“ předčasných sexuálních styků romských dívek se mimo jiné vysvětluje jejich podstatně dřívější biologickou zralostí. Čerpáme-li však z vědecky provedených antropologických zjištění, která se zaměřila na posouzení sexuální zralosti romských dívek, musíme konstatovat, že se jedná v této oblasti o blud. Porovnání skupiny romských dívek a kontrolní skupiny dívek z majoritní (v tomto případě slovenské) společnosti ukázalo, že střední věk nástupu menstruace byl u romských děvčat 13,8 roku a u neromských 13,1 roku. K problematice Romů jako *r*-strategů více v části Apendix.*

shoda v teoretické definici inteligence, ještě neznamená, že testy měřící IQ jsou nevědecké a že nemají žádnou prediktivní hodnotu v praktickém životě. Všeobecně přijímané definice neexistují v mnoha oblastech, ale přesto jsou tyto oblasti předmětem vědeckých výzkumů, které mají praktické důsledky.

Faktor *g*

I když člověk může mít různá nadání v různé míře, podmínkou jejich uplatnění je faktor *g* (*general factor*). Vhodná analogie je, že faktor *g* je motor v továrně, který pohání různé stroje, jež vykonávají různé úkony. Některý ze strojů pracuje lépe a vyrábí nadprůměrně kvalitní výrobky, jiný pracuje hůře a vyrábí zmetky. Ale bez hlavního motoru by nemohl pracovat žádný z nich (Jensen, 1998, s. 132).²

Faktor *g* je ústřední duševní vloha zjistitelná pomocí faktorové analýzy. Je to biologická proměnná, která jako všechny ostatní biologické proměnné je produktem evoluce. Jensen (1998, s. 137) uvádí, že o tom, že psychometrické *g* není pouze metodologický artefakt, svědčí to, že koreluje s biologickými veličinami, jako jsou výška, velikost hlavy, velikost mozku, frekvence alfa mozkových vln, latence a amplituda evokovaných mozkových potenciálů a stupeň využití glukózového metabolismu v mozku.

Psychometrické *g* může být měřeno i více analytickým způsobem pomocí jednoduchých kognitivních úkolů a často lépe než pomocí konvenčních testů s položkami, které jsou založeny na znalostech. Jedním z nejrozšířenějších kognitivních testů je měření reakčního času, kdy subjekt má za úkol stisknout příslušná tlačítka podle toho, která světélka se na panelové desce před ním rozsvěcují. I v těchto testech dosahují nejlepších výsledků mongoloidé a nejhorších negroidé. Délka reakčního času vypovídá (na neurologické úrovni) o schopnosti mozku analyzovat a provádět rozhodnutí.³

² Podobně jako existuje obecná inteligence (faktor *g*), tak existují např. i obecné předpoklady ke sportu. Dobrý boxer může být sice velmi špatný hráč tenisu, ale ve skutečnosti bude lepší hráč tenisu než průměrně sportovně založený člověk; nemusí být dobrý běžec, ale bude pravděpodobně běhat rychleji než většina lidí atd.

³ Pokud byl však čas rozložen na „rozhodovací“ a „pohybový“, bylo pořadí obrácené (Rushton, 1997a, s. 141). To částečně vysvětluje, proč jsou negroidé dobří ve sportech, které vyžadují rychlé reflexy.

Prediktivní validita faktoru *g*

Prediktivní validita faktoru *g* určuje výkon v téměř všech typech zaměstnání. Čím je složitost vykonávané činnosti vyšší, tím má hodnota faktoru *g* větší prediktabilitu. Rushton (1997a, s. 34) uvádí, že vztah inteligence a výkonu zaměstnání je lineární, tj. není žádný práh, za nímž by vyšší stupně inteligence nebyly ve vztahu k vyššímu stupni zvládnutí práce. Je logické, že inteligence bude souviset s výdělkem vzhledem k tomu, že inteligentní lidé se učí rychleji, efektivněji řeší problémy a mohou se naučit složitější úkony a pracovat produktivněji.

Stejný vztah platí i pro úspěšnost v primitivních společnostech. Nejlepší lovci Křováků z kalaharské pouště mají v rámci své skupiny nadprůměrné výsledky v moderních testech inteligence (Herrnstein a Murray, 1996, s. 26).

Gardnerova teorie

Ti, kteří popírají existenci faktoru *g*, tvrdí, že existuje mnoho různých druhů inteligence, vzájemně na sobě nezávislých. Gardner (1999) se domnívá, že inteligenční testy měří pouze logicko-matematické schopnosti a rozlišuje další druhy inteligence: hudební, tělesně kinestetickou, mezilidskou atd. Tyto schopnosti jistě existují, ale nazývat je inteligencí uměle rozšiřuje pojem inteligence o schopnosti, které předtím nezahrnoval. Vlastně ho redefinuje, rozmělnuje a likviduje. Gardnerova popularita je založena na tom, že učitelé si nevědí rady s velkými rozdíly individuálních schopností ve třídě. A když žák s nízkým IQ má slabé školní výsledky, má podle této teorie ještě několik dalších inteligencí, v kterých může uspět. Gardner uvádí na potvrzení své teorie příklady různých druhů inteligence: T. S. Elliot (lingvistická), A. Einstein (logicko-matematická), P. Picasso (vizuálně-prostorová), I. F. Stravinskij (hudební), M. Graham (tělesně kinestetická), S. Freud (osobní/intrapersonální) a M. Gándhí (sociální/interpersonální).

Jensen (1998, s. 128-129) uvádí, že na dotaz, kolik by měli mít takoví lidé minimální IQ, Gardner odpověděl, že 120. Tato hodnota by ale eliminovala 90 % populace. Jinými slovy - vysoké IQ (či lépe faktor *g*) je nutné k realizaci specifického talentu, podle Gardnera druhu inteligence. Obecně platí, že *g* se ve větší nebo menší míře podílí na všech činnostech a v každé činnosti se kromě toho uplatňuje specifický faktor *s*.

Dalším problémem je, že hranice těchto sedmi kategorií/kritérií jsou vágní. Je možné si lehce představit další inteligence - sexuální (Casanova), kriminální (Al Capone). Některé z Gardnerových „inteligencí“ korespondují s dobře identifikovanými skupinovými faktory, jako jsou lingvistický, logicko-matematický a prostorový. Testy těchto schopností jsou vysoce syceny faktorem *g*. Jiné „inteligence“ nejsou ještě kvantifikovány nebo měřitelné takovým způsobem, aby bylo možno ohodnotit jejich sycenost faktorem *g*.

Gardnerova práce postrádá jakoukoli kvantifikaci a psychometrii a slouží pravděpodobně spíše k tomu, aby se lidé cítili lépe, než k pokroku vědy o mentálních schopnostech. Korelace mezi:

- skóry různých subtestů jednoho testu,
- skóry různých testů

staví populární argument o tom, že *můžeme být chytří v něčem a hloupí v něčem jiném*, do nepravděpodobného světla (Levin, 1997, s.41).

Gardner (1999, s. 18-19) se domnívá, že vzájemné korelace mezi jednotlivými psychologickými testy nejsou způsobeny existencí faktoru *g*, ale rozdílnou schopností porozumět zadání testů:

Myslím, že zjištěné korelace mají jiný důvod. Téměř všechny běžné testy jsou vymyšleny tak, že se opírají o schopnosti jazykové a logické. Formulace otázky často sama napovídá správnou odpověď. Proto se stává, že ten, kdo dobiv ovládá jazykové a logické prostředky, dosahuje dobrých výsledků i v testech hudebních a prostorových schopností, a ten, kdo není jazykově a logicky tak dobře vybaven, mívá výsledky standardizovaných testů horší, i když je nadaný právě v oblasti, kterou test údajně měří.

Navržené vysvětlení je velmi nepravděpodobné. I když Gardner tvrdí: *teorie rozmanitých inteligencí vznikla jako vědecká teorie, a ne jako nástroj sociální politiky* (Gardner, 1999, s. 20), některé jeho názory svědčí o opaku (Gardner, 1999, s. 20-21):

Jsem proti pokusům charakterizovat jednotlivé lidi nebo skupiny tím, že jim připišeme nějaký inteligenční profil. Člověk i skupina lidí může sice v určitém okamžiku projevat určité inteligence, avšak tento obraz je pohyblivý a mění se.

Skutečnost je ale taková, že jak IQ jedince, tak IQ skupiny se u naprosté většiny případů mění jen málo. Kdyby tomu tak nebylo, nemělo by velký smysl inteligenci vůbec měřit. Jensen (1998) uvádí, že:

1. existuje vysoká korelace mezi IQ dosaženým v dětství a v dospělosti,
2. IQ Afroameričanů je po celou dobu, po kterou se měří, o zhruba 15 bodů nižší.

IQ a dojem

To, že IQ měřené v testech souvisí s reálným životem, se dá demonstrovat např. na tom, že lidé jsou schopni odhadnout inteligenci (tj. výsledek v IQ-testu) neznámého člověka pouze z fotografie jeho tváře (např. Zebrowitz et al., 2002).

2. Rozdíly v IQ mezi rasami

Rozdílné prostředí a selekční tlaky, ve kterých se jednotlivé rasy a populační skupiny vyvíjely, jsou příčinou toho, že se rasy od sebe liší v průměrné inteligenci.

Rasa/etnická skupina	Lokace	Klimatické podmínky	IQ
Mongoloidé	Severových. Asie	Chladno	105
Europoidé (v Evropě)	Evropa	Mírné pásmo	100
Europoidé (v jižní Asii)	Indie	Mírné - tropické	91
Američtí indiáni	Amerika	Mírné - tropické	90
Australané	Austrálie	Mírné - tropické	90
Euro-negroidní hybridi	USA, Británie	Mírné - tropické	84
Negroidé	Afrika	Tropické - subtropické	75

Podle: Lynn (1997)⁴

Vizuálně-prostorová inteligence mongoloidů

Mongoloidé dosahují lepších výsledků IQ než bílí a nezáleží na tom, jestli je to v Kanadě, v USA nebo v jejich původních zemích

⁴ Výzkumy inteligence v Africe probíhaly převážně na vzorku populace, o kterém se dá předpokládat, že byl nějakým způsobem „pozitivně“ vzbíraný - to znamená např. na těch, kteří dokončili školní docházku, lidech, kteří měli zaměstnání, event. žili ve městech. V jednom z posledních výzkumů (Rushton a Skuy, 2000) se zkoumala inteligence vysokoškoláků na *University of Johannesburg*. IQ europoidů bylo v průměru 104 bodů, IQ negroidů 84 bodů.

(i když faktorů selektivní migrace je nutno přičíst jistou roli). Rushton (1997a, s. 133-144) sumarizuje:

- V USA dosahují vysokých výsledků v matematických testech (nad 650 bodů v *Testu školních schopností*, tzv. SAT). Američtí mongoloidé jsou v této kategorii výsledků zastoupeni dvakrát více, než je národní průměr. To platí i pro děti z chudých rodin, např. indočínských uprchlíků, kteří do USA emigrovali na člunech (tzv. *boat people*). Jejich děti dosahují lepších výsledků než europoidé, a to především v matematice.
- IQ mongoloidů v USA, Kanadě, Evropě, Japonsku, Hongkongu, Tchaj-wanu, Singapuru a Číně se pohybuje v rozmezí 97-116, střední hodnota je 106. Jejich verbální IQ je však o 10 až 15 bodů menší než jejich vizuálně-prostorové IQ. Verbální IQ mají v průměru nižší než europoidé.
- Mongoloidé v USA dosahují podle předpokladů výborných výsledků ve vědě, architektuře, inženýrství, což odpovídá jejich převaze ve vizuálně-prostorovém IQ, hůře si vedou v profesích, které kladou důraz na používání jazyka, např. v žurnalistice a v právu.

Průměrný výsledek na škále, která měří zastoupení různých etnických skupin v různých profesích proporcionálně k počtu obyvatel v populaci, je 100. Pokud má některá skupina 200, znamená to, že její příslušníci jsou v té které profesi zastoupeni dvojnásobně, než by odpovídalo jejich celkovému počtu v populaci. V 80. letech měli etničtí Číňané ve vědě koeficient 600 a v právu 24. Zastoupení Afroameričanů bylo zanedbatelné ve všech sledovaných položkách. Environmentální teorie by předpověděla, že bílí Američané budou v USA úspěšnější než mongoloidé, ale je tomu naopak. Mackintosh (2000, s. 167) uvádí, že čínští Američané dosahují úspěchů ve vzdělání a zaměstnání odpovídajících IQ 120, což je více, než je jejich skutečné IQ. Dalším faktorem jsou zde pravděpodobně osobnostní charakteristiky jako píle, vytrvalost a ctížádost.⁵

⁵ Otevřenou otázkou je, jakou část původní populace tvoří imigranti. Eysenck (1971, s. 47) se domnívá, že např. Italové, Španělé, Portugalci a Řekové v USA jsou méně schopní a inteligentní než průměr jejich původní populace (právě proto byli nuceni se vystěhovat). Opačná situace je s Iry. Irsko, které bylo pod nadvládou Anglie, opouštěli lidé s vyšším IQ.

Patnáct bodů

Průměrný rozdíl mezi bílými a černými Američany je 15 bodů, což znamená, že pod bílým průměrem je 88 % černých a 50 % bílých.⁶ Jensen (1998, s. 351) uvádí, že se tento rozdíl téměř nezměnil za posledních 80 let, kdy se IQ měří, a objevuje se již ve třech letech věku, což znamená, že jeho příčinou nebudou rozdílné prostředí, event. rasová diskriminace, ale genetické dispozice.⁷

Eysenck (1971, s. 46-47) se domnívá, že Afroameričané tvoří méně inteligentní segment africké populace, a to ze dvou důvodů:

- inteligentnější se nenechali chytit,
- kdo nebyl „hloupý a submisivní“, byl zabit - otrokáři potřebovali snadno ovladatelné černochoy; inteligence byla v těchto specifických podmínkách selekční nevýhodou (tzv. *counter-productive*).⁸

To, jaká část populace migruje, závisí na mnoha okolnostech a nedá se zevšeobecňovat ani jedním směrem. Migrovat mohou lidé za prací (např. stavba železnice v USA v 19. století přilákala mnoho Asiatů), nezaměstnaní z ekonomicky slabších částí (zemědělský jih Itálie), ale také odborníci, kteří cítí, že mají na víc, než mohou dosáhnout ve vlastní zemi. Zajímavou analýzu tohoto problému podává Borjas (1987). Domnívá se, že imigranti tvoří v podstatě dvě skupiny lidí z opačných konců normálního rozložení Gaussovy křivky, Rozhodující pro imigraci je, jakou změnu životní úrovně může imigrant očekávat. Současné USA podle jeho názoru přitahují:

- a) vysoce kvalifikované pracovníky ze zemí, ve kterých je silný sociální stát a menší rozdíly v příjmech,
- b) málo kvalifikované pracovníky ze zemí, kde je slabší sociální politika a větší rozdíly v příjmech (např. země třetího světa).

Zajímavá by byla analýza struktury zahraničních pracovníků ze zemí bývalého SSSR v ČR.

⁶ Rozdíl však není o mnoho větší než průměrný rozdíl mezi dvěma sourozenci vychovávanými společně - ten je 11 bodů. Průměrný rozdíl mezi dvěma lidmi náhodně vybranými z populace je 17 bodů (Jensen, 1998, s. 351).

⁷ Je možné, že negativní korelace mezi fertilitou a IQ působila proti jakémukoli faktorů, snižujícímu průměrný rozdíl mezi černochoy a bělochoy. O této problematice více v části *Eugenika*.

⁸ Námitkou proti této teorii by mohlo být, že současní potomci těchto otroků jsou podstatně agresivnější než bílá populace v USA. Na druhou stranu je možné, že jsou méně agresivní než ta část černochoy, která zůstala v Africe.

Admixture

Je důležité si uvědomit, že většina Afroameričanů jsou kříženci s bílými (mají zhruba 25 % bílých genů). Jejich průměrné IQ je 85 bodů. Čistí negroidé mají asi 70 bodů (Rushton, 1997a, s. 136-137). Lynn (1991b) uvádí, že Afroameričané mají 25 % admixture s bílými na severu a 10 % na jihu USA. Stupeň zkřížení koreluje s výškou IQ. Největší rozdíl v IQ mezi bílými a černými je na jihu a směrem na sever se zmenšuje. Pro skupinu negroidů s nízkým IQ znamená každé procento europoidního předka jednobodový nárůst „genetického“ IQ. Tento nárůst ztrácí účinnost nad hranici IQ 100.⁹

Dědičnost inteligence

Jensen (1998, s. 169) uvádí, že korelace mezi IQ rodičů a potomka je $r = 0,40-0,50$, pokud je měřena v dětství, $r = 0,60-0,70$ v adolescenci a mladém dospělí a blíží se $r = 0,80$ v dospělosti. Průměrná korelace IQ mezi biologickými sourozenci vychovávanými společně je $r = 0,49$, pokud jsou vychovávaní odděleně $r = 0,24$ v adolescenci a $r = 0,47$ v dospělosti.

Prostředí, adoptivní rodiny a IQ

Jensen (1998) sumarizuje výsledky výzkumů:

- Prostředí hraje ve vývoji inteligence daleko menší roli, než by si mnozí lidé přáli. Není důkaz, že by faktory sociálního prostředí měly velký vliv na IQ, zvláště v adolescenci a později, kromě případů extrémní deprivace.
- Děti vychovávané v adoptivních rodinách profitují v průměru o 9 bodů v porovnání s tím, jaké by bylo jejich IQ, kdyby byly vychovávány biologickými rodiči. Maximální zisk z prostředí je mezi 10-12 body. (To však nutně nemusí znamenat nárůst *g*.)
- Experimentálními pokusy zvýšit IQ dětí, u kterých jsou hereditární předpoklady pro nízké IQ a slabé školní výkony, se dosáhlo jen malých, pokud vůbec nějakých úspěchů.
- Bílé a černé děti vychovávané ve stejném prostředí (bílé rodiny střední vrstvy) se liší v IQ tak, jak se očekává na základě IQ jejich biologických rodičů.

⁹ Při současném trendu křížení bílých a černých Američanů by bylo potřeba asi 120 generací, aby se obě populace geneticky vyrovnaly (zatím proběhlo cca 10 generací).

- IQ adoptovaných dětí v průměru více koreluje s IQ biologických matek než s IQ adoptivních matek, i když s nimi biologické matky neměly žádný kontakt. (IQ biologického otce je u většiny studií adoptovaných dětí neznámé.)
- Korelace IQ geneticky nepříbuzných osob, které byly vychovávány společně, je $r = 0,25$ v dětství a $r = -0,01$ v dospělosti. S postupujícím časem mizí vliv prostředí na IQ a zvyšuje se podíl dědičného základu.

Jeden z typických výsledků adopce do bílé rodiny ze střední vrstvy je znázorněn v tabulce (Weinberg, Scarr a Waldman, 1992).

	Věk 7	Věk 17	Školní úspěšnost v percentilech
Oba biologičtí rodiče černí	97	89	42
Jeden biologický rodič bílý a druhý černý	109	99	53
Oba biologičtí rodiče bílí	112	106	59
Neadoptované děti s oběma rodiči bílými	117	109	69

Černé děti v adoptivních rodinách se nepodobaly svým bílým sourozencům. Ve věku 7 let bylo jejich IQ srovnatelné s IQ jejich bílých sourozenců, ale o deset let později kleslo k jejich populačnímu průměru a totéž platilo pro školní úspěšnost. Prostředí může ovlivnit vývoj adoptovaného dítěte do puberty, pak již ne a dochází k regresi.

Rozdílnost prostředí není příčinou rozdílnosti v IQ (spíše naopak)

Argumentace, že špatné sociální podmínky jsou odpovědné za rozdíl v IQ mezi bílými a černými, je zaměňování příčiny s následkem. Takové tvrzení padá s bližším pohledem. Např. nevysvětluje úspěchy imigrantů z pacifické oblasti Asie a z indického subkontinentu. Nadprůměrné výkony jiných menšin, které na tom nebyly lépe, často i hůře než černí, staví hypotézu o vlivu prostředí do nepravděpodobného světla.

Rushton (1997a, s. 198) se domnívá, že si lidé utvářejí prostředí maximálně kompatibilní s jejich genotypem, ne naopak. Pokud

jsou rozdíly v IQ dány geny, budou rasové odlišnosti nejvyšší v testech s velkou mírou dědičnosti - a tento předpoklad se potvrzuje.¹⁰

Jensen (1998, s. 186) uvádí, že rozdíly mezi skupinami jsou největší v těch charakteristikách, které jsou nejvíce dědičné. Např. nejvíce hereditární subtesty na *Wechslerově škále inteligence* ukazují velikost rozdílu mezi bílými a černými nejlépe. Testy, které jsou nejvíce ovlivněny prostředím, naopak rozlišují mezi bílými a černými nejméně.

Jakmile vzroste míra, kterou je test sycen faktorem g , vzroste i rozdíl mezi bílými a černými (tzv. *Spearmanova hypotéza*).

Syndrom Pygmalion a Golemův efekt

V pedagogické literatuře se často setkáme s tzv. *syndromem/efektem Pygmalion a Golemovým efektem* (Hartl a Hartlová, 2000):

Syndrom Pygmalion - často pozorovaný případ, kdy se člověk začne chovat způsobem, který od něho očekávají druzí; může se např. týkat i učitele, který očekává neúspěch studenta.

Golemův efekt - sebenaplnující předpověď; jedinec dělá vše pro to, „aby na jeho slova došlo“, má zvlášť negativní dopad u učitelů se sklonem k nadřizování jedněm žákům a ponižování druhých.

Těmito teoriemi se někdy omlouvají neúspěchy, zvláště ve škole:

- O černošském dítěti si učitel myslí, že mu učení nepůjde, a to je důvodem, proč se učí hůř.
- Černošské dítě je obětí negativního stereotypu: nezvládne úkol proto, že si myslí, že ho nezvládne.

Ve skutečnosti však tyto teorie nebyly nikdy empiricky prokázány a používá se jich k ideologickým účelům (Snow, 1995; Jensen, 1980),

¹⁰ Stupeň dědičnosti těch kterých schopností a charakteristik se zjišťuje výzkumem jednovaječných dvojčat, která vyrůstají odděleně. Položky testu, která spolu i přes rozdílné prostředí vysoce korelují, jsou více ovlivněny dědičností než položky/schopností, které spolu korelují méně.

Socioekonomický status a výsledky v Testu školních schopností

Levin (1997, s. 66) uvádí, že socioekonomický status vysvětluje o rasových rozdílech málo nebo vůbec nic. Bílí z nižší společenské třídy mají stejné nebo lepší výsledky v testech školních schopností než černí ze střední nebo i vyšší společenské třídy. Průměrné skóre v *Testu školních schopností* dětí z černých rodin, jejichž příjem je vyšší než 70 000 dolarů ročně, je nižší než bílých a Asiatů z rodin s příjmem menším než 20 000 dolarů ročně.¹¹

Kulturní nepředpojatost testů

Někteří kritizují, že testy inteligence upřednostňují věci/informace dostupnější bílým, např. „Jak vypadá tenisový kurt?“, co znamená slovo „regata“. Jako příklad může posloužit tato úloha:

„Pokud jsou j a k celá kladná čísla a $j + k = 12$, jaká je nejvyšší možná hodnota k ?“

a) 6, b) 36, c) 32, d) 11.

Tato otázka se prý týká školních znalostí, tj. toho, co se studenti učili (pravděpodobně proto, že obsahuje aritmetiku). Ve skutečnosti byla znalost jednoduchého sčítání náplní vyučování každého Američana staršího 10 let. Otázka testuje schopnost vyvodit důsledek, což není školní úkol ani vědomost sama o sobě, ale obecně se jedná o něco, co má vztah k „schopnosti myšlení“ (Levin, 1997, s.67).

Nejvíce používané testy mentálních schopností měří rozdíly v těchto schopnostech u všech rodilých mluvčích. Žádná část rozdílu v IQ mezi rasami, minimálně v USA, není připočitatelná kulturní předpojatosti testu (Jensen, 1998, s. 351). V testech, které jsou normovány na skotskou a anglickou populaci, uspěli Eskymáci stejně dobře jako Skotové a Angličané (Jensen, 1981, s. 134). Je pravděpodobné, že život Eskymáků nepřipomíná život střední vrstvy v Americe více, než ho připomíná život černých v USA.

¹¹ Fakt, že černé děti z vyšších tříd mají nižší IQ než bílé děti ze stejných nebo i nižších tříd, může vést k otázce, jaká je prediktivní hodnota IQ. Roli hrají především dva faktory:

- Afirmativní akce, v jejímž důsledku získají černí lepší postavení než bílí.
- Dítě nadaných rodičů „klesne“ k průměru své populace. Dítě rodičů, kteří mají IQ 330, bude mít vyšší IQ pokud je bílé, než pokud je černí. O principu tzv. *regrese k průměru* viz. kapitola *Eugenika*.

Franck (1996, s. 91) uvádí:

Eskymáci žijící v přirozeném prostředí dosahují stejně vysokých hodnot jako běloši. Číňané a Japonci dosahují přesto, že jsou společensky znevýhodněni, ještě vyšších hodnot. Z hlediska populační genetiky se dá očekávat, že lidské rasy jsou, pokud jde o lidskou inteligenci, různě vybaveny, dosud však z metodologického hlediska neexistují žádné možnosti, jak by se tyto rozdíly v inteligenci daly konkrétně prokázat.

Eysenck (1971, s. 90) uvádí, že pokud jsou bílé a černé děti vyrovnány podle výsledků ve verbálním testu, černé jsou horší při performačním (např. skládání obrázců). Environmentalisté mají velké potíže tento jev vysvětlit. Pokud je nižší IQ černých důsledkem menšího přístupu k informacím, měly by položky v testu, které jsou více založeny na informacích, být těžší pro černé. Ale pokud se položky seřadí podle obtížnosti - pro bílé a černé zvlášť, zjistí se, že obtížnost je pro obě dvě skupiny stejná (Jensen, 1980, s. 552-580).

Motivace

Eysenck (1971, s. 104-106) uvádí, že:

- motivace nemá žádný efekt na výkonnost v testech IQ,
- černí nejsou méně motivováni než bílí.

Co však může podle Eysencka hrát roli, je větší impulzivita/extroverze černých, která může vést k zbytečným chybám v testu.

Zpoždění kognitivního vývoje a volba stejných distraktorů

Černé děti vykazují přesně totéž pořadí výkonů, ale s časovým zpožděním. Osmileté černé děti dělají stejné chyby jako šestileté bílé. Černošské děti školního věku jsou v mentálním vývoji o dva roky pozadu za bílými a o tři roky za asijskými dětmi. Je velice pravděpodobné, že neexistuje žádný externí mechanismus, který by dokázal vysvětlit, proč mají asijské děti přístup k informacím o jeden rok dříve než bílé děti a o tři roky dříve než černé děti (Jensen, 1980, s. 554, 584).¹²

¹² Pro někoho může být překvapující zjištění, že rychlost tělesného vývoje negativně koreluje s inteligencí. Černé děti, i když je u negroidů v průměru kratší doba těhotenství, se rodí fyzicky vyspělejší. Eysenck (1971, s. 84-86) uvádí, že většina jeden den starých černošských dětí z Afriky dokáže udržet vzpřímenou pozici hlavy

Rasa examinátora

Rasa examinátora nehraje roli ani při individuálním, ani při skupinovém testování (Graziano, Varca a Levy, 1982).

Velikost mozku a IQ

Pokud environmentální vysvětlení selhávají, zbývá vysvětlení biologické, a tím je rozdíl mezi průměrnou velikostí mozku mezi rasami a vztahem velikosti mozku a inteligence. Rushton (1997a, s. 41) uvádí, že korelace mezi IQ a velikostí mozku (měřené pomocí magnetické rezonance) je $r = 0,40$. Korelace mezi syčností testu faktorem g a velikostí hlavy je zhruba $r = 0,64$. Vztah neplatí absolutně, ale statisticky. Ničí inteligenci nemůžeme stanovit na základě změření mozku, ale skupina osob (stejného pohlaví) s větším mozkem bude mít větší IQ než skupina osob s menším mozkem.

Pokud by velikost mozku nezvyšovala zdatnost jedince, nebyl by důvod, aby byl mozek tak velký. Více neuronů v cerebrálním kortexu zrychluje zpracování informací, a tím dává svému nositeli výhodu. Zvýšená potřeba učení vyvinula selekční tlak na vyšší encefalizaci, delší dobu těhotenství a pokračující růst i po porodu. Rozdíly ve velikosti mozku existují jak v absolutních hodnotách, tak i když jsou rozdíly ve velikosti těla kontrolovány. Rozdíly ve velikosti mozku nejsou dány rozdílností velikosti těla. Výsledky ukazují tentýž vzorec, i když jsou kontrolovány pro velikosti těla.¹³ Vztah velikosti mozku a inteligence se dlouho popíral a dodnes v mnoha učebnicích popírá. Důvody jsou ideologické.¹⁴

vsedě, bílým dětem to trvá 6-8 týdnů. Tento náskok v motorice trvá asi tři roky, pak je bílí předhoni. Základní biologické pravidlo „čím je delší dětství, tím jsou vyšší kognitivní schopnosti“ platí i uvnitř druhu - předčasná senzomotorická vyspělost, která se měří v dětských testech motorického vývoje, slabě negativně koreluje s pozdějším IQ.

¹³ Jensen (1998, s. 149) uvádí, že paradox, že ženy mají menší mozek než muži, ale dosahují stejných výsledků v IQ-testech, je stále teoreticky nevyřešen. Korelace mezi velikostí mozku a IQ platí uvnitř skupin (tj. žena s větším mozkem má vyšší IQ), ale ne mezi skupinami. Mozek žen je v průměru menší asi o 100 cm³ (cca 8 %). (I pokud je korigováno pro velikost těla, rozdíl se zmenší, ale nezmizí.) Pokus o vysvětlení tím, že psychologické testy byly konstruovány tak (eliminací některých položek), aby v nich muži i ženy skórovali v průměru stejně, neobstojí. Např. Ravenův test, který měří čisté g , nevykazuje rozdíly mezi pohlavími. Pro vysvětlení tohoto paradoxu se nabízejí tři hypotézy

1. Sexuální dimorfismus v neurální soustavě nebo v rychlosti nervových spojů by mohl umožňovat efektivnější procesování informací. Architektura mozku muže

IQ a společenský status

Nejviditelnější rozdíly ve vzdělání, ekonomice a sociální důsledcích mají dvě příčiny:

1. statistický charakter normálního rozložení,
2. minimální práh úrovně schopnosti potřebný pro vykonávání toho kterého povolání.

Rozdíly v IQ existují, i když je socioekonomický status kontrolován. Pro zastánce afirmativních akcí se nabízí otázka:

Pokud mají Afroameričané nižší platy než bílí Američané v důsledku toho, že je bílí diskriminují, v důsledku čeho mají Američané anglosaského původu nižší platy než Asiaté nebo Židé? Odpověď, i když pro mnohé neuspokojivá, je taková, že mezi etniky existují rozdíly v inteligenci (a v jiných znacích), které mají vliv na sociální mobilitu a socioekonomický status.

Rasová příslušnost koreluje s rozdíly v průměrných příjmech amerických rodin (Census Bureau, 1990):

Rasa / etnikum	Roční příjem
Asiaté	40 000
Bílí	36 915
Hispanci	29 431
Původní obyvatelstvo	23 125
Černoši	21 431

a ženy se liší, a tudíž jednoduché vztahy mezi jeho velikostí a IQ jsou v této oblasti nepodložené.

2. Existuje schopnost, která je nezávislá na g a v níž jsou jasné rozdíly mezi pohlavími (především se jedná o prostorovou představivost, ve které pouze 25 % žen překročí mužský medián).
3. Nervové buňky jsou v ženském mozku uspořádány s větší hustotou. V kortikálních oblastech, které jsou nejvíce odpovědné za kognitivní schopnosti, mají ženy zhruba o 11 % neuronových buněk více. Větší hustota gyryfikace téměř vyrovnává rozdíl.

Jiní autoři, jako např. Lynn (1994), se na druhou stranu domnívají, že muži ve skutečnosti jsou v průměru o 4 body IQ inteligentnější než ženy. Detailnější rozbor této problematiky překračuje rámec této kapitoly.

¹⁴ Např. krysy, které byly selektivně kříženy tak, aby byly buď úspěšné, nebo neúspěšné v bludišti, se lišily nejenom velikostí mozku, ale i velikostí těla (Jensen, 1998, s. 148).

3. Kulturní výtobytky

Vznik civilizace je důsledkem existence inteligentních a talentovaných lidí v populaci. J. R. Baker (1974) navrhl kritéria, podle kterých mohou být hodnoceny různé civilizace z hlediska vyspělosti:

1. Za běžných podmínek se na veřejných místech zakrývají větší části trupu oděvem.
2. Tělesná čistota a zbavování se odpadků.
3. Nepraktikování bolestivých deformací těla s výjimkou medicínských zákroků.¹⁵
4. Znalosti budování obydlí z cihel nebo kamene, pokud je takový materiál dostupný.
5. Mnoho členů populace žije v městech, která jsou spojena silnicemi.
6. Pěstování zemědělských plodin.
7. Domestikace zvířat (některá z nich používají pro transport - pokud je mají).
8. Používání kovů, pokud jsou dostupné.
9. Používání kola.
10. Výměna majetku prostřednictvím peněz.
11. Společnost se řídí systémem zákonů, které jsou vynucovány takovým způsobem, že lidé v dobách míru mohou řešit své běžné problémy bez nebezpečí útoku či uvěznění.
12. Obžalované osoby mají možnost se bránit a předvést svědky na svoji obhajobu.
13. Nepoužívají mučení pro získání informací.
14. Nepraktikují kanibalismus.
15. Jejich náboženské systémy obsahují etické prvky a nejsou zcela nebo převážně založené na pověrách.
16. Používání písma (ne pouze sledu obrázků) ke sdělování myšlenek.

¹⁵ Možnou námitkou proti tomuto kritériu by např. mohlo být, že všechny vyspělé civilizace praktikovaly bolestivé deformace těla. Umělé vytváření jizev, řezání a probodávání mohlo mít podle některých autorů smysl jako test imunitní zdatnosti. Otevřené rány jsou pozvánkou pro parazity. Jestliže jedinec tuto zátěž bez potíží snese, je to důkaz jeho imunitní zdatnosti a to z něho činí žádaného partnera. Logické proto je, že se zohavování těla vyskytuje především v oblastech, kde je imunitní zdatnost relativně důležitější komponentou fitness, než v oblastech, kde lidé nejsou vystaveni tak velkému riziku nákazy (Ludvíco a Kurland, 1995).

17. Abstraktní používání čísel bez nutnosti vazby na konkrétní předměty.
18. Používání kalendáře s přesností několika dnů v roce.
19. Vzdělávání mladých v intelektuální sféře.
20. Existuje hodnota umění.
21. Znalosti a porozumění mají hodnotu samy o sobě.

Mongoloidové a europoidové ve své historii vytvořili velice komplikované sociální struktury (a to nezávisle na sobě na mnoha různých místech). Američtí indiáni dosáhli zhruba poloviny kritérií. Negroidní rasa a australští domorodci (až na výjimky) jich dosáhli podstatně méně.

I když nemusíme se všemi kritérii souhlasit a mohou se nám jevit jako eurocentrická, je zřejmé, že o něčem vypovídají. Černí si nikdy nezískali pověst intelektuální elity v žádné rasově smíšené Společnosti. Intelektuální příspěvky negroidní rasy světa byly a jsou velice malé. Na druhou stranu některé africké kmeny dosáhly vysoké úrovně v oborech jako hrnčířství, metalurgie a hudba.

Fetter a spolupracovníci (1967, s. 496) uvádějí:

V Africe byla prokázána vysoká starobylá kultura černochoů, Nalézáme zde pozůstatky velkých státních černošských měst, dokonalé kamenné pevnosti, jako je např. Zimbabwe v jihovýchodní Africe. Podobné pevnosti byly nalezeny západně od Rhodesie. Tyto znamenité stavby byly postaveny v 13.-15. století bantuskými černochoy. Světoznámá umělecká díla z bronzy z černošského státu Benin. Černoši odedávna projevovali neobyčejnou zručnost ve výrobě železných předmětů, je možné, že Evropa vděčí černochoům za veškerou původní techniku výroby železa.

Huntigton (2001, s. 37) uvádí, že většina antropologů uznává pouze pět hlavních civilizací: čínskou, japonskou, indickou, islámskou a západní. Otázkou může být, proč se Asie ve svém vývoji na dlouhou dobu zastavila. Dle Lynna (1991) to bylo z toho důvodu, že Čína byla řízena jedinou byrokratickou vládou, ve které byly inovace potlačovány (nejdříve císaři, později komunisty), a že Japonsko bylo od vnějšího světa izolováno. (Poté, co se Japonsko otevřelo západnímu světu, se z něj stal silný konkurent.)

Diamond (2002, s. 445-446) uvádí, že politická frakce, která zvládla v Číně v 15. století, zakázala oceánskou plavbu, používání mechanických strojů a technologie obecně. Čínští vynálezci a dobrodruzí nemohli počítat s podporou centralizované státní moci. Evropa byla na druhou stranu rozdělena do mnoha států, mezi kterými byla volná komunikace. Mnohé z nich umožňovaly a podporovaly osobní svobodu a bádání. Kolumbus měl tu výhodu, že se mohl obracet na více mocenských center, z nichž jedno (páté) jej nakonec vyslyšelo.

Vedle průměrné inteligence populace (pomineme-li tzv. *heroickou teorii*, která předpokládá, že civilizace je dílem několika málo výjimečných osob), hraje roli (Diamond, 2000, s. 257-268):

- přístupnost společnosti k inovacím, tolerance vůči rozmanitým hlediskům (některé jsou konzervativní, introvertní a nepřátelsky naladěné vůči jakýmkoli změnám); významnou roli může hrát náboženství,
- levné pracovní síly (odrazují od vynálezů),
- legislativa (např. patenty a majetková práva přispívají k inovacím),
- silná ústřední vláda (např. měla zdrcující účinky v Číně po roce 1500, ale naopak velmi prospěla Německu v 19. století).

4. Osobnost a zdraví

Extroverze, úzkostnost a agresivita

Mongoloidé jsou v průměru více introvertní, úzkostní a méně dominantní a agresivní než europoidé a ti jsou zase méně dominantní, agresivní, impulsivní a méně vystavují svoji maskulinitu než Afričané a Afroameričané (Wilson a Herrnstein, 1985).

Osobnost

V osobnostním dotazníku MMP1 dosahují černí vyššího skóre na škálách:

- psychopatie,
- schizofrenie,
- hyperaktivita.

Tato skóre jsou interpretována jako známky odcizení, impulzivních fantazií, neobvyklých způsobů myšlení, konfliktu aspirací

a reality, tendence k impulzivnímu jednání. Černí muži skórují vysoko přesně na těch škálách, na kterých se vězeňská populace liší od nevězeňské (Dahlstrom, Lachar a Dalhstrom, 1986).

Psychiatrické léčebny

V roce 1970 bylo v USA ze 100 000 černých 240 v psychiatrických léčebnách (u bílých 162). Černí užívají komunální centra mentální péče téměř 2x více než bílí. Také abúzus alkoholu a drog je u nich o mnoho vyšší. Mongoloidé jsou v případě psychiatrických problémů zastoupeni méně, než by odpovídalo jejich počtu v populaci. Vzorec frekvence psychiatrických onemocnění je nezávislý na společenské třídě (Rushton, 1997a, s. 157).

Psychopatie

Zdá se, že mezi rasami existují rozdíly v míře psychopatie, a to nezávisle na rozdílech v inteligenci. Lynn (2002) sumarizuje výsledky (především amerických) výzkumů, které se závislostí míry psychopatie a etnickým původem zabývaly, a uvádí, že ve všech zkoumaných proměnných se mezi sebou jednotlivé rasy a etnika liší, a to (až na drobné výjimky) v tomto pořadí:

1. Afroameričané,
2. původní obyvatelstvo (indiáni),
3. Hispánci,
4. bílí Američané,
5. východní Asiaté.

Lynn zkoumal např. tyto kategorie:

poruchy chování, mravní vyspělost, kriminalita, znásilnění, manželství (nespokojenost, konflikty - včetně zabití partnera, sexuální věrnost), zanedbávání dětí včetně infanticidy, schopnost odložit slast, nezodpovědnost (rizikové sexuální chování, jízda bez bezpečnostních pásů, dopravní přestupky).

Zdá se, že tyto rozdíly jsou do jisté míry nezávislé na rozdílech v inteligenci mezi jednotlivými rasami nebo etniky. Herrnstein a Murray (1996, s. 327-340) srovnávali bílé Američany, Afroameričany a Hispánce stejného stáří (29 let) a inteligence (100 IQ). Rozdíly se u řady proměnných snížily, ale nezmizely.

Rasové a etnické rozdíly před a po kontrole pro IQ v procentech

	Černí	Hispanci	Bílí
Kriminalita	13	6	2
Kontrolováno pro IQ	5	3	2
Manželství	54	76	78
Kontrolováno pro IQ	58	75	79
Nezaměstnanost	21	14	10
Kontrolováno pro IQ	15	11	11
Nemanželské děti	21	14	10
Kontrolováno pro IQ	15	11	11
Chudoba	26	18	7
Kontrolováno pro IQ	9	11	6
Závislost na podpoře	49	30	13
Kontrolováno pro IQ	30	15	12

Pracovitost

Pracovní morálka Afroameričanů je horší než u jiných populačních skupin. Například Wilson (1996) uvádí, že 40 % zaměstnavatelů, kteří mají zkušenosti s černými, je považuje za apatické a arogantní. Pro černé je charakteristická chronická únava a celkově negativní pracovní návyky. Petterson (1997) uvádí, že jedním z faktorů vysoké nezaměstnanosti Afroameričanů je to, že jsou méně motivovaní hledat si práci než jejich bílí vrstevníci. Podle Levina (1997, s. 270) i mnoho autorů, kteří jinak černým nekriticky straní, uznává, že jejich selhání je často dáno impulzivitou a nedostatkem sebedisciplíny.^{16,17}

¹⁶ Tabu o rozdílech v inteligenci vede k svalování viny na tzv. „motivační faktor“ - nedostatek aspirace. Říci o černých, že jsou pohodlní, je přijatelnější, než říci, že jsou málo inteligentní. Pravděpodobně však oba faktory hrají roli.

¹⁷ Z hlediska prosociálního chování je zajímavé sledovat, jak se jednotlivé etnické skupiny v USA podílejí na recyklaci odpadků. Howenstine (1993) uvádí toto pořadí: 1. bílí, 2 -3. černí a Asiaté, 4. Hispanci. Jako hypotézu uvádí, že rozdíly mohou být způsobeny např. přístupností ke sběrným kontejnerům. To však nevysvětluje, proč ekologové umístili kontejnery tak, a ne jinak.

Víra v osud

Lefcourt (1965) uvádí, že černí vidí sami sebe jako méně schopné ovlivnit svůj osud - nepovažují se za centrum kontroly. Mají tendenci považovat úspěch („a zákonitosti světa“) spíše za chaotické než za výsledek osobní snahy. Při výběru mezi dvěma riskantními situacemi s ekvivalentními výhrami, kdy v jedné závisí výsledek na náhodě a v druhé na odpovědi hráče, mají černí tendenci volit náhodnou variantu. Levin (1997, s. 75) uvádí, že černí v testech častěji než bílí odpovídají, že *mít štěstí je pro dosažení úspěchu důležitější než tvrdá práce.*

Chování ve škole

Kochman (1983) uvádí, že:

- Učitelé konzistentně hlásí lepší sociální přizpůsobení a méně hostilní agresivity u dětí v pořadí mongoloidní, europoidní, negroidní.
- V bílé třídě se zvedají ruce, žáci se hlásí. V černé třídě se vykřikuje a převládá názor, že důležitější než, řád je chuť - černé dítě se může zapojit, kdykoliv se mu zachce.

Integrované a segregované školy a porucha osobnosti

Černí, kteří chodili do integrovaných škol, mají v osobnostních dotaznících deviantnější skóre než ti, kteří chodili do segregovaných škol. Environmentalistická hypotéza by předpokládala, že poruchy osobnosti se u černých vyskytují spíše kvůli segregaci. Ve skutečnosti má integrace negativní vliv na sebekoncepci černých dětí (Dahlstrom, Lachar a Dalhstrom, 1986).

Odlišnost ve stylu komunikace

Bílí a černí se liší ve stylu komunikace, což může vést k mnohým nedorozuměním. Kochman (1983) uvádí, že komunikace:

- bílých je spíše tlumená, rezervovaná, věcná, neosobní a nevyzývavá (*non-challenging*), klidná a bez afektu,
- černých je naopak spíše konfrontační, čilá, plná života, prudká, hlučná, snadno přeroste v hádku.

Soulad s tělem

Levin (1997, s. 73) uvádí, že černí jsou více v souladu se svými těly a fyzickými potřebami. Potřebují více volnosti a tolerance pro pohyb. Rytmický styl chůze je odpověď na impulzy přicházející zevnitř.

Sebevědomí a pocit osobní cennosti

Levin (1997, s. 74-75) uvádí, že axiomem populární sociologie je, že černí mají menší sebevědomí. Větší frekvence kriminálních deliktů (např. za účelem získání módního zboží) je přisuzována zoufalé snaze získat souhlas vrstevníků jako pramene sebedůvěry a seberepektu. Paradoxní je, že Afroameričané jsou ale v průměru ve většině zkoumaných znaků sebevědomější než bílí. To se týká především vzhledu, atraktivity, ale i kompetence ve čtení, vědě (ne však matematice) a sociálních vědách, a to přesto, že v těchto oblastech dosahují slabších výsledků a jsou si objektivních rozdílů vědomi. Černí chlapi obecně nedovolí realitě svých výkonů, aby ovlivnila jejich sebehodnocení. Černí dosahují horších výsledků, ale cítí se lépe. Podle Nyborga (1994) je to patrně důsledek steroidního vlivu (vyšší hladiny testosteronu).

Dahlstrom a spolupracovníci (1986) uvádějí, že černí mají větší tendenci než bílí zařazovat se v osobnostních dotaznících mezi „ty nejchytřejší“ - přestože mají slabší výsledky. Tato tendence je výraznější pro černochoy z venkova, jejichž výsledky jsou ještě slabší než výsledky černochoů z města. Učitelé uvádějí, že mnoho černých dětí má nerealistické aspirace. Častěji než bílí mají tendenci odpovídat v testech kladně na tento typ položek:

- Jsem důležitá osoba.
- Nijak by mě to neznepokojilo, kdyby se některý z členů mé rodiny dostal do konfliktu se zákonem.
- Pokud bych dostal možnost, dokázal bych dobře vést lidi.
- Často jsem musel poslouchat někoho, kdo toho věděl méně než já.
- Většina lidí raději použije nepoctivé prostředky k získání výhod, než aby o ně přišli.
- Bylo by lépe, kdyby téměř všechny zákony byly zrušeny.

Tyto odpovědi jsou hodnoceny jako cynické, vyjadřující nedůvěru a konflikt s autoritou, externalizující vinu a osobní problémy.¹⁸

¹⁸ S pocitem vyšší osobní hodnoty černých je konsistentní i fakt, že v USA páchají méně sebevražd než bílí. Např. Sternberg (1998) uvádí, že ve věku 15-24 let páchá sebevraždu proporcionalně dvojnásobný počet bílých než černých. Rozdíl ve vyšším sebehodnocení negroidů platí i pro ženy, a to jak v oblasti vzdělávání, tak v spokojenosti se svým vzhledem (Levin, 1997, s. 75)

Televize a zábava

Podle Levina (1997, s. 77) se černí věnují zábavě více než bílí a utrácí za ni více peněz:

- Černí se dívají v USA na televizi v průměru o téměř třetinu déle než bílí. Černí chodí dvakrát více do kina.
- Kupují si zhruba stejně elektronických her, ale o mnoho méně počítačů než bílí nebo Asiaté.

Helmreich (1982, s. 86) uvádí, že černí utrácí více za:

- automobily (např. v roce 1966 měly 3 % bílých i černých Američanů Cadillac, přestože příjem černých byl znatelně nižší),
- luxusní oblečení.

Helmreich, jako radikální environmentalista, to vysvětluje snahou černých ukázat opresivní společnosti, že něco dokázali. Spíše se zdá, že tento druh alokace prostředků má vztah k reprodukčnímu chování.

Odložení slasti

Černé děti dávají přednost menší odměně hned před větší odměnou později. Mischel (1961) provedl experiment, ve kterém dětem nabízel čokoládu, kterou mohly mít hned, ale pokud by počkaly týden, dostaly by dvě. Černošské děti jednoznačně preferovaly jednu čokoládu hned. Bílé děti z kontrolní skupiny dávaly přednost větší odměně později. Michel uvádí, že rozdíl byl tak velký, že si experiment nevyžádal statistické zhodnocení výsledků.

Na neschopnosti odložit slast se podílejí tyto faktory:

- extrémní orientace na přítomnost,
- impulsivita,
- nedostatek volní kontroly/nedostatečně vyvinuté superego.

Podobný experiment byl prováděn na jihu USA (Price-Williams a Raminez, 1974). Desetiletým dětem bylo např. nabídnuto 10 dolarů hned, nebo 30 dolarů za měsíc (event. menší čokoláda/dárek hned, nebo větší později). Mezi Afroameričany a Hispánci byl ve schopnosti odložit slast malý rozdíl (preferovali okamžité uspokojení), ale významný rozdíl byl zaznamenán mezi těmito dvěma skupinami a bílými Američany.

Neschopnost odložit slast ovlivňuje pravděpodobnost kriminálního chování. Většina krádeží je páchána lidmi, kteří chtějí „malé množství hned“.

Mortalita

Rushton (1997a, s. 150-152, 269) sumarizuje přehled mortality:

- Černí mají vyšší úmrtnost ve všech věkových skupinách.
- V různých profesních skupinách mají černí větší úmrtnost než bílí. Např. v americkém námořnictvu za období 1974-1978 měli černí vyšší úmrtnost. Příčinami byly nehody, násilí, nesprávné užívání léků, utopení, střelba apod.
- Dětská úmrtnost černých je vyšší. Rozdíl se objevuje i u dětí, jejichž oba rodiče mají vysokoškolské vzdělání. Důvodem je, že černé děti se častěji rodí s podvážou.
- V roce 1930 měli příslušníci nejnižší příjmové skupiny v Anglii a Walesu o 23 % větší pravděpodobnost úmrtí v kterékoli věkové skupině, v roce 1970 rozdíl vzrostl na 61 % a v roce 1980 na 150 %. Tento vzrůstající rozdíl je paradoxní vzhledem k tomu, že moderní zdravotnictví se snaží minimalizovat rozdíly v kvalitě zdravotní péče mezi chudými a bohatými. Podobné rozdíly v mortalitě byly zaznamenány např. ve Francii, Maďarsku a USA. Důvodem může být, že geny odpovědné za zdraví a dlouhověkost se častěji vyskytují u osob z vyšších společenských vrstev.

Zdravotní problémy černých jsou připisovány zlobě a stresu z rasismu. Důvody však opět budou spíše biologické. Maclean a spolupracovníci (1974) uvádějí, že výška krevního tlaku negativně koreluje s množstvím bílých genů.

5. Reprodukční chování

Sexualita

Rushton (1997a, s. 262) uvádí, že v reprodukčním chování existují rasové odlišnosti ve frekvenci pohlavních styků (manželských, předmanželských i mimomanželských), sekundárních pohlavních znaků (výška hlasu, svalstvo, velikost hýždí, prsou a genitálií), hladiny androgenů a sexuálních postojů. Negroidní a mongoloidní rasy tvoří konce spektra, uprostřed je europoidní rasa.^{19,20}

¹⁹ Černí se chovají promiskuitněji i jako homosexuálové. Prost a Vincent (1993, s. 326) uvádějí, že stabilní vztah trvající déle než 5 let mělo 31 % bílých homosexuálů, ale pouze 8 % černých.

²⁰ Zajímavé je, že mongoloidé jsou náchylnější věřit v oslabující vliv soulože (Ford a Beach, 1951).

Ideologická agenda proti zdrženlivosti

Jistá část odborné veřejnosti se staví ke studiu rozdílů v sexualitě mezi rasami velmi negativně. Pokud někdo poukazuje na větší sexuální aktivitu černých, reagují např. takto (Zuckerman a Brody, 1988):

podivínská naivita, etnocentrická předpojatost, puritánská senzitivita, transparentní rasová pseudověda...

Mluvit o sexuální abstinenci je prý hloupé, netolerantní a represivní. V pozadí je strach z urážky černých, jejichž sexuální chování není pro bílé normou.²¹ Podle některých teorií bílí muži pociťují mytický strach z černých jako sexuálně superiorních a mstí se jim za to pomluvami.

Testosteron a libido

Rushton (1997a, s. 170) sumarizuje:

- Hladina testosteronu je u europoidní rasy vyšší než u negroidů. Rozdíl se pohybuje v rozmezí od 3 % (u starších vojenských veteránů) až po 19 % (u studentů).
- Testosteron je facilitátorem libida. Jeho vyšší hladina vede k častějšímu vyhledávání sexuálních aktivit.

AIDS

Černí jsou disproporčně zastoupeni mezi HIV pozitivními (UNAIDS, 1999):

Skupina	Procento nakažených
Afričané	8
Afroameričané	2
Bílí Američané	0,4
Evropané	0,2
Asiaté	0,07
Asiaté v USA	0,05

²¹ Taneční styl černochů často imituje sexuální akt. Tyto prvky bývají jen velmi vzácně přítomny v tanci europoidů. V této souvislosti by byla zajímavá mezikulturní (a historická) analýza tanečních stylů.

Dvojvaječná dvojčata Frekvence dvojvaječných dvojčat (Bulmer, 1970)

Rasa	Počet dvojvaječných dvojčat na 1000 porodů
Mongoloidní	4
Europoidní	8
Negroidní	16

Frekvence porodů vícčrat souvisí se zvýšenou hladinou gonadotropního hormonu:

- Některé africké populace mají i více než 57 dvojčat na 1000 porodů. Stejný trend platí i pro další vícčrata.
- Dvojvaječná dvojčata jsou častější u žen, které nepatří k vyšší společenské třídě.

Počet jednovaječných dvojčat je konstantní pro všechny skupiny - 4 na 1000 porodů. Jednovaječná dvojčata vzniknou rozdělením oplodněného vajíčka na dvě identické části. Nesouvisí tedy s počtem vajíček připravených k ovulaci.²²

Velikost genitálií a nevěra

Ridley (1999, s. 178-179) uvádí, že čím větší pohlavní žlázy mají samci toho kterého druhu, tím promiskuitnější jsou jejich samice. Nejlepší, co může samec udělat, je produkovat mnoho spermií, a tím zvýšit své šance na reprodukční úspěch.

Podle jedné teorie v prostředí vysoké promiskuity získá samec s větším penisem reprodukční výhodu nad jinými samci. Delší penis umožní spermiím, aby se dostaly rychleji k vajíčku. Větší varlata umožňují přítomnost většího počtu spermií v ejakulátu (Baker a Bellis, 1995).

²² Ve smíšených manželstvih závisí frekvence narození dvojčat (a vícčrat obecně) na rase matky, a ne otce.

Erektovaný penis	délka (cm)	průměr (cm)
Mongoloidní	10-14	3,2
Europoidní	14-15,3	3,3-4,1
Negroidní	15,9-20,3	5,1

Podle Rushton a Bogaert (1987)^{23,24}

Bílí mají větší varlata než Asiaté. Velikost varlat koreluje s frekvencí pohlavních styků. Zjistilo se např. (Harvey a May, 1989), že bílí produkují dvojnásobné množství spermií než Číňané. Rozdíl nezmizí ani po korekci pro velikost těla. Bohužel patrně neexistují žádné údaje o velikosti varlat a produkci spermií u negroidní rasy.

Baker a Bellis (1995) uvádějí, že mezi černou populací jsou nevěry častější než mezi bílou. Např. v americkém výzkumu z roku 1963 se zjistilo, že procento dětí, jež byly vychovávány mužem, který si myslel, že je jejich biologický otec, ale ve skutečnosti nebyl, bylo u bílých Američanů 1,4 a u černých Američanů 10,1.

Sex ratio

Sex ratio, tj. poměr narozených mužů a žen, souvisí s hladinou gonadotropních látek. Sex ratio je nejnižší v negroidní populaci a nejvyšší v mongoloidní. Alespoň částečně jsou za to odpovědné vysoké hladiny gonadotropních hormonů u černých žen (James, 1986). Obecně se dá říci, že nižší sex ratio, tj. větší počet žen než mužů, je typické pro *r*-strategie (např. Bereckzkei, 1993; Bereckzkei a Dunbar, 1997).²⁵

²³ Rozdílnost ve velikosti penisů vede i k různým normám pro velikosti kondomů.

²⁴ Někteří považují Bakerovy výzkumy vztahu mezi velikostí penisu a zvýšenou pravděpodobností oplození ženy za nevědecké spekulace. Alternativní (i když také značně nepravděpodobnou) teorií je, že velikost penisu mohla mít funkci v rámci sexuální selekce, tj. ženy si vybíraly muže s větším penisem. I přes spekulativnost těchto teorií mají údaje o velikosti penisů v kontextu léto knihy význam pro diskusi o pravdivosti stereotypů - viz dále.

²⁵ Ridley (1999, s. 102) uvádí, že poměrně vysoké hladiny gonadotropních hormonů (tj. hormonu, jež u žen ovlivňují vývoj pohlavních orgánů) v těle matky zvyšují pravděpodobnost početí dcery. Není známo, jak toho hormony dosahují, ale předpokládá se, že mění složení hlenu děložního krčku, či dokonce pH poševního prostředí, a tím ovlivňují relativní úspěch spermií X a Y při oplodnění.

Výběr partnera

Se zajímavou myšlenkou přišel Masters (1984). Domnívá se, že *K*-stratégové dávají přednost partnerům, kteří jsou jim geneticky podobní (*K*-stratégové nejsou tzv. *risk takers*), na druhé straně *r*-stratégové nutně nepreferují podobnost, částečně proto, že vyhledávají novost. Podle Masterse bude podobnost partnerů menší u *r*-stratégů. Tuto teorii dokládá např. tím, že mezietnické vztahy jsou častější u chudších *r*-skupin (např. na Havaji) než u bohatších *K*-skupin.

Rodina

Rozvodovost

Rozvodovost se nejčastěji vyskytuje u negroidů. V roce 1989 připadl v USA u bílých na dva sňatky jeden rozvod, u černých dva rozvody na tři sňatky. U mongoloidů je rozvodovost daleko menší. V zásadě nebyli předmětem výzkumů, jelikož se zdá, že v tomto ohledu nemají problémy (Jaynes a Williams, 1989).

Nemanželské děti

Nemanželské děti, tj. děti narozené svobodným matkám, se častěji vyskytují u negroidů. Např. v USA je 75 % dětí, které se narodí černým matkám do dvaceti let, nemanželských, v porovnání s 25 % u bílých. Teenageři tvoří věkovou skupinu odpovědnou za 50 % všech prvoporodů (Jaynes a Williams, 1989).

Africký model rodiny

Podobná struktura rodiny jako u Afroameričanů existuje i v Africe, jižně od Sahary. Draper (1989) charakterizuje africký model takto:

- raný začátek sexuální aktivity,
- volná emocionální povíta mezi partnery/manžely,
- očekávání mnoha sexuálních partnerů a dětí z těchto vztahů vzešlých,
- nižší primární péče s častou výchovou dětí jinými, aby mohli rodiče zůstat atraktivní pro potenciální budoucí sexuální partnery,
- zvýšená kompetice o ženy společně s nižší péčí o potomky,
- vyšší fertilita.

Např. u kmene Herero v jihozápadní Africe se muži nežení do svých 35-40 let, ale téměř všichni do té doby zplodí děti se svo-

bodnými ženami (takto zplozené děti nejsou nijak sociálně stigmatizovány). Muži příliš nepracují, hlavní práci spojenou s obživou vykonávají ženy a děti. Mužská práce pro rodinu není tradicí (a to ani ve městech). Pokud oba partneři pracují a vydělávají, každý má svůj vlastní účet. Muži očekávají, že budou mít „pohodu“ (*substantial leisure*). Jejich energie není usměřována do výchovy dětí, ale do další reprodukce. V porovnání s jinými v rozvojovém světě ukončují africké matky intenzivní péči o dítě dříve. Jakmile dosáhne jednoho roku života, předá matka dítě jiným pečovatelům - nejčastěji starším dětem a prarodičům. Obecně se dá říci, že biologičtí rodiče nepředpokládají, že budou hlavními zaopatřovateli svých dětí.

6. Kriminalita

Napadení, vraždy a loupeže

V USA v roce 1985 připadlo na Afroameričany 50 % všech případů napadení a vražd a 66 % zatčených pro loupeže, přestože tvořili 12 % populace. Podle odhadů kriminologů se Afroameričan dopustí trestných činů, jako jsou vražda, znásilnění, vloupání nebo ublížení na zdraví, 10x častěji než bílý Američan. Kriminalita Afroameričanů stoupá s jejich početním zastoupením v té které populaci (Wilson a Herrnstein, 1985).²⁶

Předpojatost policie a justice

Některí se domnívají, že vyšší kriminalita černých je způsobena předpojatostí policie a justičních orgánů. Wilson a Herrnstein (1985) ale uvádějí, že vzhledem k tomu, že stejný počet obětí hlásí, že útočník byl černý, nemůže být statistika připisována rasové předpojatosti policie.

Vězeňská populace

Gilliar a Beck (1995) uvádějí, že více než polovina vězeňské populace v USA je černá. V roce 1994 bylo z Afroameričanů nad 18 let uvězněno 6,75 %, u bílých Američanů to bylo 0,86 %. Taylor a Whitney (1999) uvádějí, že v USA je na 100 000 obyvatel té které

²⁶ Vyšší kriminalita černých není omezena pouze na muže. Např. Gary (1987) uvádí, že pravděpodobnost, že černá žena zavraždí svého manžela, je v porovnání s bílými Američany 8x vyšší.

rasy/etnické skupiny uvězněno 1571 černých, 688 Hispánců a 193 bílých.

Populární názory na viktimizaci černých

Někteří mají tendenci tvrdit, že černí se často stávají útokem bílých. Ve skutečnosti je to naopak. Levin (1997, s. 293-295) shrnuje:

- Proporcionálně zabijí černí 22x více bílých než naopak.
- Černý 11x častěji znásilní bílou ženu než bílý černou.
- 3 % kriminality bílých je směřováno proti černým, ale 67 % kriminality černých je směřováno proti bílým.

Rushton uvádí (1997a, s. 243), že v průměru jeden z 38 černých každý rok násilně napadne bílého, černého napadne jeden z 2,298 bílých.

Kriminalita bílých límečků

Wilson a Herrnstein (1985) uvádějí, že černí jsou disproporčně zastoupeni i v kriminalitě bílých límečků, např. v roce 1980 bylo z celkového počtu odsouzených za podvody a padělání 33 % černých, za zpronevěry 25 % černých.

Kriminalita ve světě

Někteří lidé mají tendenci vysvětlovat si kriminální chování černých jako důsledek útlaku a ghetta. Pravděpodobnějším vysvětlením se zdá, že hlavním faktorem byla oddělená evoluce, která vedla k tomu, že normy pro bílé se černým jeví jako patologické a naopak. Důkazem toho by mělo být, že kriminalita černých je větší než bílých kdekoli na světě, a to včetně jejich domovských států. Rushton (1997a, s. 157-160) shrnuje:

- Podobné výsledky jsou např. v Londýně. Přestože je v populaci 13 % černých, odpovídají za 50 % kriminality. Tmaví europoidé z Pákistánu, Indie a Bangladéše, přestože jsou současnými imigranti, nemají vyšší kriminalitu než bílá populace.
- V Torontu tvoří podle neoficiální statistiky černí 2-5 % populace a jsou odpovědní za 32-40 % kriminality. Imigranti z oblasti Pacifického Rimu jsou v počtech trestných činů zastoupeni méně, než by odpovídalo jejich počtu v populaci.
- Africké a karibské země hlásí dvojnásobný počet násilné kriminality (vražda, znásilnění, vážné ublížení na zdraví) než evropské země a 3x více než země Pacifického Rimu.

Realita je taková, že kriminalita černých i v zemích, kde žijí téměř pouze černí, je srovnatelná s jejich kriminalitou v USA.

Kriminalita a r-strategie

Ellis (1987) uvádí univerzální demografické korelace kriminálního chování a znaků typických pro r-strategii.

1. Větší počet sourozenců (i nevlastních).
2. Rodiče nežijí spolu.
3. Kratší doba těhotenství (kriminální delikventi se častěji narodí předčasně).
4. Rychlejší nástup sexuality.
5. Méně stabilní vztahy (tzv. *bonding*).
6. Nižší rodičovské investice.
7. Kratší dobu života.

Všechny tyto znaky odpovídají životnímu stylu negroidů.

Biologické studie a politická agenda

Všechny genetické a biologické studie na pachatelích kriminálního chování byly prováděny na bílých, vzhledem k tomu, že protestní pochody zabránily výzkumu na černých (Gibbs, 1995).

Testosteron, agresivita a delikvence

Dabbs a Moriss (1990) uvádějí, že nejvyšší hladinu testosteronu mají v průměru negroidé a nejnižší mongoloidé. Europoidé jsou uprostřed. Hladina testosteronu pozitivně koreluje s delikvencí v dětství i dospělosti, požíváním drog a alkoholu, vojenskou neposlušností a množstvím sexuálních partnerů. Testosteron je facilitátorem agresivity a libida. Nyborg (1994) poukazuje na to, že hladina testosteronu klesá s věkem výrazněji u černých, což by mohlo vysvětlovat, proč kriminalita bílých a černých po 40. roce věku konverguje.²⁷

Intelligence, morálka a delikvence

Vztah intelligence a morálky shrnuje Levin (1997, s. 55):

- Průměrné IQ vězňů je 92.
- Chlapci s nízkým IQ mají tendenci být agresivnější.

²⁷ Zvýšená hladina testosteronu pravděpodobně není důsledkem diskriminace, jelikož stres a ztráta společenského statusu hladinu testosteronu u primátů a u mužů redukuje (Kemper, 1990).

- Schopnost morálního uvažování pozitivně koreluje s inteligencí (především verbální) a s prosociálním chováním ($r = 0,28$).
- Korelace mezi IQ a čestností/altruismem se pohybuje v rozmezí $r = 0,32-0,62$.

Existuje negativní monotonický vztah mezi krutostí/závažností delikvence a IQ (Lynam, D. et al. 1993). Sociální patologie mají inverzní vztah k IQ - v posledním kvartilu (tj. pod IQ 90) je 5x více výskytu než v prvním kvartilu (tj. nad IQ 110) (Jensen, 1998, s. 271).

Zabíjecí technologie a sebekontrola

Zajímavý názor je, že násilí vzroste, když skupina adoptuje zabíjecí technologie, které sama nevyrobila. Levin (1997, s. 178-181) předpokládá, že sebekontrola před zneužitím jde ruku v ruce s intelektem a jinými vlastnostmi, které vedou k vynálezu a výrobě zabíjecích technologií. U populace, která zabíjecí technologie pouze adoptovala a nevyvinula, se nevyvinuly kontrolní mechanismy před jejich zneužitím. (Podobně jako se u skupin, které neobjevily fermentaci, nevyvinula tolerance na alkohol.)

Faktem je, že zbraň nosí mnohem více mladých černochů než bělochů a jsou připravenější ji použít, a to i v hádkách, které bílí považují za triviální. Komunikační styl černých je více konfrontační. Vážnou roli hraje i neshoda mezi černou emocionalitou a odpovědí bílých, kteří špatně interpretují černou reaktivitu (křik, zlost).²⁸

Média a politická korektnost

Média přistupují ke kriminalitě bílých a černých asymetricky. Poměrně časté vraždy bílých černými jsou málokdy publikovány, vzácnější útoky bílých na černé jsou skandalizovány (Levin, 1997, s. 295).

Připravenost k násilí a evoluce

Rushton (1997a, s. 231) se domnívá, že připravenost k násilí měla u *r*-stratégů v minulosti adaptivní funkci. *K*-stratégové budoují centralizované systémy s regulovanými komunikačními mecha-

²⁸ Samotná dostupnost zbraní ještě nevede k vyššímu počtu vražd. Příkladem by mohlo být Švýcarsko, kde každý dospělý muž vlastní zbraň, ale počet vražd je zde velmi malý.

nismy, v nichž jedinci nejdříve usilují o místo v hierarchii, které jim posléze umožní přístup ke zdrojům v závislosti na jejich postavení. Naproti tomu *r*-stratégové budují méně centralizované organizace, ve kterých se častěji komunikuje „tváří v tvář“ a osobní dominance hraje velkou roli. Pokaždé, když se objeví nové zdroje, znovu se o ně bojuje.²⁹

Sex ratio a kriminalita

Existuje teorie (Messner a Sampson, 1991), že vyšší kriminalita černých je způsobena tím, že v černé populaci je více žen než mužů (negroidé mají obecně nižší sex ratio). Nedostatek mužů vede k vyššímu počtu svobodných matek, které nestačí na výchovu dětí a žijí v chudých poměrech, z něhož je pro mnohé jedinou cestou právě kriminalita (viz *environmentální r-strategie*). Vyšší kriminalita vede k uvěznění nebo úmrtí a tím přibývá svobodných matek a vzniká bludný kruh.

Předsudek, nebo zkušenost?

Prohlášení, že černí častěji kradou a jsou nespolehlivější, není rasistické, pokud je podloženo důkazy. Neochota taxikářů zastavit černému, event. podezřívavost policistů jsou vysvětlitelné černošskou kriminalitou. Nechuť taxikářů brát černé se vykládá jako rasismus, ale pokud je rasismus definován jako iracionální averze, není to rasismus. Stejně racionální je, když policie zastaví skupinu černých mladíků v drahém autě, aby se přesvědčila, zda auto není kradené.

Levin (1997, s. 214) uvádí, že v současných USA mohou černí věřit bílým více než jiným černým, tj. jinými slovy, sami černí se chovají podle ortodoxní definice rasisticky.

Nezaměstnanost a kriminalita

Mnozí mají tendenci vysvětlovat vysokou kriminalitu nezaměstnaností. Zjistilo se však, že pokud nezaměstnanost přispívá k zločinnosti, tak pouze velice málo. Levin (1997, s. 312) uvádí některé údaje:

- procento nezaměstnanosti v USA se v letech 1961 až 1969 snížilo z 6,6 % na 3,4 %, ale zločinnost stoupla v průměru 2,5krát.

²⁶ Dalo by se říci, že tzv. *pecking order* je u *r*-stratégů daleko chaotičtější a labilnější.

- kriminalita černých je disproporčně vysoká ve všech socioekonomických třídách,
- některé studie našly pozitivní vztah mezi nezaměstnaností a kriminalitou, ale vždy se jednalo o velmi slabý vztah.

Kaiser (1994, s. 117) uvádí, že nezaměstnanost tvoří pouze jednu dimenzi v kriminogenním výčtu nedostatků a že:

Nouze a bída spodních sociálních vrstev nemohou si proto již činit nárok na tradiční kauzální vysvětlení, natož být pak jedinou příčinou kriminality.

Sebevědomí a agresivita

Někteří se domnívají, že černí páchají kriminalitu z důvodů deprivace. Zjistilo se ale (Baummeister, Smart a Boden, 1996), že mezi sebevědomím a agresivitou je přímá úměrnost, tj. čím je kdo sebevědomější, tím spíše bude agresivnější. Levin (1997, s. 313) uvádí, že *kriminalita mladých delikventů prostě nevypadá jako výraz zoufalství.*

7. Sport

Biologické odlišnosti jako předpoklady vysokých výkonů

Úspěšnost černých ve sportu do velké míry určují biologické předpoklady (Entine, 2000). Černí jsou výborní ve sportech vyžadující běh a skok, ale ne v plavání. Např. na olympijských hrách v Barceloně v roce 1992 vyhráli černí běh na všechny vzdálenosti, ale žádný se nekvalifikoval do plaveckého týmu USA. Pravděpodobně je hlavním faktorem selhání v plavání vyšší hustota kostní hmoty (o 5 až 20 %).³⁰

Západní Afričané mají poněkud jiné složení svalové hmoty (např. významně více rychle se stahujících vláknecích ve svalech) a anaerobních enzymů než bílí. Rychle se stahující vlákna ve svalech poskytují výhodu v explozivních, krátkou dobu trvajících výkonech, jako je např. sprint. Afričané z východní a jižní Afriky mají svaly, které umožňují větší výdrž, vzhledem k tomu, že produkují málo kyseliny mléčné a jiných produktů svalové únavy. Rozdíly

³⁰ Tyto rasové rozdíly jsou důležité pro léčbu osteoporózy a zlomenin, zvláště u starších osob.

v hustotě kostí začínají již v prenatálním období. Černí mají vyšší hustotu vápníku v kostech, větší celkové množství draslíku a více svalové hmoty. Dalšími faktory podmiňujícími úspěchy černých (s variacemi mezi jednotlivými subpopulacemi) v některých druzích sportu jsou: méně tělesného tuku, delší nohy, užší boky a lehčí páneve.³¹

Černí jsou nejlepší ve sportech, které vyžadují rychlé reflexy a okamžitou fyzickou připravenost, jako jsou box, sprint, skoky, basketbal, běh přes překážky. (Rozdíly v běhu a skoku se objevují již v 5 letech.) Méně úspěšní jsou ve sportech a disciplínách, které vyžadují koncentraci. Zajímavou analýzu provedli Worthy a Markle (1970), srovnávali úspěšnost bílých a černých Američanů v rámci jednoho typu sportu tak, aby eliminovali socioekonomické faktory. Zjistili, že i v rámci jednotlivých sportů jsou černí lepší v aktivitách, které vyžadují okamžitou reakci a horší v aktivitách, které umožňují hráči zvolit si vlastní tempo (tzv. *self-paced*). Např. v baseballu jsou černí disproporčně zastoupeni mezi pálkaři (*hitters*) ve srovnání s nadhazovači (*pitchers*), event. v basketbalu jsou černí úspěšnější při střelení košů ve hře a méně úspěšní ve střelení při přerušení hry.

Černí nemají prakticky žádné zastoupení v závodním šachu, bridži, scrabble a dalších hrách, které vyžadují mentální schopnosti.

Styl hry a chování

Levin (1997, s. 114-116) sumarizuje přístup černých ke sportu:

- větší důraz na stylový komponent hry a expresivní charakter výkonu,
- důraz na individualismus, eleganci, expresi - u bílých převládá spíše podřízené jednání týmu a cílu zvítězit,
- tzv. „trash talk“ - proud arogantního dobírání si protivníka s cílem ho zahanbit a ponížit, který je bílým ideálům sportu cizí.

Proč sport?

Environmentální vysvětlení je, že se černí věnují basketbalu proto, že je to pro ně cesta z chudoby. Nezdá se však, že by to bylo

³¹ K tématu viz i článek *Sport a geny* (Grasgruber, 2002).

dostačující vysvětlení. Ambicióznost vede k tréninku, jenže i bílí trénují, ale s menšími úspěchy. Existují různé, často velmi nepravděpodobné sociologické teorie, které přiřítají úspěchy černých v některých druzích sportu environmentálním vlivům, např. že bílí nechávají černé vyniknout ve sportu, aby posílili stereotyp o černé fyzičnosti (= animálnosti). Problém je v tom, že sociologické hypotézy, na rozdíl od fyziologických, nevysvětlují vzorec černých výkonů.

IV. Sociální důsledky rasových rozdílů

Sociální politika

Oponenti existence rasových rozdílů nejsou schopni oddělit svoji politickou agendu od vědeckého objevování pravdy. Ale efektivní sociální politika musí být založena na pravdivých vědeckých poznatcích spíše než na populárních předpokladech a domněnkách. Sociální problémy chudoby, zločinnosti, drog a nezaměstnanosti mají často etnickou dimenzi - ať v rozvojových, postkomunistických nebo západních zemích.

Soužití *r*- a *K*-strategů

Soužití *r*- a *K*-strategů vede k tzv. *paradoxu fertility* - tj. k inverznímu vztahu mezi fertilitou a bohatstvím. Pokud je dost zdrojů, selekční tlaky nefungují a *r*-strategové mají oproti *K*-strategům výhodu. Je pro ně nejvýhodnější se rychle množit a žít ze sociálních dávek. (Tak to jde až do chvíle, kdy dojde ke krizi/vyčerpání prostředků.)

Zločinnost, drogy, nemanželské děti a neúspěchy ve vzdělání mohou být v moderní Americe chápány jako patologie, ale z neodarwinistického hlediska je chování pokládáno za neadaptivní, pouze pokud vede k reprodukčnímu neúspěchu.

Levin (1997, s. 188, 259, 349) uvádí, že Afroameričané mají 1,3 dítěte na jedno dítě bílých Američanů. Třicet tři procent černých dětí (a matek) je podporováno téměř výlučně ze zdrojů bílých, se kterými nejsou geneticky příbuzní. Úspěch černých v získávání zdrojů od bílých, které by bílí jinak mohli věnovat svým vlastním dětem, je způsob exploatace prostředí, který nemá v přírodě téměř obdobu.

Po zavedení sociálních podpor se zvýšil počet svobodných matek a nezaopatřených dětí. V roce 1960 bylo 2 % bílých a 22 % černých dětí nemanželských. V roce 1982 bylo 8 % bílých a 52 % černých dětí nemanželských. V roce 1997 bylo 66 % černých dětí nemanželských a většina černých rodin bez otce je na podpoře. Dvacet jedna procent černých a 4 % bílých žen dostávalo podporu pro nezaopatřené děti.

Štědré sociální dávky jsou hazardem. Není důvod pracovat, když vás ostatní podporují. Sociální podpora se stala multigene-

račním způsobem obživy mezi černou podtřídou. Podpora by byla v celočernošské populaci nestabilní. Za každý dolar, který zaplatí černí do státní pokladny, dostanou 6,83 dolaru, zbytku populace se za každý zaplacený dolar vrátí 63 centů.

Vzrůst černých svobodných matek může ilustrovat reakci genotypu na proměnu prostředí. Zdá se, že genotyp *r*-stratégů odpovídá na zvýšenou dostupnost státních podpor od roku 1960. Tentýž princip platí u kriminality - kriminalita černých vzrostla za posledních padesát let více než kriminalita bílých, což bylo pravděpodobně důsledkem nižší sociální kontroly a obecně nižších trestů.

Životní úroveň a města rozvojového světa v Americe

Velice špatné sociální a finanční podmínky, bída, drogy a kriminalita, mateřství nezletilých a nízká úroveň vzdělání v městských černošských centrech jsou obrovským problémem pro budoucnost. Životní úroveň a zpuštělost je úměrná proporciálnímu zastoupení černých v té které oblasti. Města s početnou černošskou populací fyzicky chátrají. Jedním z příkladů je Detroit, kterému se přezdívá *America's first Third World City* - tj. první americké město třetího světa.

Levin (1997, s. 150-152) uvádí, že segregace snižuje úroveň bydlení černých, a zároveň se ptá proč. Jak to že pouhý fakt, že je vyšší počet černých v oblasti, snižuje kvalitu bydlení? Když odejdou bílí, zvyšuje se chudoba. Typická stížnost je, že si bílí berou pracovní příležitosti s sebou. Ti, kteří mají takovýto názor, však již nevysvětlují, co brání černým v tom, aby si tato pracovní místa přivlastnili.

Afrika dnes

Levin (1997) popisuje situaci v Africe takto:

- Ekonomické investice do Afriky nebyly doprovázeny ekonomickým růstem ani nezabránilo tomu, aby se Afrika nevrátila do předtechnologických podmínek. Africká ekonomika se po odchodu koloniálních mocností na rozdíl od ekonomiky jižní

¹ Zajímavé je, že rasové rozdíly ve finanční závislosti na státu a nemanželských dětech zůstávají, i když je IQ kontrolováno (Herrnstein a Murray, 1996).

Asie rozpadla, a to i přes ohromné množství peněz ze zahraniční pomoci. V době počítačů je v mnoha afrických městech obtížné dostat se k telefonu.

- Africké společnosti jsou nefunkční, v roce 1993 byla produkce potravin o 20 % menší než v roce 1970. Mezinárodní obchod prakticky neexistuje, což kontrastuje s ekonomickým bohem v asijských zemích.
- Argument, že rozpad afrického hospodářství je důsledkem toho, že je postkoloniální země nepřipravená na nezávislost, může vést k otázce: *A kdo připravil Evropu na nezávislost?*^{2,3}

Řada ekonomů analyzovala význam různých faktorů, jako jsou klima, etnická diverzita, geografická poloha, nezaměstnanost apod. a srovnávala situaci s jinými zeměmi (především v Asii) a dospěla k závěru, že tyto faktory neposkytují dostatečné vysvětlení pro nízkou úroveň v Africe. Oním chybějícím faktorem je patrně nižší inteligence populace (Lynn a Vanhanen, 2002).

² Je možné, že k ekonomické katastrofě přispěl socialismus, který byl v Africe institucionalizovaný po skončení kolonizace. Podobně jako Sovětský svaz a Čína, které měly a mají talentovanou populaci, ale ekonomicky byly a jsou slabé. Dalším faktorem mohou být státní dluhy, jejichž splácení ochromuje ekonomiku.

³ Lze připustit, že neschopnost Afričanů vytvořit demokratickou společnost souvisí s jejich silnou potřebou individuální dominance.

V. Otázka viny a trestu

V politických kruzích v USA převládá názor, že bílí poškodili v průběhu historie černé. Současná nepříznivá situace většiny Afroameričanů je podle těchto názorů zapříčiněna útlakem a útlakem v minulosti. Bílí Američané jsou povinni splácet svůj morální dluh vůči černým Američanům. Černí požadují kompenzaci ve vzdělání a zaměstnání (pozitivní diskriminaci). Bílým se vnučuje, že nesou vinu na každém selhání černých. Je přirozené, že se o tom chtějí přesvědčit. Sociální rozdíly mezi rasami jsou viděny perspektivou viny a je důležité zjistit, zdali je pocit viny oprávněný. Pokud by byli černí stejně talentovaní jako bílí, pak by byl útlak jediné vysvětlení.

Důležité je si uvědomit, že bez ohledu na to, kolik bezpráví se na černých spáchalo, není morálně odůvodnitelné uplatňovat právo kolektivní viny. Potrestání mají být pouze ti, kdo se provinili, z těch dnes žije jen málokdo. Proč by měl nést dnešní mladý Američan vinu za to, že jeho předek byl otrokář? Ti, kteří jsou dnes afirmacími zákony diskriminováni, nejsou ti, kteří černým ublížili.

1. Afirmacími akce a pozitivní diskriminace

L. Johnson v roce 1965 zahájil afirmacími akci slovy:

Nevezmete člověka, který byl léta spoután řetězy, neosvobodíte ho a nepostavíte na startovací čáru a neřeknete mu: Ted jsi svobodný, abys mohl soutěžit s ostatními.

V té chvíli paradoxně začal tzv. *black racism* - tj. speciální zacházení s Afroameričany na základě toho, že jsou příslušníky negroidní rasy. Začala éra kompenzační diskriminace. Afirmacími zákony začaly privilegiovat černé.

Vzdělávání

Levin (1997) sumarizuje:

- Stovky miliard dolarů byly investovány do *Head Start* (tj. obdoba přípravy před vstupem na základní školu), existují tisíce tréninkových programů, stipendií, cen pro černé (ale i pro Hispánce a pro ženy).
- Bílé dítě, kdyby bylo černé, a skórovalo v IQ-testech jen o něco více, než je bílý průměr, bude zařazeno do programu, který

financuje veškeré vzdělávání na elitních univerzitách (cca 130 000 dolarů).

- Veřejné školy utrácejí v průměru více za černé dítě než za bílé, protože s černými dětmi je více výchovných a vzdělávacích potíží.
- V New Yorku nedostávají střední školy pro nadané více než jiné střední školy, jejichž studenti, kteří jsou disproporčně černí, jsou jen s obtížemi gramotní. Z 8,6 miliard, které vydá každý rok stát na přímo na studenty, jde 92 % na postižené a pouze 0,1 % na nadané.
- Černí mají přednost při přijímání na vysoké školy i přes horší výsledky.

Jaynes a Williams (1989) upozorňují, že velké úsilí o pozvednutí vzdělání černých vede k paradoxům - vzdělání stoupá, ale socioekonomický status klesá (především u mužů).

Pracovní příležitosti

Afroameričané mají přednost před bílými Američany při přijímání do zaměstnání (Levin, 1997, s. 262-269):

- Černí získávají lepší místa než bílí se stejnými schopnostmi.
- Černých lékařů je cca 4x více, než by se dalo očekávat na základě rozložení IQ v populaci. Je to z velké části důsledek toho, že jsou černí rekrutováni z nižších IQ-pozic než bílí.¹

Herrnstein a Murray (1996, s. 340) uvádějí, že pro obháje práva etnických menšin může být potěšující zpráva, že bílí Američané a Hispánci se stejnými kognitivními schopnostmi mají stejnou pravděpodobnost, že vystudují vysokou školu a budou mít lukrativní zaměstnání (*white-color job*). U Afroameričanů je tato pravděpodobnost ještě vyšší.

Média a politika

Média se snaží ukazovat černé jako úspěšné. Ochota bílých pomoci je vidět například v tom, že starostou New Yorku a řady jiných měst se stali Afroameričané. Ale média se často ocitají v pasti.

¹ Rushton (1997a, s. 145-147) uvádí, že bílí v USA (např. řidiči nákladních vozů, středoškolské učitelé) mají vyšší IQ než černí vykonávající stejnou profesi. Proporční zastoupení v zaměstnáních vykazuje menší rozdíl mezi bílými a černými, než by odpovídalo rozdílu v IQ.

Např. je rasistické říkat, že se černošské děti liší v kognitivních schopnostech, ale je rasistické také to, když se ignoruje jejich odlišný učební styl.

Často se argumentuje tím, že pokud bude černých více v důležitých postaveních, bude to ostatní motivovat. Ale je těžké si představit nějakého Afroameričana, který neví o tom, že existuje možnost získat prostřednictvím vzdělání dobře placené a prestižní místo, a že pokud se rozhodne, najde mnoho lidí, kteří jsou připraveni mu pomoci. Rozumný odhad schopností, i když není optimistický, je morálně správný - není žádné bezpráví v tom, když se někomu na základě změření schopností oznámí, že je velice nepravděpodobné, že by se z něho stal lékař. Nikdo by neměl ve svých dětech vzbuzovat falešné naděje.

Legislativa - soudy

Některí poukazují na to, že nepoměrně více černých dostane trest smrti, ale ve skutečnosti jsou černí delikventi odsuzováni méně než bílí. Obecně dostávají černí souzení za vraždu, vloupání, znásilnění, ublížení na zdraví a krádeže menší tresty než bílí (Lerner, 1996). Existují důkazy pro to, že černí soudci mají sklon více než bílí osvobodit jasně vinné černé (Weiss a Zinsmeister, 1996).

Legislativa - zákony

Existuje konflikt mezi chováním černých a normami bílých. Levin (1997, s. 5) uvádí některé případy úprav zákonů nebo alespoň snah o jejich upravení tak, aby vyhovovaly menšinám:

- zavedení vězeňských kvót (tj. počet uvězněných různých etnik by měl odpovídat jejich proporcionálnímu zastoupení v populaci),
- zrušení anticrackového zákona na základě toho, že crack je droga, která je disproporcionálně více používána Afroameričany,
- zrušení zákona, který zakazuje močení na veřejnosti, jelikož tento zákon je nespravedlivý k chudým minoritám,
- snaha některých univerzit zvýšit minimální vědomostní požadavky pro přijímání studentů tak, aby odpovídaly standardu bílých Američanů, je napadána jako *nová strategie toho, aby se Afroameričanům zabránilo dosáhnout vyššího vzdělání*,²

² Na některých univerzitách platí lakový systém přijímání, že pokud se studentům podaří dosáhnout nějaké minimální hranice, např. 500 bodů, jsou zařazeni do slosování, ve kterém nehraje roli, zda někdo získal 500 nebo např. 600 bodů.

- umožnění účasti ve volbách i osobám ve vězení na základě toho, že vězněno je proporcčně mnohokrát více Afroameričanů a Hispánců než bílých Američanů ve věku, ve kterém mohou volit; argumentace je taková, že dosavadní volební zákon diskriminuje menšiny.

Afrocentrismus

Představitelé afrocentrismu v Americe se domnívají, že černošské úspěchy jsou podceňované. Podle jejich názoru by se o nich mělo více učit ve školách. Zvedlo by to sebedůvěru černých dětí. Existují teorie, že úspěchy černých jsou centrální - věda a matematika prý byly vymyšleny černými, ale ukradeny Řeky. Tuto historickou pravdu bílí potlačili (Williams, 1974).³

Černé děti mají být ve školách učeny, že jejich předci vytvořili srovnatelnou kulturu jako bílí a žlutí (např. vymysleli vakcinaci, objevili Ameriku). Ve skutečnosti je to tak, že svět by se jen málo změnil, kdyby subsaharská Afrika neexistovala, nebo nebyla nikdy objevena. Evropské umění, architektura, literatura, politická historie nedluží nic Africe, prakticky žádný důležitý objev nebo politický vůdce nepřišel z Afriky.⁴

Pouze málo černochoů dosáhlo úspěchu v jiných oblastech než sport, zábavní průmysl a boj za práva ras. Pokud si Afroameričané přejí, aby se jejich děti na školách dozvíдалy o černé kultuře více, nikdo jim nebrání v tom, aby si založili vlastní školy, podobně jako to např. udělali katolíci, kteří chtějí, aby jejich děti byly seznamovány s katolicismem ve škole.

2. Co kdo komu dluží?

Co dluží bílí

- V minulosti bylo na černoších pácháno bílou majoritou násilí a diskriminace.⁵

³ Problém této koncepce spočívá v tom, že znalost s krádeží obvykle nemizí (na rozdíl např. od auta). Otázkou zůstává, proč ji tedy nemají.

⁴ Egypťané nepatří k negroidní, nýbrž k europoidní rase (Baker, 1974, s. 517 -519).

⁵ Obvykle se v této souvislosti zamlčuje, že bílým otrokářům prodávali otroky, tj. členy nepřátelských kmenů, kteří byli zajati ve válce, afričtí náčelníci (Baker 1974 s. 364-365).

Co dluží černí

- Afirmiční akce stojí 350 miliard ročně (v drtivé většině z prostředků bílých). Zaplatit každému Afroameričanovi jednorázovou sumu 100 000 dolarů by bylo levnější než deset let afirmace (Levin, 1997, s. 255).
- Kriminalita černých, která je páchána disproporčně na bílých, způsobuje bílým škody nejenom faktické, ale i psychologické (strach a úzkost).

3. Jak dál?

Ne každý problém má řešení, které by se zamlouvalo všem. Pokud se však rasové rozdíly přiznají - plně a otevřeně, správná řešení se najdou. Prvním předpokladem je zastavit útoky proti těm, kdo rozdíly mezi rasami zkoumají a mluví o nich. Politická řešení momentální situace, o kterých se v různé míře a v různé kombinaci v této souvislosti mluví, jsou:

- Poskytnout finanční kompenzaci lidem s nízkou inteligencí a sklony k delikventnímu jednání (bez ohledu na rasu) výměnou za to, že se rozhodnou nemít děti, event. jich mít nižší počet. Zároveň podpora těch částí bílé a černé populace, které mají nadprůměrnou inteligenci, aby děti měly.⁶
- Ukončit sociální podporu (např. s pětiletým odkladem) tak, aby *r*-stratégové nežili na úkor *K*-stratégů.
- Zavést přísnější tresty včetně trestu smrti.
- Zpřísnění imigračních zákonů.

⁶ O dalších eugenických postupech viz část *Eugenika*.

VI. Kritika teorií

V této části jsou uvedeny nejčastější kritiky, které se v souvislosti s výše zmíněnými teoriemi objevují a snaží se vysvětlit důsledky rozdílů mezi rasami jinak než genetickou odlišností.¹

1. Teorie stereotypů

Černí (a některé další skupiny) jsou obětí negativních stereotypů. Stereotyp/předsudek slouží ke zbavení se pocitu viny a ke zvýšení sebehodnocení při projikování zakázaných přání na jiné skupiny.

Odpověď:

Stereotypy slouží jako vodítka v situacích, ve kterých není k dispozici dostatek informací - musíme dělat lepší než náhodná rozhodnutí s minimální cenou informací, často při nedostatku času. V souvislosti se stereotypy není na místě patologizace ani moralizování. Lidé se snaží v sociálních kontaktech maximalizovat zisky a minimalizovat ztráty.

Nejednodušší a nejlacinější pravidlo pro snížení pravděpodobnosti toho, že se staneme v USA obětí zločinu, je:

Vyhýbej se mladým černochům.

Černí muži mezi 15 a 30 lety tvoří 1 % populace v USA, ale 40 až 50 % uvězněných. Toto pravidlo je diskriminující a nespravedlivé k 2/3 černých, kteří nic neprovedli. Ale pojišťovny a banky diskriminují také na základě tak povšechných znaků, jako je pohlaví nebo věk.

Van den Berghe (1997) rozlišuje dva typy diskriminace na základě stereotypů:

1. „statistická diskriminace“ - není pravděpodobné, že by lidé v jisté kategorii měli jisté vlastnosti,
2. „kategorická diskriminace“ - nikdo ve skupině nemá tyto vlastnosti.

Statistická diskriminace může být ovlivněna protipříklady, kategorická ne.

¹ Tzv. Flynnův efekt je rozehrán v části *Eugenika*.

Obecně se dá říci, že stereotypy extrapolují zkušenost a mají tendenci být pravdivé, nebo alespoň obsahovat pravdivé jádro. Stereotyp musí projít testem reality. Van den Berghe (1997) se domnívá, že aby se stereotyp ujal, je nutné, aby nám umožnil alespoň o 10 % zvýšit pravděpodobnost správné volby, než jakou bychom měli pouze na základě náhody. Je samozřejmé, že pokud se stereotyp již jednou ujme, může sám sebe posilovat a jeho platnost může růst, ale na druhou stranu jasně nerealistické stereotypy jsou nepravděpodobné a mají krátký život.²

Stereotyp „černí jsou kriminálníci“ neznamena, že všichni černí jsou kriminálníci nebo že všichni kriminálníci jsou černí. Obojí je nepravdivé. Ale to, že se černí disproporčně dopouštějí kriminální činnosti, je pravda.

Klasická teorie stereotypů nevysvětluje, proč.

- existují i celkem lichotivé stereotypy - Němci jsou efektivní, Francouzi jsou dobří kuchaři a milenci,
- jisté skupiny jsou předmětem určitých stereotypů, a ne jiných.

Teorie, která se to pokouší vysvětlovat tzv. *sebenaplňující předpovědi*, nemá příliš velkou přesvědčovací sílu. Je pravda, že když se o černých bude říkat, že jsou dobří v basketbalu, bude se více černých basketbalu věnovat a dosáhnou v něm i úspěchy. Otázkou však zůstává, proč se o nich začalo říkat, že jsou dobří v basketbalu, a ne třeba v matematice nebo podnikání.

Stereotypy o černých mají velkou konzistenci ve všech současných evropských kulturách podobně jako v minulosti. Např. Pieterse (1992) uvádí, že Arabové považovali černošské sluhly za hloupé, na rozdíl od jiných skupin, jejichž příslušníci byli také jejich otroky. Podobně Římané se vyjadřovali o černošské rase jako o neinteligentní, brutální a sexuální, ale naopak projevovali uznání inteligenci řeckých nebo židovských otroků.

Baker (1974) sumarizuje dojmy antropologů z afrických černočů:

- *Nebyla vytvořena žádná věda ... pouze málokdy se mluví o něčem, co nemá přímý vztah k žaludku.*

² Bylo by zajímavé vytvořit škálu pravdivosti stereotypů (např. blondýnky a IQ, tloušťka a dobrosrdečnost atd.).

- *jediné, na co myslí Afričané, je momentální uspokojení...*

Bílí, kteří dorazili do Číny, byli stejně rasističtí jako ti v Africe, přesto měli radikálně jiné dojmy. Marco Polo napsal: *Jsem si jist, že není inteligentnější rasy, než je čínská.*

G. Allport (1954) v *Nature of Prejudice* věnuje empirickému zkoumání stereotypů jen několik nesystematických stránek. Ve skutečnosti často stereotypy odpovídají realitě. Například Helmerich (1982) zjistil, že ze 75 generalizací o Židech, černoších, Italech a jiných skupinách 25 % plně platí a 50 % má nějakou faktickou bázi.

Nejčastější stereotypy o černých v USA v 90. letech (Elliot a Devine, 1996): sportovně založení, smysl pro rytmus, nízká inteligence, líní, chudí, hluční, delikventní chování, nepřátelští, nevzdělaní/zaostalí, smysl pro rodinu.³

Rasové a vůbec skupinové stereotypy se v USA veřejně odsuzují, výzkumy veřejného mínění mohou být proto zavádějící. Strach z kriminality jistých skupin (černočů, Romů) je racionální a není to předsudek sloužící k zbavení se pocitu viny a zvýšení sebehodnocení při projikování zakázaných přání na jiné skupiny.

2. Vztah genů a prostředí

Mnozí argumentují tím, že vztah genů a prostředí je tak komplikovaný, že je téměř nemožné oddělit jeden od druhého.

Odpověď:

Ve světle svých předpokladů mají však nepřekonatelné obtíže vysvětlit, proč jsou si jednovaječná dvojčata, vyrůstající každé v jiném prostředí, tak podobná (po stránce inteligence, osobnosti, zájmů atd.) a proč černé děti adoptované bílými rodinami střední vrstvy regredují v IQ a vzdělání k průměru své biologické skupiny (Bouchard, 1984).

3. Adopce v Německu

Mezi dětmi zplozenými americkými bílými i černými vojáky po druhé světové válce v Německu nebyl prakticky rozdíl v inteligenci (Eyferth, 1959). Výsledek tohoto výzkumu se často cituje

³ Z těchto stereotypů pouze „smysl pro rodinu“ neodpovídá realitě.

jako důkaz toho, že rozdíl v IQ mezi bílými a černými není dán biologicky, ale sociálně.

Odpověď:

Výzkum měl několik závažných metodologických nedostatků (Jensen, 1998, s. 482-483):

- Vzorek amerických vojáků nebyl reprezentativním vzorkem bílé a černé populace, 30 % černých a 3 % bílých uchazečů neprošlo armádním testem a nebylo přijato.
- IQ se u dětí měřilo mezi 5. a 13. rokem, V tomto věku se ještě plně neukáže genotyp a vliv prostředí má převahu.
- Roli mohla hrát selektivní preference na straně německých žen.
- Tzv. *outbreeding effect* (tj. smíšení genů z různých populačních skupin) zvedl IQ dětí z rasově smíšených manželství. Efekt ekvivalentní 4 bodům IQ byl pozorován u dětí rasově smíšených rodin (Evropané a Asiaté) na Havaji.

4. Sever a jih v USA

To, že se průměrné IQ u bílých i černých v USA liší tak, že na severu je vyšší než na jihu, je důkazem, že prostředí hraje velkou roli (Klineberg, 1935).

Odpověď:

Rozdíl mezi severní a jižní částí USA v průměrném IQ se objevuje již u předškolních dětí, takže je pravděpodobné, že rozdíl má biologickou komponentu. Možné příčiny (Jensen, 1998, s. 358):

- rozdílné migrační chování při osídlování,
- současná migrace způsobená potřebou rozdílných pracovních míst v různých oblastech,
- černí mají na jihu v průměru 10 % bílých genů, zatímco na severu 25 %.

Podle Klineberga (1935) není ale rozdíl mezi severem a jihem důsledek selektivní migrace, jelikož IQ korelovalo s délkou pobytu na severu. Levin (1997, s. 136) má protiargumenty:

- Data, na kterých Klineberg staví svoji teorii, nebyla získána longitudinálním výzkumem, tj. nebyl ukázán jediný černoch, jehož IQ by se pobytem na severu zvýšilo.
- Přestože mají černoši na severu vyšší IQ (cca 88) než černoši na

jihu (cca 80), zůstává rozdíl mezi rasami nezměněn. Roli hraje interakční fenomén mezi prostředím a geny.

5. Environmentální *r*- a *K*-strategie

Rozdíly mezi *r*- a *K*-strategií nemusí být vrozené, ale mohou být důsledkem vlivu prostředí. Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, je zásadní pro to, jestli si „zvolí“ *r*- nebo *K*-strategii bez ohledu na genetické dispozice. Např. absence otce v rodině je zásadní pro nástup *r*-strategie. Děti obojího pohlaví vystavené nepředvídatelnosti prostředí, nízkému příjmu, absenci autority a stabilních vztahů budou mít sklon k neúspěchům ve škole, antiautoritářství, agresivitě, kriminalitě a promiskuitě (Draper a Harpending, 1982), (Berczkei a Csanaky, 1996).

Dalším argumentem je fakt, že mnohé země bývalého Sovětského svazu, jejichž populace by měly být spíše *K*-selektovány, vykazují nárůst znaků charakteristických pro *r*-strategii (např. kriminalita, epidemie venerologických chorob), což je způsobeno nestabilitou ekonomik a legislativy.

Odpověď:

Tato teorie může být integrována s genetickým polymorfismem - vývoj dispozic závisí na prostředí. Rozsah projevení se genotypu je ale omezený. Je nepravděpodobné, že by prostředí hrálo tak konzistentní roli v rozdílech mezi rasami, jako jsou velikost mozku, produkce vajíček a hormonální úroveň. Rushton (1997a, s. 255) uvádí, že model složený z 50 % vlivu prostředí a z 50 % genetického vlivu odpovídá více realitě než jednostranný výklad. Ačkoli jsou tendence k tzv. *strategiím životního běhu* (*life-history strategies*) dědičné, jsou také vysoce citlivé na podmínky prostředí a možnost sociální mobility.⁴

6. Násilné zavlečení

Černí byli do Ameriky zavlečeni násilím. V důsledku toho největší majoritní kultuře a kulturní rozdíly jsou znaky identity, event. protestu.

⁴ K této problematice viz i jednu z mála na stránkách našich odborných časopisů uveřejněných diskusí (Madlafousek, 1997; Matějček, 1997).

Odpověď:

Američtí černoši mohou emigrovat zpět již posledních pět generací (dokonce vzniklo hnutí „Back to Africa“). Migrace do Afriky však prakticky neexistuje, spíše naopak. Přistěhovalecké kvóty do USA jsou každý rok naplněny. Je to patrně proto, že černí vidí život v USA jako lepší alternativu k životu v Africe (Levin, 1997, s. 133-134).

7. Nekvalitní výživa

Černé děti mají horší stravu než bílé. Za rozdíly je odpovědná nedostatečná výživa, ne geny.

Odpověď:

Levin sumarizuje (1997, s. 113):

- Černé děti mají stejně kvalitní stravu jako bílé. Např. děti z rodiny 70 % pod hranicí chudoby konzumují stejně vitamínu A, B 6, B12, C, E, thiaminu, riboflavínu, niacinu, fosforu a magnézia jako děti z rodin, které jsou 300 % nad hranicí chudoby. Vše jsou to dávky, které jsou vyšší než nejméně požadované.
- Spatná výživa obvykle vede ke zpomalenému růstu, zpomaluje osifikaci kostí atd., ale do věku 2 let mají černé děti rychlejší vývoj než bílé ve všech měřených parametrech: stání, chůze s pomocí, samostatná chůze atd. Podvyživené děti nejsou obvykle dobré ve sportu.

Na druhou stranu, pokud jsou genetické podmínky pro inteligenci dobré, nemá podvýživa vliv, event. trvalý vliv. Např. studie korejských a vietnamských dětí adoptovaných do bílých amerických a belgických rodin ukázaly, že přestože mnoho dětí bylo hospitalizováno v důsledku podvýživy, bylo jejich IQ v průměru o 10 bodů vyšší než průměr majoritní populace (např. Frydman a Lynn, 1989). Korelace mezi inteligencí a velikostí mozku je daleko větší než korelace mezi inteligencí a velikostí těla nebo tělesnou vahou v dospělosti, jež, jak známo, bývají podvýživou ovlivněny.

Jensen (1998, s. 506-509) ale upozorňuje, že nižší porodní váha a krmení dětí z láhve (v kontrastu s kojením mateřským mlékem) má negativní vliv na rozvoj inteligence. V obou těchto faktorech jsou na tom Afroameričané hůře než bílí Američané.

8. Biogeografie a civilizace

Diamond (2000) explicitně popírá genetické rozdíly v IQ mezi rasami a odlišnosti mezi různými stupni technologického a kulturního pokroku vysvětluje na základě biogeografických podmínek. Civilizace mohla vzniknout pouze tehdy, přešly-li lovecko-sběračské tlupy na zemědělský způsob života. Tento přechod byl však možný pouze v některých oblastech vzhledem k faktorům, jako jsou úrodnost půdy, výskyt vhodných plodin a domestikovatelných zvířat. Možnost pěstovat plodiny a domestikovat zvířata umožnila zvýšit populační hustotu a vedla k utvoření větších státních útvarů.

Diamond uvádí některá fakta, která zpochybňují základní axiom klimatické teorie inteligence - totiž že chladnější podnebí selektovalo pro vyšší inteligenci více než teplejší (Diamond, 2000, s. 17):

Lidé ze severní Evropy až do posledního tisíciletí nepřispěli k eurasijské civilizaci ničím, co by mělo vskutku zásadní význam - měli pouze štěstí, že žili v geografické oblasti, kde bylo pravděpodobné, že k nim pronikne pokrok (zemědělství, kolo, písmo, metalurgie) dosažený v teplejších částech Eurasie.

Odpověď:

Přestože má Diamond v mnohém pravdu, zásadním nedostatkem jeho teorie je, že:

1. Neuvažuje o tom, že by rozdílné prostředí, které bylo příčinou rozdílného stupně civilizovanosti, vytvářelo odlišný selekční tlak na inteligenci a osobnost. Jedinou výjimku dělá v případě Papuánců, které považuje za inteligentnější než obyvatele euroamerické civilizace. Důvodem je to, že v Evropě byly hlavními příčinami úmrtí epidemické choroby, přičemž inteligence nebyla významným faktorem přežití, kdežto Papuánce postihovala vysoká úmrtnost v důsledku *vražd, chronických mezikmenových válek, nehod a vážných problémů s obstaráváním potravy*.

Podle této teorie byla inteligence silnějším selektorem na Nové Guineji než v Evropě. I když Diamond používá podobnou logiku jako Lynn, chybí mu empirická data a spoléhá se v otázce inteligence Papuánců pouze na svůj dojem.

Charakteristické též je, že Diamond neuvádí další logický dů-

sledek své teorie - totiž že Papuánci byli selektováni na agresivitu (mírnější podlehlí).

2. Historie rozdílů (ale pouze environmentálních) začíná 11 000 let před naším letopočtem, kdy se objevuje zemědělství. Diamond neuvažuje o tom, že by selekční tlaky působily i předtím. Podle této logiky by bylo možné uvažovat o tom, že pokud by si před 13 000 lety vyměnili Evropané místo s Pygmeji, byli by to Pygmejové, kteří by rozbili atom. Přestože je nemožné (podobné jako většinu jiných) tuto hypotézu testovat, empirické údaje o inteligenci subsaharských populací (a to včetně Afroameričanů) ji staví do nepravděpodobného světa.

Přes tyto výtky je Diamondovou nespornou zásluhou, že se pokusil (a to velmi úspěšně) dokázat, že stupeň současných rozdílů v technologické vyspělosti různých populací nemusí vypovídat o míře rozdílnosti v jejich genotypové inteligenci.

9. Kritika klimatické teorie

V zásadě by mohly existovat tři hlavní námítky proti klimatické teorii:

1. Eskymáci

Eskymáci se do arktické Ameriky dostali před 10 000 lety. Prostředí, ve kterém žili a žijí, by podle klimatické teorie mělo vyselektovat ještě vyšší IQ (přinejmenším prostorové), než mají mongoloidé. Ale Eskymáci dosahují v testech IQ stejných výsledků jako bílí (Jensen, 1981, s. 134).

Odpověď:

Není pochyb o tom, že Eskymáci jsou *K*-stratégové. Bylo by však naivní vycházet z toho, že IQ automaticky stoupá s klesající teplotou území, na kterém daná populace žije. To, že Eskymáci nemají vyšší IQ, je možné vysvětlit některou z těchto hypotéz (či jejich kombinací):

- Příliš krátká evoluční doba.
- Chudé arktické prostředí neposkytuje dostatek možností pro to, aby se vysoké IQ stalo silnou selekční výhodou. Jinými slovy, nad jistou kritickou hranici (např. 100 bodů), která postačuje k přežití, není již takový rozdíl, má-li někdo IQ 110, nebo 130. V podnětově chudém prostředí budou mít oba stejnou fitness.

- V tomto extrémním prostředí byla důležitější selekce na jiné vlastnosti než inteligence (např. schopnost efektivně zpracovávat tukové zásoby, dobrý zrak apod.).
- Jednostranná strava, která nemusí zaručovat podmínky pro optimální vývoj mozku.

2. Teorie efektivní komunikace

Ridley (1999, s. 267-278) se domnívá, že vývoj lidské inteligence nebyl ani tak závislý na schopnostech lovu a výroby náradí, ale na efektivní komunikaci. Důležité bylo přesvědčit ostatní o tom, že to, co je dobré pro nás, je dobré i pro ně (i když to nemusela být pravda). Speciálním případem je sexuální chování (tj. muž musí přesvědčit ženu, že to s ní myslí vážně a že je ochoten investovat do společných potomků, a žena musí být na druhou stranu schopna odhalit, kdy se jedná o podvodníka). Podmínky pro selekci těchto genů byly, na rozdíl od klimatických, ve všech lidských skupinách stejné, a tudíž mezi rasami/populačními skupinami nejsou rozdíly v inteligenci, které by byly způsobené odlišnou evolucí.

Odpověď:

Teorie „efektivní komunikace“, event. „hypotéza o machiavelianské inteligenci“ má své racionální jádro, ale týká se pouze verbální inteligence (a v té jsou rasové rozdíly nejmenší). Nezdá se, že by schopnost programovat počítače, konstruovat složité stroje a řešit diferenciální rovnice měla tolik společného se sociálními schopnostmi. Prostorová inteligence byla pravděpodobně (alespoň částečně) selektována tak, jak popsal Lynn (1991).

3. Verbální inteligence mongoloidů

Mongoloidé mají v celkovém součtu vyšší inteligenci než europoidé. Jejich prostorová inteligence je vyšší než europoidů a verbální je nižší. Klimatická teorie nevysvětluje tento rozdíl mezi prostorovou a verbální inteligencí.

Odpověď:

Za prvé je nutné odmítnout teorii, že horší výsledky v testech verbální inteligence jsou způsobeny bilingvismem amerických Asiatů. Obecně bilingvismus nemá vliv na snížení verbálních schopností (spíše naopak). Lynn (1991) uvádí jako nejpravděpodobnější vysvětlení objevení se genetické mutace, která posunula

rovnováhu mezi verbální a prostorovou inteligencí ve prospěch prostorové. Tato hypotéza předpokládá, že existuje negativní korelace mezi těmito dvěma typy inteligence - např. se prokázalo, že pokud je obecná inteligence kontrolována, skutečně tento vztah platí.

Tato mutace se ukázala v prostředí s ještě chladnějším a nepříznivějším klimatem, než bylo v Evropě, výhodná a rozšířila se. Došlo k ní pravděpodobně ještě před odchodem těch mongoloidů, ze kterých se stali američtí indiáni, vzhledem k tomu, že ti mají stejný vzorec inteligence jako Asiaté.

Není však nutné přijmout jako jedinou možnost závěr, že toto rozložení kognitivních schopností muselo být nutně výhodnější v Asii než v Evropě. Zcela dobře se mohlo jednat o tzv. *neutrální mutaci*, která z definice ani nezvyšuje, ani nesnižuje fitness organismu, ale rozšíří se čistě náhodně.

Závěr

Klimatická teorie pravděpodobně není schopná objasnit všechny rozdíly mezi rasami ve struktuře kognitivních schopností, a tudíž bude pouze částečným vysvětlením. Podstatné však je, že tyto rozdíly existují, a to na všech měřitelných úrovních (velikost mozku, IQ, reakční časy, mozkový metabolismus, společenský status apod.).

VII. Apendix - Romové v ČR

Vzhledem k dnešnímu politicky podbarvenému informačnímu embargu na údaje týkající se Romů (zvláště na asociální jednání části Romů) je obtížné získat nějaké ověřené informace - byly zrušeny statistiky, které by evidovaly vztahy etnicity a kriminality, porodnosti, sociálních podpor atd. Dalším problémem je, že většina Romů se oficiálně k romské národnosti nehlásí.¹

Frištenská a kolektiv (1999, s. 473-507) upozorňují na absenci systematického vědeckého výzkumu v oblasti romské problematiky a na to, že došlo k vytvoření atmosféry určité politické ožehavosti tohoto tématu, která je dána obavami z kritiky rasového kontextu výzkumu a uvádějí:

Takové kritiky také na několika sporadických vědeckých diskusích ze strany romskýclí reprezentací zazněly tak ostrým tónem, že omezily podstatně zájem o dané téma. V podstatě se naplnila představa, že jen romské reprezentace samy mohou být v této oblasti činné a mají monopol na informace.

Dále uvádějí, že na základě tohoto informačního vakua se namísto tzv. tvrdých dat disponuje odhady a polopravdami, které mnohdy předčí realitu a neumožňují reálný stav vysvětlit a na základě tohoto vysvětlení koncipovat kroky k řešení.

Nicméně to, co existuje, nasvědčuje tomu, že Romové mají na škále *r*- a *K*-strategie blíže k negroidní rase než k europoidní (ke které ovšem patří). Bereckzkei (1993), který analyzoval situaci Romů v Maďarsku, dospívá k stejnému závěru. Analýza Romů jako *r*-strategů si vyžádá samostatnou publikaci, zde se zmiňují pouze o nejzásadnějších bodech.

Původ a evoluční historie

Zdá se, že přestože Romové etnicky patří k europoidní rase, jejich evoluční historie vedla k selekci genu, které více odpovídají negroidům, tj. *r*-strategům.

Evoluční historie se dá sumarizovat takto:

¹ V roce 1991 se k romské národnosti přihlásilo pouze 33 tisíc občanů ČR. V roce 1999 jich bylo evidováno cca 145 000. Jejich skutečný počet se odhaduje na 250 000 (Kalibová, 1999).

- v Indii patřili mezi tzv. nedotknutelné (bhághie, tj. metaře),
- všude, kam přišli, se setkali s více či méně silnou averzí (která byla především reakcí na jejich asociální chování),
- vždy byli jako skupina socioekonomicky neúspěšní,
- ti, kteří měli blíže k hodnotám majoritních společností, asimilovali, čímž se romský genofond ochuzoval.

Charakteristiky *r*-strategů

Romové se téměř ve všech zásadních kritériích blíží spíše ne-groidní než europoidní rase (*Romové v České republice*, 1999), (Bereczkei, 1993):

vysoká fertilita, nižší sex ratio, nižší porodní váha, vyšší dětská úmrtnost, nízké rodičovské investice, struktura rodiny (např. velké množství nemanželských dětí), rychlé dospívání, časná sexuální reprodukce, horší zdravotní stav, kratší průměrný věk, vysoká kriminalita, nízké vzdělání, nízká pracovní morálka, osobnostní struktura (impulzivita, neschopnost odložit uspokojení, způsob trávení volného času).

Jde o to určit poměr, v jakém se na uvedených faktorech podílejí geny a v jakém prostředí.

Intelligence

Romové jako celek pravidelně v testech IQ skórují v pásmu subnormality. Rozdíl mezi průměrem romské a neromské populace se vysvětluje odlišným prostředím, jiným žebříčkem hodnot (vzdělání není ceněno) atd. Je nepochybné, že prostředí, v kterém Romové žijí, nepříspěvá k rozvoji toho, co inteligenční testy měří. Na druhou stranu se zdá nepravděpodobné, že by rozdílné prostředí bylo jedinou a dostačující odpovědí. Je možné, že se na intelektovém deficitu podílejí i biologické faktory.

Teoretická vysvětlení toho, proč v současné romské populaci převládají geny pro nízkou inteligenci (a obecně geny pro *r*-strategii), se odvíjejí od těchto hypotéz (Bakalář, v tisku):

1. Klimatická teorie inteligence

Pravlastí Romů je Indie. Dle Lynna (1997) mají populace, které se vyvíjely převážně v jižní Indii, nižší IQ (tj. cca 91), než je průměr europoidní rasy. Důvodem je to, že klimatické podmínky v jižní

Indii připomínaly spíše ty, za kterých se vyvíjela negroidní rasa. Přestože se většina autorů (Kenrick, 1998) shoduje, že Romové pocházejí ze západní, popř. severozápadní Indie (tento předpoklad je založen na jazykové analýze), není otázka jejich původu přesvědčivě doložena. Např. Malá (1984, s. 10) se domnívá, též na základě lingvistické analýzy, že jejich původ je středoidický, odkud byli silnějšími a hospodářsky vyspělejšími kmeny vytlačeni na sever. Ovšem ani v tu dobu nebyli Romové jednotným celkem.²

Nejsilnější argument podporující teorii o jiném než severoidickém původu poskytují genetické výzkumy. Bernasovský a Bernasovská (1999, s. 142) uvádějí, že vysoká frekvence přítomnosti alely Fy*Q0 mezi Romy poskytuje důkaz o tom, že je jejich původ třeba hledat v malarických oblastech indického subkontinentu, což vylučuje hornatou oblast severní Indie.

Sekyt (1998) v článku *Odlíšnosti mentality Romů a původ těchto odlíšností* popisuje prostředí, ve kterém žili Romové v Indii. Jeho článek se dá sumarizovat takto:

- příroda byla štědrá, k pouhému přežití nebylo třeba vynakládat mnoho sil,
- vedro, vlhko, množství hmyzu a prudké změny klimatu nepřály vytváření hmotných statků, vše podléhalo rychlému rozkladu, nepotřebnost plánování i jeho nemožnost.

Uvedené charakteristiky prostředí jsou přesně ty, za kterých se selektují geny pro *r*-strategii.

2. Hypotéza páriů-otroků

V Indii patřili Romové mezi nejnižší společenskou třídu. Je pravděpodobné, že se tyto společenské třídy (kasty) v genetické výbavě lišily a že čím nižší třída, tím nižší byla průměrná inteligence jejich členů. Lze předpokládat, že rozdíly v průměrné inteligenci mezi členy jednotlivých kast se liší i v současné Indii, údaje tohoto druhu však nejsou dostupné.³

Jiným faktorem bylo otroctví, které podle některých odhadů

² Je zřejmé, že Romové netvoří jednu geneticky homogenní skupinu, ale že se jednotlivé skupiny mezi sebou liší (Gresham et al., 2001). Ale vzhledem k tomu, že byla jejich evoluční minulost, resp. selekční tlaky, které na ně působily, velmi podobné, pojednávám o nich jako o jedné skupině.

³ Přísně vzato Romové nepatřili mezi kasty. Byli tzv. *nedotknutelní*, tj. ti, jejichž pro-

zasáhlo více než polovinu romské populace v Evropě, zvláště na Balkáně (Hancock, 2001, s. 7). Eysenck (1971, s. 46-47) předpokládá, že otroctví má nepříznivé dopady na genofond zotročené populace. Je to proto, že otrokáři potřebují dobře manipulovatelné otroky a ti, kteří takoví nejsou, jsou zabíjeni.⁴

3. Negativní selekce

Po celou známou historii Romů probíhala tzv. *negativní selekce*, tj. Romové, kteří se blížili standardu většinových společností, v nichž žili, asimilovali. Tato asimilace ochuzovala a stále ochuzuje romský genetický fond.⁵

4. Inbreeding efekt

Dalším faktorem snižujícím inteligenci Romů (ovšem na rozdíl od výše zmíněných snadno ovlivnitelný) je vysoký podíl romských dětí, jejichž rodiče jsou v příbuzenském vztahu. Děti z takovýchto vztahů mají mnohokrát vyšší pravděpodobnost výskytu genetických poruch, které zapříčiňují např. mentální retardaci (Ferák et al., 1987).⁶

Teoreticky neobjasněné zůstává, jakou roli hrál u Romů tzv. *efekt hrdla láhve* (viz část *Judaismus jako evoluční skupinová strategie*). Zatímco u Židů měly pogromy patrně eugenický vliv (zachránili se pouze ti nejinteligentnější a byli základem pro novou generaci), u Romů jako u polokočovného národa pod stálým tlakem k *efektu hrdla láhve* s největší pravděpodobností nedocházelo. Rozhodující v posouzení vlivu je rozdíl mezi přerušovanými pogromy (mezi kterými může zdecimovaná populace dorůst) a trvalou perzekucí. Nicméně pro analýzu tohoto vlivu by bylo třeba vypracovat vzor-

fesí byl styk s nečistými věcmi - odpadky, mrtvoly apod. Styk mezi nedotknutelnými a zbytkem společnosti byl naprosto vyloučen (Zbavítel, 1964).

⁴ Na druhou stranu mezi otrokáři a otrokyněmi mohlo často docházet k vynuceným sexuálním stykům a to mohlo změnit do jisté míry ovlivnil genofond zotročené populace.

⁵ Možný (1995, s. 114) uvádí, že údaje o heterogamii s Romy chybí, ale pokud již k sňatku dochází, je ve smíšených párech častěji Rom-muž a Neromka-žena. Je to pravděpodobně z toho důvodu, že muži jsou obecně sociálně mobilnější a ti nejúspěšnější z Komu se stávají přijatelnými partnery pro neromské ženy.

⁶ Jiným problémem, který se naplno projevuje až v budoucnosti, jsou drogy, k jejichž zneužívání mají Romové z řady důvodů větší předpoklady než příslušníci majoritní společnosti. Děti narozené ženám, které jsou drogově závislé, jsou vystaveny vážnému zdravotnímu riziku, které může ovlivnit i mentální schopnosti

ce pronásledování Židů a Romů. Ale i kdyby se ukázalo, že podobná selekce pro inteligenci u Romů v průběhu historie probíhala, byl její vliv patrně slabší než výše popsanych faktorů, které měly na inteligenci romské populace negativní vliv.

Výzkumů zabývajících se inteligencí Romů se u nás dělalo málo a žádný z nich se nezabýval možnými genetickými příčinami. Tak například Ferjenčík (1997) uvádí, že je nevhodné používat na romské dětské populaci Wechslerův test, jelikož některé jeho subtasty, zvláště ty verbální, nezohledňují fakt, že pro mnoho romských dětí není čeština mateřským jazykem, a test je tudíž diskriminuje. Jiní se domnívají, že nedostatečná znalost jazyka většinové společnosti, tj. jazyka, ve kterém je dítě testováno, není hlavním faktorem selhání. Např. Kondáš a Pukačová (1969), kteří testovali školní zralost romských dětí na Slovensku, uvádějí, že přestože měly tyto děti možnost vykonat zkoušku v jakémkoli jazyce (romštině, maďarštině nebo slovenštině), jejich výkon významně zao-
stával za neromskými dětmi.⁷

Klíma (1988) uvádí:

Opakovaně zkoušeli psychologové různé metody v domněni, že problém Romů je v jazykové bariéře, v oblasti verbálně pojmové. Nicméně se ukázalo, že i metody zcela neverbální přinášely selhávání u mnohých romských dětí. (...) Problém leží hlouběji než pouze v jazykové bariéře, je patrně někde na úrovni uchopování problému, v teoretickém myšlení, v zacházení s podněty.

Klíma (1997) také píše, že romské děti jsou ve verbálních testech lepší než v neverbálních.

Stručná rekapitulace výsledků Ferjenčíkova výzkumu (Ferjenčík, 1997):

- Bylo testováno 178 romských dětí z běžných základních škol

⁷ Testová situace spočívala v tom, že dětem byly předkládány obrázky různých předmětů a situací. Úkolem dětí bylo předmět nebo činnost na obrázku adekvátně pojmenovat (např. pes, maminka vaří apod.). Běžný výkon dětí se pohyboval v rozmezí 19-24 správných odpovědí z 30 možných (průměr byl 23). Věk 16 a méně bodů byl subnormní a výkon 10 a méně se hodnotil jako defektní. Průměr romských dětí byl 10,3 správných odpovědí. Pokud mohly romské děti odpovídat v kterémkoli zvoleném jazyce, počet správně pojmenovaných prvků se jen velmi mírně zvýšil, a to na 13,5 bodu. Olejár (1972, s. 77) uvádí, že romské děti nemají vybudované pojmové bohatství ani v romštině.

v Košicích, průměrný věk byl 6 let a 7 měsíců. Z původně většího vzorku byly vyloučeny ty, kterým se již předtím navrhl odklad povinné školní docházky. Autor bohužel nezmiňuje, jaké procento nezařazené děti tvořily, ale v každém případě je důležité vědět, že testované romské děti nebyly reprezentativním vzorkem romské populace, nýbrž již jakýmsi pozitivním výběrem. Odhaduje se, že více než 80 % dětí navštěvuje zvláštní školu (Balabánová, 1998).

- Průměrné verbální IQ testovaných bylo 71,9 bodů (průměr pro bílou populaci je 100). Výsledek testu podle Ferjenčika neodpovídá skutečné inteligenci romských dětí, ale podhodnocuje ji.
- V nonverbálních testech dosahují romské děti lepších výsledků než ve verbálních. Tytéž děti získaly v testu *Barevné progresivní matice* v průměru 80,3 IQ-bodů.
- Pokud všechny výsledky subtestů Wechslerova testu, které jsou syceny jazykově a kulturně (např. Vědomosti, Slovník), nahradíme výsledky v testech, které nejsou na těchto proměnných tolik závislé (např. Aritmetika, Opakování čísel), zvedne se IQ minimálně o jednu směrodatnou odchylku - tj. na cca 87 bodů.

Ale i tento výsledek, který je podle autora kulturně spravedlivější, je 13 bodů pod průměrem bílých dětí.

Balabánová (1998) cituje diplomovou práci, jejímž cílem bylo sledování vývoje dvou skupin romských dětí v prvních ročních základních škol. První tvořily ty, které před nástupem do školy navštěvovaly nejméně 10 měsíců přípravný ročník. Děti z druhé skupiny nastoupily do první třídy bez přípravného kursu. Výsledky:

- Děti v obou skupinách měly relativně stejné individuální předpoklady (dolní pásmo průměrné inteligence).
- Děti z první skupiny měly lepší výsledky v testu školní zralosti a lepší docházku.
- Obě skupiny byly hodnoceny po stránce přizpůsobivosti na školu stejně.
- Děti v obou skupinách měly relativně stejné školní výsledky.

Zdá se, že kvalitnější přípravou se docílí u romských dětí větší sociability a kompatibility s neromským prostředím, ale IQ, či lépe řečeno faktor *g*, zůstává jako biologická proměnná nedotčen.⁸ To-

tožných výsledků se dosáhlo v USA v programu *Head Start* (Jensen, 1998).

Olejář (1972, s. 25) popisuje snahy pedagogických nadšenců z padesátých let vzdělávat romské děti: *ve výuce se dosáhl jistý pokrok, ale v porovnání s úsilím a časem jsou výsledky minimální.*

Uvádím některé další výzkumy v chronologickém pořadí. Bohužel v řadě z nich neuvádějí autoři konkrétní výsledek v IQ (pravděpodobně z důvodů politické korektnosti) a pouze konstatují signifikantní odlišnost ve výkonech romské a neromské populace. Z výsledků je zřejmé, že Romové dosahují horších výsledků v inteligenčních testech v jakékoli skupině (dětský domov, výchovný ústav, základní škola, delikventi). Nepodařilo se mi najít žádný výzkum, ve kterém by se Romové od Neromů nelišili. Patrně takový neexistuje, vzhledem k tomu, že by jinak byl široce medializován.

- Olejář uvádí (1972, s. 103) výsledky testování dětí ve věku 12-15 let z dětského domova (diagnostického ústavu z roku 1964): Romové IQ 75, Neromové IQ 85.
- Balaščík (1970) testoval romské a neromské mladistvé delikventy: Romové IQ 71, Neromové 92.
- Andreánská (1973) porovnávala Romy a Neromy ve věku 10-13 let v dětských domovech: Romové IQ 73, Neromové 88.
- Kvassay (1975) porovnával výkony romských dětí ve věku 7-8 let. Ty, které byly vychovávány doma a navštěvovaly 1. třídu základní školy, dosáhly v průměru IQ 78, ty, které byly vychovávány v dětských domovech, měly IQ 82.
- Štěchová a Večerka (1990) testovali mladistvé delikventy a uvádějí, že Romové mají významně nižší výsledky.
- Ferjenčík a spolupracovníci (1994) testovali děti ve věku 5 let a 6 měsíců až 7 let a 5 měsíců. Uzavírají:

Rozdíly mezi oběma etnickými skupinami jsou zřetelné a statisticky vysoce významné ve všech věkových kategoriích. Zároveň je vidět, že se rozdíly se stoupajícím věkem zvětšují.

⁸ Autorka sice udává, že romské děti, které pravidelně navštěvují přípravný ročník, jsou mnohem zdatnější v oblasti .. rozumových dovedností (abstraktního myšlení), ale jelikož zároveň uvádí, že děti v obou skupinách mají relativně stejné intelektové předpoklady (dolní pásmo průměrné inteligence), není jasné, kam se zmiňovaná zdatnost v oblasti rozumových dovedností promítla.

- Žejdl (1997) ve zprávě z výchovného ústavu pro děti s normálním duševním vývojem uvádí, že v inteligenčních testech bývají Romové velmi podprůměrní a mnohem níže než Neromové.
- Klíma (1997) píše: *Skutečností je, že dle mých zkušeností dosahuje většina romských dětí při vyšetření standardními metodami výkonů hraničních pro zvládnutí nároků základní školy.*

Průměrný rozdíl mezi skupinami romských a neromských dětí (dětské domovy, delikventi), vypočítaný na základě dostupných dat, je 18 bodů, tj. 72 vers. 90 (Bakalář, v tisku).

Jeden výzkum si zaslouží detailnější rozbor, protože se v něm sledovaly rozdíly mezi romskými a neromskými dětmi, které vyrůstaly ve stejném prostředí. Antalová (1980) zkoumala 75 dětí ve věku 3 až 6 let umístěných v dětském domově. Děti, které byly do ústavu přijaty před dosažením 3. roku života, byly zařazeny do skupiny dlouhodobě vychovávaných v DD, a ty, které byly přijaty až po 3. roce života, byly zařazeny do skupiny krátkodobě vychovávaných v DD. Mezi oběma skupinami byl statisticky významný rozdíl v IQ pouze u neromských dětí - jinými slovy: na výsledky romských dětí nemělo vliv, zdali své nejranější dětství strávily doma, nebo v dětském domově.

Skupina	Neromové	Romové
Celý výběr	84, 8	72, 8
Dlouhodobě v DD	74, 4	71, 7
Krátkodobě v DD	91, 9	72, 0

Skutečnost, že neromské děti krátkodobě vychovávané v DD v testu získaly zhruba o 20 bodů více než romské, vysvětluje autorka tak, že přestože obě skupiny dětí pocházejí ze sociálně nekvalitního až patologického prostředí, neromským dětem se věnuje větší péče (např. ze strany příbuzných, ve školce). Tuto hypotézu ovšem nijak nedokládá.

Dále se autorka domnívá, že vzhledem k tomu, že mezi romskými a neromskými dětmi, které byly v DD dlouhodobě, není statisticky významný rozdíl v IQ (71, 7 vers. 74, 4), *v případě romských dětí nepůsobí žádné zvláštní rasové a genetické faktory, které by intelektový vývoj negativně ovlivňovaly.*

- Tento závěr je možné zpochybnit nejméně čtyřmi námitkami:
- malý vzorek neromských dětí s dlouhodobým pobytem v DD (n = 8), při větším počtu by naměřený rozdíl byl statisticky významný,
 - do adopce se přednostně dostávají dobře prosperující a neromské děti,
 - to, že 8 neromských dětí mělo stejné výsledky jako 30 neromských, neznamená, že mezi populací romských a neromských dětí není rozdíl; daleko pravděpodobnější závěr je, že IQ 72 má proporcionálně daleko větší počet romských než neromských dětí,
 - v raném věku převažují vlivy prostředí, genotypová inteligence se naplno projeví až později.

Hypotézu o nižší inteligenci Romů podporuje i skutečnost, že mají pravděpodobně menší mozky. Bernasovský a Bernasovská (1999, s. 38, 57-59) zkoumali rozsáhlý vzorek romských dětí ve věku 1-5 let a uvádějí, že mají v porovnání s neromskými dětmi na Slovensku menší obvod hlavy. Rozdíl byl, s výjimkou jednoročních chlapců, statisticky významný.⁹

Zkušenosti se vzděláváním dospělých Romů (rekvalifikační kursy) shrnuje Šišková (1998):

Další specifický rys, který je charakteristický pro velkou skupinu Romů, je nízká schopnost generalizace. Pokud jsme říkali obecné teoretické vstupy na počátku každé nové látky, pozornost byla velmi nízká, resp. i když se účastníci snažili, model jako by nepochopili. Až konkrétní jednání je přivedlo k poznání předkládané informace.

Olejár (1972, s. 103) uvádí, že většina odborníků poukazuje na disproporce mezi jejich poměrně dobrou, někdy až vynikající schopností řešit přiměřené, běžné, praktické životní situace - hlavně v souvislosti s dosažením vlastního prospěchu - a mezi abstraktním úsudkem, kde zpravidla selhávají. Velkým problémem je

⁹ Přestože mají romské děti v průměru relativně větší mozek než děti neromské (např. tříleté romské děti dosahují 91,9 % tělesné výšky dětí neromských, ale 94,5 % jejich obvodu hlavy), rozhodujícím faktorem je absolutní velikost mozku. Jensen a Sinha (1993) uvádějí, že odhad korelace mezi velikostí mozku a IQ, *nezávisle na velikosti těla*, je 0,3.

motivovat Romy ke vzdělávání. Klíma (1988) uvádí, že *nemají větší potřebu poznávat cokoli, z čeho není aktuální osobní zisk*.

Je pravděpodobné, že slabé výsledky Romů v inteligenčních testech jejich genotypovou inteligenci podhodnocují. Mimo jiné také proto, že romské děti se často ocitají v extrémně podnětově chudém a zdravotně závadném prostředí. Např. je prokázáno, že kouření a konzumace alkoholu v době těhotenství snižuje inteligenci dítěte (Mackintosh, 2000, s. 122). Jde o to, jakou má co váhu. Ferák a Sršeň (1981) uvádějí, že variance neboli rozptyl genotypu zahrnuje 70-75 % a variance vlivu prostředí tvoří 25-30 %. Na druhou stranu ale není jasné, zdali neromští rodiče, kteří dávají své děti do dětských domovů, a je možné většinu z nich považovat za *r*-selektované, vytvářejí pro své děti výhodnější prostředí (prenatální i postnatální) než Romové. Přesto i mezi těmito dětmi z dětských domovů existují významné rozdíly v inteligenci (a to ještě hraje roli skutečnost, že nejlépe prosperující neromské děti jsou brzy adoptovány, což o romských zdaleka neplatí v takové míře).

Někteří se domnívají, že inteligence Romů je kvalitativně jiná než Neromů, tj. je globálně a prakticky orientovaná. Ale i pokud by tomu tak bylo, v moderní společnosti úspěch a sociální mobilita pozitivně koreluje s výsledky v inteligenčních testech. Pokud v nich Romové dosahují horších výsledků, budou na tom hůře i v sociálně-ekonomickém ohledu, a toto jejich postavení bude do velké míry způsobeno tím, že jejich schopnost abstraktního uvažování je, jak se zdá, nižší. Definitivní odpověď na otázku (ovšem s tím, že ideální výzkum neexistuje), jaká je průměrná romská inteligence, mohou dát až ideologicky nepředpojaté výzkumy. Jedním z nich by mohlo být systematické sledování romských dětí adoptovaných do bílých rodin.¹⁰

Důležité je si ale uvědomit, že i kdyby se ukázalo, že průměrná genotypová inteligence Romů je např. 85 IQ (což je podle mého názoru dolní hranice odhadu)," bylo by nesporné, že jsou dispo-

¹⁰ Při pokusech provést tento druh výzkumu jsem se na většině míst setkal buď s nezájmem a vyhýbavým chováním, nebo s otevřenou hostilitou. V každém případě jsem se přesvědčil, že je nesmírně obtížné výzkum podobného druhu provést. Iato problematika si vyzývá samostatný článek, který bude zveřejněn na webových stránkách *Institutu pro výzkum tabuizovaných témat*.

¹¹ Weiss (2000, s. 195) odhaduje IQ Romů na základě analýzy školní úspěšnosti také na 85 bodů.

porčně společensky neúspěšní. Největší překážkou pro uplatnění mnohých Romů je postoj většinové společnosti.

Sociální vědci v ČR

Sociální vědci se politicky nekorektním tématům vyhýbají, event. se k nim odmítají vyjádřit. Domnívám se, že je to jednak Z neznalosti problematiky a jednak proto, aby neohrozili svá postavení. Velká část z nich vděčí za své akademické kariéry své politické loajálnosti k předlistopadovému režimu, a jsou tedy „vyselektováni“ na to, aby dávali přednost konformitě před hledáním nepohodlné pravdy.¹²

Třiceti pěti našim sociálním vědcům bylo položeno prostřednictvím e-mailu 7 otázek, týkající se vztahu genetiky a inteligence (Houser, 2002). Na anketu reagovalo pouze 5 respondentů, z nichž jediný připustil, že by genetiky mohla hrát jistou vysvětlovací roli v rozdílech mezi bílými Američany a Afroameričany, event. Romy a Neromy: *Genetickým odlišnostem musím připsat jistý význam, ale jen malý*.

Bylo by velmi zajímavé analyzovat v tomto duchu naši odbornou literaturu. V rámci přípravy této knihy jsem prošel většinu toho, co naši sociální vědci o politicky citlivých tématech napsali, ale všechny interpretace byly přísně environmentální. Např. Šolotová v knize *Vzdělávání Romů* (2001, s. 42-43) vyjmenovává *některé hlavní příčiny školní neúspěšnosti romských dětí* - hypotéza o nižším IQ se v nich nevyskytuje. Charakteristické patrně je, že v celé knize se ani jednou nevyskytuje výraz IQ nebo inteligence.

Laubeová (2001) píše o nevhodnosti současných osnov, které připravují romské žáky především na manuální práci a ne na práci intelektuální:

Nabytí těchto schopností u Romů je jen otázkou vhodného pedagogického přístupu, protože žádné vědecké výzkumy nedokazují jejich méněcennost. Právě naopak, v případě schopnosti učit se cizím jazykům jsou Romové talentovanější (výzkumy ukazují, že hudební nadání pozitivně koreluje se schopností učit se cizím jazykům, navíc jsou romské děti častěji bilingvní než české).

¹² Tomuto tématu se věnují více v připravované knize *Řekls ďabľovi (proč) ne?* Předběžné informace může čtenář nalézt na www.ivtt.net

Ať již má Laubeová „méněcenností“ na mysli cokoli (patrně se jedná o mentální schopnosti), bylo by namíště toto tvrzení doložit (podobně jako i tvrzení, že Romové se snáze učí cizím jazykům). Na dotaz, o které výzkumy se konkrétně jedná, mi Laubeová odpověděla:

- a) že vychází z prací S. Goulda, např. *Jak neměřit člověka*,
- b) z několika diplomových prací studentek oboru romistika na FF UK,
- c) v případě schopnosti Romů se lépe učit cizím jazykům se odvolává na názor naší romistky M. Hübschmannové.

Vzhledem k tomu, že Laubeová nejmenovala jediný vědecký výzkum týkající se Romů, nelze tvrzení „žádné vědecké výzkumy“ považovat za jakkoli podložené.

Mezi radikální oponenty výzkumů zabývajících se rozdíly mezi rasami, event. etniky, patří např. Šmausová (1999), mj. uvádí:

- v demokratické společnosti je politicky nekorektní odvolávat na existenci ras,
- nebyla nalezena statisticky významná souvislost mezi velikostí mozku a intelektuálními schopnostmi,
- úkolem sociálních věd musí být snaha vysvětlit, *jak je možné, že tak povrchní znak, jako je barva kůže, je spojen s nesmírnými sociálními důsledky*
- kriminalita minoritních skupin (např. Romů) si absolutně vzato nezaslouží větší pozornost než kriminalita členů majoritních skupin.

Dalším příkladem by mohlo být, že v odborném časopise našich psychologů, *Československé psychologii*, není v celé jeho historii (s výjimkou dvou příspěvků z roku 1965 a 1984) věnován jediný článek Romům, dokonce se v něm slovo Rom (event. Cikán) vůbec nevyskytuje.

Balabánová (1999) uvádí, že přípravou tzv. *cultural free* testů (tj. testů nezávislých na znalosti té které kultury) pro Romy se v současné době zabývá *nezávislá skupina odborníků pod vedením prof. L. Smékala*. Otevřenou otázkou je, zdali se dá od této skupiny očekávat skutečně nezávislý přístup. Když jsem totiž Smékalovi

¹³ Později, těsně před odevzdáním rukopisu, mi dr. Laubeová zaslala několik zdrojů. Diskuse na toto téma bude pokračovat na www.ivtt.net

zaslal dotaz, zdali by v případě, že by jeho výzkum ukázal, že Romové mají nižší (biologické) IQ, tento výsledek zveřejnil, event. zdali by bránil svobodu vědce, který by takovýto výsledek publikoval, odepsal: *považuji otázku nebo předpoklad za tak absurdní a odporující všem antropologickým poznatkům, že nemohu odpovědět.*

Environmentální přístup našich sociálních vědců se týká např. i problematiky Afroameričanů. Je zřejmé, že většina z nich nemá přímou zkušenost a přejímá výzkumy svých zahraničních kolegů. Přesto je zajímavé se podívat na to, jak je naše odborná veřejnost informována. Příkladem může být kniha *Lidská agrese a její souvislosti* (Čermák, 1998). Čermák v ní věnuje mezirasové agresi bohužel pouze necelé dvě strany (s. 88-89). Bez ohledu na to, kolik místa je problematice věnováno, měl by text odrážet současný stav vědy. Tyto požadavky však nespĺňuje:

- chybí jakákoli zmínka o možných biologických příčinách rozdílů, např. vyšší průměrné hladině testosteronu u Afroameričanů,
- není uvedena disproporční násilná kriminalita Afroameričanů (i když je kontrolováno pro ekonomický status),
- nejsou uvedeny rozdíly v komunikačním stylu bílých a černých, které mohou hrát důležitou roli,
- ani jako hypotéza není uvedeno, že agresivnější chování černých může být způsobeno odlišným evolučním prostředím, ve kterém se rasy vyvíjely, a které selektovalo určité typy chování, potažmo geny pro *r-* a *K-*strategii.
- chybí jakákoli kvantifikace,
- je použita relativně zastaralá literatura (nejmladší zdroj je z roku 1983, jinak 70. léta).

Celá část je napsaná v duchu extrémního environmentalismu, který však má poměrně malou vysvětlovací hodnotu a je v kontrastu s tím, že v jiných částech knihy se autor biologickým předpokladům agresivního chování nevyhýbá.¹⁴

Vzácnou výjimku mezi našimi sociálními vědci představuje Průcha, který nezaujatě referuje např. o Jensenových výzkumech (Průcha, 1997, s. 105-117).

¹⁴ Několikrát jsem Čermáka v souvislosti s jeho názorem na agresivitu Afroameričanů kontaktoval, nikdy jsem však neobdržel konkrétní odpověď.

Judaismus jako skupinová evoluční strategie

I. Úvod do problematiky

Johnson (1995, s. 15) v úvodu své knihy *Dějiny židovského národa* napsal:

Židé si vytvořili odlišnou a specifickou identitu dříve než kterýkoli z ostatních dochovaných národů. A tuto identitu si udrželi až do dnešní doby uprostřed strašlivých protivenství. Odkud se v nich vzala tato neobyčejná odolnost? V čem konkrétně byla síla universální ideje, která Židy odlišila a přitom jim zachovala soudržnost? Spočívá její trvalá moc v základní neměnnosti, ve schopnosti přizpůsobit se, či v obojím? Takové otázky člověk těžko pouští z hlavy.

Cílem této kapitoly je pokusit se podat na tyto otázky odpovědi. Zdá se, že k nim vede analýza judaismu a následně antisemitismu z hlediska evoluční psychologie. Autor, z kterého převážně vycházím, je profesor Kevin MacDonald z Kalifornské státní univerzity, který charakterizuje judaismus jako skupinovou evoluční strategii, pro kterou je typická především:

1. genetická segregace Židů od populací, ve kterých Židé žijí (tato segregace je převážně důsledkem opatření ze židovské strany),
2. kompetice o zdroje a reprodukční úspěch mezi Židy a Nežidy,
3. vysoká hladina altruismu a kooperace mezi Židy,
4. eugenické úsilí vedoucí k produkci znaků, jako jsou vysoká in-

teligence, vysoké rodičovské investice (K-strategie), loajalita a závazek ke skupině.

Judaismus je v zásadě strategie, která se stará o prosperitu svých členů, a to často na úkor nečlenů, tj. Nežidů. Na tom není nic výjimečného, i Nežidé jsou v zásadě sobečtí a etnocentričtí. Výjimečné je to, jak dlouho je judaismus úspěšný. V historii se vyskytly jiné skupinové strategie (např. starověká Sparta, Huterité), ale žádná z nich takový úspěch nezaznamenala. Při analýze je nutno přijmout jako fakt, že evoluční teorie není tzv. *feel good theory*, ale to ještě neznamená, že není pravdivá a že nám nemůže pomoci lépe porozumět světu.¹

Zdá se, že naléhavě potřebujeme teorii, která by objasnila vznik etnických konfliktů. Podle mého názoru je MacDonalдова teorie v tomto směru velmi nadějným pokusem. Je pravděpodobné, že některé věci uvedené v této kapitole budou zpochybněny, to však neznamená, že MacDonald nenaznačil správný, a zatím většinou opomíjený směr bádání.²

Měli bychom být schopni mluvit o Židech a jejich židovství, jejich dobrých a špatných stránkách, stejně jako o každé jiné identifikovatelné skupině, aniž bychom byli nazýváni antisemity. Otevřenost a upřímnost neživí antisemitismus, tajněkářství ale ano.

MacDonald byl po vydání svých knih vystaven silné kritice, ovšem většinou nezaložené na vědeckých argumentech, ale opět jako v případě vědců píšících o politicky citlivých tématech na útocích ad hominem, a byla snaha (převážně ze stran židovských organizací), aby byl vyloučen z univerzity a jiných vědeckých institucí.

To, že byla kritika převážně emocionální, ještě neznamená, že není co kritizovat. MacDonald je podle vlastního vyjádření bývalý katolík, což mohlo jeho přístup k analýze judaismu ovlivnit (ať vě-

¹ Způsoby jednání (a další charakteristiky) analyzované v této kapitole pochopitelně neplatí pro všechny Židy, někdy dokonce ani pro jejich většinu, ale patrně je nacházíme u Židů častěji než Nežidů, event. u členů jiných identifikovaných skupin.

² V této kapitole je uvedena pouze část toho, k čemu MacDonald došel. Nevyhnul jsem se jistému zjednodušení, nicméně doufám, že se mi hlavní body teorie podařilo srozumitelně popsat. Zájemce o problematiku nezbyvá, než odkázat na původní práce, jejichž korpus je tvořen trilogií: *A People That Shall Dwell Alone, Separation and Its Discontents* a *The Culture of Critique*.

domě či podvědomě). To, do jaké míry je jeho přístup nezaujatý, jsem se pokusil zhodnotit v části *Kritika teorii*.

Evoluční skupinové strategie

Hlavní směr darwinismu popisoval přirozenou selekci na úrovni jedince nebo genu. Z této perspektivy není skupina ničím více než uskupením jedinců, z nichž se každý stará sám o sebe. Z teoretických východisek skupinového výběru jsou ale lidské společnosti chápány jako ekosystémy, v nichž jsou lidské skupiny (např. Židé, katolíci, Afroameričané) analogické živočišným druhům žijícím ve vzájemných kompetičních nebo recipročních vztazích. Stratifikované lidské společnosti nabízejí možnost komplexních intrasociálních ekologických strategií (Wilson a Sober, 1994; Sober a Wilson, 1998). Skupinové strategie se liší např. v míře altruismu - tj. tím, do jaké míry jsou členové té které skupiny ochotni podporovat své „souvěrcce“. Mezi skupinami probíhá přírodní výběr. Členství ve skupině může zvýšit nebo snížit reprodukční úspěšnost jejich členů - a tím i životnost samotné ideologie skupiny. Jedinci ve skupinách, které jsou nejúspěšnější - tj. získají z prostředí nejvíce zdrojů, budou pravděpodobně reprodukčně úspěšnější než jedinci ve skupinách, které v konkurenčním prostředí obstály hůře.

Dá se říci, že být členem skupiny je z evolučního hlediska obvykle výhodnější, než nebýt. Kohezivní skupiny zvítězí nad individuálními strategiemi - a to jak v obchodní oblasti, tak např. v intelektuálních a politických hnutích.³

Židům se podařilo vytvořit judaismus jako vysoce efektivní skupinovou strategii, která je založena především na těchto mechanismech (MacDonald, 1994, s. 14):

- kulturní a genetická separace; sociální kontrola posilující skupinovou identitu a zabraňující genetickému admixture z okolních skupin pomocí např. náboženských praktik a pověr,

³ Je zřejmé, že skupin, které spolu nějak soupeří, je veliké množství a jedinec může být členem několika (i vzájemně antagonistických) skupin. V ČR by byla zajímavá analýza skupin, které tvoří lidé, jež se nějakým způsobem v minulosti politicky zdiskreditovali (např. agenti StB, členové KSČ apod.). Je nepochybné, že se lito lidé často vzájemně podporují. Analýza jejich působení v akademickém světě je předmětem připravované knihy *Řekls ďáblovi (proč) ne?*

jazyka, manýrismu, zevnějšku, zvyků, povolání a odděleného bydlení;

- altruismus jak uvnitř komunity, tak ve vztahu k jiným židovským komunitám (posílen příbuzenskými vztahy a genetickou podobností - i když jsou různé židovské komunity vzdáleny od sebe v prostoru, jsou si geneticky podobné);
- silná skupinová kontrola nad chováním jedince, které by poškozovalo skupinu jako celek - např. spolupráce s členy jiných skupin; aby skupina mohla přežít, je nutné, aby eliminovala tzv. *free-riders* (černé pasažéry) - tj. jedince, kteří těží z výhod a altruismu ostatních členů, aniž by opláceli stejným.

Skupinové strategie jsou experimenty s živými. Některé experimenty jsou úspěšné, jiné ne, a proto zaniknou.

Judaismus trvá jako skupinová strategie (s několika změnami) nejméně od babylonského zajetí (587 př. n. l.). Vzhledem k tomu, že již existuje přes 2500 let a je rozšířen po celém civilizovaném světě, setkáme se s mnoha odchylkami od jednotné tradice, ale přesto můžeme říci, že rozptýlené židovské komunity tvoří uniformní sociální entitu.⁴

Evoluční aspekty Starého zákona

Reyholds a Tanner (1983) analyzovali různá náboženství a dospěli k tomu, že existuje vztah mezi demografickými a environmentálními faktory (např. výskyt nemocí, dostupnost potravin) a náboženskými příkazy (např. požadovaná míra natality). Tyto příkazy jsou samozřejmě do jisté míry dynamické a plastické (např. pokud se víra rozšíří i do jiných oblastí). Náboženská doporučení jsou podle autorů „návodů k rodičovským investicím“. Naprostá většina náboženství se dá chápat jako různé skupinové strategie, jejichž posledním smyslem je zvyšovat fitness svých členů.

Judaismus je náboženství „tohoto světa“ s velmi malým zájmem o posmrtný život. Ve *Starém zákoně* a v jiných knihách židovského náboženského kánonu je velká pozornost věnována reprodukčnímu úspěchu, kontrole zdrojů, endogamii a rasové čistotě. Náboženské spisy pro mnoho Židů sloužily a stále slouží jako referenční body pro „cestu životem“. Tato kodifikovaná pravidla

⁴ Podrobnější diskuse o skupinových strategiích je uvedena v *Appendixu*.

významně přispěla k úspěchu judaismu jako skupinové evoluční strategie:⁵

Bedlivě dodržujte každý příkaz, který ti dnes přikazují, abyste zůstali naživu, rozmnožili se a obsadili zem, kterou přísězně přislíbil Hospodin vašim otcům.

(Dt, 8, 1)

1. Reprodukční úspěch

Důraz je kladen na povinnost manželství a růst rodiny - být plodný a množit se. Být starou pannou nebo starým mládcem není pouze ostuda, ale i hřích proti vůli Boha, který nařídil každému Židovi se oženit a mít děti:

Jistotně ti požehnám a tvé potomstvo jistotně rozmnožím jako nebeské hvězdy a jako písek v moři.

(Gn, 22, 17)

Vyvedl ho ven a pravil: „Pohled na nebe a sečti hvězdy, dokážeš-li je spočítat.“ A dodal: „Tak tomu bude s tvým potomstvem.

(Gn, 15, 5-6)

Talmudské regulace sexuálního chování maximalizují pravděpodobnost početí - pohlavní styk je zakázán během menstruace a jeden týden po menstruaci, takže se posune na fertilní období, ve kterém bude mít muž i zásobu spermatu (Reynolds a Tanner, 1995, s. 61). Na mnoha místech se objevuje zákaz plýtvání spermatem.

Polygamie je primitivní druh manželství u Izraelitů (Abraham, Izák, Jákob) - např. Jákob počne 12 synů se 4 ženami. Staří patriarchové byli limitováni nomádkým způsobem života. Nástup zemědělství umožnil elitním Židům zvýšit svoji reprodukční úspěšnost - Gedeon měl 70 synů, Abdon 40 synů.

Důležitou roli hrálo i zjišťování nevěry. V *Numeri* (5, 11-31) je popsána zkouška, kterou musí projít žena, která je podezřelá

⁵ Je nade vše pochybnost, že mnohé z uvedeného nalezneme i v jiných náboženských (event. politických) systémech. Důležitá je proporce. Bylo by zajímavé pokusit se srovnat jednotlivé náboženské systémy z hlediska evolučně skupinových strategií. Například kvantifikovat počet výroků týkající se reprodukce, vztahu k bohatství, k jinověrství, míru idealismu apod.

z nevěry. Zkouška spočívá v tom, že musí vypít „hořkou vodu“, po které potratí, je-li těhotná. V každém případě se tím zaručí, že se ženě nenarodí dítě jiného muže.

2. Kontrola zdrojů

Talmud obsahuje detailní popisy obchodních transakcí. Židovské vzdělání kombinovalo praktickou ekonomiku a právnictví s náboženskou tematikou (např. Johnson, 1995).

3. Pokrevnost, endogamie a rasová čistota

Židovským Bohem není ve skutečnosti nic více ani nic méně než Ezdrášovo „svaté sémě“ - genetický materiál horní třídy Izraelitů, kteří byli v babylonském exilu. (Do babylonského zajetí se odebrala převážně aristokracie a kněží.) Povinností je uchovat tento genetický materiál čistý:

Berou sobě i svým synům za ženy jejich dcery. Tak se mísí svaté símě s národy zemí.

(Ez, 9, 2)

Exogamie je hřích proti Bohu, a proto je kladen silný důraz na endogamii. Abraham si vezme svoji poloviční sestru (Gn, 20,12) a jeho bratr Náchor si vezme svou neteř (Gn, 11,29). Ezau, starší syn Izáka, urazí své rodiče tím, že si vezme za ženy dvě Chetejky (Gn, 26,35). Později, když si uvědomí, že jsou jeho rodiče rozezljeni, vstoupí do pokrevního manželství s Machalatou jako dodatečnou ženou (Gn, 28,9).

Uctívání jiných bohů je analogií pohlavního styku s cizinci. Na mnoha místech je uvedeno, že je lepší spáchat genocidu, než dovolit sňatky s podrobenými národy v místě osídlení:

Vyhubíš je jako klaté, neuzavřeš s nimi smlouvu a nesmiluješ se nad nimi, nespřizníš se s nimi, svou dceru neprovdáš za syna někoho z nich ani jeho dceru nevezmeš pro svého syna. To by odvrátilo tvého syna ode mne, takže by sloužil jiným bohům.

(Dt, 7, 3-4)

Sexuální styky s ženami okolních národů jsou nahlíženy jako hlavní zdroj zla v izraelské společnosti. Mojžíš např. nařídí popra-

vu izraelských mužů, kteří se stýkali s moábskými ženami (Nu, 25,1-13).

Pokud již někdy dojde k počtí dětí v manželstvích s Nežidy, event. s otrokyněmi, mají takovéto děti nižší status než děti dvou Izraelců. Johnson (1995, s. 75) uvádí, že vznik Samaritánů jako oddělené sekty byl výsledkem nechuti k exogamii. Když bylo severní království dobyt Asyřany a židovská elita byla odvečena, uzavíral zbytek populace sňatky s novými dobyteli. Od té doby nebyli Samaritáni uznáváni Židy jako část vyvoleného národa (např. nebyla přijata jejich nabídka pomoci při přestavbě chrámu).

4. Monoteismus jako ideologie separatismu

Izraelský monoteismus byl ideologií separace. Národy obklopující Izraelity byly polyteistické. Jedinost Boha koresponduje s jedností národa. Na mnoha místech se setkáme s glorifikací separace:

Jsi přece svatý lid Hospodina, svého Boha; tebe si Hospodin, tvůj Bůh, vyvolil ze všech lidských pokolení, která jsou na tvé zemi, abys byl jeho lidem, zvláštním vlastnictvím.

(Dt, 7, 6)

Izraelské náboženství je charakteristické nedostatkem zájmu o kosmologii a antropogonii. Historie lidstva slouží jako pozadí pro důležitější historii Izraele. Židovský Bůh je žárlivý nejenom na jiné bohy, ale varuje i před zvyky jiných národů a exogamií (Ex, 34, 12-16). Důležitými znaky separace jsou obřizka a sabat.

Johnson (1995, s. 47) uvádí, že den klidu, který je jedním z velkých židovských příspěvků k pohodlí a radosti lidstva, měl ve skutečnosti odlišit Židy od ostatních:

Dal jsem jim navíc také své dny odpočinku, aby byly znamením mezi mnou a jimi, aby věděli, že já Hospodin je posvěcují,

(Ez, 20, 12)

Do Hospodinova shromáždění nevstoupí míšenec; ani jeho desáté pokolení nevstoupí do Hospodinova shromáždění.

(Dt, 23, 2)

5. Nezrtičitelnost Boha jako důležitá podmínka diaspory

Když Izraelité dobyli cizí území, pobili původní populaci a zničili reprezentace jejich bohů. Nepřátelé Izraele nikdy nemohli zničit izraelského Boha, protože jeho zobrazování je zakázáno. Autoři *Deuteronomia* anticipovali, že Izraelci budou pronásledováni, ale že toto pronásledování nikdy nezničí jejich Boha (např. Dt, 30, 3).

6. Zlo jako důsledek zbloudění

Vše zlé, co postihne Izrael, není důsledkem toho, že by izraelský Bůh byl přemožen bohy jiných národů, ale toho, že ho Izraelci sami odvrhli. Uctívání jiných bohů a opomenutí náboženské poslušnosti povede ke snížení reprodukčního úspěchu a posléze k záhubě:

I zbude vám maličko, ač vás bylo mnoho jako nebeských hvězd, protože jsi neposlouchal Hospodina, svého Boha... Budete vyrváni ze země, kterou přicházíš obsadit.

(Dt, 28, 62-63)

Ideologie je nefalzifikovatelná - vysvětlí jak úspěch, tak i neúspěch tak, aby byla posílena skupinová loajalita. Z poslední doby je možné uvést rozhovor s pražským rabínem K. Sidonem Šoa je *triumfem Boha* (Đurková a Wienk, 2002), ve kterém Sidon uvádí, že holocaust se dá chápat jako důkaz boží existence. Tento přístup kontrastuje např. s Voltairovým, který považoval zeměřesení v Lisabonu, při kterém zahynulo několik desítek tisíc lidí, za důkaz toho, že Bůh neexistuje (Durant, 1938, s. 194-195). Sidonův přístup je ovšem charakteristický pro náboženské systémy obecně.⁶ Všechny nepřekonatelné potíže mají odpovědět na otázku, co by pro ně bylo důkazem., že Bůh není. Říci, že víra nepotřebuje důkazu, je nedostačující, vzhledem k tomu, že titíž lidé jistě jevy předkládají jako důkazy ve prospěch boží existence.

⁶ Jedná se o pokus ospravedlnit Boha proti výtce, že Bůh chce ve světě zlo, event. je proti němu bezmocný, tzv. *teodicea*.

7. Idea nadvlády

Judaismus je náboženství tohoto světa. Za poslušnost slibuje bohatství a reprodukční úspěch. Vztah k okolním národům je často poznamenán touhou po dominanci:

Toto praví Hospodin: „Co vytěžil Egypt a co získala země Kúš, přejde k tobě a bude tvoje; i Sebajci, muži obrovití, půjdou za tebou, přijdou v řetězech, budou se ti klanět a předkládat ti prosby...“

(Iz, 45, 14)

Hartung (1995) upozorňuje na skupinovou fantazii týkající se nadvlády Izraele nad ostatními národy (ostatní národy uznají, že Izrael je silnější, má silnějšího Boha a podřídí se mu). Toto téma prochází celým *Starým zákonem*, nejvýstižněji asi v *Žalmech* (2, 8-9)⁷:

„Požádej, a národy ti předám do dědictví, v trvalé vlastnictví i dálavy země. Rozdrtíš je železnou holí, rozbiješ je jak nádobu z hlíny.“

Max Weber (1998/1925, s. 222) má v této souvislosti zajímavý postřeh, kdy k sobě přirovnává Židy a hinduistické kasty - pro obe dvě skupiny bylo jediným prostředkem vykoupení plnit zvláštní náboženská příkázání národa páriů. Rozdíl byl v tom, že hinduista očekává, že plněním těchto příkazů si zajistí lepší zrození, Žid naproti tomu očekává, že jeho potomci budou účastní na mesiášově říši, která povznesou celé společenství z postavení páriů do postavení pánů světa. Žid očekává svou osobní spásu v podobě převratu platného sociálního řádu ve prospěch svého národa.

⁷ Další příklady skupinové fantazie o vyvolenosti a nadvládě nad ostatními národy (Hartung, 1995) např.: *Genesis* 18:18, 26:4, 28:14, *Exodus* 23:31, 34:24, *Deuteronomium* 7:14-24, 10:15, 14:2, 15:6, 28:1, 28:10-13, 32:43, 33:17, *Jozue* 1:3-4, 23:4-5, *Druhá Samuelova* 8:2-14, 10:19, 12:30-31, 22:44-46, *První Královská* 4:24, 10:14-15 *Druhá Královská* 3:4, *První Paralipomenon* 17:21, *Žalmy* 2:8-9, 61:6, 105:44-45, 110:5-6, 111:6, *Izajáš* 11:11-15, 14:1-2, 17:13-14, 19:17, 34:1-8, 40:15-17, 41:8-11, 45:14, 45:22-25, 49:1-7, 55:5, 60:1-16, 61:5-8, 66:12, *Jeremjáš* 30:11, 33:9, 46:28, *Ezechiel* 28:24-26, 36:6-11, 39:17-22, *Daniel* 2:44, *Abdijáš* 1:15-17, *Micheáš* 4:12-13, 5:7-8, *Sofonjáš* 2:12-14, 3:19-20, *Ageus* 2:6-7, *Zacharjáš* 8:22-23, 12:6, 12:9, 14:12, 14:16-19, *Malachiáš* 1:4-5.

Genetická segregace

Sachs a Bat-Miriam (1957) uvádějí, že Židé z devíti zemí střední Evropy, východní Afriky a Středního východu mají velmi podobné papilární linie, což je fenotyp, který je pod silným genetickým vlivem. Zároveň jsou v papilárních vzorech výrazně odlišeni od Nežidů v těchto zemích a v Severní Americe. Židé žijící v Evropě a Severní Americe vykazují jasné znaky svého genetického původu (Střední východ), a to přesto, že byli po staletí rozptýleni v různých částech světa.

Kobyliansky a Livshits (1985) např. zjistili, že Židé žijící v bývalém SSSR jsou geneticky 6krát vzdálenější Rusům než Rusové Němcům. Livshits a kolektiv (1991) uvádějí, že mezi různými skupinami Židů (z Evropy, Středního východu a severní Afriky) jsou menší genetické distance než mezi jednotlivou židovskou skupinou a majoritní společností, ve které žije. Reynold a Tenner (1995, s. 172) uvádějí, že aškenázští Židé z Jižní Afriky se geneticky významně neliší od jiných aškenázských skupin žijících jinde. Ridley (2001, s. 167-168) uvádí, že si Židé zachovali svoji genetickou homogenitu, následkem čehož jsou (zvláště Aškenázové) zvláště oblíbení pro genetické výzkumy. Dokonce existuje *Výbor pro prevenci genetických chorob Židů* (typická je např. Tayova-Sachsova choroba).⁸

Jednotlivé skupiny Židů žijící v Izraeli se mezi sebou poněkud liší. Např. sefardští a kurdští Židé se málo, ale statisticky významně liší od aškenázských Židů. Zajímavé je, že tyto skupiny jsou geneticky podobnější Kurdům, Turkům a Arménům než svým arabským sousedům (Nebel et al., 2001).

Můžeme konstatovat, že přestože došlo k:

- genetické admixture s většinovou společností,
- genetickému driftu (změny v genové frekvenci v malé populaci vzhledem k náhodným fluktuacím),
- přirozené selekci ke genovým frekvencím lokální populace (selektce daná podmínkami prostředí),

všechny židovské populace se významně liší od lokálních populací a zároveň si jsou významně podobné. S výjimkou nežidovských populací ze Středního východu si jsou všechny židovské po-

⁸ *Roš chodeš* (2001/12) uveřejnil výzvu, jejímž účelem je zjišťování genotypového pozadí českých Židů z důvodů prevence genetických chorob.

pulace vzájemně geneticky blíže než k jakékoli jiné nežidovské skupině (Kobyliansky a kol., 1982).⁹

Kulturní separatismus

Arendtová (1996, s. 15) uvádí, že židovští apologetici mají tendenci přesvědčovat ostatní, že židovské vydělení bylo výhradně důsledkem nepřátelství nežidovských národů a nedostatku osvěty. Tato teze je však neudržitelná.

Mnoho z 613 náboženských předpisů a příkázání (tzv. micvot) omezuje sociální kontakt mezi Židy a Nežidy;

Zákaz oslav s Nežidy, používání vína nebo oleje, kterého se dotkli Nežidé. Domy Nežidů a vše, co k nim patřilo, bylo pokládáno za nečisté a žádný nábožensky svědomitý Žid by nejedl s Nežidem. Důležitou roli hrála i jazyková separace. Hebrejščina byla prominentním znakem židovské odlišnosti - rabíni jí zakazovali učit se Nežidům.

„Zdi separace“ se svým začátkem ve starověku zůstaly neporušeny až do 19. století. Smíšený sňatek se téměř rovnal odpadlictví. Nebylo neobvyklé, že rodiče sedm dní truchlili a vlastně považovali takové dítě za fyzicky mrtvé. Například Cohen (2000, s. 67) uvádí, že:

- v celé střední Evropě se jen malý počet Židů vzdával před rokem 1900 svého náboženství (např. v Praze ne více než deset ročně během 70., 80. a 90. let 19. století),
- nápadně málo Židů v Praze do přelomu století uzavíralo manželství s jinověrci; např. v roce 1881 měla Praha 0,5 smíšených manželství na 100 homogenních židovských manželství, ve srovnání s 11,8 ve Vídni.¹⁰

Velmi zajímavé byly židovské migrační a urbanizační strategie, které mnohdy přetrvávají dodnes:

Hyman (1991) popisuje chování alsaských Židů v 19. století:

⁹ Ale i kdyby se ukázalo, že si geneticky již v současnosti podobní nejsou, neznamenalo by to konec „etnické“ skupinové strategie za předpokladu, že by si mysleli, že jsou.

¹⁰ Možný (1999, s. 114) uvádí, že náboženská heterogamie byla v Evropě dlouho pronásledována, a doporučuje novelu I. Olbrachta *O smutných očích Hany Karadžičové* jako sociologickou studii nábožensky motivovaného ostrakismu.

- Do měst migrovali ve skupinách (rodinách), což jim dávalo výhodu nad Nežidy, kteří spíše migrovali sami.
- Přestože mnoho vesnic nemělo autorizované židovské základní školy, rodiče odmítali své děti posílat do místních škol, které byly křesťanské.

Rozenblitz (1991) popisuje život Židů ve Vídni na přelomu 19. a 20. století:

- Bydleli dobrovolně ve zvláštních čtvrtích, a to bez ohledu na svůj socioekonomický status, což jim umožnilo vyhnout se tzv. *strukturální asimilaci* (tj. vytváření blízkých vazeb s Nežidy). Bohatí Židé střední třídy bydleli společně s chudými Židy v jedné oblasti (ale to neznamená, že v jedné ulici).
- Vyhýbali se životu v blízkosti lidí, kteří migrovali ze stejné oblasti jako oni. Židé z Čech a Moravy se vyhýbali Čechům a žili spíše vedle Maďarů nebo Poláků.
- Chodili do stejných škol a tím podporovali skupinovou identitu.

Rozenblitz uvádí, že k této kulturní segregaci jistě napomohl i vídeňský antisemitismus, ale významnou roli hrála též jejich vlastní potřeba vytvořit „izolovaný židovský život“. Klaff (1991) píše, že v současných USA žijí Židé více segregováni než kterákoli jiná skupina evropských imigrantů a obecné pravidlo, že čím vyšší je ekonomický status členů etnické skupiny, tím menší je jejich segregace, u Židů neplatí.

Judaismus jako nacionálně-etnické náboženství

Někteří židovští historikové (a popularizátoři judaismu) se snaží dokázat, že judaismus byl univerzálním náboženstvím (nejméně od biblických dob) a že počet proselytů byl nízký kvůli vládním akcím a nepřátelství ostatních náboženství. Například Kuras (1999, s. 166) píše:

Často se Židům vyčítá výlučnost, uzavřenost, neochota mezi sebe přijímat druhé. Málokdo ví, že za to nemohou Židé, nýbrž první křesťanský císař Konstantin. Ten totiž v roce 339 vydal zákon, podle něhož se každému, kdo napomáhá křesťanovi přestoupit na Židovství, zabavuje všechen majetek.¹¹

¹¹ Kuras se dopustil drobné nepřesnosti. Konstantin zemřel v roce 337, zákon vydal roku 328.

Není to však tak docela pravda (MacDonald, 1994, s. 71):

- Názor, že se judaismu nepodařilo získat konvertity z důvodu sankcí dominantních náboženství/vlád (např. římského impéria), je nesprávný vzhledem k tomu, že tento tlak nezastavil křesťany ani manichejce od aktivního vyhledávání a získávání konvertitů.
- Neznáme jméno jediného židovského misionáře, nezachoval se nám jediný židovský misionářský text.

Nezájem Židů o získávání konvertitů trval po celé dějiny. Např. Johnson (2000, s. 248) uvádí, že Židé, na rozdíl od jiných skupin, neprojevovali při osidlování Ameriky žádnou snahu obracet jiné na svou víru, a to i přesto, že jim v tom nikdo nebránil a těšili se stejným právům jako všichni ostatní. Pražský rabín Sidon uvedl (Đurková a Wienk, 2002):

Židé jsou zvláštní tím, že nechodí po světě a „neotravují“ všechny ostatní.

Myšlenka, že se židovský separatismus zrodil z morálních či dokonce altruistických pohnutek, se často objevuje ve spojení jako „šli příkladem, byli světlem pro ostatní“. Je velice obtížné tuto tezi přijmout. Ideologie judaismu velice často vedla k napětí a dokonce k násilí mezi Židy a Nežidy. Antisemitismus se vysvětluje na základě náboženských neshod, ale ve skutečnosti je jeho hnací silou převážně ekonomická kompetice.¹²

Pokud by byl judaismus zásadně altruistický, bylo by možné očekávat, že se Židé budou angažovat v pomoci Nežidům - to je však teze, pro kterou neexistuje, absolutně žádný důkaz (MacDonald, 1994, s. 64). Při absenci genetické asimilace je racionální se domnívat, že židovský smysl pro mravní a náboženský idealismus je ve skutečnosti maska pro skupinovou evoluční strategii, která je zaměřená na dosahování cílů příbuzenské skupiny, jež si zachovává svoji genetickou integritu v diaspoře.

Prezentace judaismu jako prostupné skupiny, jejímž členem je možné se stát, má důležitý význam pro percepci judaismu Nežidy.

¹² Nikdo ovšem netvrdí, že byl antisemitismus zasluženou nebo ospravedlnitelnou reakcí na existenci judaismu. Takové tvrzení by mělo morální konotaci, a ta je v tomto případě neadekvátní. Můžeme však tvrdit, že antisemitismus je na základě teoretického rámce popsáno v této části pochopitelný.

Je v zájmu skupiny, aby vzbudila zdání prostupnosti/otevřenosti, i když skutečná prostupnost je minimální nebo neexistuje. Z výzkumů sociální identity (Hogg a Abrams, 1987) je známo, že pokud nečlenové skupiny považují skupinu za prostupnou, vede to k redukci nepřátelství a k redukci percepce konfliktu zájmů.

Základní kritika řeckých a římských autorů se soustřeďovala na židovský separatismus, xenofobii a misantropii. Židovští intelektuálové se snažili judaismus prezentovat jako univerzální náboženství. *Aristeasův dopis*, který byl napsán Židem, jenž se vydával za Nežida, prezentuje judaismus ne jako exkluzivní nebo uzavřené pokrevní společenství, ale jako dar celému lidstvu, neboť boží prozřetelnost je univerzální (Segal, 1988). Charakteristické je, že tento spis nevybízí k proselytismu, ale spíše k odděleným židovským a nežidovským náboženským obřadům.

Častý je názor, že se judaismus a křesťanství liší nejenom v rituálech a náboženských praktikách, ale i ve svém základu. Tato esenciální jinakost byla chápána jako výsledek rasové rozdílnosti tak, že Židé jsou potomci Abrahama, Izáka a Jákoba, kdežto Nežidé jsou potomci Ezaua (Katz, 1961).

Soukupová (2000, s. 58) uvádí, že od počátku 90. let 19. století čeští Židé za hlavní znaky národa označili vědomí společného původu společných dějin, tzv. *kmenové vědomí*. V článku v časopise *Čas* z roku 1894 se mj. píše:

Avšak co je kmenové vědomí šlechty proti kmenovému vědomí židovskému! ...je mezi národy kmen, který již o tisíc let déle nepojal do sebe téměř žádných cizích živlů... Kdo se jmenuje Kohn nebo Katz, ten může přísahat před každým soudem erbovním, že pochází přímo od Aarona, bratra Mojžíšova.

Zásadní důraz byl v judaismu kladen na rasovou čistotu. Z pozice ortodoxních Židů je zbytek židovské populace kontaminován jedinci, kteří se z rasových důvodů nehodí ke sňatku. Z tohoto hlediska by bylo nelogické, kdyby Židé vyvíjeli úsilí získat proselyty. V polovině 20. století se v USA zjišťovalo, jaký je postoj laiků, konzervativních a reformních rabínů k misionářské činnosti (Teitelbaum, 1965):

Postoj k misionářské činnosti u různých skupin Židů

Vztah	pozitivní	negativní	indiferentní nebo nejistý
Laici	6 %	78 %	17 %
Reformní rabíni	30 %	36 %	35 %
Konzervativní rabíni	10 %	63 %	27 %

Přestože více reformních než ortodoxních rabínů vyjádřilo pozitivní vztah k misionářské činnosti mezi Nežidy, neexistovala žádná přímá misionářská snaha ani u nich.

Podle Cohena (1986, s. 228) je židovská komunita jedinou etnickou nebo náboženskou skupinou ve Spojených státech, která se pokouší omezit smíšené sňatky a ztížit konverzi. Woocher (1986) uvádí, že pro 72 % židovských aktivistů, reprezentujících široké spektrum židovské identifikace, je smíšené manželství velice vážný problém, pro dalších 21 % je to středně vážný problém.

Jiní autoři (např. Teitelbaum, 1965, s. 222) poukazují na to, že konvertité a jedinci ze smíšených manželství nejsou židovskou komunitou přijímáni jako rovnoprávní Židé (tzv. „*tiché odmítnutí*“). Webber (1997) uvádí, že ačkoli podle židovského zákonodárství neexistuje „částečný Žid“, mohou ti, kteří jsou Židé pouze po matce, tj. mají nežidovského otce, v praxi pocítit v tradičním ortodoxním prostředí *značné sociální znevýhodnění*.

U nás Novák (2000) uvádí, že:

- Současná generace, jejíž původ není dle halachického učení zcela košer, se v periodiku Roš Chodeš dozví, že se může realizovat ve Společnosti přátel Izraele, ale jinak, pravda, židovské náboženské společenství děkuje, leč nemá o ně zájem.
- ... v synagoze si připadají jen jako trpění hosté.

Novák píše, že smutné na celé věci je, že etnicky pouze částeční Židé nejsou židovskou náboženskou obcí přijímáni jako rovnocenní členové, přestože *jejich rodinná anamnéza je po čertech židovská* (tj. mají zkušenost holocaustu a jiných perzekucí).

Pražský rabín Sidon *úplným Čechům*, kteří si judaismus vybrali jako náboženství, radí, aby raději sloužili svému Bohu. Totéž dpo-

ručuje lidem, kteří sice Židy jsou, ale ne podle halachy (Đurková a Wienk, 2002).¹³

Much a Pfeifer (2000, s. 70) uvádějí, že uchazeč o konverzi narází u ortodoxních rabínů na *neskrývanou nedůvěru a odmítání* a ten, kdo v průběhu konverze např. otevřeně přizná, že nebude chtít přísně dodržovat všech 613 micvot, ztratí veškeré šance. Takovouto konverzi absolvuje podle jejich slov *pár šťastlivců*.

Počet Nežidů, kteří přestoupili k judaismu, byl vždy malý. Vedle toho, že proces konverze byl vysoce nepřijemný a ponižující (včetně obřizky), je z existence zvláštních zákonů (tzv. halacha) pro proselyty zřejmé, že nebyli bráni jako plnoprávní Židé (MacDonald, 1994, s. 68-69):

- Pokud se komunita musela rozhodnout, komu pomůže, bylo pořadí následující: kněz, Levita, Izraelita, mamzer (tj. osoba pocházející z nezákonného svazku), natin (jedinec z jiné etnické skupiny, který žil jako sluha mezi Izraelity), proselyta, osvobozený otrok.¹⁴
- Omezení svědectví v právních záležitostech a sociální praxi. Přestože teoreticky mohl konvertita zastávat kterýkoli úřad v komunitě, není žádný záznam o tom, že by ho někdo někdy zastával.
- Trvalo několik generací, než se mohli potomci konvertity nadít plnoprávného členství. Izraelitům bylo doporučováno nebrat si nikoho z nižší roviny rasové čistoty, než jsou sami. Konvertité tudíž neměli možnost uzavřít sňatek s někým z čisté linie.

¹³ Sám Sidon je Židem pouze po otci. To, že se stal rabínem, se dá patrně vysvětlit tím, že pražská židovská obec neměla po nice 1989 žádnou lepší alternativu. Je pravděpodobné, že je jedná o velmi ojedinělý příklad.

I někteří další členové pražské židovské obce nejsou etnickí Židé. To, že se jim podařilo získat v obci důležitá místa, je pravděpodobně způsobeno tím, že etnických Židů je v ČR málo (odhady se pohybují mezi 4-7 tisíci). V této souvislosti je důležité se zamyslet nad otázkou, proč někteří lidé k judaismu konvertují. Jedním z vysvětlení by mohlo být, že členství ve skupině, která má vliv, poskytuje výhody. To se samozřejmě netýká pouze judaismu, ale i jiných skupin. Náboženství je ale specifické tím, že víra, která se navenek prezentuje nezištně, může být maskou pro dosažení vlastních zájmů. Tuto hypotézu (tzv. *machiavelistickou teorii proselytismu*) by bylo možné testovat tím způsobem, že by se analyzovala situace (kariérní postup, příjem) toho kterého člověka před a po konverzi (přičemž jako nevědeckou zavrhneme teorii, že by zde hrál roli Bůh).

¹⁴ Viz též Johnson (1995, s. 154).

Židé měli ke konvertitům ambivalentní vztah. Například rabi Izák se vyjádřil:

Neštěstí za neštěstím přijde na toho, kdo přijímá konvertity.

Konvertité a ti, kteří si hrají s dětmi [tj. pedofilové] oddalují příchod mesiáše.

Kuras (1999, s. 10) cituje rabího J. Löwa:

*... konverze je sice blahodárná pro konvertitu, zato ale je do-
datečným břemenem pro lid židovský...*

I kdyby byly tyto výroky netypické a menšinové, poukazují na nepřátelství v některých sekcích židovské hierarchie a jistě mohly konvertity odrazovat. Na druhou stranu ale existuje řada výroků, které vyjadřují pozitivní vztah ke konvertitům:¹⁵

*Konvertita, který žije mezi vámi, bude vám jako rodilý
a budete ho milovat jako sami sebe.*

(Lv, 19, 34)

Tyto výroky však možná reflektují existující negativní vztah k proselytům uvnitř židovské komunity. Jediný pokus o vědecký důkaz toho, že k judaismu přešlo velké množství konvertitů, uvádí Feldman (1993, s. 293), když poukazuje na rychlý růst populace v období 586 před n. l. do 70 n. l., kdy židovská populace stoupla z 150 000 na 8 000 000 za období 656 let. Ale tento údaj není přesvědčivý:

- odhady počtu obyvatel z té doby jsou značně vágní, je pravděpodobné, že číslo 8 000 000 je nadsazené,
- i kdyby tomu tak bylo, je populační růst v demograficko-populačních možnostech - 53,3násobný vzrůst za období 656 let by znamenal roční populační růst:

$$r = \ln(53,3)/656 = 0,00606 \%$$

Tento údaj není pro lidské populace nijak vysoký. Například Johnson (1995, s. 343) uvádí, že populační růst Židů v Evropě v období 1880-1914 byl 2 % za rok.

⁵ Viz i Exodus 12:49, Deuteronomium 1:16, 10:18, Numeri 15:15, Izajáš 14:1.

Je důležité si uvědomit, že ti, kteří k judaismu konvertovali, byli disproporčně inteligentní, event. majetní, čímž židovskou komunitu obohacovali. Je nepravděpodobné, že by k judaismu konvertovali chudí, event. že by byli přijati.¹⁶

Reformní judaismus jako odpověď na osvětlení

Židovské osvětlení v 19. století bylo nejtraumatičtější událostí v dějinách judaismu jako skupinové strategie. Křesťané židovskou emancipaci vítali jako konec anomální separace Židů a nabídli jim možnost, aby se stali součástí společnosti. Judaismus se stal dobrovolným vztahem, nebyla již autorita, která by zabránila sňatku s Nežidem nebo kompletní asimilaci. Před ideovými představiteli judaismu stála těžká volba. Do budoucnosti vedla velice úzká cesta mezi tradiční hermetickou separací, její neslučitelností s moderním světem a tendencí vyvolávat antisemitské reakce na jedné straně; na druhé straně bylo nebezpečí ztráty přirozených, tradičních pout, což by vedlo k úplné asimilaci s nežidovskou společností a ukončilo judaismus jako kohezivní etnickou strategii.

Jako reakce na tuto situaci vznikl reformní judaismus. Jeho hlavním úkolem bylo najít nový základ separatismu, což se mu dařilo v podobě občanského náboženství. Židé se integrovali do moderní západní společnosti, ale zároveň si udrželi znaky kohezivní skupiny. Existovala tzv. „intimní kultura“, která byla tvořena specificky židovskými organizacemi. Například v roce 1900 bylo v Německu 5000 židovských organizací (včetně mnoha charitativních), které tvořily sociální paralelu k nežidovské společnosti. Nejzřetelnějším znakem separace byla pokračující endogamie a malé procento odpadlictví, ne více než 6-7 osob z 10 000 ročně (MacDonald, 1994, s. 93-95).

¹⁶ V této souvislosti jsou zajímavé např. tyto talmudské výroky (Richter, 1942, s. 71 a 116):

- *Za dnů Mesiáše nebudou přijímáni žádní proselytové, stejně jako nebyli přijímáni za dnů Davida a Šalamounova krále (Jebamoth, 24b)*
- *Majetek, který získáte po proselytovi, jest možno rozdělit mezi Izraelity i na úkor pozůstalých sirotků a dědiců proselytových. (Kiddušin, 2b)*

Judaismus jako občanské náboženství v současném světě

Nejlepší definicí současného judaismu je „občanské náboženství“. Jeho ideologie se neopírá ani tak o náboženství jako spíše o to, že židovská kultura má nezastupitelnou úlohu a přispívá k formování a humanizaci světa. V roce 1972 v USA chápalo pouze 18 % amerických Židů židovství jako v první řadě náboženskou zkušenost, na druhé straně 61 % vidělo v judaismu etnickou nebo kulturní skupinu (Sachar, 1992, s. 699-700). Webber (1997) uvádí, že synagogy v Evropě jsou dnes budovány spíše jako komunitní centra než místa pro náboženské rozjímání.

Charakteristické bylo odmítnutí USA jako „tavicího kotlíku“, ve kterém se spolu mísí všechny národy a kultury světa. Do 80. let 20. století se Židé navštěvovali a ženili převážně mezi sebou, přestože jim nikdo nebránil v tom, aby se chovali jinak (Sachar, 1992, s.863).¹⁷

Kompetice o zdroje a reprodukční úspěch mezi Židy a Nežidy

1. Židé jako prostředníci v tradičních společnostech

Židé byli často používáni jako vyjednávací skupina mezi vládoucí třídou (zvláště cizí, nepřátelskou) a původní populací. Židům se více dařilo v autokratických společnostech než v společnostech s aristokracií. Baer uvádí (1961, I. díl, s. 33):

V republice, která byla spravována aristokratickými rodinami, nebylo místo pro židovské státníky. Na druhé straně monarcha nebo jiný autokrat, absolutistický vládce nad nepřátelským původním obyvatelstvem, lákal do svých služeb Židy - věčně cizince - na jejichž loajální služby se mohl spolehnout.

Například ve středověké Anglii byla židovská populace využívána králem, ale aristokracie, sedláci a klérj neměli rádi. Vyrůstá jí moc aristokracie vedla k vyobcování Židů z Anglie v roce 1290.

Despotičtí vládci měli tendenci vytvářet si svoji státní správu

¹⁷ V posledních letech však významně přibývalo sňatků s nežidovskými partnery a též konverzí: k judaismu (Kosmin et al 1991). Možné důsledky těchto změn jsou probrány v části *Hrozí zánik diasporního judaismu?*

z jedinců, kteří neměli žádné příbuzenské vazby k lidem, kterým vládli. Například v helénistickém období Seleukovců a Ptolemaiovců používali vládci Židů v Kyrenaice, Egyptě, Sýrii a v západní Anatolii. Židé byli v této roli využíváni i při arabské nadvládě ve Španělsku (8.-11. století) nebo při mongolské okupaci Iráku v 13. století (MacDonald, 1994, s. 113).

Shahak (1994) uvádí, že ve staletích, která následovala po vrcholku židovského vlivu na vlády ve Španělsku, Anglii, Francii a Itálii, umožňovali Židé v Prusku, Rakousku, Maďarsku, Polsku a západním Rusku útlak rolníků a poddaných ve prospěch šlechty a koruny. Mnoho Židů, zvláště ve východním Polsku, bylo přímými supervizory a utlačovateli poddaných rolníků. Abbink (2002) uvádí, že v koloniální Indii měli indiští Židé privilegované pozice jako vojáci, úředníci, učitelé a administrátoři.

Židé byli v těchto společnostech tolerováni, jen pokud z nich měli vládci zisk, pokud ne, byli vyobcováni. Po druhé světové válce použil Sovětský svaz Židy při zakládání vlád ve východní Evropě (Ginsberg 1993, s. 33).

Archetypem židovského dvořana, který pomáhá jiným Židům na úkor lokální populace, je Josef, který ve prospěch faraóna utlačoval původní egyptské obyvatelstvo:

Josef svého otce a bratry usadil a dal jim trvalé vlastnictví v zemi egyptské, v nejlepší její části, v zemi Ramesesu, podle faraónova rozkazu.

(Gn, 47, 11)

Josef tedy skoupil všechnu egyptskou půdu pro faraóna. Všichni Egypťané prodávali svá pole, neboť na ně doléhal hlad. Země se tak stala vlastnictvím faraónovým. A lid od jednoho konce egyptského pomezí až ke druhému uvedl pod správu měst.

(Gn, 47, 20-21)¹⁸

Johnson (1995, s. 35) uvádí, že:

Josef byl velkým ministrem-státníkem cizího vladaře; to bylo typické uplatnění mnoha Židů v průběhu přístích 3000 let. (...)

¹⁸ Termín *uvest pod správu měst* znamená uvést do otroctví.

jako takový dobře věděl, jak sloužit moci a jak toho využít pro svůj národ.

Podle Johnsona (1995, s. 195) nebyl úhlavním nepřítelem Židů zpravidla samotný stát, ať už křesťanský nebo islámský. Naopak, často to byl nejlepší přítel. Židé byli neochvějně loajální vůči řádně stanovené moci. Vyplývalo to z jejich náboženství a svou roli hrály i čistě sobecké zájmy: byli menšinou hledající u vladaře ochranu.

2. Sefardští Židé na Iberském poloostrově

Ve středověkém Španělsku byli Židé dlouho pod ochranou krále, který potřeboval jejich služby (např. pro výběr daní) a který je chránil před antisemitskými segmenty španělské společnosti. Nakonec však společný tlak šlechty, kléru a lidových mas vedl k vyhánění Židů ze Španělska.

Z Židů, kteří přestoupili (obvykle nedobrovolně) na křesťanskou víru, se stávali *convertos* neboli noví křesťané. I o těchto Židech se však tvrdilo, že infiltrovali aristokracii a církev a pokoušejí se zničit španělskou společnost zevnitř (MacDonald, 1994, s. 118).

Byly zakládány cechy výhradně židovské a křesťanské, mezi nimiž vládl ostrý konkurenční boj, a to i přesto, že Židé byli již *convertos*. Schulín (1997) uvádí, že díky své pílí a solidaritě menšinové skupiny se prosazovali v době, kdy ve městech převládala tendence všemožně omezovat uplatnění Židů. Ve městech zakládali konvertité strany a bojovali proti starému patriciátu a podkopávali jeho pozici.¹⁹

Na druhé straně antisemitismus byl minimální v Benátské republice, kam část sefardských Židů v 16. století emigrovala. Zde se totiž podařilo vládnoucí třídě určit přesná pravidla pro obchod, která zmírnila napětí mezi židovskou a křesťanskou konkurencí. Židovská komerční činnost byla spíše komplementární než kompetiční (MacDonald, 1994, s. 120).

3. Aškenázští Židé v raném moderním Polsku

V Polsku byli Židé podporováni aristokracií, která je využívala jako výběrčí daní, bankéře a lichváře. Vzhledem k rostoucímu počtu Židů v Polsku se Židé začali zabývat ekonomickými aktivitami

¹⁹ Johnson (1995, s. 223) uvádí, že jakmile byly cechy křesťanských bankéřů a řemeslníků dostatečně mocné, vymohly si zákaz činnosti Židů ve svých oborech, což vedlo k jejich stěhování dále na východ.

mi, které je přivedly do přímých konkurenčních střetů s polskou populací. Na konci 18. století byli křesťané téměř zcela vytlačeni jako řezníci, pekaři, krejčí, kožešníci a zlatníci a jejich velká část odešla pracovat do zemědělství. Židé též dominovali obchodu s alkoholem (kromě vína) jako výrobci, přepravci a prodejci. Židovská komunita prosperovala nejenom ekonomicky, ale i reprodukčně. Goldberg (1997) uvádí, že do druhé poloviny 17. století rostl počet Židů na území polsko-litevského státu v důsledku přistěhovalectví z jiných zemí. Později však byla hlavním důvodem vyšší porodnost v porovnání s křesťany.

Počet Židů na území polsko-litevského státu

Období	Počet obyvatel	Počet Židů	Podíl Židů
Konec 16. století	7,5 mil.	300 000	< 4 %
Pol. 17. století	10 mil.	500 000	< 5 %
r. 1791	10 mil.	1 mil.	10 %

Nežidovské cechy se snažily eliminovat židovskou konkurenci. Např. na konci 19. století zorganizovala haličská vláda ekonomický bojkot židovských obchodníků pod heslem *Kupuj od svých*, což vedlo k tomu, že židovská populace utrpěla ekonomické ztráty a mnoho Židů emigrovalo (Litman, 1984, s. 7).

Podle Kassowa (1991) židovští obchodníci často zlikvidovali nežidovské tím, že nabízeli levnější zboží. Jako reakce na tuto strategii následovaly politické bojkoty, což ve třicátých letech 20. století let vedlo k úpadku židovského obchodu.²⁰

4. Kompetice v Evropě po židovském osvícenství

Židé byli vždy disproporčně zastoupeni v oblastech vyžadujících vysoké vzdělání (obchod, svobodná povolání, veřejné služby). Dále méně jich bylo v zemědělství a nekvalifikovaných povoláních

²⁰ Zajímavý je případ Opatova (Hundert, 1992): V roce 1538 byly v Opatově 4 židovské rodiny, 1618 již 40 židovských domácností (cca 12 %, všech domácností ve městě), v roce 1727 700 křesťanů a 1400 Židů. Na konci 18. století ovládali Židé veškerá hospodářství města - např. ve městě nebyl žádný nežidovský řezník, pekař, krejčí, zlatník atd.

Obdobná situace byla i jinde - záznamy ? roku 1845 dokládají, že v některých částech Maďarska (Baranya) byl obchod s vlnou, kůží a tabákem zcela pod židovskou kontrolou (Paládi - Kovács, 1996, s. 117-118).

- a to již od středověku. Eppstein (1945/1986) popisuje situaci v Maďarsku před 2. světovou válkou takto:

V Maďarsku nebylo město, ve kterém by nebyla židovská čtvrť. A dokonce i ve vesnicích byl často židovský obchodník, hostinský, a pravděpodobně i doktor a veterinář byli Židé.

Uvolnění tradičních vazeb, které s sebou přineslo židovské osvícenství na začátku 19. století, vedlo k tomu, že se Židé začali ještě více angažovat v oblastech, které přinášela industrializace a moderní stát. Emancipace a její úspěchy vyvolaly antisemitské nepokoje v celé Evropě. Například Lindemann (1997) popisuje „vzestup židovstva“ během 19. století v Evropě jako nutnou podmínku k vytvoření moderních forem antisemitismu, které se začaly objevovat v druhé polovině století.

Německo

Bankovníctví

MacDonald (1994, s. 125) popisuje situaci takto: Židé kontrolovali v Německu v období 1819-1935 20 % obchodních aktivit, i když jich bylo v populaci méně než 1 %, a měli dominantní pozici v 9 ze 13 společností s kapitálem nad 100 milionů marek. V Prusku v roce 1911 tvořili Židé 44 % z 25 nejbohatších milionářů. V Berlíně v roce 1923 bylo 150 židovských a 11 nežidovských bank. Mnohé z židovských bank měly kompetiční výhodu plynoucí z podpory Rothschilda, který jim poskytoval kapitál za výhodnějších podmínek než nežidovským bankám. Tyto banky také těžily z mezinárodních obchodních vztahů, které nebyly zdaleka v takové míře dostupné nežidovským finančníkům.²¹

Zmarzlik (1997) uvádí, že v roce 1900 patřilo 80 % Židů k vyšší a střední buržoazii, dokonce i židovská spodina náležela stále ještě k části střední třídy.

Média, kultura a společnost

MacDonald (1994, s. 125) uvádí, že největší zastoupení měli Židé v kultuře a v médiích - divadle, umění, filmu a žurnalistice.

²¹ Johnson (1995, s. 277) uvádí, že nejdůležitějším faktorem, který vedl v židovském obchodě k úspěchu (obecně, nejenom v Německu), bylo „zpravodajství“ založené na rozsáhlých židovských rodinných sítích.

V roce 1930 bylo v Berlíně 80 % ředitelů divadel Židů a Židé byli autory 75 % divadelních her. Židé vlastnili přední noviny a byli výrazně disproporčně zastoupeni mezi novináři.

Dále pak:

- Židé byli disproporčně zastoupeni v jurisdikci, jako vysokoškolští učitelé a lékaři.
- Průměrný židovský příjem byl téměř čtyřikrát vyšší než nežidovský.
- Židovská populace vzrostla v Německu v období 1820-1871 o 73 %, křesťanská o 63 %.

Židovské úspěchy byly pocíťovány jako hrozba prosperitě Němců. Během nacistické éry většina Němců souhlasila s nenásilným vyřazením Židů z německého života.²²

České země a Morava

Kořalka (1999) uvádí:

- V první polovině 19. století se Židé dostávali do sociálních konfliktů s českými řemeslníky, rolníky a dělníky. Sociální bariéry byly téměř nepřekonatelné na českém venkově, kde Židé ovládali převážnou část obchodu s obilím a dobytčím.
- V 70. letech 19. století vznikaly profesní a politické organizace českých Němců, které měly ve svém stanovách „árijský paragraf“, znemožňující členství osob židovského náboženství a původu. Židovští vysokoškolští studenti v Praze reagovali na přijetí árijského paragrafu řadou německých „buršenshaftů“ vytvářením vlastních organizací.
- V Praze nenavštěvovaly děti z ortodoxních židovských rodin veřejné školy a dávaly přednost domácímu vyučování, které nebylo tak silně ovlivněno světskými hodnotami.

Nesládková (1999) uvádí, že na Ostravsku koncem první republiky bylo:

- registrováno 5680 důlních, průmyslových a živnostenských podniků, z nichž 68 % náleželo Židům.
- 49 % lékařů se soukromou praxí a 63 % advokátů Židů.²³

²² Podobné postoje byly např. v Maďarsku (Bibó, 1997).

²³ Nesládková (1999) hodnotí účast Židu pozitivně a připisuje jim velkou zásluhu na rozvoji Ostravska, mimo jiné i proto, že jejich zásluhou sem vstoupil zahraniční kapitál. O této problematice více v části *Kritika teorií*.

Rataj (1999) uvádí, že:

- Židovští finančníci se stávali věřiteli sedláků a rolníků, bohatli i jako nájemci vinopalen a pivovarů.
- Židé získali přístup do prestižních míst státní správy včetně ministerských křesel.
- Protižidovská propaganda po Mnichovu vyžadovala kvóty na Židy v povoláních, ve kterých byli nadreprezentováni (tvořili 50 % lékařů a 34 % právníků).

Odvětvová a sociální struktura národnostních skupin v procentech v roce 1930 (Československá statistika, 1935)

	Češi	Němci	Poláci	Židé
Samostatně výdělečně č.	35	34	20	69
Úředníci a zřizenci	20	18	17	18
Dělníci	45	48	64	13

V některých povoláních (např. zemědělství, hornictví) se Židé prakticky nevyskytovali. K antisemitským projevům docházelo i v akademickém světě. Mišková (1999) uvádí, že 20-25% podíl židovských studentů a ještě vyšší podíl židovských učitelů na Německé univerzitě v Praze vyvolával protesty a stížnosti na „po-židovštění“ univerzity. Tyto protesty se však neselektovaly s podporou státní politiky, a to především zásluhou Masaryka, který byl Židům nakloněn.

Vídeň

Rozenblit (1991) uvádí, před první světovou válkou nebyla většina obyvatel Vídně sociálně mobilní. Výjimku tvořili Židé, kteří se lišili též skladbou povolání. Např. v roce 1910 pracovalo ve Vídni v úřednických a obchodnických profesích 12 % katolíků, ale 31 % Židů. V této sociální mobilitě hrála významnou roli etnická solidarita a vzájemná výpomoc.

Uhry

Lendvai (2002, s. 260-267) uvádí, že přestože Židé neměli v Uhrách téměř žádnou politickou moc, před první světovou válkou, kdy tvořili zhruba 5 % populace:

- byla pětina země v židovském držení a značná část velikých statkářských komplexů Židům propachtována,
- finanční buržoazie sestávala hlavně z Židů (55 % vedoucích míst v bankách, na burze a ve svazu průmyslu),
- tvořili hlavní část střední vrstvy (mezi statkářskou aristokracií a zchudlou *gentry* a mezi státní byrokracií, jež se ocitla v jejich rukou, a miliony zemědělských dělníků a drobných statkářů),
- na vyšších obchodních školách nepředstavovali Židé více než polovinu studentů, na medicíně 46 %, na právech 27 % a na vysokých školách technického zaměření 33 % a tvořili téměř polovinu právníků a lékařů, více než 40 %, novinářů, třetinu inženýrů a čtvrtinu umělců a spisovatelů.

Rusko

V Rusku byl silný vládní antisemitismus- Hlavním důvodem byly obavy, že slovanští zemědělci nemohou soutěžit s inteligentnějšími a vzdělanějšími Židy. Pogromy v Rusku v roce 1881 měly souvislost s židovským populačním růstem a zvýšenou židovskou migrací do měst. Některé z těchto pogromů byly zahájeny obchodníky, jimž vadila židovská konkurence (Lindemann, 1997). Struktura zaměstnanosti Židů tvořila obrácenou pyramidu zaměstnanosti ostatních obyvatel Ruska (Lowe, 1997). Švankmajer a kol. (1996, s. 283-284) uvádí profesní profil Židů a Rusů v roce 1897:

Profesní profil Židů a Rusů v roce 1897

Profese	Židé	Rusové
Zemědělství	3,8 %	71,6 %
Průmysl a řemesla	34,5 %	11,0 %
Obchod a finance	35,7 %	2,5 %
Administrativa	6,5 %	2,2 %

USA

Vzdělání

V USA se Nežidé obávali, že Židé zcela obsadí elitní univerzity. Z toho důvodu byly zavedeny kvóty. Židovské zastoupení mezi univerzitními studenty se ještě zvýšilo po druhé světové válce. V roce 1952 tvořili Židé 24 % studentů na Harvardu, 23 % na Cor-

nelově univerzitě, 20 % na Princetonu atd., přestože zastupovali pouze 3 % populace (Sacher, 1992, s. 755).

V roce 1968 bylo 20 % učitelů na prestižních školách Židé. Toto procento bylo ještě vyšší v případě sociálních věd (30 %) a elitních právnických škol (38 %) (Rothman a Lichter, 1982).

Média

MacDonald (1994, s. 129) ilustruje vliv Židů v amerických médiích:

- V roce 1976 bylo 25 % tisku ve Washingtonu založeno Židy, 58 % televizních zpravodajů (tvůrců zpráv) bylo Židů.
- Židé jsou například majitelé *The New York Times*, výkonní ředitelé tří hlavních televizních stanic a čtyř největších filmových studií.²⁴

Finanční a politická elita

Ginsberg (1993, s. 1) uvádí, že téměř polovina současných amerických miliardářů a 10 % kongresmanů jsou Židé.

Reprodukční kompetice mezi Židy a Nežidy

Ekonomická úspěšnost byla doprovázena i růstem populace, např.:

- V období 1880-1914 rostla židovská populace v Evropě ročně o 2 % - což bylo více než u jakékoli jiného evropského národa (Johnson, 1995, s. 343).
- V Polsku rostla židovská populace od 0,6 % v 15. století přes 5 % v polovině 17. století k 10 % v roce 1920. Židé dosáhli limitu městské ekonomie a začali kolonizovat venkov, který původně nepatřil do tradiční sféry židovského ekonomického zájmu. To vedlo v 16.-18. století ke vzniku tzv. *vesnického Žida* (Abramsky et al. 1986).

Příčiny vysokého populačního růstu sumarizuje MacDonald (1994, s. 130-131):

²⁴ Helmreich (1982, s. 34) upozorňuje, že dominance nemusí znamenat stejné zájmy. Jako příklad uvádí *The New York Times*, který je *proizraelský*, v *nejlepším případě je neutrální*. Na totéž poukazuje Gay (1979, s. 155), např. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* byl v Německu nazýván židovským pouze nejbídnějšími antisemity - židovská témata a zájmy v nich byly marginální.

- sňatky byly uzavírány v mladém věku (muži 15-18 let, ženy 14-16 let),²⁵
- téměř všechny ženy se vdaly,
- rodiny měly méně ekonomických těžkostí,
- nižší mortalita.

V tradičních společnostech se vládnoucí vrstvy snažily kontrolovat růst židovské populace. V Čechách se například zavedl tzv. *familiantní zákon* určující přípustný počet Židů (platil v období 1727-1849). Byl však obcházen a počet Židů se uváděl stereotypně jako 10 000, přičemž jich bylo mnohem více (Goldstücker, 1997).

MacDonald (1994, s. 131) uvádí, že situace byla jiná v muslimském světě, kde Židé jen s obtížemi čelili dlouhodobému demografickému a ekonomickému sestupu, který byl důsledkem silného antisemitismu místních kolektivistických společností. Obecně se dá říci, že židovský populační růst byl ovlivňován mírou antisemitismu lokální populace. Vysoký populační růst byl pozastavován násilnými projevy antisemitismu.

Kooperace, altruismus a komunitní kontrola skupinových zájmů mezi Židy

1. Ekonomická kooperace a patronace mezi Židy

Judaismus byl charakteristický svojí vysoce kompetentní elitou, která jednala v zájmu celé skupiny a jejíž bohatství pocházelo z ekonomických transakcí s nežidovskou populací. Sociální systém podpory chudých má své předchůdce v rané historii Izraele. Kromě jiného tento sociální systém do značné míry eliminoval vnitroskupinovou exploataci a třídní napětí. Ve *Starém zákoně* se uvádí povinnost vyvinout systém sociálního zabezpečení pro chudé Izraelity:

Každého sedmého roku budeš slavít léto promíjení dluhu. Toto je způsob promíjení dluhů: Každý věřitel svému bližnímu promi-

²⁵ Je pravděpodobné, že výhodou brzkého uzavření sňatku je kromě zvýšené reprodukční úspěšnosti i to, že mladý ženatý člověk není v takové míře vystaven emocionálním turbulencím, které jsou pro ranou adolescenci charakteristické, a může svoji energii věnovat budování svého profesionálního postavení.

ne, co mu půjčil... Na cizince naléhat smíš, ale co máš u bratra svého, to mu tvá ruka promine.

(Dt, 15, 1-3)

Johnson (1995, s. 199) uvádí, že od dob Chrámu byla pokladna (tzv. *kupa*) základem židovského sociálního zabezpečení. Každý chudý Žid obdržel vždy v pátek obnos (či jeho ekvivalent), který mu vystačil na 14 jídel pro jeho rodinu. V *Talmudu* se věnuje velká pozornost harmonickému soužití různých vrstev společnosti a kolektivní ekonomické odpovědnosti. Spíše než na vykořisťování chudých Židů byl důraz kladen na spolupráci a patronát uvnitř židovské komunity, přičemž ekonomické vztahy s Nežidy mohly být „čistě instrumentální“ (Katz, 1961, s. 55).

Existuje velké množství příkladů, kdy vysoce postavení dvořané nebo kapitalisté pomohli svým souvěrcům v ekonomických aktivitách:

- Sefardští Židé kontrolovali v 16. století v Americe veškerý import, export a distribuci po zemi, což bylo výsledkem koordinace několika židovských komunit (Roth, 1974).
- Mosse (1987, s. 36) popisuje spolupráci velké sítě židovských bankéřů pod patronací Rothschildů.
- Kotkin (1993) popisuje pokračující důležitost „kmenové ekonomiky“ mezi vzdálenými židovskými skupinami v současném světě.

Charakteristické jsou odlišné obchodní standardy pro Židy a Nežidy. Úroky mohou být dávány Nežidům, ale ne Židům.

Svému bratru nebudeš půjčovat na úrok, na žádný úrok ani za stříbro, ani za pokrm, ani za cokoli, co se půjčuje na úrok - Cizinci můžeš půjčovat na úrok, ale svému bratru na úrok půjčovat nesmíš...

(Dt, 23, 19-20)

Například ve středověkém Španělsku půjčovali Židé jiným Židům bez úroku, pro křesťany a muslimy se úroky pohybovaly mezi 20-40 % (MacDonald, 1994, s. 148). Johnson (1995, s. 244) upozorňuje, že dvojí norma pro peněžní transakce - jedna pro Židy a druhá pro Nežidy - platí ještě dodnes: v mnoha židovských

bankách v Izraeli (ale i jinde) visí cedulky s upozorněním, že půjčky mezi Židy se řídí náboženskými zákony.

Talmud obsahuje také řadu pravidel podporujících čestnost ve vztazích s Židy, ale tolerujících nečestné jednání vůči Nežidům (neupozornění na chybu v transakci, nevrácení nalezené věci apod.)²⁶

Tradiční komunity byly též charakteristické sociální kontrolou a sankcemi proti Židům, kteří spolupracovali s Nežidy proti židovským zájmům nebo pomáhali Nežidům v jejich obchodních aktivitách.

Židé byli sociálně velice mobilní, a to zejména v individualistických kulturách. Jako příklad může sloužit situace na přelomu 19. a 20. století na Ostravsku, kam přišlo mnoho Židů z Haliče (Nesládková a Dokoupil, 1997):

jestliže první generace náležely k nájemcům hospod, palíren, ovládaly podomní obchod a vetešnictví, pak ve druhé restaurace, obchody, obchodní domy, lihovary, ve třetí se mnozí stávali součástí mocenské elity jako podnikatelé, lékaři, právníci, inženýři ve vysokých funkcích v řídicích strukturách velkých na Ostravsku působících firem.

Židovské mocenské organizace v Maďarsku před 2. světovou válkou popisuje Bibó (1997, s. 503):

.... byla to organizace rozvětvená po celé šíři společnosti, spojená osobními a materiálními vazbami známostí, protislužeb, společného podnikání a zájmů... celou tuto síť bylo možno v patřičném okamžiku uvést do pohybu ve službách jakékoli věci...

Bibó dále uvádí, že nefungovala tak, jak ji mnozí antisemité vykreslovali, nicméně byla to „použitelná organizace“.

2. Židovská charita

Altruismus vůči chudým Židům byl důležitou součástí života, ale měl své hranice. Z komunitní pokladny, kam bylo povinné přispívat, se financovalo hlavně (MacDonald, 1994, s. 159):

²⁶ Na druhou stranu členové minority se při podvodech podstupují větší riziko než členové majoritní společnosti. V případě odhalení existuje nerovnováha sil.

- vzdělání (jak všeobecné pro všechny, tak vyšší pro chudé, ale talentované, a nakonec i učenci),
- podpora chudých (zajištění jejich věn tak, aby se mohli oženit; zde je zřejmý vztah k reprodukčnímu úspěchu komunity),
- přijímání židovských uprchlíků po pogromech apod.

Charita však měla svoje hranice. Sirotci a velmi chudí měli nízký status a pouze velmi malou podporu z komunitních peněz. Tato sociální politika vedla k tendenci slabšího segmentu opustit judaismus, čímž se židovský genofond vylepšoval.

Židovská charita hraje význam i v moderním světě. Dinnerstein a Reimers (1982, s. 45-46) uvádějí, většina Židů považuje filantropické aktivity za naprostou nutnost. Ti, kteří hledají poctu a prestiž v židovské komunitě, vědí, že nejistější cestou k ní je zapojit se do filantropických akcí (např. v roce 1909 bylo v USA 2000 židovských charitativních organizací, a to vedle různých jiných fraternitních organizací, asociací a unií).²⁷

Judaismus jako ekologická strategie

1. Ekologická specializace

Pro judaismus je typická ekologická specializace na určité části ekonomiky a sociální role.²⁸ Důležitá byla selekce pro znaky, jako jsou inteligence, svědomitost, vysoké rodičovské investice a sociální koheze. Židé téměř nikdy nepůsobili v tzv. *primární produkci* (např. zemědělství, hornictví), ale spíše na vrcholcích energetické pyramidy jako konzumenti práce těch, kteří v primární produkci pracují.

2. Důležitost vzdělání

V židovských komunitách se kladl silný důraz na vzdělání, zvláště na zvládnutí židovských náboženských knih a zákonů.

²⁷ Obecně může být skupinová strategie založena na tom, že velká část lidí žijící v moderních společnostech má k životu více prostředků, než potřebují. Mladí lidé mohou velmi profitovat z toho, pokud se na ně tyto nevyužité prostředky převedou. Zdá se, že tento aspekt skupinové strategie měl větší význam v minulosti než dnes. Z tohoto hlediska by bylo zajímavé studovat historii mecenášství (u různých etnických skupin).

²⁸ Wilson (1993/ 1978, s. 154-155) popisuje strategii karibských Číňanů, která byla charakteristická specializací na sféru maloobchodu a etnickou věrností.

Židé dosahovali relativně vysokého vzdělání v porovnání s okolními populacemi, organizované školství se objevuje velmi záhy, zhruba v prvním století před naším letopočtem. Pro získání sociální prestiže hrály rodinné vztahy a peníze malou roli, hlavní bylo vzdělání. Židovská společnost byla do velké míry meritokratická. Vzdělání byla vhodná komodita, nezcizitelná světskou autoritou. Úspěšný učenec byl vyhledávaným manželem pro ženy z bohatých rodin, což mu zaručovalo reprodukční úspěch.

Johnson (1995) například uvádí:

- Rčení „nepochází z rodiny učenců, ale obchodníků" mělo přezíravý nádech (s. 179).
- Pro získání autority byl důležitý původ i komerční úspěch, ale zásadním předpokladem byla učenost (s. 181).
- Pro Židy platila zásada, že člověk by měl prodat všechno, co vlastní, a koupit knihy, neboť podle mudrců: *Kdo rozmnožuje počet knih, rozmnožuje moudrost.* (s. 187)²⁹

Úspěch je v židovské rodině tak důležitý, že jej můžeme jen stěží přecenit. Měří se v intelektuálních výkonech, sociálním statusu a penězích, zatímco selhání - např. ve studiu - je chápáno jako problém vyžadující klinickou léčbu. Není tedy překvapením, že průzkumy ukazují, že ti, kteří judaismus opouští nejvíce, jsou nejméně vzdělání (Ellman, 1987).³⁰ Potřeba dosáhnout úspěchu (tzv. *achievement motivation*) je u Židů v porovnání s katolíky nebo protestanty vyšší (Argyle a Beit-Hallahmi, 1975, s. 84).

V ČR jsou Židé, kteří se hlásí k judaismu, jednoznačně nejvzdělanější náboženskou skupinou. Podle výzkumu prováděného v roce 1991 (Srb, 1997) mezi nimi bylo 19 % vysokoškoláků (druhé nej-

²⁹ Je velice pravděpodobné, že reprodukční úspěch nežidovských vzdělanců/intelektuální elity, často křesťanské, byl nepoměrně menší.

³⁰ Židovská touha po vzdělání a získání vysokého společenského statusu se stala námětem mnoha vtipů. Jejich analýzou se zabýval např. Dundes (1971): Potkají se dvě židovské ženy na ulici: *Takové krásné děti! Jak jsou staré? - Doktorovi je sedm a právníkovi pět.*

Vtipy obecně slouží i jako sociální kontrola v židovských komunitách byly velmi rozšířeny vtipy o (Gruner, 2000):

- alkoholických,
- těch, kteří se snažili asimilovat.

vyšší procento měli ateisté - 12 %, např. v římskokatolické církvi bylo pouze 5 % vysokoškolsky vzdělaných osob).³¹

3. Důležitost inteligence a schopnosti se podřídít

Židovský náboženský kánon je možné chápat jako arénu pro intelektuální klání mezi Židy. Jeho zvládnutí vyžadovalo vysokou inteligenci a dlouhé studium. Důležitou roli hrála paměť, verbální zdatnost a pochopení abstraktních myšlenek. Studenti se museli naučit mnoho materiálu, který neměl absolutně žádný užitek. Mnohé spisy jsou iracionální (na rozdíl například od aristotelovské logiky). Zdá se, že akceptace židovského náboženského kánonu byla v zásadě akceptací autority a podřízení se jí. To bylo pro úspěch v komunitě klíčové.

Reynolds a Tanner (1995, s. 115) uvádějí, že v judaismu se klade důraz na mechanické učení i bez porozumění textu. To se týká především rané výchovy, která začíná pro chlapce ve věku tří let, kdy jsou přivedeni k učiteli *Tóry*, který jim vštěpuje úctu a bázeň k náboženským knihám. Důraz na mechanické učení se kladl například i v katechismu, ale nikdy nedosáhl takové intenzity jako v judaismu nebo v islámu - ani ve svých technikách, ani v efektu (tj. aby se věřící řídili velice detailním popisem náboženských zákazů/příkazů).

Na druhou stranu je však pravděpodobné, že Židé lpěním na bezpodmínečné akceptaci autority ztratili řadu inteligentních a tvořivých lidí, pro něž byl takový přístup nepřijatelný.³²

4. Role eugeniky v judaismu

V judaismu lze najít řadu praktik, které mají eugenické důsledky. Zdá se, že se v průběhu doby židovský genofond vylepšoval především těmito mechanismy (MacDonald, 1994):

³¹ Výsledkem je však zřejmě zkreslen skutečností, že do vzorku obyvatelstva byly zahrnuty osoby již od 15 let. Dalším, a závažnějším faktem je, že v roce 1991 přihlásilo pouze 1 292 osob. Odhaduje se, že státní občanství ČR mají 4 až 7 tisíc Židů.

³² Rabíni měli až „orwellovskou“ autoritu. Kaši Kaši v komentáři k *Tóre* (Dt, 17:11) píše (Richter, 1942, s. 10): *Když ti soudce (rabín) řekne, že tvoje pravá ruka jest levá a levá ruka jest pravá, nebudeš se odchylovati od jeho slov...* To, že tradiční judaismus (jako ostatně všechna náboženství) není příliš slučitelný s úspěchy na poli vědy, lze dokumentovat na tom, že většina vynikajících židovských vědců pochází z liberálních rodin a prošla procesem sekularizace (Argyle a Beit-Hallahmi, 1975, s. 90).

A. Židé, kteří se zřekli judaismu a asimilovali, byli spíše chudí a podivíni. Ti, kteří nezvládli učení (tzv. *'am ha-rec*), byli předmětem opovržení a měli motivaci opustit komunitu. V současných USA mají Židé s vyššími příjmy tendenci k endogamii.

B. V židovských spisech lze najít mnoho příkladů podporující vznik kvalitního genofondu:

Pro učence je oženit se s dcerou nevzdělance jako zasadit révu mezi bodláky. Neteři se nikdy s dcerou člověka z lidu! Ožení-li se kdo s dcerou obyčejného člověka, pak jeho manželství je podobno vínu, které je smíšeno s vínem šipkovým.

(*Pesachim*, 49a-b)

Dívka s dobrým rodokmenem, i když je chudá a sirotek, je cenná a může být ženou krále.

(*Midrash Num. R.i.*)

- Mít učence v rodě bylo velkou výhodou v rodokmenu.
- Rabíni byli reprodukčně úspěšní (což kontrastuje s celibátem katolických duchovních).
- Fyzický vzhled nebyl pro ženu důležitý - *Nepřavá krása je prázdná- Věnuj pozornost dobrému rodu, jelikož smyslem manželství je mít děti.*

C. Existoval pozitivní vztah mezi bohatstvím a počtem dětí v židovských rodinách. Například v Polsku 18. století měly prominentní židovské rodiny 4-9 přeživších dětí, chudší pouze 1,2-2,4.

D. Židé mají v průměru vyšší sex ratio (tj. poměr narozených chlapců a dívek) než Nežidé. Židovské sex ratio je zhruba 115 (tj. na 115 chlapců se narodí 100 holčiček). V Evropě je sex ratio Nežidů v průměru 105. Vyšší počet mužů v populaci vede k ostřejší kompetici o ženy. Ti neúspěšní, převážně geneticky méně kvalitní, odejdou.³³

³³ Detailnější analýza problematiky sex ratio přesahuje rámec této knihy. Pro potřeby této části postačí vědět, že příčinou vysokého sex ratio u Židů budou pravděpodobně talmudská doporučení týkající se sexuálního života (např. pravděpodobnost početí chlapce je vyšší, pokud k souloži dojde na začátku nebo na konci fertiálního období). Sex ratio je zvláště vysoké u ortodoxních Židů (až 150 : 100), kteří přísně dbají na dodržování talmudských předpisů (Guttentag a Secord, 1983).

Vedle selekce pro inteligenci představoval židovský vzdělávací a komunitní systém i selekci pro tzv. *svědomitost* (tj. odpovědný, střízlivý a pracovitý vztah k životu).

Existuje i neeugenická hypotéza pro vysoké IQ Židů, a sice že z pronásledovaných Židů přežili pouze ti nejinteligentnější (tzv. *gentile selection hypothesis*). Tuto teorii, spolu s eugenickými praktickými, obhajuje např. Lynn (1990). MacDonald (1994, s. 192) se domnívá, že tento faktor nehrál důležitou roli:

- Skupiny žijící v muslimském světě byly také terčem silného antisemitismu, a přesto nedosahují takových úspěchů jako např. aškenázští Židé. Je to proto, že muslimské společnosti nedovolily rozkvět židovské vzdělanosti, vytvoření elity, která by byla „eugenickou základnou“.
- Často byli terčem antisemitismu právě bohatí Židé (např. ve středověkém Španělsku).
- Podobné selekci byli vystaveni i Nežidé, kteří se zúčastňovali válek (Židé obvykle ve válkách nebojovali). Války tedy mohly mít podobný eugenický vliv na Nežidy, jako mělo pronásledování na Židy.³⁴

Osobně se domnívám, že právě tzv. *gentile selection hypothesis* sehrála významnou roli v tom, že Židé, kteří se museli vyrovnávat se silným antisemitismem, jsou inteligentnější než Nežidé. V evoluční biologii byl popsán tzv. *efekt hrdla láhve (bottle-neck effect)* - (viz např. Flegr, 1998, s. 42-43), který by mohl být chápán jako extrémní případ selekční hypotézy. K tomuto efektu dochází tehdy, když je velikost populace zdecimována nějakým biotickým nebo abiotickým faktorem, jehož působení je pouze přechodné. Taková událost může vést k zrychlené evoluci, neboť genofond zakladatelské populace se může drasticky lišit od genofonu výchozí populace. Jde o to, jaký selektor působí. Lze předpokládat, že u Židů (na rozdíl od negroidů, kde inteligence tolik nerozhodovala o tom, kdo podlehe např. malarické epidemii) to byla především inteli-

³⁴ Pearson (1996) ale uvádí, že války, zvláště ty ve dvacátém století, měly spíše dysgenický efekt, jelikož umírali li schopnější. V každém případě je vliv válek na průměrné IQ populace zajímavý teoretický problém. Analýzu možného eugenického vlivu válek uvádí např. Růžička (1923, s. 676 - 677). Viz diskuze v části *Eugenika*.

gence, která je zachránila - přesněji řečeno schopnost předvídat situaci a v případě nebezpečí utéci.³⁵

Naproti tomu zcela environmentální hypotézy týkající se kreativity Židů (Dacey a Lennon, 2000, s. 83-84) za hlavní faktory považují:

- zakořeněná láska ke vzdělání,
- absence velkých předsudků vůči ženám, takže i ty mohly vyniknout,
- staletí útlaku probudila touhu vyniknout, částečně pro zabezpečení vlastní bezpečnosti,
- díky své citlivosti vůči nespravedlivostem ze strany společnosti byli vždy zastánci novinek a reform,
- migrace s sebou přinášela mezinárodní vztahy, které pomáhají rozšiřovat jejich rozhled.

Inteligence

1. Rozdíly mezi Židy a Nežidy v inteligenci

Tradiční židovské vzdělání kladlo důraz na verbální dovednosti a schopnost porozumět abstraktním myšlenkám - a to jsou právě ty schopnosti, ve kterých jsou v průměru Židé lepší než Nežidé (Levinson, 1958).³⁶

Na základě několika výzkumů odhaduje MacDonald (1994, s. 188-191) průměrné IQ aškenázských Židů na 117 s tím, že verbální IQ je vyšší - v průměru 126 (tj. téměř celé dvě směrodatné odchylky od průměru europoidní rasy). Vizualně-prostorové IQ je v průměru 105 bodů.³⁷

³⁵ Schopnost předvídat situaci je klíčová např. v šachu. Židé hrají ve světovém šachu velice významnou roli - viz dále (Teplíckij, 1997).

³⁶ Kuras (1999, s. 48) uvádí, že tradiční talmudské debatní techniky, tzv. *pilpul*, spočívaly v samoučelném vybrušování formalistické intelektuální preciznosti a slovní vytříbenosti. Rabíni a studenti se předháněli kdo s koho, až ztráceli přehled, o čem se vlastně mluví.

³⁷ Herrnstein a Murray (1996, s. 275) uvádějí, že Židé, a zvláště Aškenázové, skórují v IQ-testech lépe než kterákoliv jiná etnická skupina. Průměrné IQ Židů v USA a v Británii se podle nich pochybuje mezi 107-115 body (přičemž verbální složka má převahu). Jensen (1998, s. 581-582), jeden z největších expertů na otázky inteligence, nepochybuje o tom, že průměrné IQ Židů je vyšší než IQ americké populace, ale vzhledem k neexistenci řádné zpracované metaanalýzy si netroufá určit, o kolik

Lynn (1992) uvádí, že jedinci ze skupin s vyšším socioekonomickým statusem mají obvykle verbální inteligenci vyšší než vizuálně-prostorovou. Je to podle Lynna z toho důvodu, že pro společenský vzestup je verbální inteligence důležitější.

Environmentální vědci a apologetici judaismu mají tendenci popírat vliv genetiky a připisovat rozdíl tomu, že se v židovských rodinách na vzdělání a obecně rozvíjení inteligence klade větší důraz než v rodinách nežidovských.

Kuras (1999, s. 94) píše:

... vzdělanost a intelekt národa není výsledek rasových genů, nýbrž kolektivních návyků.

Ale studie nadaných dětí ukazují, že u vysokého IQ hraje prostředí daleko menší roli než u středních hodnot IQ. Je tedy pravděpodobné, že vysoké verbální IQ u Židů je silně geneticky podmíněno (MacDonald, 1994, s. 189).

Patai a Patai (1989, s. 159) uvádějí, že Židé získali vysoce disproporční počet Nobelových cen ve všech kategoriích od roku 1901 do roku 1985: 11 % za literaturu, 13 % za chemii, 22 % za fyziku, 26 % za ekonomii, 35 % za medicínu.³⁸

2. Meziskupinová variace mezi Židy - srovnání askenázských a orientálních Židů

Rozdíly v inteligenci a vzdělání se objevují mezi různými skupinami Židů žijících v Izraeli, Židé ze Středního východu, kteří žili pod nadvládou muslimů, jsou disproporčně zastoupeni mezi nižšími společenskými třídami. Pro tyto skupiny jsou charakteristické jevy jako (Patai, 1977, s. 309):

- vysoké procento negramotnosti a nízká úroveň vzdělání,
- malá verbální interakce rodičů s dětmi,
- málo hraček a jiných předmětů na hraní pro děti a celkově na podněty chudší prostředí.

³⁸ Disproporční počet Nobelových cen neodpovídá tomu, co bychom mohli očekávat na základě výsledků IQ. I kdybychom připustili, že Nobelova cena za literaturu je záležitostí do velké míry politickou (o tudíž v ní Židé získali méně cen než v jiných oborech), není jasné, proč mají např. 22 % Nobelových cen za fyziku, když jejich vizuálně-prostorové IQ je jen o něco vyšší než u Nežidů (a podle některých výsledků i nižší).

Orientální Židé též dosahují ve srovnání s askenázskými horších výsledků v testech IQ (Burg a Belmont 1990), kratší dobu udržují pozornost, hůře odkládají uspokojení atd. (Shaywitz a Shaywitz, 1988).

Je pravděpodobné, že rozdíly mezi askenázskými Židy a některými skupinami sefardských Židů jsou dány, vedle popsaného efektu *hrdla láhve*, odlišnou eugenickou praxí. Obecně se dá říci, že Židé, kteří byli nuceni žít v podmínkách kolektivních společenství v muslimském světě, často živořili na okraji společnosti a neměli možnost vytvořit si elitu. Spatné životní podmínky vedly k nízkým rodičovským investicím (obecně řečeno k *r*-strategii), což následně poškodilo genofond některých skupin sefardských Židů.

Například Židé, kteří odešli pod tlakem inkvizice v 15. století ze Španělska do severní Afriky nebo do Levanty, patřili spíše k chudší části španělského Židovstva (ta bohatší konvertovala, často pouze naoko, ke křesťanství). Když sefardští Židé odjeli ve 20. století z Levanty do USA, dařilo se jim tam mnohem hůře než askenázským Židům (Sachar, 1992, s. 338-340).

Judaismus, výchova a psychologie osobnosti

1. Kolektivismus a rodinná výchova

Některé zajímavé postřehy z psychologie Židů uvádí MacDonald (1994, s. 204-213). Je zřejmé, že údaje v této oblasti jsou méně konzistentní než například výsledky testů IQ, nicméně uvedené náměty mohou mít alespoň orientační hodnotu:

- silná identifikace se skupinou (společný osud, společný nepřítel, odpovědnost za druhé, socializace se skupinovými hodnotami - komunitou kontrolované vzdělání, odmítání nežidovských hodnot).³⁹
- identifikace se skupinou je tak silná, že vnější tlak nevede k rozpadu skupiny, ale naopak k jejímu posílení, skupinové vazby

³⁹ Judaismus je tzv. *feed-forward* skupinová strategie, což znamená, že začal být postupně tvořen lidmi, kteří jsou geneticky a fenotypově predisponováni ke skupinové kohezi (ti, kteří nejsou, odpadnou). Jinými slovy: Židé vytvořili judaismus a judaismus vytvořil Židy. Bylo by však přeháněním tvrdit, že judaismus je geneticky determinován nebo že je nutně adaptivní pro Židy v jakémkoliv stadiu jejich historie. Zdá se, že pro mnohé Židy (zvláště pro intelektuální elitu) bylo v mnoha historických etapách naopak reprodukčně výhodnější judaismus opustit.

- by se mohly rozvolnit jedině ve chvíli, kdy by nebezpečí pomínulo,
- patologie židovského světa - pocit, že celý svět je proti nim, strach z Nežidů a nenávisť k nim, *tajné sny o odplatě a triumfu*,⁴⁰
 - pocity viny a úzkostnost vedoucí někdy až k obsesivní náboženské konformitě,
 - svědomitost (pomáhá překonávat frustraci a pokračovat v úsilí, které není vnitřně motivováno), odpovědnost a střídavý a pracovitý přístup ke světu, schopnost odložit slast,⁴¹
 - ideálem je bledý učenec, a ne válečník; děti se nesmí zašpinit, hraní venku není doporučováno, „bojůvky“ jsou posuzovány jako výrazně nežidovské.⁴²

Dítě je na jedné straně vystavováno afektovaným citům, na druhé straně dominanci a hostilitě ve chvíli, kdy selhává ve škole. Židovský rodinný a výchovný systém je charakteristický rychlou oscilací mezi silně pozitivními a silně negativními city k dítěti. Vztah matka-dítě je velice intenzivní a je pro něj typická vysoká míra sebeobětování matky ve prospěch dítěte; jedním z důsledků bývá pocit viny na straně dítěte, které má tolik co vrátet a nesmí zklamat - nikdy vlastně nemůže udělat dost, aby matce její péči vrátilo.⁴³ Obraz matky v židovské próze je charakteristický silnou afektovaností (a dokonce „sváděním“) a dominancí.

Důsledky této rodinné výchovy mohou být např. tyto:

- Jedinec vyrůstající v takovéto atmosféře se naučí kompartizovat

⁴⁰ Max Weber (1998/1925, s. 224) uvádí, že: *V žádném jiném náboženství na světě tu: mají universálního Boha s tak neslýchanou žízni po pomstě jako Jahve... Židovská religiozita se tedy stala povýtce religiozitou odplaty.*

⁴¹ Pro Židy je charakteristická nízká konzumace alkoholu, a to jak v Izraeli, tak v diasporách (Reynolds a Tanner, 1995, s. 300)

⁴² Sionistické hnutí se ale z pochopitelných důvodů vrátilo k adoraci typů, jako jsou Samson a David.

⁴³ V této souvislosti je zajímavý tzv. *syndrom židovského prince/princezny*, což je tendence dítěte myslet si o sobě, že je „number one“/„boží dar světu“ (Helmreich, 1982, s. 9). Tento pojem reflektuje situaci v některých židovských rodinách v USA, ve kterých:

a) matky mají na své děti vysoké nároky, současně je rozmazlují a dopřávají jim jako kompenzaci vše možné (chtějí po dětech, aby podávaly vysoké výkony a odměňují se jim někdy až přehnanou štědrostí a liberálností),

b) matky si přejí vybudovat ve svých dětech silné ego jako obranu před hostilní společností.

své city a mívá silnou potřebu mít na jednu stranu intimního přítele a na druhou stranu nepřítele (což může být v průběhu času jedna a tatáž osoba).

- Častější bipolární poruchy nálad, neurotické symptomy (obseze) a somatické potíže.⁴⁴
- Analýza konverzačního stylu amerických Židů (pocházejících z východní Evropy) ukázala, že pro jejich verbální projev je typická vysoká hladina nesouhlasu a verbálních výzev, přehnaná intonace, velmi rychlé tempo řeči, výskyt hádek, i když probíraná témata nemají kontroverzní obsah, *nesouhlas v kontextu vzájemné solidarity*.
- Pro jidiš divadlo je charakteristická rychlá oscilace citů (avšak zároveň silný důraz na kontrolu těchto emocí a jejich přesné načasování).

S typech výchovy možná souvisí sklon chovat se hypochondricky. Mechanic (1953) např. uvádí, že židovští studenti v porovnání s katolickými nebo protestantskými měli větší sklon „chovat se nemocně“ (tzv. *illness behavior*), což se projevovalo např. častějším užíváním léků a návštěvami lékaře.

2. Ambivalence síly a slabosti

Zajímavá je ambivalence pocitu síly a slabosti, typická pro mnoho izraelských Židů, která může mít souvislost s výše uvedeným typem výchovy. Shahak a Mezvinsky (1999) uvádějí, že tito Židé na jedné straně mluví o nepřemožitelnosti a superioritě izraelské armády, která by, pokud by jí politici a USA nsvazovali

⁴⁴ Takovéto typy EG objevují ve filmech Woodyho Allena. Na druhou stranu je zajímavé, že mezi Židy, přestože jsou na ně kladeny vysoké nároky, je pravděpodobně nižší počet sebevražd než u jiných skupin. Důvodem asi bude silná sociální podpora. (V této souvislosti by bylo zajímavé analyzovat proměnné podmiňující sebevražednost jako je např. motiv, věk apod.) Masaryk ve své studii o sebevraždách (Masaryk, 1998/1881, s. 79) uvádí, že Židé páchají méně sebevražd než příslušníci jiných náboženských skupin. Například v Rakousku v 19. století:

Konfese	Počet sebevražd na 1 milion
Židé	30
Řečtí katolíci	99
Římstí katolíci	100
Protestanti	123.

Nižší sebevražednost Židů potvrzují i modernější studie (viz Argyle a Beit-Hallahmi, 1975, s. 142-143).

ruce, do týdne dobyla Bagdád, a na druhé straně tíž lidí předpokládají, že by následoval druhý holocaust ve chvíli, kdy by se Arabům učinil jakýkoli ústupek. Výsledkem je koexistence přehnaného sebevědomí a strachu.⁴⁵

3. Židovský komplex

Je zajímavé, že někteří Nežidé by se za Židy rádi považovali. V této souvislosti byl popsán (Bakalář a Houser, v přípravě) tzv. *židovský komplex* jako tendence některých Nežidů myslet si, že mají (alespoň zčásti) židovský původ.

Tento jev se dá vysvětlit na několika úrovních:

1. Identifikace s elitou s následným využitím jejích klanových struktur (např. newyorští intelektuálové se pídí ve svých rodokmenech po židovském předku z toho důvodu, aby si zlepšili vyhlídky na přijetí u newyorských Židů, kteří tvoří kulturní elitu, totéž platí v Hollywoodu) - motivem je zde kariérní postup.
2. Fenomén tzv. *rodinné romance* je univerzálním denním sněním mládeže ve věku 8-14 let (Freud, 1948). Existuje něco jako „průměrná pověst“ o zrození hrdiny. K ní patří, že hrdina je dítětem vznešených rodičů a je, poněvčas na popud otce, určen k zabití nebo pohození. Poté je zachráněn zvířaty či prostými lidmi. Z nejznámějších případů můžeme uvést Oidipa, Mojžíše, Persea, Gilgameše, Sinuheta a našeho Plaváčka. V případě židovského komplexu se jedinec identifikuje s vyvolenou skupinou.⁴⁶
3. Pocit vyřazenosti, nepatřičnosti a zároveň nadřazenosti - okolí jedince nepřijímá a on si hledá skupinu se stejným osudem (podobný motiv v Andersenově pohádce *O ošklivém káčátku*). Identifikace s „nespravedlivě pronásledovaným, mučedníkem“. Možná hraje roli předpoklad, že až se role otočí, bude odměněn.

⁴⁵ Tento schizofrenní stav myslí velmi připomíná postoj mnohých antisemitů, kteří se na jedné straně Židů báli a přisuzovali jim velkou moc, na druhé straně však věřili tomu, že nad nimi mohou snadno zvítězit.

⁴⁶ I když je psychoanalýza v další části této kapitoly kritizována pro svoji nevědeckost, považují koncept rodinné romance za objektivně existující jev, i když zdaleka ne tak rozšířený, jak se Freud domníval.

4. Dotyčný si tak může zvýšit svůj sex-appeal - je možné, že bude ženami vyhledáván (sexuální fantazie o obřízce, kvalitnější geny, majetek, exotika).^{47,48}

4. Psychologické následky holocaustu

Rada autorů se zabývá vlivem holocaustu na osobnost Židů - přeživších a jejich rodin. Klímová (1999) uvádí např.:

- relativně častý výskyt (u příslušníků první generace) diagnostické kategorie F 62,0 = přetrvávající změna osobnosti po katastrofické události, která je charakteristická: sociální stažeností, nedůvěřivostí ke světu, zvýšenou ostražitostí, podrážděností, úzkostí, těžkostmi s vyjádřením záporu či agrese; často takového člověka sužuje pocit prázdnoty, beznaděje, deprese, odlišnosti, osamělosti;
- obecné odmítání agrese, a to i vlastní, rezignace na zdravé asertivní jednání;
- přehnaná opatrnost typu:
Rodiče mně neustále vyčítali, že mám moc tenký kabát. Takhle nemůžu jít ven, zmrzneš... Dostaneš zápal plic! - tato varování nesouvisí s vnější skutečností.

Bloomfieldová (1999) rozebírá např.:

- Tzv. *syndrom předků* - přenos nerozřešených témat na další generace. Přenos mezi generacemi je nejčastější v případech, ve kterých původní trauma vyvolalo pocity ponížení, uražené hrdosti či ztráty sebejistoty a přání pomsty a odškodnění nemohlo být žádným způsobem splněno.
- Tzv. *syndrom výročí* - objevení se symptomů psychických onemocnění (poruchy spánku, noční můry, deprese) v době výročí deportace do táborů, úmrtí příbuzného apod.

Obecně se dá konstatovat, že následky holocaustu jsou pouze extrémní podobou něčeho, co bylo v židovských komunitách vždy přítomné, vzhledem k téměř neustálé existenci antisemitismu ve většinové společnosti.

⁴⁷ Tento komplex se týká hlavně intelektuálů (mimořádnou skupinu tvoří psychoanalytici). K identifikaci s jinými menšinami patrně v takové míře nedochází.

⁴⁸ Není jasné, zdali je tento komplex rozšířenější u mužů, nebo u žen.

Původ judaismu jako skupinové evoluční strategie

1. Individualismus versus kolektivismus - psychologické základy etnocentrismu

Judaismus má charakter kolektivistické (event. hyperkolektivistické) kultury. Podle Triandise (1991) jsou kolektivistické kultury charakteristické těmito znaky:

- větší důraz na potřeby skupiny než jednotlivce,
- nekritický vztah ke skupině, automatická poslušnost, ochota za skupinu bojovat a dokonce zemřít (obvykle spojeno s nedůvěrou k jiným skupinám a neochotou s nimi spolupracovat),
- morální je to, z čeho má skupina prospěch, agrese vůči jiným skupinám a jejich exploatace je akceptovatelná,
- klade se důraz na genealogii a stupeň genetické blízkosti v manželství; individualistické společnosti mají naproti tomu tendenci klást důraz na osobnostní vlastnosti (romantická láska, společné zájmy),
- rozšířenost nebo alespoň akceptovatelnost polygamie,⁴⁹
- silné vědomí „my“,
- již od narození jsou členové začleňováni do kohezivních skupin, které je po celý život chrání výměnou za jejich loajalitu,
- principiální vlastnosti: reciprocita, závazek, povinnost, jistota, závislost, harmonie, tradice, poslušnost autoritě - zásadní hrozbou je vyloučení.

V individualistických společnostech se klade důraz na vlastnosti/charakteristiky, jako jsou statečnost, spoléhání se na sebe, samostatnost a střídmost, emocionální nezávislost, nukleární rodina (která nahradí rodiny velké); sociální (relativní snadnost pohybu mezi jednotlivými skupinami) a geografickou mobilitu, sociální dovednosti (někdy povrchní), méně intimních vztahů, vyšší rozvoďovost. Míra individualismu má tendenci stoupat ve všech společnostech u členů s větším vlivem. Výrazným znakem kolektivistických společností je rodinná integrita, členové často žijí se svojí

⁴⁹ Judaismus, na rozdíl od islámu, polygamií zavrhoval a velmi ho to hospodářsky i společensky posilovalo. Tento zákaz nalezneme v *Přířloviích* 31:10-31. Pravidlem se stal v poexilních dobách (Johnson, 1995, s. 196). Polygamie, ať již v jakékoli formě, totiž často vede k sociálnímu napětí - muži s nižším sociálním statusem se cítí diskriminováni mocenskou elitou. To lze pozorovat například na tom, s jakou pozorností je sledován sexuální život politiků.

rodinou i v dospělosti. V individualistických kulturách je normativní požadavek dosáhnout nezávislosti a separovat se.

V kolektivních kulturách se vyvíjí „sociální já“ (*social self*) a ritualizovaná forma konverzace.

Triandis počítá mezi kolektivní kultury například Araby a Židy na rozdíl od západních civilizací, kde se individualismus objevuje již v řeckořímském světě. Například Alexandr Veliký měl vizi univerzálního státu, ve kterém by byla úplná genetická a kulturní asimilace - kooperace mezi dobyvateli a původním obyvatelstvem, což je v případě judaismu jen velmi obtížně představitelné. Silná predispozice k etnocentrismu, která je charakteristická pro kultury Středního východu, byla v judaismu ještě posílena selektivním výběrem.

Obecně se dá říci, že kolektivistické kultury existují především v Asii, Africe a Latinské Americe. Silný trend je však i v některých částech Evropy (jižní Itálie, zemědělská část Řecka).

Pokud již skupinové strategie na Západě vznikají, mají spíše neetnický ráz. Huntington (2001, s. 69-70) uvádí, že pro Západ je charakteristický *vzestup a přetrvávání autonomních skupin, jež nejsou založeny na pokrevním příbuzenství nebo manželství*. Tyto skupiny se v Evropě začaly objevovat v 6. a 7. století (kláštery, mnišské řády a cechy). Západ se vyznačuje tradicí individuálních práv a svobod (tzv. *revoluce Romea a Julie*). K plnému propuknutí této „individualistické revoluce“ došlo ve 14. a 15. století.

MacDonald (1994, s. 237) se domnívá, že fakt, že kolektivistické kultury nejsou rozšířeny na severu, je vysvětlitelný tím, že v severních oblastech s malou populační hustotou a nepříznivými podmínkami pro život se adaptace v minulosti spíše týkala vyrovnávání se s nepříznivými podmínkami než soutěží s ostatními skupinami, a tudíž nebyl takový selekční tlak na vlastnosti vážící se k etnocentrismu (viz např. Southwood, 1977, 1981).

Na druhou stranu Triandis (1991) považuje vznik individualistických a kolektivistických společností jako odpověď na ekologické požadavky ekosystému - v agrikulturních, usedlých společnostech je výhodnější kolektivismus, v migrujících skupinách spíše individualismus.

Judaismu se více dařilo v individualistických než v kolektivis-

tických společnostech (např. v arabských zemích, kde musel čelit jiným kompaktním skupinovým strategiím, často založeným na genetické příbuznosti). Dalo by se říci, že v těchto společnostech byl judaismus v konkurenčním boji se svými zrcadlovými obrazy.

Je charakteristické, že Židé žijí s výjimkou Izraele, kde žije 35 % všech Židů, v individualistických kulturách, a to přes to, že pocházejí z prostředí kultur kolektivistických.

Jako příklady hyperkolektivismu Židů lze uvést;

- žádný jiný národ nebojoval tolik o své zachování jako Židé; Johnson (1995, s. 121) uvádí, že období k židovskému odporu a vzpourám nenajdeme v žádné jiné oblasti, kde Řím vládl.
- disproportionální zastoupení Židů v současných nežidovských náboženských kultech (Marciano, 1981),
- často se vyskytující slepá poslušnost k náboženské autoritě; Židé mnohokrát v dějinách raději spáchali sebevraždu, event. nechali se zabít, než aby porušili náboženské příkazy,
- existence kibuců vyžaduje vysokou míru spolupráce, sebeobětování se, silnou ideologickou bázi a oddanost Izraeli (Zweig, 1959),⁵⁰
- při srovnávání etnocentrismu různých náboženských skupin vycházejí členové konzervativních židovských skupin (společně např. s baptisty nebo příslušníky různých sekt) jako velmi etnocentričtí (Triandis a Triandis, 1960).

Van der Dennen (1987) popisuje tzv. *chosen people complex* (event. etnocentrický syndrom), což je megalomanická iluze nadřazenosti vlastní etnické skupiny. Zdá se, že tato iluze zpomaluje proces asimilace. Asimulující jedinec by totiž utrpěl psychologickou ztrátu.^{51, 52, 53}

⁵⁰ Kibucy jsou pravděpodobně jediným typem takovéto struktury, který není rebelií proti většinové společnosti.

⁵¹ Příslušníci řady skupin mají tendenci se vzájemně oslovovat jmény, která asociují genetickou příbuznost - „bratře, sestro“. V *Roš chodeš* se vyskytují oznámení typu „Odešel náš bratr“.

⁵² Bylo by zajímavé zjistit, jak často se Židé vzájemně žalovali u soudu, a porovnat to s frekvencí žalob na Nežidy (samozřejmě je třeba započítat faktor frekvence styku). Pokud je mi známo, většina židovských sporů se řešila u tzv. *kahaly* (židovský soud), který pravděpodobně bral v potaz prospěch celé komunity.

⁵³ Ale na druhé straně v jedné analýze obsadily na indexu individualismu prvních dvacet míst všechny západní země (s výjimkou Portugalska) a Izrael (Hofstede, 1983).

2. Pobyt v Egyptě a jeho role při formování judaismu

Jedinečné historické okolnosti (například pobyt v Egyptě), které ukázaly, že strategie diaspory může být úspěšná, přispěly k formování judaismu jako evoluční strategie. Raná organizace izraelských kmenů vedla k vytvoření mocné třídy knězů a Levitů. Jejich status byl závislý na jejich genealogii (původu) a jejich zájmy byly spojeny se zájmy celé skupiny.

II. Antisemitismus ve světle teorie sociální identity

Ideologické definice antisemitismu

Slovníkové definice antisemitismu obvykle potlačují faktory ekonomické konkurence a jsou vědecky naprosto irelevantní. Např. definice podle *Všeobecné encyklopedie ve čtyřech svazcích* (1996):

Antisemitismus - zločinná ideologie hlásající nenávisť k Židům. Má většinou iracionální charakter nenávisti průměrných a deklasovaných vůči komunitě, které se odlišuje od ostatní společnosti a na niž (se často pragmaticky) svaluje odpovědnost za problémy, jimiž společnost trpí...

Altruismus a genetická blízkost

Organismy, včetně lidí, se chovají altruističtěji k těm, se kterými jsou geneticky příbuzní. Genetickou příbuznost rozpoznají na základě fenotypové podobnosti (Rushton, 1989). Existují anekdotické doklady toho, že Židé dokáží poznat, kdo je Žid (MacDonald, 1998a, s. 2). Teorie sociální identity předpokládá, že jedinci zařazují sami sebe a druhé do sociálních kategorií/skupin. Zdá se, že toto rozlišování je pro Židy mimořádně důležité a jsou k němu vedeni od dětství, např. Philip Roth (1992, s. 67), ve své knize *Portnoyův komplex* píše:¹

Krk na to, že první, co jsem se od vás naučil rozlišovat, nebylo den a noc, ani horký a studený, ale gójský a židovský.

Podobnost členů jedné skupiny

Lidé mají tendenci vnímat členy jedné skupiny jako vzájemně podobnější, připisovat jim shodnější vlastnosti, než jaké ve skutečnosti mají (tzv. *accentuation effect*). Tento efekt je silnější pro relativ-

¹ Philip Roth byl kritizován mnohými židovskými organizacemi za to, že popsal některé nepřilíš lichotivé stránky židovského života.

ně malé skupiny. Takové skupiny mají tendenci být viděny jako homogenní, a to jak majoritní skupinou, tak vlastními členy (Mul-len, 1991). Židé byli vnímáni jako relativně homogenní skupina. Z toho se zrodily antisemitské teorie o židovském spiknutí. Takové teorie však přehlížejí skutečnost, že různé segmenty židovské komunity adoptovaly ve vztahu k většinové společnosti různé strategie, které byly často vzájemně nekompatibilní.

Proces vytváření skupinových stereotypů

Stereotypy, které byly především negativní, vznikaly na obou stranách (Zborowski a Herzog, 1952, Patai a Patai, 1989). Auto-stereotypy a heterostereotypy vystupují jako vzájemně podmíněné. Nežidé jsou v očích Židů viděni jako hloupí (nejhorší nadávka v židovských komunitách východní Evropy byla *gojišer kop*, tj. gojská hlava), opilci, ovládnání slepým instinktem, milující hrubou sílu, smyslní, nečistí apod.

Roth (1992, s. 52 a 67) podává v knize *Portnoyův komplex* sondu do židovské psychiky poloviny 20. století v USA:

- *jsme Židi - a nejenom že nejsme něco míň než gójové, kteří nás porážejí ve fotbale, ale možná že právě proto, že se nedokážeme upnout svými srdci k vítězství v tak masařské hře, jsme naopak něco víc! Jsme Židi - a jsme něco víc.*
- *Když je to špatný, tak je to gójský, když je to dobrý, tak je to židovský!*

Židé jsou v očích Nežidů viděni jako vychytralí, nemilosrdní obchodníci, nelояální, fyzicky slabí.² Negativní konceptualizaci Nežidů je možné nalézt v židovských náboženských spisech. Nežidé jsou potomci Ezaua, Jákobova bratra, který je jeho opakem - Ezau je válečník a lovec (hrubý a chlupatý), Jákob je inteligentní

² Daviesová (1990, s. 11-12) studovala, které etnické skupiny se stávají terčem jakých vtipů. V ani jedné z 27 analyzovaných zemí nebyli Židé předmětem vtipů o hlouposti, ale v 16 byli předmětem vtipů o mazanosti (*canny*).

Námítka může být, že se jedná pouze o tzv. *mem* (Blackmoreová, 2001), který se šíří bez ohledu na pravdivost. Podobně vtipy o nechuti Skotů utrácet peníze šíří i lidé, kteří v životě žádného Skota neviděli (bez ohledu na skutečnost, že Skotové pravděpodobně utrácení podobní jako většina příslušníků jiných národů). Na druhou stranu však existuje mnoho jiných stereotypů a patrně většina z nich se do značné míry zakládá na reálné zkušenosti.

a je pánem Ezaua, kterému bylo přikázáno Bohem, že bude sloužit Jákobovi. Podle Lindemanna (1997, s. 5) hrají tyto stereotypy u Židů roli i v současné době.

Bibó (1997, s. 425) uvádí, že³:

... základní zkušeností Židů je, že okolní svět je z valné většiny podivně a neúčelně konzervativní, řečeno s menší přívětivostí - je budižkničemu, řečeno ještě méně přívětivě - je vysloveně hloupý.

Střet zájmů

Tendence ke skupinové kohezi a znehodnocování jiných skupin je silnější při objevení se konfliktu zájmů mezi skupinami.⁴ V kontextu podezřívavosti a skupinové soutěže mají lidé tendenci věřit tomu nejhoršímu. Z evolučního hlediska není důležité, jestli se domněnka zakládá na pravdě. Je výhodné věřit tomu, co přináší zisk, i když to není pravdivé. Běžným postupem je přehánění něčeho, co má reálný základ. Například v době, kdy španělská inkvizice pronásledovala Židy, a to i ty, kteří konvertovali ke křesťanství, byla rozšířena tato logika:

Je lepší upálit několik nevinných, než připustit šíření hereze.

Je tedy lepší dopustit se chyby č. 2 a potrestat nevinného, než chyby č. 1 a nechat naživu Žida, který naoko přestoupil ke křesťanství, ale ve skutečnosti se judaismu nevzdal. Navíc je snadnější nedůvěřovat, když z toho plyne potenciální zisk (např. zabavení majetku).⁵

Johnson (1995, s. 209 a 238) uvádí, že se katolická církev příliš nemýlila, když připsala Židům vliv na albigenské hnutí ve Francii či na husitské hnutí v Čechách. Židé se aktivně podíleli na renesanci a reformaci, tedy na dvou vývojových fázích, které nakonec

³ Judaismus může být nazírán jako podvratný, pokud se Židé snaží indoktrinovat negativní percepci nežidovské kultury mezi Nežidy.

⁴ Např. Le Vine a Campbell (1972) uvádějí, že negativní stereotypy o Číňanech se v USA zvyšovaly podle toho, jak byli Číňané úspěšní v kompetici o zdroje s jinými etnickými skupinami.

⁵ Johnson (1995, s. 177) uvádí, že ani muslimové nedůvěřovali Židům, kteří nuceně přijali islám.

rozvrátily dominantní postavení církve. Dlouhodobě byt vzestup protestantismu pro Židy obrovským přínosem, neboť vedl k rozbití monolitické latinské Evropy. Skončila tak izolace Židů jako jediné nekonformní skupiny ve společnosti.⁶

Na druhou stranu existuje i maladaptivní antisemitismus - na Židy se svaluje problém, který ve skutečnosti leží jinde, a jehož řešení se tedy oddalí.

Univerzálnost antisemitismu

Antisemitismus (přesnější název by podle některých možná byl „reaktivní rasismus“) je velmi častým jevem v lidských společnostech, a to z těchto důvodů (MacDonald, 1998a, s. 28-29):

1. Židovský kulturní separatismus vytváří negativní stereotypy na obou stranách.
2. Kompetice o zdroje je častou komponentou vztahů mezi Židy a Nežidy. Z důvodů skupinové spolupráce mezi Židy a též z eugenických a kulturních zvyklostí, které vedou k vysoké inteligenci a schopnosti získávat zdroje, jsou Židé vysoce úspěšní v soutěži o zdroje, což samozřejmě vede ke konfliktu zájmů.

Někteří historikové mají tendenci popisovat antisemitismus jako fenomén západní společnosti a jako důsledek jedinečných historických okolností, především křesťanství. Není to však pravda. Antisemitismus existoval a existuje jak v západních, tak v nezápadních společnostech, ve společnostech křesťanských i nekřesťanských, v předkapitalistických, kapitalistických i socialistických.

Příkladem apologety je Bauer (1993):

Evropská civilizace přivedla na svět Bacha, da Vinciho, Schopenhauera, pračky, moderní kanalizační systémy, antisemitismus a další věci. Antisemitismus je součástí tohoto balíku, a když neevropské či neamerické civilizace jsou ovlivňovány Evropou nebo Amerikou, absorbují antisemitismus spolu s kanalizací, hudbou a moderní hygienou.

⁶ Na na druhé straně ani protestantismus nebyl často k Židům nijak přátelský (např. Luther byl velký antisemita, to však především z toho důvodu, že Židé odmítli jeho „novou víru“).

Pokud je to pravda, pak by bylo zajímavé zjistit, když je antisemitismus v zásadě vynález západní kultury (hlavně křesťanství), proč nežije více Židů v nezápadních, například muslimských společnostech, kde by jim takové nebezpečí nehrozilo. Důvodem navíc by mohlo být, že jsou tyto kultury Židům kulturně a geneticky bližší než křesťanské.

Židovská populace v současném světě (World Jewish Congress, 1996)

Země	Procento
USA	45
Izrael	35
Francie	5
Rusko	4
Ukrajina	3
Kanada	3
Anglie	2
Argentina	2
Brazílie	1
Jižní Afrika	0,8

V křesťanských zemích se Židům obecně daří a dařilo mnohem lépe než v jiných, které by měly být podle této teorie prosty antisemitismu. Například Johnson (1995, s. 342) uvádí, že v období 1800-1880 se v Africe a Asii zvýšil počet Židů z původních 500 000 na 750 000- V témže období vzrostla celková židovská populace v Evropě ze dvou na sedm milionů. Další námitkou by mohlo být, jak je možné, že Itálie, přes svůj silný katolicismus, jako jediná evropská země Židy až do německé okupace nikdy nepodrobila totální fyzické perzekuci (Kuras, 1999, s. 89). Antisemitismus v celé Evropě, Severní Americe, na Středním východě a v Latinské Americe významně přispěl ke genocidě Židů za 2. světové války. Mnohé země nepřijímaly židovské uprchlíky z Evropy.

Projevy antisemitismu předvídali již tvůrci *Starého zákona* (v době, kdy křesťanství ještě neexistovalo):

Mezi těmito pronárody nebudeš mít klidu, ani tvá noha si neodpočine. Hospodin ti tam dá chvějící se srdce, pohaslé oči

a zoufalou duši. Tvůj život bude viset na vlásku, v noci i ve dne se budeš chvět strachem a nebudeš si jist svým životem.

(Dt, 28, 65-66)

Strach Egyptanů z izraelské početnosti byl hlavní pohnutkou, proč je utiskovali.

Ten řekl svému lidu: „Hle, izraelský lid je početnější a zdatnější než my. Musíme s ním nakládat moudře, aby se nerozmnožil. Kdyby došlo k válce, jistě by se připojil k těm, kdo nás nenávidí, bojoval by proti nám a odtáhl by ze země.“

(Ex, 1, 9-10)

Útlak byl přímo směřovaný tak, aby se snížil jejich počet. Johnson (1995, s. 40) uvádí, že z faraónského područí se zlověstně ozývá vzdálená předtucha Hitlerova programu nucených prací, a dokonce i holocaustu: je mezi nimi znepokojivá podobnost.

Typické je tvrzení, že Židé na antisemitismu nenesou žádnou vinu. Například Kuras (1999, s. 192):

- Antisemitismus není problém židovský, nýbrž nežidovský. Nemohou jej proto řešit Židé, nýbrž Nežidé.
- Antisemitismus je duševní nemoc, kterou člověk promítá do někoho jiného to, co je mu na sobě samém neprotivnější a čeho se v sobě bojí a štítí.

Fenichel (1948) uvádí, že předsudky jsou iracionální povahy, a proto nemohou být pozměněny skutečnými zkušenostmi se Židy:

Je běžnou zkušeností, že každý antisemita mívá známého žida, který je prost všech těch strašných židovských vlastností, že se tím však nic nemění na jeho antisemitismu.

Zajímavý psychologický postřeh má Bibó (1997, s. 419):

Nic v nich (tj. Židech) nevzbudí hlubší a upřímnější pobouření než tvrzení, že při vyvolávání a projevech antisemitismu může jejich postoj hrát rozhodující úlohu. Je pro ně samozřejmou zkušeností, že právě oni jsou tou trpící a práva se dožadující stranou, že nic jiného nepřichází v úvahu - vysvětlení antisemitismu jako „zpětného efektu“ považují za průhledný trik.

Tomáš Jelínek, předseda Pražské židovské obce, na otázku redaktora časopisu *Týden* (5/2002), zdali si Židé nemohou za své problémy do jisté míry sami (tím, že po staletí odmítali asimilovat, někdy až příližným vymezováním vůči svému okolí a uzavíráním se před ním), odpověděl:

... jejich vymezení vůči většině nebylo nikdy negativní. Takže tu vaší otázku tak úplně nechápu. Samozřejmě že si za to Židé nemohli.

V protikladu k tomuto názoru se Arendtová (1996, s. 13) domnívá, že se mezi Židy a křesťany panovalo *vzájemné nepřátelství dvou neslučitelných vyznání*.

Je důležité si uvědomit, že muslimský antisemitismus byl jiný než křesťanský. Vzhledem k tomu, že se Židům v muslimských společnostech nedařilo zdaleka tak dobře jako v křesťanských, bylo hlavní komponentou muslimského antisemitismu spíše pohrdání než nenávisť, závist a strach (Lewis, 1984, s. 33).⁷

McKibbin (1998, s. 292) uvádí, že v anglické společnosti první poloviny 20. století nebyla přítomnost antisemitismu náboženským, ale primárně „sociálním a rasovým jevem“. Židé byli „jiní“: drželi pohromadě a pomáhali si v zajišťování výhodných pracovních míst. Židé byli obávaní a byli v nelibosti podobně jako např. svobodní zednáři.⁸

Antisemitismus byl silný i mimo nacistické Německo. Ternon (1997, s. 121-127) např. uvádí:

- Delegáti 29 zemí v roce 1938 (již po „křišťálové noci“) jednali o přijetí židovských emigrantů - neúspěšně.
- V roce 1941 organizovali v Pobaltí a na Ukrajině pogromy tisíce příslušníků pomocných služeb, policie a dobrovolných oddílů už před příchodem *Einsatzgruppen* a pak ve svých aktivitách pokračovali v uniformách německé policie.
- Vatikán, přestože měl od roku 1942 detailní informace, odmítl u Němců intervenovat.

⁷ Společnosti Středního východu byly organizovány tak, že nebyly prostupné a původní obyvatelstvo spojoval silný smysl pro skupinovou sounáležitost, který neumožnil Židům, aby obsadili významné ekonomické a politické pozice.

⁸ Antisemitismus existoval na všech společenských/sociálních úrovních anglické společnosti - v detektivních románech, ve školách, ve státní službě (McKibbin, 1998, s.56).

Argyle (1994, s. 236) uvádí, že americké výzkumy ukazují, že příslušníci nižší společenské třídy (*lower-class*) mají spíše protičernošské postoje, zatímco příslušníci střední třídy více antisemitské. Dodává, že nejpravděpodobnějším vysvětlením je, že sociální třídy jsou nejvíce nepřátelské vůči skupinám, které jim konkurují.

Vidět příčiny antisemitismu pouze v ekonomické konkurenci je příliš zjednodušující. Přesnější je říci, že Židé jsou velice úspěšní ve všem, čemu se věnují. Vzhledem k vyššímu průměrnému IQ a skupinové soudržnosti se Židům daří dosahovat mnoha věcí - od založení Izraele přes obchodní a finanční sítě, získávání akademických pozic na univerzitách až po ovlivňování politiky a kultury. Tím se dostávají se do konfliktu s Nežidy, kteří mají často jiné zájmy.⁹

Antisemitská propaganda

Antisemitské spisy byly často charakteristické přeháněním a lživostí (např. obviňování z rituální vraždy). Fakt, že kritika byla zveličována, by neměl zastírat skutečnost, že mnohdy měla reálný základ. Charakteristické například je, že stížnosti na Židy jsou prakticky stejné na různých místech a v časově velmi vzdálených obdobích. Nejčastější stížnosti, které figurují v antisemitických náladách na celém světě, jsou tyto (*Anti-Semitism Worldwide*, 1994): disproportionální ekonomický, politický a kulturní vliv, negativní osobnostní charakteristiky (ochota účastnit se nevybíravého vykořisťování Nežidů a židovská neloyalita vůči Nežidům).

1. Klanovost a separatismus

Informace o židovské klanovosti a separatismu existují v nejrozličnějších dobách (MacDonald, 1998a, s. 35):¹⁰

⁹ Bibó (1997, s. 436) uvádí, že Židé věří, že antisemité na dně své duše ve skutečnosti ví, že jsou podlí a nespravedliví. Antisemité jsou na druhé straně přesvědčeni, že Židé v hloubi duše vědí, že všechno nebo většina toho, co o nich antisemité říkají, je pravda.

¹⁰ Důležité je poznamenat, že Židé byli ve starověku, minimálně do 4. století našeho letopočtu, viděni zbytkem společnosti jeho relativně chudí (Feldman, 1993, s. 172). To znamená, že zdrojem antisemitismu nebyla ani tak ekonomická kompetice jako jejich kulturní separace a misantropismus.

- Tacitus: *Mezi sebou jsou poctiví a připraveni k slitování, ale na zbytek světa se dívají jako na nepřátele.*
- Karl Marx popsal Židy v *Zur Judenfrage* jako navzájem si stranící, asociální a cizí skupinu zaměřenou na ekonomické vykořisťování Nežidů.
- Mnozí myslitelé, včetně Kanta, Kierkegaarda a Tolstého, kriticky poukazovali na židovského Boha, který byl charakteristický svojí kmenovostí a nacionalismem, a srovnávali jej s křesťanským Bohem univerzalizmu a lásky.

Hermann (1998/1945) např. uvádí:

- Cicero: *Židé jsou velmi soudržní, ale před Nežidy se uzavírají a jsou k nim nepřátelští.*
- Napoleon: *Židé jsou kobylky, které sežerou Francii.*
- Herder, i když má humanistický světový názor, o Židech soudí, že v Evropě byli vždy cizím asijským národem a cizí jsou i dnes.

2. Ekonomický vliv

Židovský ekonomický vliv se dá rozdělit do těchto kategorií (MacDonald, 1998a, s. 38-46):

- Půjčování peněz (a to i přesto, že část z vysokých úroků odváděli panovníkovi) a obchodní činnost vedl k transferu peněz od Nežidů k Židům.
- Židé byli disproporčně zastoupeni v prestižních a lukrativních zaměstnáních.
- Přestože byla velká část Židů po většinu historie chudých (např. Židé ve východní Evropě), existovalo mnoho velmi bohatých Židů, kteří svých prostředků používali k vyvíjení politického tlaku.

3. Židé a jejich negativní osobnostní charakteristiky

Je zřejmé, že je možné nalézt množství negativních příkladů chování členů jakoukoli skupiny (např. katolický klér nevyjímaje - viz např. knihu *Temné papežství* - Rosa, 1997). Sidon v úvaze o tom, zdali náhodou neměli pravdu ti, kteří se celé dějiny drželi *Tóry*, uvádí (Ďurková a Wienk, 2002):

Samozřejmě byli mezi nimi lumpové, podváděli se navzájem, ale v porovnání s tím, co se dělo ve „velkém světě“, je to směšné.

V následující části jsou uvedeny různé kategorie „negativního chování“. Kvantifikace těchto jevů nebyla, pokud je mi známo, nikdy provedena:

A. Odpadlíci

Židé často zaujímalí vůči těm, kteří přestoupili ke křesťanství, bezohledný postoj. Např. Goldberg (1997) uvádí, že v polsko-litevském státě byli konvertité ke křesťanství vystaveni sankcím svých bývalých souvěrců a často zůstali zcela bez prostředků.

B. Obchodní praktiky

Ruppin (1913) uvádí, že Židé byli disproporčně zastoupeni v počtu podvodů v Německu, Rakousko-Uhersku a Nizozemí. Též se disproporčně vyhýbali vojenské službě.¹¹

Lindemann (1997) uvádí, že názor na Židy jako kruté a nemorální nebyl zcela bez opory v realitě. Například:

- byli známí jako nelítostní věřitelé,
- židovští kapitalisté měli prominentní zisky z burské války a též ji podněcovali,
- podíleli se na nemilosrdném potlačení rumunské selské revolty,
- byli disproporčně zastoupeni v organizování mezinárodní prostituce.

Johnson (2000, s. 541) uvádí, že v dobách prohibice Židé ovládli v New Yorku podloudnou výrobu a prodej alkoholu z jedné poloviny.

Sociolog E. A. Ross (1914) oceňoval některé kvality Židů, jako inteligenci a nechuť k fyzickému násilí, na druhé straně však upozorňoval na sklon patrný mezi židovskými emigranty maximalizovat své zisky ve všech oblastech - od dožadování se lepších známek ve škole až k chudým Židům vymáhajícím více, než byly

¹¹ Na druhou stranu Johnson (1995, s. 457) uvádí, že za 1. světové války mohla židovská sdružení doložit, že počet Židů, kteří bojovali ve válce a padli, utrpěli zranění či byli vyznamenáni, přesně odpovídal židovskému procentuálnímu zastoupení ve společnosti. Kulka (1990, s. 13) píše, že přestože občané židovského vyznání tvořili 2,4 % obyvatel předmnichovského Československa, jejich účast v československém vojsku v zahraničí - podle informací osob židovského původu - byla mezi 30-75 %. Druhá světová válka však byla pro Židy specifická, pravděpodobně z ní není možné generalizovat.

Obecně je důležité rozlišit dobrovolný vstup do armády ve chvíli, kdy je země ohrožena, a nucený odvod. Dále pak i účast v přímých bojích.

obvyklé dávky. Napsal: *...žádní jiní imigranti nejsou tak hluchí, nátlakoví a lhostejní k právům jiných, než jsou Hebrejci.*¹²

M. Weber (1998/1925, s. 349-351) popisuje židovský vztah k výdělku a dává ho do kontrastu s přístupem puritánů:

Snahou a připraveností využít bez zábran každé příležitosti k výdělku, „pro groš si dát třeba koleno vrtat“, tím se Židé vyznačovali opravdu silně.

Žádný vskutku zbožný puritán by samozřejmě nepovažoval za bohubilý peníz získaný v zastavárně nebo využitím partnerova omylu (což by pro Žida bylo myslitelné vůči cizinci), handlířstvím a čachrem, účastí na politické a koloniální loupeži. Pevná cena, absolutně věcné, bezpodmínečně legální obchodní jednání s kýmkoli, bez chamtivosti po penězích... právě o tom věří kvakeři a baptisté, že se tak osvědčuje před Bohem.

Nesládková a Dokoupil (1997) popisují vrcholící imigrační proud Židů z Haliče a Bukoviny na Ostravsko (konec 19. století):¹³

Na Ostravsko přicházeli četní nájemci hospod a obchodů, kteří si počínali v novém prostředí velmi dravě. Lákali do svých šenků hosty, prodávali jim alkohol i potraviny na dluh s vysokým úrokem.

C. Sexualita

Ross též popisuje, že Židé hledající sex si s oblibou vybírají Nežidovky. Totéž uvádí Lindemann (1997, s. 380), který mluví o „jidiš gorilách“ využívajících nežidovské dívky v Anglii:

¹² Eysenck (1367, s. 262-263) uvádí, že Židé jsou konzistentně hodnoceni jako agresivnější než Nežidé. Dodává však, že jejich vyšší agresivita může být pouze reakcí na antisemitismus. V této souvislosti by bylo zajímavé analyzovat chování izraelských turistů. Několik osob pracujících v oblasti cestovního ruchu (v Praze) mi sdělilo, že Židé jsou bezkonkurenčně nejnesympatičtější skupinou (nekonečné smlouvání o maličkostech, nízké „spropitné“ apod.).

¹³ Helmreich (1982) vysvětluje vznik stereotypu Židu jako vykořisťovatelů tím, že mnozí z nich byli jako obchodníci (od krámků se zeleninou až po obchodní domy) viditelní a v každodenním styku s dělnickou třídou. Kdežto Nežidé, kteří vlastnili velké průmyslové korporace, nebyli zdaleka tak „na očích“. Námitka proti teorii by mohla znít tak, že i mnozí Nežidé, a dokonce mnozí členové viditelných menšin byli jako drobní obchodníci ve styku s dělnickou třídou, a přesto takovou pověst nezískali.

Žádný Žid není větším hrdinou pro Židy než ten, který se může pochlubit tím, že zneuctí! křesťanskou dívku.

Krekoričová (1995) uvádí, že texty slovenských písní nejčastěji vykreslují Žida jako záletníka či milence, který si kupuje lásku nežidovských žen za peníze. Dodává, že zvýšená sexuální potence Židů koresponduje se všeobecně antropologickou vrstvou obrazu „cizince“. Další obrazy Žida ve slovenském folkloru jsou:

- krčmář, u kterého sedlák propil svůj majetek,
- šířitel idejí, které mají negativní dopad na společnost.

D. Holocaust

Veřejnost je informována o tom, že se Židé často setkávali s nechtů nežidovského obyvatelstva při vracení majetku navrátilcům se Židům. Málo se ví o odvrácené straně, totiž o chování značné části Židů (Bibó, 1997, s. 485-486):

... ti, kdo spravovali židovský majetek a přechovávali cennosti, se často setkali s tím, že Židé na nich vyžadovali takové cennosti a takové vyúčtování, jejichž schraňování, respektive řádné vedení, bez viny dotyčných znemožnily válečné události, a Židé je přitom nezměrně podezírali, nezastavili se před žádným policejním a soudním popotahováním, dali stranou veškeré přátelství a někdy projevovali neslychaný nevděk.

Snad nejtabuizovanějším tématem moderních židovských dějin je chování části polských Židů, většinou navrátilců z koncentračních táborů, k německému civilnímu obyvatelstvu po 2. světové válce. Sack (1997, s. 6-7) uvádí, že tito Židé byli někdy stejně krutí jako jejich osvětimské předobrazy; v roce 1945 pozabíjeli velké množství civilních Němců - *německých mužů, žen, dětí a miminek, jejichž „zločinem“ bylo pouze to, že byli Němci*. Němci ztratili více civilistů než Japonci v Hirošimě nebo samotní Židé ve všech polských pogromech.¹⁴

¹⁴ Česká židovská komunita reagovala na publikování této knihy tzv. *dynamickým tichem*:

- pokud je mi známo, neobjevila se ani v jednom židovském periodiku o knize zmínka/recenze, což bývá v jiných případech knih s židovskou tematikou pravidlem;
- Pražská židovská komunita odmítla nabídku nakladatele (Votobia) na prezentaci knihy v prostorách Židovského kulturního centra.

E. Agresivita

Zdá se, že Židé se v průběhu historie nechovali o nic lépe než jiné skupiny obyvatel. Jinými slovy, kdykoli měli příležitost/převahu, chovali se agresivně/výbojně. Frank (1997) uvádí, že Židé za panování císaře Juliána, který chtěl římskou říši násilím přivést zpět k helénským bohům, ničili křesťanské kostely (v Damašku, Gaze, Aškalonu, Bejrútu, Alexandrii).

Zrzavý (2002) uvádí, že nevyčerpatelným pramenem při pátrání po genocidních masakrech je *Bible*. Odhaluje zejména, že Izrael vyhubil četné národy (Ex, 17,14; Dt, 25, 17-19; 1S, 15, 6). V některých případech je požadavek masakru vyjádřen explicitně:

Nyní jdi a pobij Amáleka; jako klaté zničíte vše, co mu patří. Nebudeš ho šetřit, ale usmrtíš muže i ženu, pachole i kojence, býka i ovci, velblouda i osla!

(1S 15, 3)¹⁵

Na druhou stranu však Židé páchali méně kriminality (zvláště násilné) než Nežidé, a to i v situacích, kdy byli velmi chudí - jako příklad se často uvádí situace židovských imigrantů v první polovině 20. století v New Yorku (Joselit, 1983). Ruppín, přední odborník na židovskou sociologii, to řekl výstižně (Johnson, 1995, s. 448):

Křesťané se dopouštějí zločinů rukama, Židé k tomu používají rozum.

4. Kulturní vliv

Vliv Židů ve světě kultury a umění je tak disproportionální, že vyšší IQ Židů se zdá nedostatečným vysvětlením. Je proto pravděpodobné, že roli hraje skupinová spolupráce (MacDonald, 1998a, s. 51).¹⁶

¹⁵ Hartung (1995) uvádí příklady příkazu zabít nečleny skupiny a event. hrdošti na tyto skutky ve *Starém zákoně*: *Numeri* 21:2-3, 21:34-35, 24:8, 24:19-20; *Deuteronomium* 2:34, 3:2, 3:21, 7:1-2, 7:16, 7:23-24, 9:3, 11:24-25, 20:16-17, 31:3-5, 33:27; *Jozue* 2:10, 6:21, 8,2, 8:24-26, 10:1, 10:28, 10:35, 10:37, 10:39-40, 11:11-14, 11:20-21; *Soudců* 1:17; *První Samuelova* 15:3, 15:8, 15:15, 15:18, 15:20; *První Paralipomenon* 4:41.

¹⁶ To však není jisté. Např. v šachu, kde je možnost skupinové spolupráce nulová, dosahují Židé také disproportionálních úspěchů - viz. část *Kritika teorie*.

Antisemité věřili, že Hollywood, kde mají Židé dominantní zastoupení, rozšiřuje podvrtné ideologie, po druhé světové válce zvláště komunismus. Pravdou je, že mnozí radikální židovští scenáristé tyto snahy měli, ale vzhledem k politickému tlaku Nežidů (tehdy ještě silné lobby konzervativců a jiných nežidovských amerických elit) nebyli ve svých snahách příliš úspěšní (Ceplair a Englund, 1980).¹⁷

Židovskou moc v současném Hollywoodu popisuje MacDonal (1998a, s. 54) takto:

- Židé řídí všechna hlavní studia,
- 60 % hollywoodské filmové elity má židovský původ.

Kuras (1999, s. 207) uvádí, že 80 % hollywoodských producentů a 30 % hollywoodských režisérů a scenáristů jsou Židé. Židovská média mají velký vliv na utváření americké kultury. Podhoretz (1995) popisuje židovská média jako „kulturně nihilistická“ a poukazuje na nedostatek tradičních kulturních hodnot. Uvádí, že židovští intelektuálové a židovské organizace zesměšňují křesťanskou víru a podkopávají její sílu (např. tím, že se zasazovali za ničím neomezenou distribuci pornografie).

Lichter (Lichter et al. 1994) sumarizuje působení Hollywoodu (a jiných židovských médií včetně tisku) takto:

- idealizace rovnosti ras, výhody imigrace a multikulturalismu; portrétování kulturního pluralismu v pozitivních termínech jako něco, čeho se dá snadno dosáhnout;
- šíření názorů na manželství, sex a rodinný život, které jsou velmi odlišné od těch, které vyznávala většina Američanů a jejich kulturní nežidovské elity;
- šíření názorů zaměřených na celkovou restrukturalizaci základních institucí levicově liberálním směrem;
- propagace *expressive individualism*, pro který je charakteristická sexuální volnost, morální relativismus, pohrdání náboženskými institucemi;

¹⁷ Black (1994) v knize *Hollywood Censored Morality Codes, Catholics, and the Movies* popisuje snahy lobbistických skupin (především církevních) kontrolovat produkci Hollywoodu v 30. letech. V této souvislosti je krajně zajímavé, že autor ani jednou nezmiňuje židovský vliv v Hollywoodu, a ani jako hypotézu, že se jednalo o ideologický boj mezi Židy a křesťany. (Heslo *Jew* se vůbec ve věcném rejstříku neobjevuje.) Je to ukázka bud" extrémní naivity, nebo záměrného zkraslování.

- propagace myšlenek, že „již základní struktura společnosti způsobuje odcizení“;
- větší tolerance k neobvyklým a deviantním životním stylům.

Výsledkem tohoto kulturního tlaku je zásadní kompetitivní rozdíl mezi Židy a Nežidy. Zpochybnění tradičních kulturních hodnot západní civilizace a filosofie neodpovědnosti postihuje více životní styl Nežidů než Židů vzhledem k tomu, že Židé:

1. jsou v průměru inteligentnější,
2. mají oporu v židovských komunitních strukturách.¹⁸

5. Politický vliv

Ginsberg (1993) shromáždil data z historických i současných společností a ilustroval židovský vliv na zakládání a udržování vlád, které podporují židovské zájmy. Např. v šíření komunistických idejí hráli velkou roli Béla Kun v Maďarsku, Rosa Luxemburová v Německu a Emma Goldmanová v USA.

Shafarevich (1989) popisuje roli Židů v likvidaci ruského nacionalismu, v podkopání patriotismu, zavraždění cara a jeho rodiny, vyvlastnění kulaků a zničení ortodoxní církve.

Johnson (1995, s. 434-435) uvádí:

- Více než kdokoli jiný ztělesňoval Trockij násilí a démonickou moc bolševismu i bolševické odhodlání, aby byl celý svět rudý.
- Mnoho židovských bolševiků bylo v sovětské tajné policii či na místech komisařů, daňových inspektorů a byrokratů.

6. Neloajalnost

Židé často pomáhali dobyvatelům v ovládnutí území na úkor původní populace, například (MacDonald, 1998a, s. 61):

- V 8. století vítali španělští Židé muslimy jako zachránce od útlaku.

Johnson (1995, s. 176-177) uvádí:

... když muslimové vpadli v roce 711 do Španělska, Židé jim během této okupace pomáhali a za postupujícími arabskými armádami často vojensky zajišťovali dobytá města. ... sloužili novým

¹⁸ O tématu více v části věnované vlivu psychoanalýzy.

pánům jako daňoví zemědělské dozorcí a poradci, a také jako lékaři.

- Rusové v I. světové válce podezírali ruské Židy, že pomáhají Německu, a evakuovali je z oblastí bojů.
- Polští Židé vítali sovětskou invazi do Polska v roce 1939 jako zbraň proti polskému antisemitismu. Po válce Židé podporovali sovětskou okupaci při potlačování polských nacionalistických sil (podobná byla situace během maďarského povstání v roce 1956).¹⁹

Hlavní oponenti judaismu na Západě

Z hlavních a nejsilnějších oponentů judaismu jako skupinové evoluční strategie na Západě je třeba uvést římskou říši ve 4. století, španělskou inkvizici a nacionální socialismus v Německu (1933-1945). Je užitečné je analyzovat také jako reakci na přítomnost judaismu coby úspěšné skupinové strategie. Vzhledem k omezenému rozsahu této kapitoly vybírám jako příklad nacionální socialismus v Německu.

Nacionální socialismus jako protižidovská skupinová strategie

Je jisté rozdíl mezi judaismem, který se účastnil „soutěže o zdroje“ obchodem s Nežidy (i když podle názorů mnohých nemilosrdným) a nacionálním socialismem, který se účastnil „soutěže o zdroje“ systematickým vyvlastňováním, vražděním a genocidou, tj. způsobem, který se může bez jakékoli pochybnosti označit jako zločinný. Nicméně nacionální socialismus se vyvinul v kontextu konfliktu zájmů mezi Židy a Nežidy a je užitečné analyzovat, do jaké míry byl jeho zrcadlovým odrazem.²⁰ Nacionálněsocialistické hnutí v Německu (1933-1945) znamenalo odklon od západní tradice univerzalizmu a individualismu směrem k rasovému nacionalismu a kolektivismu.

¹⁹ Židům ovšem nelze vyčítat, že se chtěli zbavit vlád, které je utlačovaly. Nicméně tímto chováním roztáčeli bludný kruh.

²⁰ Nástup NSDAP byl přinejmenším velmi urychlen existencí antisemitismu v Německu.

Mezi znaky nacionálního socialismu je možno uvést:

- Úsilí o rasovou čistotu a pocit rasové superiority. Norimberské zákony zakázaly sňatky a veškerý sexuální kontakt mezi Němci a Židy (např. Židé nesměli zaměstnávat jako služby ženy mladší 45 let).²¹
- Hlavní ideologií *Hitlerjugend* byl kolektivismus. Butler (1996) uvádí, že děti musely akceptovat strategii skupinového altruismu kombinovanou s nepřátelstvím a agresivitou vůči jiným skupinám, zvláště Židům. Nejdůležitějším aspektem výuky byla skupinová loajalita: *Věrnost a loajalita bez ohledu na následky byl článek víry, který byl sdílený velkou částí německé mládeže. Zdá se, že tento způsob indoktrinace slavil úspěch, jelikož vysoká míra poslušnosti byla zachována i poté, co ve válce nastal obrát.*
- Ideologie nacionalismu, organické jednoty státu, slepá víra v autoritu a antisemitismus.
- Byly podporovány bojové dovednosti, odvaha a válečná mentalita.²²
- Majetek bohatých byl využíván pro rozvoj celé komunity.
- Židé museli omezit svoji účast v mnoha povoláních, jako byly např. veřejná správa, výuka na univerzitách, obchodní činnost, svobodná povolání - tedy v oblastech, ve kterých byli disproporčně zastoupeni.²³

Konflikty mezi Němci a Židy, event. kolektivistické tendence Němců, byly důležitým znakem německé společnosti dávno před Hitlerem. Němci hledali mystickou celistvost, která by jím vrátila „původní štěstí“. Idea *Volksgemeinschaft*, charakteristická sociální

²¹ Na druhou stranu byla integrace Židů v Německu po 1. světové válce v plném proudu. V období 1920-1930 bylo 17, 5 % smíšených manželství. V roce 1932 si vzala Nežida 36 % Židů (Weiss, 2000, s. 177).

²² Nacionální socialismus se podobně jako judaismus ekologicky specializoval na určité části ekonomiky a sociální role.

²³ Tyto restriktivní zákony se setkaly se širokou podporou německé veřejnosti. Podobná byla situace v Maďarsku. Bibó (1997) např. uvádí:

- Protižidovské zákonodárství v roce 1939 podporovala většina Maďarů. Akce, jejichž účelem bylo potlačit ekonomický vliv Židů, byly svého času v celé zemi vítány.
- Antisemitismus neměl ani tak charakter ideologický jako ekonomický a společenský.

kohezí, organickou jednotou, spoluprací a hierarchickou harmonií mezi všemi společenskými třídami, má své kořeny hluboko v minulosti.²⁴

²⁴ Zajímavou charakteristickou nacionálního socialismu byl asketismus většiny důležitých mužů *Třetí říše*. Vysoké postavení se tedy nepojilo s reprodukčním úspěchem, který by jinak mohl vyvolat nevoli níže postavených mužů. (Ovšem Gobbels a Bormann měli početné potomstvo. Na rodinném životě si zakládali i Goering a Himmler.) U Židů, vzhledem k jejich větší genetické podobnosti, lze očekávat menší odpor proti spojení vysokého postavení a reprodukční úspěšnosti. Moderní politikové svůj nemonogamní život skrývají. (Pravděpodobně s výjimkou některých zemí, jako např. Itálie, kde by byl takový asketický politik považován za ne zcela normálního muže.) Do této kategorie patří i prezentace celkově nepoživačného životního stylu, která má často podobu populistických gest (např. politik odmítne nákup drahého zahraničního vozu, vzdá se prémie apod.)

III. Židovské strategie pro boj s antisemitismem

Židovské strategie pro boj s antisemitismem se samozřejmě mezi sebou velmi lišily a liší. Různé židovské skupiny vytvářejí různé způsoby obrany. Spíše než k jednotné strategii se dají přirovnat k lodím flotily, která se dostala do bouře, a každá loď se snaží zachránit svým vlastním způsobem, který závisí na mnoha okolnostech. Tak je možno nahlížet například na reakce na hrozbu asimilace po židovském osvícení, které vedly k vzniku různých typů judaismu - reformního, konzervativního, neortodoxního, sekulárního, sionismu apod.

Johnson (2000) uvádí, že se mnohokrát stalo, že se různé skupiny Židů dostaly do konfliktu. Například v období 1880-1940 byly židovské organizace reprezentující starší, více etablované komunity v západní Evropě a Americe v opozici vůči imigrantům z východní Evropy. Imigranti z východní Evropy měli tendenci být nábožensky ortodoxní, politicky radikální, sympatizovat se sionismem a vidět sami sebe v národnostní a rasové perspektivě - což vyvolávalo vlny antisemitismu, které neprosplývaly již etablovaným komunitám.

Důležité však je, že nakonec (Dinnerstein a Reimers, 1982, s.46)^{1,2}:

... dokonce i starý establishment, který zpočátku nevítal imigraci východních Židů do USA, se zapojil do širokých filantropických akcí na pomoc novým přistěhovalcům.

To však neznamená, že by konflikty mezi jednotlivými skupinami Židů neexistovaly nebo byly nevýznamné. Much a Pfeifer (2000) uvádějí, že v současném Izraeli probíhá velmi vážný konflikt mezi sekulárními (a liberálními) a fundamentalistickými Židy.

¹ Vedlejším efektem tohoto rozdrobení a konfliktů je, že Nežidé nemají pocit, že judaismus tvoří jednotnou frontu (což je nakonec pravda).

² Bylo by zajímavé vypracovat přehled těchto vnitrožidovských konfliktů.

Výhody udržování nízké míry antisemitismu

Dá se říci, že udržování nízké úrovně antisemitismu prospívá judaismu jako skupinové evoluční strategii. Vnější nebezpečí utužuje kohezi uvnitř skupiny. Významný židovský aktivista Kurt Fleischer v roce 1929 v Berlíně řekl, že: *Antisemitismus je bič, který na nás seslal Bůh proto, aby nás mohl společně vést.* (MacDonald, 1998b, s. 178). Einstein (1993, s. 77) v roce 1930 v řeči adresované anglickým Židům uvedl:

Nepřežili bychom jako společenství celá staletí, kdybychom byli měli ustláno na růžích; o tom jsem skálopevně přesvědčen.

Židovské náboženské vědomí se do velké míry organizuje kolem vzpomínek na pronásledování. Židovská historie se často mění na tzv. *židovskou martyrologii*. V poslední době zaujal holocaust prominentní místo v židovské identifikaci. V průzkumu provedeném v roce 1991 uvedlo 85 % amerických Židů, že holocaust je velmi významný pro jejich pocit židovství. Holocaust se v tomto ohledu ukázal být důležitější než Bůh, *Starý zákon* nebo stát Izrael (Abrams, 1996).³

L. Rapaport (1997) analyzuje situaci Židů v současném Německu:

Kolektivní vzpomínka na holocaust a jeho pravidelné (spontánní či institucionalizované) připomínání hraje centrální roli v sebedefinici a/nebo ve vymezení se frankfurtského Židovstva vůči jiným skupinám. ... je centrálním pojtkem, který drží tuto komunitu pohromadě... holocaust na sebe bere podobu stále přítomné minulosti.

Rapaport uvádí, že existuje základní opozice, jasně vymezená binarita: z Němce a Žida se staly vzájemně se vylučující kategorie. Nedá se mluvit o asimilaci, i když to tak na první pohled může vypadat - existuje tzv. *neviditelné ghetto*.

³ Přesný počet obětí holocaustu je prakticky nemožné zjistit. Pokud by se však prokázalo, že jejich přibližný počet byl nezanedbatelně menší, např. Ternon (1997, s. 107) uvádí, že počet obětí byl s velkou pravděpodobností 5 100 000 až 5 200 000, není podle mého názoru správné trvat na čísle 6 000 000, a to jednak z důvodu historické pravdivosti a jednak proto, že tím Židé poskytují svým nepřátelům snadný argument ke kritice.

Johnson (Johnson, 1995, s. 536-537) uvádí:

- V 80. letech existovalo jen na samotných amerických a kanadských univerzitách 93 přednáškových cyklů ve studijním oboru holocaust a výhradně výzkumem holocaustu se zabývalo 6 výzkumných center.
- V roce 1983 proběhl v Izraeli výzkum, z něhož vyplynulo, že 83 % Židů považuje holocaust za hlavní faktor svého pohledu na svět a 87 % souhlasilo s výrokem: *Holocaust nás poučil, že Židé nemohou spoléhat na Nežidy.*

Zdá se, že holocaust je ve funkci „sociálního lepidla“ důležitější než náboženství. Je též zásadním legitimizačním argumentem pro existenci Izraele. Historik holocaustu Z. Bauman (Stannard, 1996) uvádí, že Izrael používá holocaust jako:

... certifikát své politické legitimacy, jako průvodní list pro svoji politiku, a to především jako předplatné pro bezpráví, které by mohl páchat.

Nahodnocování míry antisemitismu

Zdá se, že je politika „martyrologie“ účinná. Američtí Židé mají tendenci nahodnocovat skutečnou míru antisemitismu v USA, např. (MacDonald, 1998a, s. 179):

- V roce 1985 třetina židovských respondentů v San Francisku soudila, že Židé nemohou být členy Kongresu. Skutečnost byla taková, že v oblasti San Franciska byli 3 ze 4 kongresmanů „dobře identifikovatelní Židé“, Židé byli i dva senátoři za Kalifornii a starosta San Franciska.
- Výzkumy z roku 1990 ukazují, že 8 z 10 amerických Židů mělo vážné obavy z antisemitismu a mnoho z nich se domnívalo, že antisemitismus sílí, přestože pro to neexistovaly absolutně žádné důkazy.⁴

⁴ Například v ČR ve výzkumech veřejného mínění, ve kterých respondenti starší 18 let odpovídali na otázku, které skupiny obyvatel by nechtěli mít za sousedy, se Židé umísťovali na posledním, tj. nejlichotivějším místě - v roce 1991 pouze 13 % respondentů odpovědělo ano (např. u muslimů 22 %, u lidí s AIDS 49 %). Podobná situace je i v jiných evropských zemích - v roce 1991 byli nejantisemitičtější Slovinci (38 % by nechtělo Židy) a Bulhaři (30 %), nejlépe dopadli Židé v Nizozemí (4 %). Antisemitismus (event. index netolerance) v roce 1999 značně poklesl, např. Bulhar-

Chanes (1993) uvádí, že 85 % amerických Židů se v roce 1990 domnívalo, že antisemitismus je vážným problémem v současných USA, ale objektivní data ukazují, že antisemitismus klesá a je na historicky nejnižším bodě. Autor uvádí, že pravděpodobné vysvětlení tohoto paradoxu je, že Židé jsou přecitlivělí (tzv. *holocaust syndrome*) a nereagují na antisemitismus, ale na strach z něj. Liebman a Cohen (1990, s. 56-57) se domnívají, že jedním z faktorů může být i to, že více než polovina amerických Židů vnímá Nežidy prismatickým negativních stereotypů, což v nich samotných zpětně vyvolává strach z antisemitismu.

Výsledkem „martyrologické“ propagandy je kognitivní disonance mezi skutečným a vnímaným antisemitismem. Pravděpodobně se jedná o sebeklam v zájmu udržení sebeobrazu Židů jako utlačovaných outsiderů, přestože ve skutečnosti jsou Židé v USA disproporčně zastoupeni ve všech oblastech sociálního a ekonomického úspěchu.⁵

Z důvodů nedostatku projevů skutečného antisemitismu v USA vyvinuly židovské organizace nové druhy antisemitismu (známou antisemitismu je např. relativní nezáměr Nežidů o židovské záležitosti) za účelem zpřítomnění „hrozby“. Deklinace antisemitismu v USA koincidovala se silnými snahami židovských organizací v programech, jejichž posláním je upevňovat pocit židovské identity (Cohen, 1972, s. 431).

sko 18 %, ČR 4 % (Rabušic, 2000). Výsledky anket týkající se podobných (tj. politicky nekorektních) témat však bývají zavádějící. Zajímavé je, že ačkoli se Bulharsko v současnosti jeví být z evropských zemí nejvíce antisemitické, bylo za 2. světové války jedinou zemí, která (úspěšně) odmítla vydat své Židy Hitlerovi.

⁵ Sekundární výhodou je vyvolávání pocitu viny na straně Nežidů. Specifická situace je v Německu. Mnozí židovští aktivisté jsou znepokojeni tím, že řadoví Němci nepřičítají nacistické minulosti Německa takový význam, jaký by bylo podle jejich názoru vhodné. Např. Wistrich (1993) uvedl jako přinejmenším znepokojující výsledky veřejného průzkumu těsně po sjednocení Německa:

- 58 % obyvatel se domnívalo, že je na čase, aby Němci nechali holocaust za sebou,
- 52 % se domnívá, že by se s Izraelem mělo jednat jako s každým jiným státem,
- 39 % se domnívá, že Židé zneužívají národněsocialistický holocaust ke svým cílům.

Wistrich pokračuje: *... podle mého soudu to naznačuje, že překonání minulosti se stalo pro většinu obyčejných Němců něčím bezvýznamným, ba dokonce iritujícím.*

Kompletní akceptace Židů ze strany nežidovské komunity může být nahlížena negativně, nebo alespoň s ambivalentními pocity. Tato akceptace může totiž vést k rychlé asimilaci, sňatkům s Nežidy a ztrátě židovské identity. Hertzberg (1995, s. 342) upozorňuje na to, že potřeba nebezpečí je odpovědná za znovuoživení ducha holocaustu v 70. letech:

Rodiče evokovali tuto emoci, která jejich generaci držela pohromadě. ... památka Auschwitzu nesměla být zapomenuta...

Podle Stannarda (1996) existuje snaha postavit holocaust na úroveň religiózně-mystickou.⁶ Izrael uvítal, když Turecko popřelo arménskou genocidu. V cynickém *quid pro quo* Turecko veřejně potvrdilo jedinečnost holocaustu. K neochotě Židů uznat arménskou genocidu uvádí Ternon (1997, s. 135 a 164):

- *Americká rada pro uctění památky holocaustu* uznává vedle Židů Romy za jedinou etnickou skupinu, označenou za cíl genocidy.
- V roce 1993 B. Lewis popřel v *Le Monde* fakt arménské genocidy a mluvil o „arménské verzi dějin masakru“. Ternon cituje názor, že si nepočínal jako vědec, ale jako politik.⁷

Hancock (2001, s. 96-99) uvádí, že americká židovská lobby dlouho nechtěla uznat existenci romského holocaustu. Např. S. Seigel, bývalý předseda *Americké rady na uctění památky holocaustu*, označil romskou snahu získat zastoupení v radě *hrou na pana důležitého*. Na druhou stranu se jíní Židé, např. S. Wiesenthal, Romů zastávají.

Další taktikou je ztotožňování antisemitismu s hrozbou Nežidům, příkladem může být Kapr (1993):

Nastala doba, abychom si přiznali, že pokud byl starý antisemitismus nebezpečný pouze pro Židy, pak nový antisemitismus

⁶ Název holocaust znamenající „zápalná obět“ sugeruje, že genocida měla vyšší náboženský podtext.

⁷ Během genocidy Arménii v osmanské říši (1915-16) zahynuly dvě třetiny Arménii. Zbylou třetinu (cca 600 000) čekaly nejrůznější osudy. V roce 1987 uznal Evropský parlament realitu arménské genocidy, ovšem americký Senát v roce 1990 odmítl uznat 24. duben za památný den této genocidy. Podle Ternona ustoupil požadavkům ministerstva zahraničí, neboť Turecko vyhrožovalo, že „znovu zváží přítomnost amerických vojsk na svém území“ (Ternon, 1997, s. 156-164).

křesťálové noci, boje proti kosmopolitům a lékařským procesům je nebezpečný pro celé lidstvo, protože je to prapor těch, kteří touží po navrácení feudálního a absolutistického pořádku a kteří jsou vyzbrojeni nejnovější technikou pro zabíjení lidí a jsou stonásobně nebezpečnější než dříve.

Židovské strategie pro boj proti antisemitismu

1. Kryptojudaismus

Konverze k jinému náboženství, přičemž dotyčný dále zůstává věřícím Židem, je tzv. *kryptojudaismus*. Popsáno v *Knize Ester*, kdy Ester popře svůj původ, vezme si krále Achašveróše a přispěje k záchraně svého lidu:

Ester neoznámila nic o svém lidu a o svém původu, protože jí Mordokaj přikázal, aby to neoznamovala.

(Est. 2, 10)

Kryptojudaismus se vyskytoval např. v 5. století před n. l. v Persii, ve středověkém Německu, Anglii a Francii, v muslimském světě a především ve středověkém Španělsku a Portugalsku. Schulin (1997) uvádí, že Maimonides, významný židovský filosof 12. století, hájil „marranos“ (marani) s tím, že Žid donucený vyznávat cizí náboženství je nevinný, a tedy nepodléhá trestu, jestliže tajně v rámci možností dodržuje židovská přikázání.

Někdy tato falešná identita sloužila k záchraně života či umožnila setrvání v té které zemi, jindy k tomu, aby se obešly vysoké daně uvalované na Židy. V jiných případech, jako např. u H. Heineho, to byla možnost, jak si získat „vstupenku do společnosti“ a dosáhnout významného postavení. Mnoho z těchto konvertitů se vrátilo k judaismu, jakmile to jen bylo možné (MacDonald, 1998a, s. 182-186).

Jiným příkladem slavného *marana* byl britský ministerský předseda Disraeli. Považoval židovskou rasu za nadřazenou: *Rasa je*

⁸ Španělské slovo *marranos* znamená svině a sloužilo jako označení pro Židy, kteří naoko konvertovali ke křesťanství.

vše, *není jiné pravdy*. Mnohé nasvědčuje tomu, že jeho politika byla ovlivněna židovskými zájmy (Johnson, 1995, s. 314).⁸

2. Snížení viditelnosti fenotypových rozdílů

V některých obdobích byl vyvíjen tlak na snížení viditelných odlišností (způsobu oblékání, manýrismu, celkové vizáže, způsobu mluvy, která byla závislá na tom, zdali dotyčný mluvil s Židem nebo s Nežidem apod.) za účelem toho, aby se předešlo napětí mezi skupinami. Příkladem jednoho z hnutí, jež si předsevzalo vnější asimilaci, byl reformní judaismus, který vznikl v 19. století. Oslabil důraz na vnější odlišnosti (oděv, náboženské rity), ale nevzdal se genetického separatismu. Elazar (1980, s. 9) tento způsob nazývá „ochranným zbarvením“. Reformní judaismus změnil náboženské obřady tak, aby vzbudil zdání vnější podobnosti s jinými neetnickými náboženskými skupinami. Z této perspektivy je logické, že v Izraeli reformní judaismus prakticky neexistuje. Patrně proto, že tam není „ochranného zbarvení“ potřeba.

Ve společnosti, kde je nízká hladina antisemitismu, je pro Židy nejlepší strategií maximalizovat etnický aspekt judaismu, ale musí dávat pozor, aby jejich etnocentrismus nevyprovokoval antisemitické reakce. Takováto strategie má poměrně úzký manévrovací prostor a musí velmi citlivě reagovat na změny společenských nálad.

3. Politické strategie pro minimalizaci antisemitismu

Mezi politické strategie sloužící k boji proti antisemitismu patří například tyto:

- Aliance s mocnými, placení výkupného (např. v tradičním Polsku).
- Ovlivnění imigračních zákonů tak, aby světem volně „prostupovalo“ velké množství imigrantů. K tomu v USA velmi přispěl *Americký židovský výbor (AJC)*. Goldstein (1990, s. 333) jeho roli charakterizuje takto:

Silné vedení, interní koheze, dobře finančně zabezpečený, pracované lobbování, vhodně zvolení nežidovští spojenci a dobré načasování.

- Zakládání organizací bojujícím proti projevům antisemitismu - např. v Německu (1870-1914) byl založen *Zentralverein deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens*, který úspěšně lobboval

proti všem hlavním antisemitům. Též se sponzorovaly organizace, které sice nebyly veřejně židovské, ale zasazovaly se za židovské zájmy.

Z poslední doby lze uvést například tyto aktivity židovské loby.

- Nakladatelství St. Martin's Press odstoupilo od publikování Goebbelsovy biografie od Davida Irvinga.⁹
- Potlačení debat o rozsahu holocaustu.
- Potlačení debat o disproporční účasti Židů v obchodu s otroky (a mezinárodní prostituci).
- Kontrola osobností, které by mohly být judaismu jako evoluční strategii nebezpečné. Např. Chomsky uvádí, že *Anti-Defamation League (ADL)* se snaží umlčet nebo zesměšnit lidi, kteří se snaží kritizovat současnou politiku Izraele. Dostal se mu do rukou 150stránkový spis o něm, který by! *k nerozeznání od spisu FBI*. Obsahoval záznamy o jeho sledování, obsahy jeho přednášek apod. (Chomsky, 1988, s. 642-643).¹⁰
- Židovští vědci obhajují velkou důležitost prostředí pro vývoj jedince na rozdíl od genetických vlivů a snaží se bagatelizovat rasové odlišnosti.
- Na *Americkou psychologickou asociaci* byl úspěšně vyvíjen nátlak, aby neudělila vyznamenání za životní dílo R. B. Cattellovi vzhledem k tomu, že se zabýval rasovými a eugenickými výzkumy (Whitney, 1997).
- Kontrola toho, jak jsou Židé prezentováni v médiích, zvláště v Hollywoodu. Gabler (1988) popisuje několik příkladů, ve kterých musely být scénáře filmů na nátlak židovských organizací změněny tak, aby se Židé jevíli v lepším světle. Aktivity těchto skupin nebyly publikovány, aby se nevzbudil dojem, že se židovské skupiny pokoušejí o cenzuru filmového průmyslu. K čemuž Gabler dodává, že *to bylo přesně to, o co se snažily*.
- Potlačování názorů, že sionismus je rasismus (což byla nyní již odvolaná rezoluce Organizace spojených národů z roku 1974).

⁹ Podrobnější pozadí případu viz www.fpp.co.uk/books/Goebbels. Zde je také možné si zdarma knihu stáhnout. Kniha však vyšla v češtině.

¹⁰ W. Cohn poukazuje na Chomského spojení s neonacisty (zvláště francouzskými), které podle jeho názoru překračuje boj za svobodu projevu - viz www.wernercohn.com.

Pro vzbuzení dojmu, že sionismus není rasistický, se organizují nejrůznější akce. Tak například děti falašských Židů, které byly evakuovány z Etiopie do Izraele, podnikly výlety po školách v USA z toho důvodu, aby se ukázalo, že ne všichni Židé jsou bílí. (Což slouží také jako argument proti afroamerickému antisemitismu.)^{11,12}

Jinou strategií boje je tzv. *dynamické ticho*, o záležitosti se prostě aktivně mlčí (MacDonald, 1998a, s. 203-5):

- *Americký židovský výbor* vyvinul tlak na média, aby nereferovala o aktivitách antisemity G. L. K. Smithe.
- Většina židovských spisovatelů v Anglii ignoruje Chamberlainovu knihu *Foundations*.
- Více než 40 recenzních výtisků první MacDonalldovy knihy o judaismu (*People That Shall Dwell Alone*) bylo rozesláno židovským organizacím s nakladatelskou činností. Ani v jednom z periodik, které tyto organizace vydávají, se neobjevila o knize zmínka.

Za antisemitismus je označena jakákoli zmínka o rozdílech mezi Židy a Nežidy. Hertzberg (1995) uvádí, že názor, který zastává zhruba polovina Američanů, totiž že Židé drží spolu více než Američané a že židovští zaměstnavatelé si přednostně vybírají jako zaměstnance Židy, což je fakt, chápe ADL jako projev antisemitismu. Je však otázkou, zdali to jsou předsudky, nebo jednoduše fakta reflektující realitu. Názor ADL se zdá být ironií ve světle toho, že AJC klasifikuje Žida, u něhož pouze polovina přátel jsou Židé, jako člověka s nedostatečnou židovskou identifikací.

4. Ideologie univerzalizmu

Židovské lobby se při obhajobě svých vlastních zájmů snaží vzbuzovat dojem, že mu jde o univerzální, nadetnické zájmy (MacDonald, 1998a, s. 196):

- V roce 1903 byl při pokusech o lobbování proti carské politice, která byla nepříznivá ruským Židům, založen výbor pro jejich

¹¹ Ironické je, že Židé tmavší pleti požívají v Izraeli velice nízké postavení, srovnatelné s postavením indiánů v Americe nebo Romů u nás - viz dále.

¹² Další příklady aktivit židovské lobby jsou popsány v *Testimony of Kevin MacDonald in the Matter of David Irving vs. Deborah Lipstadt* na www.fpp.co.uk.

podporu. Byl založen židovským aktivistou J. Schiffem a argumentoval tím, že jde o zájmy Ameriky.

- V organizacích, které byly ovládány Židy, jako např. *Socialistická strana USA*, se Židé vyhýbali vedoucím pozicím.

Stejná situace byla v *Komunistické straně USA*. Jejím exponovaným členům bylo doporučeno, aby si nechali změnit jména na ne-židovská, a bylo vyvíjeno velké úsilí (obvykle neúspěšné) získat nežidovské členy (Liebman 1979, s. 501). Totéž platilo pro Německo, kde se Židé vyhýbali vysokým funkcím v *Sociálně demokratické straně*, přestože byli značně zastoupeni v „druhořadých funkcích“ (Lindemann, 1997, s. 172).

5. Kontrola chování Židů, které by mohlo podnítit antisemitismus

Ze strany židovských komunit byly vyvíjeny snahy omezit chování, které by mohlo provokovat antisemitské nálady (MacDonald, 1998a, s. 197-201). To se týkalo například:

- Omezení extravagantního oblékání a okázalého utrácení.
- Kontroly židovských obchodních praktik.
- Pokusy zvýšit počet Židů v primární produkci (výroba, zemědělství).
- Boj proti židovské kriminalitě (zvláště mezinárodní prostituci, hazardnímu hráčství atd.).

Johnson (s. 1995, s. 234) uvádí, že Židé vyhlašovali své vlastní zákazy omezující soukromé výdaje, aby odvrátili závist a nenávisť ze strany Nežidů.

6. Racionalizace a apologie

Obecně se dá říci, že skupiny se snaží vytvořit lichotivý sebeobraz, který by jim umožnil:

1. uzavírat výhodné koalice s jinými skupinami,
2. zvýšit sebevědomí členů skupiny a jejich hrdost na příslušnost ke skupině.

Obtíž, která se musí při tvorbě sebeobrazu zvládnout, je ta, že tento obraz by měl být plauzibilní.

Jako typické pokusy o vytvoření pozitivního sebeobrazu lze uvést:

- Judaismus byl často racionalizován jako „světlo národů“/ mravní vzor pro zbytek lidstva. Například reformní židovský myslitel K. Kohler (1910) uvádí, že židovská etika je univerzalistická, přičemž však Židé musí zůstat separováni, jelikož tvoří morální vzor pro zbytek lidstva. Kohler byl také agilním oponentem smíšených sňatků a konverzí vzhledem k tomu, že rasová nečistota by oslabil poslání Izraele v jeho morální misi. Podobný názor měl i Martin Buber.

Pražský rabín Jehuda Löw napsal (Kuras, 1999, s. 127 a 190):

Židé jsou srdcem lidstva, které podobné jako fyzické srdce pumpuje život celému tělu a trpí za všechny orgány, za každou jejich poruchu i nezřízenost.

Teprve exodem z Egypta svět vstoupil do fáze úplnosti. Svět nebyl kompletní, dokud se v exodu Izrael nestal národem. Na kompletnosti Izraele závisí kompletnost světa.

- Přehánění přínosu judaismu civilizaci. Do této kategorie patří například teorie, že řečtí myslitelé měli židovský původ, eventuálně se inspirovali z židovských náboženských textů. Např. Johnson (1995, s. 39) uvádí, že Filon obvinil filozofy i zákonodárce, že Mojžíšovi kradou myšlenky nebo je kopírují - za hlavní viníky označil Herakleita s Platonem.¹³
- Snaha zrelativizovat výroky v *Talmudu*, *Mišně* a jiných náboženských spisech, které jsou explicitně protikřesťanské: schvalovaly možnost podvést křesťana, neplatnost slibu daného křesťanovi, líčily bestialitu a amoralitu křesťanů, schvalovaly hostilitu Židů k jiným národům a dvojí etický standard.

Shahak a Mezvinsky (1999) uvádějí, že v běžných překladech talmudické literatury jsou některé citlivé pasáže přeloženy tak, aby nepobouřily Nežidy. Některé jsou přímo zfalšovány. Mají ukázat židovskou etiku v univerzálním světle. Například slova znamena-

¹³ Na druhou stranu je nepopíratelným faktem, že Židé obohatili svět v oblastech jako jsou věda nebo umění více než kterákoli jiná identifikovatelná skupina srovnatelné velikosti.

ující „Izraelity“ se překládají jako „lidé“ (*human beings*) a reference k nižšímu statusu Nežidů a jejich omezeným právům jsou prostě vypuštěny.

Totéž uvádí s odvoláním na Hartunga Ridley (2000, s. 202): deset přikázání se původně vztahovalo výlučně na Izraelity. To mnohokrát zdůrazňuje *Talmud* i *Tóra*. Ridley uvádí, že *moderní překlady tuto skutečnost svévolně maskují různými poznámkami, editorskými zářehy i úmyslnými překladatelskými změnami*.¹⁴

- Arendtová (1996, s. 15) upozorňuje na sebeklamnou teorii židovských historiků, že judaismus byl nadřazen ostatním náboženstvím v tom, že věřil v lidskou rovnost a toleranci a že Židovský národ byl vždy pasivním trpícím objektem křesťanského pronásledování.
- Židovská historiografie, která je převážně psaná Židy, je často napsaná z emocionálního hlediska na úkor objektivitu. (Mnoho

¹⁴ Pokud někdo poukazuje na to, že *Talmud* obsahuje výroky, které jsou zaměřeny proti Nežidům, brání se Židé tím, že překlady pořízené antisemity záměrně vytrhávají věty z kontextu, chybně je překládají apod. Antisemité obviňují z chybných překladů, event. z vynechávání celých pasáží zase Židy. V češtině se mi podařilo objevit pouze Richterovu knihu *Talmud a Šulchan Aruch v nežidovském zrcadle*, která u nás vyšla za protektorátu. Není pochyb o tom, že Richter byl antisemita, nicméně je obtížné představitelný kontext, v kterém by následující výroky ztratily protigojské zaměření (Richter, 1942):

- Berakhoth, 58a: Kdo vidí zástupy gojimů, nechť řekne: „Zhanobena budiž vaše matka, matka, která vás zrodila!“
 - Joma, 84b: Má-li být na dvoře židovském v sobotu zachráněn jeden Žid nebo několik Židů, musí být zachráněn. Nikdy se tak nemá státi, jde-li o Nežidy.
 - Kethuboth, 5a: Bůh vydal nežidovské národy Židům. Není proto znásilnění Nežidovek trestem
 - Sanhedrin, 52b: Ale cizoložství Žida s Nežidovkou jest povoleno.
 - Kiddušin, 82a,b: Kdyby nebylo Židů, nebylo by žádného požehnání na zemi, ani slunce ani deště, protože by nebylo národu na světě, kdyby nebylo Židů.
 - Chulin 94a: Jest zakázáno vědomě okrádati souvěrce, ale jest dovoleno okrádati goje.
 - Baba Bathra 45a: Není třeba brát na Nežida ohled při obchodním jednání.
 - Baba Bathra 54b: Majetek Nežida je jako poušť, a kdo přijde a přivlastní si jej, stává se tedy jeho vlastníkem.
 - Baba kamma 113b: Žid nesmí svědčit proti jinému Židovi ve sporu s Nežidem.
 - Aboda Zara 25b: Akumka nesmí kojit židovské dítě, poněvadž je nebezpečí, že by byla čistá krev židovská promíšena s nečistou krví nežidovskou.
- Obecně se v židovských náboženských spisech píše o Nežidech jen velmi málo pozitivního. Jedna z těchto výjimek je (Choschen ha-mischpat, 348). Nemá se krásti ani Židovi ani Gojimovi.

z těchto knih začíná věnováním těm, kteří trpěli atd.)¹⁵ Mosse (1987) uvádí tendenci některých židovských historiků minimalizovat židovský vliv na německou ekonomiku (zvláště bankovníctví) v období výmarské republiky. Smyslem tohoto zkrácení pravděpodobně je vzbudit dojem, že antisemitské nálady nijak nesouvisely s chováním Židů a jejich ekonomickým vlivem. Lindemann (1997) uvádí, že historikové judaismu zkráceně referovali o názorech Nežidů jako o iracionálních fantaziích a portrétovali chování Židů jako irelevantní ke vzniku antisemitismu.

- Přehánění židovských ztrát během pogromů (např. Johnson, 1995, s. 254).

Diskuze o morální superioritě judaismu například nad křesťanstvím je problematická ve světle toho, jak se obě náboženství staví k majetku. Zatímco křesťanství má k bohatství a penězům přinejmenším ambivalentní vztah, považuje judaismus bohatství za důstojný cíl a chudoba pro něj není ctností.¹⁶ Je obtížné, ne-li nemožné, najít v židovských náboženských spisech ekvivalenty postojů vyjádřených v *Novém zákoně* jako například:

Ježíš řekl svým učedníkům: „Amen, pravím vám, že bohatý těžko vejde do království nebeského. Znovu vám říkám, snáze projde velbloud uchem jehly než bohatý do Božího království.“

(Mt, 19, 23-24, viz též L, 18, 25, Mk, 10, 25)

¹⁵ Obecně se dá říci, že židovské dějiny jsou velmi často zatíženy osobním postojem pisatelů - ať Židů nebo Nežidů.

¹⁶ Otázkou ovšem zůstává, jak to bylo a je doopravdy - některé směry křesťanství se ukázaly jako velmi lačné bohatství, naopak některé odnože judaismu (jako například chasidismus) se o peníze příliš nestaraly. Vedle faktu, že katolická církev patří mezi nejbohatší instituce světa, není např. pochyb o tom, že některé segmenty katolické církve, a to i ty nejvyšší, se chovají značně machiavelisticky. Např. Sandmann (2002) v článku *Vatikánská spojka* s podtitulem *Heslo božích bankéřů: Mafie, vraždy, finanční machinace* mj. uvádí, že oficiální vatikánská banka IOR pere špinavé peníze pocházející z obchodů s drogami, má akcie ve filmovém pornoprůmyslu apod. Analýza toho, jak mnozí „služebníci boží“ slouží v rozporu s evangeliem Bohu i majetku přesahuje rámec této publikace. Zájemce o toto téma odkazují na pozoruhodné knihy *Temné papežství* (Rosa, 1997) a *Ve jménu božím? Tajemné smrt třiatřicetidenního papeže Jana Pavla I.* (Yallop, 1994). Yallop mj. píše (s. 207): *Ale vše mluvím pro to, že by Ježíš Kristus, kdyby se dnes vrátil na zem, vytáhl s kázáním proti Římu...*

Žádný sluha nemůže sloužit dvěma pánům. Neboť jednoho bude nenávidět, a druhého milovat, kjednomu se přidá, a druhým pohrdne. Nemůžete sloužit Bohu i majetku.

(L, 16,13)

Máme-li jídlo a oděv, spokojme se s tím. Kdo chce být bohatý, upadá do osidel pokušení... Kořenem všeho zla je láska k penězům...

(1Tm, 6, 8-10)

Jako příklad apologie, která má zamaskovat skutečnou ekonomickou úspěšnost Židů, lze uvést Karpa (1993):

Život však ukázal, že i v tržním světě se Židé nestávají příliš často podnikateli, a pokud ano - pak spíše malými nebo středními a velmi zřídka dosahují úrovně srovnatelné s největšími rodinami dnešních miliardářů. Spíše jsou to lidé námezdní práce, řemeslníci, dělníci, technici, inženýři, lékaři, advokáti, hudebníci, vědečtí pracovníci. Obvykle tvoří střední třídu, zřídka kdy se dostanou do vládnoucí třídy.

Nepravdivost tohoto výroku je evidentní (např. 18 z 40 nejbohatších mužů Ameriky jsou Židé - viz dále).

Důležitým bodem židovské apologie je to, že jejich úspěchy nejsou dány geny, nýbrž kulturními návyky. Silbirger (2000) tvrdí, že jakákoli skupina může být úspěšná stejně jako Židé - jde jen o to, aby si osvojila jejich návyky/mentalitu, kterou předkládá v sedmibodovém programu. Autor vychází z chybných premis - radikálního environmentalismu a kulturního determinismu - a nesprávně tvrdí, že Židé nejsou odlišní od kterékoli jiné skupiny v inteligenci (a implicitně v etnocentrismu). Kniha se dá chápat jako pokus manipulovat názor Nežidů tím, že se jim předloží sedmibodový *self-help* program k získání bohatství, slávy a politického vlivu, a tím se odvede pozornost od rasové otázky.

Sebeklam jako aspekt judaismu coby skupinové evoluční strategie

Sebeklam (*self-deception*) slouží jedinci k dosažení jeho cílů tím způsobem, že bude vzbuzovat zdání pravdivosti a upřímnosti. To se mu nejlépe podaří tehdy, když uvěří vlastním racionalizacím (Ridley, 1999, s. 267-278), (Surbey a McNally, 1997). Naše ideologie nám pomáhají racionalizovat naše chování, které ve skutečnosti slouží evolučním cílům (tzv. *self-serving*).

Členové kohezivních skupin mají tendenci přehlížet negativní vlastnosti svých členů. U Židů, a to především u těch, kteří jsou s judaismem silně identifikováni, se dá předpokládat, že budou ignorovat nebo racionalizovat negativní informace o nich samotných. Jako příklady sebeklamu (viz i racionalizace v předchozí části) můžeme uvést:

- Názor, že utrpení Židů je důsledkem nedodržování smlouvy s Bohem, je jedním z leitmotivů *Starého zákona*. Jejich potíže tedy nepramení z jejich chování ve styku s Nežidy, ale z porušeného vztahu k Bohu. K tomu uvádí Lindemann (1997, s. 535):

Židé ve skutečnosti nechtějí rozumět své minulosti - nebo alespoň té části minulosti, která se týká nenávisti okolí, již vzbuzovali. Je to proto, že porozumění by mohlo ohrozit pocit jejich identity.

- Akceptace ideologie, že judaismus je náboženství, přičemž většina Židů, a to i těch s židovstvím silně identifikovaných, žádné náboženské cítění nemá.
- Dvojitá identita, která se projevuje v okamžiku ohrožení židovských zájmů, např. v období arabsko-židovské války. Typický pro dvojitou identitu je výrok: *Nevědě jsem, jak moc jsem Židem*.
- V 30. letech v Anglii vyšla kniha *The Jews of Britain*, ve které autor S. Salomon vědomě potlačil roli Židů ve finančnictví a obchodu a zdůraznil jejich přínos v medicíně a v umění (Alderman 1983, s. 122).
- Židovští intelektuálové živí pocit, že Židé (v Americe) jsou outsideri a občané druhé kategorie, a to i přes své disproporční ekonomické a společenské úspěchy (Shapiro, 1992, s. 123). Být

outsiderem přináší morální kapitál a umožňuje zapojit se do radikální kritiky společnosti.

Popření, že by Židé existovali jako skupina se stejným zájmem. Goldberg (1996, s. 6) uvádí, že průměrný americký Žid vidí ostatní Židy v Americe jako 6 milionů jedinců s různými životními názory a filosofiemi. Na druhou stranu však Goldberg dokumentuje, že Židé jsou jak svými přáteli, tak nepřáteli vidění jako velice silná a vlivná skupina ovlivňující americkou politiku. Židovská volební síla (*Jewish vote*) není předsudek, ale politický fakt. Podle AJC *Jewish vote* neexistuje. To je pravda do té chvíle, než začnou politici jednat proti zájmům AJC (Goldstein, 1990, s. 336).

Jako příklad židovské politické síly Johnson (1995, s. 354) uvádí, že když generál Grant vydal v roce 1862 rozkaz, který vylučoval Židy z ministerstva financí kvůli tomu, že porušovali obchodní regule, byla *nepřátelská odezva na tento rozkaz blesková a drtivá, a to nejen ze strany Židů*. Na Lincolnův pokyn Grant rozkaz za 20 dní zrušil.

Obhajoba multikulturní a multietnické imigrace do USA. Poukazuje se na to, že Izrael prošel morálním testem a je pluralistickým státem, protože přijímá imigranty z celého světa. (Uniká jim však rozdíl, že tito imigranti jsou Židé.)¹⁷

Pozoruhodný příklad sebeklamu je názor, že morální superiorita judaismu nad křesťanstvím je výsledkem větší individuální svobody a absence identifikace se skupinou, což je na druhou stranu znakem středověkého křesťanství.^{18,19}

¹⁷ Např. *Zákon o návratu* byl v roce 1970 doplněn o dodatek, že Žid, který přestoupil k jinému náboženství, se nemůže do Izraele na základě tohoto zákona přistěhovat (Much a Pfeifer, 2000, s. 136).

¹⁸ Náchylnost k sebeklamu asi bude vyšší u lidí, kteří mají schopnost zaujmout v debatě jakoukoliv pozici. To je přesně ta schopnost, na kterou se klade důraz při studiu *Talmudu*.

¹⁹ Soukupová (2000, s. 144) uvádí, že jedním z autostereotypů českých Židů bylo, že považovali sebe samé za přirozenou a plnohodnotnou součást národního organismu. Tento sebeklam však od poloviny 90. let 19. století stále zřetelněji kontrastoval s reálným obrazem české společnosti, která - až na výjimky - židovskou složku vylučovala.

Zarážejícím příkladem racionalizace je reakce pražského rabína Sidona na otázku, zdali Bohu na jiných národech nezáleží (když jim nedal smlouvu). Sidon odpověděl (Ďurková a Wienk, 2002):

To však neznamená, že by mu na ostatních nezáleželo. V Bibli se dočtete, že Bůh seslal na Egyptány deset ran, aby ho poznali. Co mu mělo záležet na nějakých Egyptánech? Ale záleželo mu na nich.

Ve skutečnosti je to ale tak, že deset ran, které seslal izraelský Bůh na Egypt, mělo v první řadě donutit faraóna, aby propustil Izraelce (viz Ex 7,16). Jinými slovy: Bohu záleželo na Egyptánech jenom do té míry, v které ovlivňovali osud Izraele.

Příklady velmi rozšířeného sebeklamu uvádí Arendtová (1996, s. 15):

Kdykoli vyšla na světlo tato židovská tradice často násilného nepřátelství proti křesťanům a lidem nežidovského původu, široká židovská veřejnost byla nejen pobouřena, ale i upřímně udivena, tak dobře její mluvčí dokázali přesvědčit sami sebe i všechny ostatní o tom, že židovské vydělení bylo výhradně důsledkem nepřátelství nežidovských národů a nedostatku osvěty.

IV. Vliv židovských intelektuálů na sociální vědy a politiku

Ve 20. století vzniklo několik velmi vlivných intelektuálních a politických hnutí, která byla vedena nebo založena lidmi s velmi silnou židovskou identitou. Předmětem této části bude analýza toho, jak tato hnutí sloužila židovským zájmům. Na druhou stranu nikdo netvrdí, že existuje nějaké jednotné židovské spiknutí, tak jak je to popsáno v *Protokolech sionských mudrců*. Od židovského osvícenství nebyl judaismus nikdy sjednoceným, monolitickým hnutím a zcela jasně existovaly a existují velké neshody mezi Židy v otázce, jak se mají chránit a prosazovat své zájmy.

Johnson (1995, s. 209) uvádí, že židovské intelektuální působení mělo skutečně rozvratné účinky na stávající řád. Ve své autobiografii *Mein Weg als Deutscher und Jude* to popsal J. Wasserman, vídeňský Žid a spisovatel:

Smutným faktem je, že perzekutoři, stejně jako jejich agenti a dobrovolníci, mají pro své počínání důvod. O této pravdě se nedá diskutovat. Ať se podíváme na jakýkoli incident, při němž se ničily náboženské modly či potlačovala úcta vůči nim, ať si vezmeme jakékoli politické vzplanutí, jakýkoli sociální protest, vždycky najdeme na čele Židy.

Některé charakteristické znaky židovských hnutí jsou tyto:

- Pokusy změnit západní společnosti takovým způsobem, aby se ukončila existence antisemitismu a poskytla judaismu možnost pokračovat, ať již otevřeně nebo v skryté podobě. Intelektuální dvojí standard těchto hnutí byl ten, že se pokoušely podminovat sociální kohezi nežidovské společnosti, přičemž judaismus měl zůstat kohezivní skupinou.

Židovská podvratná činnost má dlouhou historii, a to nejenom v křesťanském, ale i v muslimském světě. Ve výmarském Německu němečtí Židé nebyli pouze disproportčně zastoupení v hnutích, která útočila na vše německé, zvláště armádu, jurisdikci a střední třídu: Židé tato hnutí tvořili (Rothman a Lichter, 1982, s. 85).

Židé vždy měli tendenci vybírat si radikální politická hnutí, která kritizovala západní civilizaci.¹

- Podobně jako čemošší intelektuálové jsou i intelektuálové židovští přitahováni levicovými intelektuálními hnutími a environmentalistickými teoriemi o rasových rozdílech v inteligenci. Smyslem je odvést pozornost od judaismu jako etnického hnutí. Židovská intelektuální a politická lobby stojí proti evolučním, biologickým a genetickým poznatkům, které by mohly ovlivnit sociální vědy. Na tomto poli se angažovala především psychoanalýza, Boasova antropologická škola, frankfurtská škola sociálního výzkumu a newyorští intelektuálové. Židovská intelektuální hnutí byla nutnou podmínkou pro vítězství intelektuální levice v druhé polovině 20. století v západních společnostech.
- Snahy vykreslit antisemitismus jako psychickou poruchu. Patologizace nežidovských kohezivních organizací, přičemž židovská skupinová koheze zůstala mimo oblast kritiky.
- Podpora a idealizace pluralitní, multietnické společnosti. Angažovaností v této oblasti se dosáhlo změny imigrační politiky USA tak, že poškozují zájmy nežidovských Evropanů, zvláště pak Američany pocházející z národů severní a západní Evropy.
- Židovští intelektuálové vypracovali a propagovali myšlenku, že judaismus má ve světě mravní poslání.

Identifikace Nežidů s židovskými hnutími

Nebylo překvapující, že když Židé získali v určitých oblastech intelektuální dominanci, byli někteří Nežidé k těmto hnutím přitahováni. Členství v sociálně dominantních a prestižních skupinách bylo pro Nežidy lákavé a mnohým umožnilo rychlou kariéru. V některých případech docházelo k identifikaci se židovstvím (dotyční pátrali ve svých genealogiích po židovských předcích, osvojovali si židovský manýrismus apod.). Dalo by se říci, že mnozí vy-

¹ Johnson (1995, s. 408) poznamenává, že Židé byli přirozenými bořiteli model - ničili posvátné modly a hodnoty jiných národů. Vztah mezi „revolucionářstvím“ a rodinnou konstelací analyzuje Sulloway (19%). Uvádí, že nejčastěji jsou revolucionáři, ať již političtí či vědečtí, poslední synové. Bylo by zajímavé sledovat tento fenomén u posledních židovských synů.

kazovali znaky tzv. *židovského komplexu* (viz výše). Židé talentované Nežidy ve svých hnutích vítali a těmto často připadla velmi viditelná místa tak, aby se zamaskovala skutečnost, že tato hnutí jsou ve skutečnosti ovládána Židy a zaměřena na židovské zájmy.

Boasova antropologická škola a zánik darwinismu v sociálních vědách

Židé měli a mají velký vliv na formování sociálních věd. Jména Marx a Durkheim nahradila Darwina a Spencera. Odklon od darwinismu byl výsledkem ideologie, ne vědeckého pokroku. Jedním z hlavních ideologů byl Levi-Strauss. Jako Žid se silnou židovskou identitou měl velký zájem na potlačení antisemitismu. Ve svých pracích obhajuje kulturní rozdílnosti a popírá univerzalizmus hodnot západních kultury. Je to pozice, která validizuje judaismus jako neasimilující skupinu. Levi-Strauss zamítal biologické a evoluční teorie. Tvrdil, že kultury, podobně jako jazyky, jsou arbitrární a nahodilé sbírky symbolů bez přirozeného vztahu ke svým nositelům, že neexistuje žádná superiorní kultura. Velkou měrou přispěl k romantizaci nezápadních kultur a k pocitu studu u příslušníků západní kultury.

Vlivná antropologická škola, kterou v USA v první čtvrtině 20. století založil Franz Boas, se vyznačovala až hysterickou citlivostí na rasové otázky. Boasova východiska se rozcházela s evoluční myšlenkou vývoje kultur v sérii stadií (divošství, barbarismus, civilizace) a v tom, že stupně vývoje mají vztah k rasovým odlišnostem. Rasy jsou podle jeho názoru sociálním konstruktem. Lidé jsou prý vrozeně kooperativní (ale ne agresivní) a mezi lidstvem panuje univerzální bratrství. Klíčovou teoretickou koncepcí byl radikální environmentalismus. Hnutí bylo velice autoritativní a netolerantní k disentu. Vzhledem k odmítnutí základních vědeckých metod, jako jsou generalizace a klasifikace, je Boasova antropologie spíše antiteorií než teorií (MacDonald, 1998b, s. 25).

Přes svůj nevědecký přístup byla (a stále je) tato ideologie velice úspěšná. Například v roce 1915 kontrolovali Boasovi stoupenci *Americkou antropologickou asociaci* a drželi dvoutřetinovou většinu ve výkonné radě. V roce 1926 byly všechny hlavní katedry antropologie v USA řízeny Boasovými studenty, z nichž většina byli

Židé. Rasoví teoretikové a eugenici, jako například M. Grant a Ch. Davenport, byli zatlačeni do pozadí.²

Wilson (1999, s. 208) píše:

Považovat všechny kultury za sobě rovné, pouze odlišné, se stalo morálním krédem kulturního relativismu, jehož vlajku vyvěsili Boas a další vlivní antropologové.

Židovský vliv v sociálních vědách pokračuje i v současnosti. V 80. letech tvořili Židé 25 % zaměstnanců kateder sociálních věd na elitních univerzitách v USA (Rothman a Lichter 1982, s. 103).

Zajímavé je, že dva členové Boasova hnutí, kteří dosáhli největší popularity, byli Nežidé - Benedictová a Meadová. Viditelné role Nežidů v hnutích, která jsou řízena Židy, slouží často jako krycí manévr (tzv. *window dressing*).³

Boasova antropologická škola se snaží popisovat neevropské kultury v idealistických termínech jako neválečné, nenásilné, charakteristické nahromaděním majetku, volnou sexualitou, tvorbou mýtů, dáváním darů atd. Tím se západní civilizace jeví jako patologická.⁴

Knihy, které by ukazovaly na něco jiného, než si Boas přál, jako např. *Primitive Warfare* od H. Turney-Higha, který dokumentoval univerzálnost válčení a brutalitu tzv. přírodních národů, jeho škola ignorovala. Realita je ovšem jiná. Válčení bylo a zůstává běžným jevem mezi rodovými společnostmi. Více než 90 % z nich válčí, většina se zapojuje do válečných aktivit alespoň jednou do roka (van der Dennen, 1995).

Z moderních autorů je možné jako příklad uvést S. J. Goulda. Jeho kniha *jak neměřit člověka* je silně ideologická a stala se právem předmětem kritiky mnoha vědců (např. Rusthon, 1997b). Židé se většinou vyhýbají evolučním teoriím, a pokud již se jimi zabývají,

² Důležité je poznamenat, že Madison Grand zastával názor, že nordická rasa je superiorní. Dá se říci, že obě antropologické školy byly ovlivněny etnickým původem svých zakladatelů.

³ Torrey (1992, s. 60) uvádí, že kulturní kritika Benedictové a Meadové a jejich závazek vůči kulturnímu determinismu byly motivovány snahou získat sebevědomí vzhledem ke své homosexuální orientaci.

⁴ Tyto tendence se objevovaly pochopitelně i u mnoha nežidovských myslitelů, např. Rousseaua, který zastával představu ušlechtilého divocha a civilizaci chápal jako úpadek.

mají nechuť k rasové tematice. Mezi kritiky sociobiologie a behaviorálně-genetického výzkumu patří vedle již zmiňovaného Goulda například J. Hirsch, L. Kamin, R. C. Lewontin, S. Rose a R. Lerner. Lernerova kniha *Final Solution: Biology, Prejudice, and Genocide* je v současnosti pravděpodobně na poli vědy nejvíce neupřímný pokus o diskreditaci evolučně biologických směrů z důvodu jejich domnělého spojení s antisemitismem (MacDonald, 1998b, s. 31 až 39).⁵

Lerner odmítá biologický determinismus ve prospěch dynamického, kontextualistického přístupu k lidskému vývoji. Jeho koncepce je však nesprávná - pokud by byla pravdivá, znamenalo by to, že je možné společnost a jedince jakkoli naprogramovat (např. aby se ženám líbilo znásilnění, aby se jedna etnická skupina dobrovolně podrobila jiné atd.). Důležité je uvědomit si, že vliv prostředí a plasticita lidské psychiky nejsou popírány. Co je nutné odmítnout, je teze radikálního environmentalismu, že sociální svět neinteraguje s geny.

Obecně se dá říci, že židovská intelektuální hnutí se snaží prosazovat ideologie, které se organizují kolem ideálu humanity, společenské harmonie a jsou ve skutečnosti utopistické. Jejich výhodou však je, že směřují ke stavu, který by umožnil zachovat existenci judaismu jako kohezivní skupiny a zároveň zabránil antisemitismu.

Židé a politická levice

Židé si od levicových hnutí slibovali společnost bez antisemitismu. Převládající ideologií mezi židovskými levicovými aktivisty bylo, že porevoluční společnost ukončí antisemitismus, protože ukončí třídní konflikt a zmizí typická židovská zaměstnání. Pociť mravní superiority a altruistické motivace v těchto levicových

⁵ Existují ovšem výjimky jako D. G. Freedman, R. Herrnstein, S. Itzkoff, I. Silverman, N. Segal, L. Tiger, G. Weisfeld nebo M. Levin, z něhož hodně čerpám v kapitole *Rozdíly mezi rasami*. Aby tvrzení mělo vědeckou hodnotu, je třeba vytvořit přesnou statistiku, která by analyzovala, kolik židovských vědců je oponenty a kolik přívrženci sociobiologie obecně a rasových výzkumů speciálně. Důležité ale je uvědomit si, že radikální environmentalismus ještě nezaručuje absenci antisemitismu. V SSSR byly zlikvidovány miliony - místo toho, aby se „převychovaly“.

hnutích byly často sebeklamem - tj. nešlo primárně o to, aby byla třídní spravedlnost, ale o to, aby se Židům žilo bezpečněji.

Židovské sympatie se socialismem v mnoha zemích v 30. letech 20. století byly částečně motivovány komunistickou opozicí proti fašismu a antisemitismu. Obecné spojení antisemitismu s konzervativními politickými názory se často uvádí jako vysvětlení pro židovskou účast v levicových hnutích, a to i bohatých Židů. Tak např. Svobodová (1994, s. 55) uvádí, že účast Židů v komunistickém hnutí byla způsobena odůvodnitelnou iluzí, že komunismus je protikladem a protipólem režimu nacistického, který byl původcem jejich utrpení, a od komunismu si slibovali zánik antisemitismu. Johnson (1995, s. 344) považuje carský antisemitismus za pravděpodobně nejdůležitější faktor, který vedl Židy k politické levici.

Vztah Židů a levice byl nepřehlédnutelný již v 19. století. Rothman a Lichter (1982, s. 110) uvádějí:

Ať je jejich situace jakákoli... v téměř v každé zemi, o které máme informace, část židovské komunity hrála velice zásadní roli v hnutích, která podvracela stávající řád.

Přestože byli oba Marxovi rodiče etničtí Židé, byl mnohými viděn jako antisemita. Marx chápal judaismus jako abstraktní princip lidské chamtivosti, který skončí v komunistické společnosti. Toto téma rozvedl v *Židovské otázce*, která vyšla v roce 1843. Důležité ale je, že Marx nepodporoval myšlenku, že by se Židé měli vzdát svého židovství, ale byl by rád, kdyby judaismus, osvobozen od své chamtivosti, pokračoval v transformované společnosti po revoluci. Marxova analýza sociálních konfliktů je teoreticky viděna tak, že pochází pouze z ekonomických pohnutek a konfliktů mezi společenskými třídami, kde je soutěž o zdroje mezi etnickými skupinami nedůležitá.⁶

Johnson (1995, s. 336) uvádí, že Marxovy metody popsal Karl Jaspers coby stejně dogmatické jako vývodů kteréhokoli rabína či kabalisty:

Marxův sloh není slohem badatele... necituje příklady ani neuvádí fakta, která jsou v rozporu s jeho vlastní teorií. Používá jen

⁶ Rucker (2001, s. 236) uvádí, že represe proti Židům v Sovětském svazu byla překvapením, protože znamenala rozchod s marxistickou tradicí.

takové věci, které jasně podporují či potvrzují to, co on považuje za základní pravdu, jeho celkový přístup je jednou velkou obhajobou, ne výzkumem, a to obhajobou něčeho, co prohlašuje za dokonalou pravdu, o které je přesvědčený ne jako vědec, ale jako věřící.

Marx se bál nacionalismu jako síly, která může společenské třídy spojovat. Hierarchická společnost s harmonickými vztahy na základě nacionalismu je síla, která může stát v opozici vůči judaismu jako skupinové strategii. Ideologie je taková, že instituce, které podporují skupinové vazby a kohezi mezi Nežidy (nacionalismus a tradiční nežidovská náboženství), je třeba oslabovat, přičemž strukturální integritu židovského separatismu zachovávat. Uni-verzalistické ideologie, v našem případě marxismus, mohou sloužit jako kouřové clony, které usnadňují existenci skupinových strategií.

1. Komunismus v Sovětském svazu

Židovský politický radikalismus v Rusku musí být chápán jako reakce na ekonomický útlak ze strany carské vlády. Löwe (1997) poukazuje na zásadní účast židovských organizací (např. *Bundu*) na revolučním dění v Rusku. Rucker (2001, s. 240) uvádí, že ve dvacátých letech měli Židé v bolševickém státním aparátě podstatně větší zastoupení, než jaké by odpovídalo podílu na počtu obyvatel. Roku 1927 měla bolševická strana 50 000 židovských členů, čili 5,21 % členstva, což byl trojnásobek demografického podílu. Tato disproporce byla tím vyšší, čím vyšší byla mocenská struktura. V politbyru byli z pěti členů tři Židé (Kameněv, Zinověv a Trockij, zbylí dva byli Stalin a Lenin).

Většina židovských komunistických radikálů měla velmi silné židovské cítění a měla v plánu vytvořit druh sekulárního judaismu. Přes oficiální ideologii SSSR, ve které byly nacionalismus a etnický separatismus chápány jako reakční, podléhala sovětská vláda politickým tlakům uvnitř sebe samotné. Výsledkem těchto tlaků bylo založení státem sponzorovaných jidiš škol a jidiš sovětů. Separatistická kultura byla židovskou sekcí uvnitř komunistické strany podporována.

Rucker (2001, s. 245) uvádí, že ve dvacátých letech nabízel sovětský režim Židům vlastní instituce - komisariát pro židovské záležitosti, židovskou sekcí v bolševické straně, autonomní oblast.

Tato doba znamenala zlatý věk kultury jidiš s množstvím škol, s divadly a literaturou, přičemž však byl veden boj proti náboženství (destrukce náboženských institucí a zákaz hebrejštiny). Vláda se snažila zničit křesťanství jako sociálně sjednocující sílu, přičemž současně sponzorovala sekulární židovskou kulturu a její sjednocující prvky jako například právě jidiš.

Revoluce ukončila oficiální státní antisemitismus, ale jeho lidové formy přetrvávaly. Dá se říci, že se Židům v porevolučním SSSR dlouhou dobu dařilo nesporně lépe než v carském Rusku. Ještě do 40. let byli Židé v SSSR disproportčně zastoupeni v ekonomické a politické moci a v kulturní sféře. Stalin byl antisemita od začátku, ale musel jednat velmi obezřetně. Jeho zákroky proti Židům byly maskovány filosemitismem (MacDonald, 1998b, s. 97):

- Před sérií procesů, ve kterých bylo odsouzeno 11 Židů a 5 Nežidů, se s velkou publicitou uskutečnil proces, ve kterém byli odsouzeni dva Nežidé za propagaci antisemitismu.
- Stalin uděloval pocty židovským umělcům, přičemž vyměňoval židovské politické vedení.

Stalinův antisemitismus se projevil naplno až po druhé světové válce. V tomto měl podporu sovětské veřejnosti. Židé byli charakterizováni jako kosmopolité bez kořenů, kteří neměli vztah k ruské národní kultuře.

Podobně jako socialistické Maďarsko, polarizovalo se i Polsko mezi převážně židovskou vládnoucí a úřednickou třídou podporovanou zbytkem židovské populace a sovětskou vojenskou silou i většinou nežidovského původního obyvatelstva (MacDonald, 1998b, s. 66).⁷

⁷ Johnson (1995, s. 434-435) se ale na druhou stranu domnívá, že revoluce obyčejné Židy poškodila, např.:

- Obyčejní Židé z Ruska neměli z revoluce žádný prospěch. Právě naopak. Měli naději, že hodně získají od Prozatímní vlády Kerenského.
- Židé měli pro svůj strach dobré důvody. V srpnu 1919 byly zrušeny všechny židovské náboženské obce. Byl jim zkonfiskován majetek a dveře převážně většiny z nich se navždy zavřely.
- Členové zvláštních židovských sekcí měli výslovně za úkol potírat jakýkoli projev „židovského kulturního partikularismu“.
- V roce 1920 rozešlo komando Čeky Všeruský sionistický kongres, 75 delegátů bylo zatčeno.

2. Československo

Bohužel neexistuje práce, která by se seriózně zabývala účastí Židů v KSČ, v únoru 1948, při zakládání StB a dalších represivních složek. Trísřazková *The Jews of Czechoslovakia* obsahuje pouze velmi málo relevantních informací, např. (Wehle, 1984):

Nejsou dostupné žádné spolehlivé informace o politické afilaci Židů v poválečném Československu. (...) Ale s výjimkou komunistické strany hráli jejich politické preference v poválečném životě Židů v Československu zanedbatelnou roli. Někteří židovští komunisté byli ideologicky blízko k česko-židovskému hnutí, zatímco jiní neměli žádné židovské zájmy...

Není však pochyb o tom, že jejich účast byla významná. Brod (1999) uvádí:

Tato strana [KSČ] měla ve svých řadách na rozdíl od jiných politických stran řadu členů a funkcionářů židovského původu, počínaje generálním tajemníkem Rudolfem Slánským. ...⁸

Nicméně dodává, že komunisté jako Slánský se svým původem nenechávali nijak ovlivnit a zájmy strany měly vždy přednost. Typický je příklad O. Fischla, který proslul svojí horlivostí, s níž se snažil zabavit majetek, jež s sebou židovští emigranti chtěli vzít do Izraele.

Minimálně v případě Slánského má V. Černý (1992, s. 365-368) jiný názor. Ve svých *Pamětech* píše, že Slánský provozoval politiku internacionální židovské vzájemnosti, což se projevovalo např. tím, že:

- těm, kteří chtěli emigrovat do Izraele, nebyly, na rozdíl od prchajících Nežidů, kladeny žádné překážky; měli např. právo odejít i se svým majetkem (což byla ve stalinismu *výsada neslýchná*),
- těm, kdo se rozhodli zůstat, umožnil *účastnit se budování nového státu v kariérách doslova závratných... pod podmínkou formálního vstupu do strany*,
- velkopřemyslník Schicht dostal náhradu jakožto Žid, i když se

⁸ Mezi další např. patřili Frejka, Geminder, Hajdů, Lomský, Loebel, London, Margolius, Reicin, Simon, Šling atd.

na něj vztahovaly zákony nacionalizační jako na kapitalistu a konfiskační jako na Němce,

- vydal směrnice, aby tisk pranýřoval a justice stíhala jakoukoli kritiku pomoci Izraeli v roce 1948 (dodávky zbraní byly dle Černého *očividné stranictví*),
- důsledně a přísně potíral jakékoli projevy antisemitismu.

Jelikož k tématu neexistuje žádná vědecká práce, nelze k němu nic dalšího říci.⁹

3. Komunismus na Západě

Komunistická strana USA (CPUSA) měla v období 1921-1961 v centrálním výboru 33 % Židů. Do padesátých let byla zhruba polovina členů CPUSA Židů (Klehr, 1978, s. 40). Nejlepším důkazem toho, že si američtí levicoví Židé zachovali židovskou identitu, bylo, že jejich podpora CPUSA závisela na postoji SSSR, který buď vyhovoval specifickým židovským zájmům, nebo ne (podpora Izraele, vztah k nacistickému Německu atd.). Židovská podpora komunismu klesla po Stalinově návratu k antisemitismu a mnoho Židů opustilo komunistickou stranu po krizi na Středním východě v roce 1967, kdy SSSR přerušil diplomatické styky s Izraelem (Alderman 1983, s. 162).

Židé se disproportionálně angažovali v období studentských protestů v 60. letech, a to jako (MacDonald, 1998b, s. 58):

- liberální levicoví intelektuálové,
- radikální studenti,
- editoři, nakladatelé a přispěvatelé v radikálních a liberálních periodikách.^{10,11}

⁹ Je pravděpodobné, že lidé zabývající se analýzou situace Židů u nás, což jsou převážně Židé, nejsou k podobnému výzkumu motivováni a téma je tabuizováno. Jak jinak si vysvětlit, že např. k problematice židovských hřbitovů na Moravě existuje daleko více materiálů než k účasti Židů v KSČ?

¹⁰ Židovští radikálové se v 60. letech nerozcházelí se svými rodiči a s judaismem. Kontrakulturní revoluce byla ve skutečnosti mise do světa Nežidů, ve kterém byly patologizovány vybrané věci (především kladný vztah k rodině, vlasti a náboženství).

¹¹ Marcusemu se přezdívalo Marx 20. století. Vlna levicového radikalismu znamenala posilování sovětské páté kolony na Západě, zejména mezi vysokoškolským studentstvem.

4. Levicový idealismus

Diskuse o roli Židů v komunismu jsou potlačovány. Pokud je jejich role zmíněna, je idealizována jako boj za sociální spravedlnost apod.¹² Univerzalistické utopistické ideologie, jako je např. marxismus, jsou ideálním prostředkem sloužícím Židům k vytvoření pozitivní identity a zároveň k zachování negativních postojů k ne-židovským mocenským strukturám. Morální poslání je důležitou složkou sebevědomí. Židovský morální idealismus a jeho funkce světla národů jsou však problematizovány fakty jako (MacDonald, 1998, s. 79-85):

- Židovská charita probíhala výlučně v židovských komunitách.
- Židé sloužili utlačující moci v tradičních společnostech, ale i po druhé světové válce v zemích, které adoptovaly komunismus (např. velký podíl Židů na organizování represivních složek).
- Židovští voliči v současných USA více podporují konzervativní fiskální politiku a méně než Afroameričané nebo jiní bílí Američané snahy vlády redistribuovat bohatství. Současné politické chování amerických Židů je zaměřeno na vlastní prospěch, a to jak ekonomicky, tak ve své opozici proti zájmům bílých Američanů (tzv. WASP), aby se vytvořila etnický a kulturně homogenní společnost.

Židovská angažovanost v psychoanalytickém hnutí

Freud je typickým příkladem židovského sociálního vědce, jehož židovství a strach z antisemitismu ovlivnily jeho vědecké postoje. Psychoanalytické hnutí bylo především židovské, a takové i zůstalo dodnes (MacDonald, 1998b, s. 109-110):

- V roce 1906 bylo všech 17 členů hnutí Židy (a s židovstvím se silně identifikovali).
- V roce 1971 uvedlo 62 % vzorku amerických psychoanalytiků afinitu k židovské kultuře.
- V roce 1997 byla ediční rada periodika *Psychoanalytic Quarterly*

¹² Zajímavé je, že MacDonald se studentských levicových hnutí v 60. letech aktivně zúčastnil.

převážně židovská, 6 ze 7 redaktorů a 20 z 27 členů redakční rady mělo židovská jména.¹³

Není možné porozumět psychoanalýze jako politickému hnutí, aniž by se nevzal v potaz judaismus. Od dob židovského osvícenství bylo silným motivem kritizovat nežidovskou kulturu. Freud sám viděl psychoanalýzu jako šokující a podvrtnou. Na cestě do Ameriky prohlásil se svým typicky suchým humorem *Vezeme jim mor.* (Mannoni, 1971, s. 168) Psychoanalýza se v tomto kontextu dá chápat jako židovská mise do nežidovské kultury.¹⁴

Psychoanalýza měla osvobodit svět od antisemitismu tím, že by vyléčila neurózu, která byla způsobená sexuálně represivní západní kulturou. Z tohoto hlediska je zajímavé, že Jung a Adler byli z psychoanalytického hnutí exkomunikováni, jelikož nebyli ochotni akceptovat zásadní roli sexuální etiologie neurózy, oidipovský komplex a dětskou sexualitu. Je pochopitelné, že silná opozice proti analýze se formovala z pozic křesťanské sexuální morálky (např. neakceptovatelnost předmanželské sexuality).

Freudův postoj k náboženství a k židovství

Freud popsal náboženství jako druh neurózy, přesto měl velice silnou židovskou identitu (MacDonald, 1998b, s. 110-118):

- Nesnášel západní kulturu a zvláště katolickou církev.
- V roce 1931 popsal sám sebe jako „fanatického Žida“.
- Vnímá Židy jako superiorní rasu.
- Zatímco je jeho osobní korespondence naplněná silným smyslem pro židovskou identitu, jeho veřejná prohlášení byla v této věci distancovaná.
- Všichni hrdinové Freudova dětství měli vztah k judaismu: Hannibal jako semitský vítěz nad Římem, Cromwell, který umožnil vstup Židům do Anglie, a Napoleon, který dal Židům občanská práva.

¹³ Junga Jones, jedni z mála Nežidů v psychoanalytickém hnutí, se stali prezidenty *Mezinárodní psychoanalytické asociace*. Patrně se jednalo o maskování židovské organizaci Nežidy.

¹⁴ Tato mise však musí být tajná. Dá se připodobnit k Freudem navrhované metodě výkladu snů. Centrálním aspektem interpretační metody je rebelie proti mocné autoritě (vědomí). Instinktivní přání musí být často skrytá, sen mluví v narážkách.

Johnson (1995, s. 396) o Freudovi píše:

Žádné z jeho dětí nekonvertovalo ani nevstoupilo od smíšeného manželství (jeho syn Ernest se stal sionistou). Samotný Freud se ztotožňoval s Židy a v posledních deseti letech života prohlásoval že není ani Rakušan, ani Němec, ale Žid. Znal Herzla a vážil si ho. Nikdy nebral honorář za vydání svých knih v překladech do hebrejštiny nebo jidiš. Jeho životopisec E. Jones o něm napsal, že se považoval za Žida až do morku kostí... mezi jeho přáteli bylo jen pár Nežidů.

Freud se domníval, že judaismus jako náboženství je přežitek, jelikož již splnilo svoji funkci vytvořením intelektuálně, spirituálně a mravně superiorního židovského charakteru. Jung vypracoval teorii, ve které byla náboženská zkušenost zásadní komponentou mentálního zdraví. Freud naproti tomu zůstal vůči náboženství nepřátelský.

Idealizace Freuda

Freud byl vykreslován jako jasný pozorovatel, houževnatý pracovník a léčitel. Téma zázračné moci psychoanalýzy proniklo do filmů (Hollywood) a stalo se součástí populární interpretace světa. Do glorifikace Freuda se zapojilo mnoho židovských intelektuálů. Například S. Zweig, židovský spisovatel, jej v knize *Léčení duchem* (vyšla v roce 1930) vykreslil jako neúnavného a poctivého vědce, který přináší záchranu nemocné evropské duši. S jeho příběhem kontrastuje část věnovaná Mary Bakerové-Eddyové, psychicky narušené ženě, která založila v USA křesťanskou sektu popírající existenci nemoci a smrti. Nabízí se hypotéza, že autorovi šlo o záporné vyvolání tohoto kontrastu.

Psychoanalýza jako věda

Freud se stal nejvíce přeceňovanou osobností v dějinách vědy a medicíny. Způsobil velké škody propagací nevědeckých myšlenek a chybných diagnóz. Legenda však umírá těžce (Crews, 1995, s. 298-299). Teorie oidipovského komplexu, dětské sexuality a sexuální etiologie neurózy - tři hlavní doktríny, které podpořily kritiku nežidovské kultury - v současném hlavním proudu vývojové

psychologie nehrají absolutně žádnou roli. Moderní teorie a údaje neposkytují naprosto žádnou podporu pro názor, že citové vazby jsou sublimované nebo potlačené sexuální potřeby.

Typické pro analýzu se stalo „kruhové myšlení“ - pacientovo odmítnutí psychoanalytických hypotéz slouží jako důkaz pro tyto hypotézy. Johnson (1995, s. 369) uvádí, že marxismus stejně jako freudismus fungoval podobně jako kabala a vyznačoval se schopností přizpůsobovat se stále novým nepohodlným skutečnostem.

Freud řekl v roce 1900 Fliessovi (Gay, 1979, s. 36-37):

Vlastně nejsem vědec ani pozorovatel, ani experimentátor, ani myslitel. Nejsem nic než conquistador povahou, dobrodruh.

Detailní kritiku psychoanalýzy provádí Grünbaum (1986), viz i Eysenck (1967, s. 221-241).

Psychoanalýza a politické hnutí

Pod Freudovým působením vládl v psychoanalytickém hnutí sektářský duch netolerance a fanatismu. Vystoupit z teoretického rámce, být ochoten tázat se a kritickému rozboru podrobit základní teze analýzy bylo a dodnes je pro většinu psychoanalytiků nemyslitelné. MacDonald (1998b, s. 112-127) popisuje některé znaky psychoanalýzy jako politického hnutí (v kontrastu s vědeckým):

- Záhy vznikl *Psychoanalytický výbor* - jako dozorčí orgán, jehož posláním bylo udržení kontroly nad hnutím. (Mýtus o hostilitě, se kterou se setkaly Freudovy teorie, je jednou z nejdokonalějších kamufláží v dějinách psychoanalýzy. Byla to racionalizace autoritativního charakteru hnutí, které údajně muselo čelit vnějšímu nepříteli.)
- Pravda byla pro mnohé méně důležitá než psychologická potřeba být u Freuda v oblíbě. Jones se domníval, že nesouhlasit s Freudem by bylo jako dopustit se otcovraždy.
- Vlivný švýcarský psychiatr E. Bleuler opustil hnutí v roce 1911 s tím, že zásady *kdo není s námi, je proti nám a vše nebo nic* jsou nutné pro náboženská hnutí a dobré pro politické strany, ale poškozují vědu.
- Bylo obvyklé, že žáci imitovali Freudův manýrismus, a i mezi psychoanalytiky, kteří jej osobně neznali, byly *silné pocity, fantazie, přenosy, identifikace*.

- Freudovy práce, přestože jsou téměř sto let staré (*Výklad snů, Studie o hysterii* atd.), zůstávají standardními učebními texty tréninkových programů a stále nalezneme mnoho odkazů na jeho díla v moderních člancích. (Darwinovy spisy jsou důležité pro historiky vědy, ale nejsou použitelné pro moderní výzkumy.)
- Pro přijetí mezi psychoanalytiky byla důležitá submisivita a ochota k vymytí mozku. Váhu neměly vědecké argumenty, ale osobní moc.

Johnson (1995, s. 398) uvádí, že Freud své bývalé stoupence nezdravil na ulici, zmínky o nich buď z nových vydání svých knih odstranil, nebo je označil za „bývalé analyticky“.

Je pozoruhodné, že psychoanalýza měla, přes naprostý nedostatek vědeckého výzkumu, velice dlouho etablované postavení v psychiatrii. Například *Americká psychiatrická asociace* (APA) byla po mnoho let řízena psychoanalytiky (Cooper, 1990). APA štědře podporovala *Americkou psychoanalytickou společnost*. Vědecký kredit psychoanalýzy v APA nebyl dosažen úspěchy na poli vědy nebo úspěšné léčby, ale politickým vlivem uvnitř APA.

Společenské vlivy a důsledky psychoanalýzy

Psychoanalytické myšlenky velice rychle zdomácněly. Zweig (1981/1930, s. 203) to popisuje takto:

Dnes už dávno obíhají Freudovy myšlenky zcela plynule v krevním systému doby a jazyka. Ačkoli byly ještě před dvaceti lety rouháním a kacířstvím; formulace jím ražené jsou dnes tak samozřejmé, že je vlastně zapotřebí větší námahy k tomu, abychom si je opět odmysleli, než aby byly součástí našeho myšlení.

Jednou ze společensky nejnebezpečnějších teorií je, že láska je sublimovaná sexualita/pudová energie.

Freudovo ztotožnění lásky a sexuality mohlo být motivováno židovským postojem k manželství, který byl naprosto utilitární.¹⁵

¹⁵ Charakteristická je v tomto směru povídka R. Malamuda *Kouzelný soudek* (Malamud, 1999), která byla napsána v roce 1953 a reflektuje pokračující existenci dohazovačství v židovské komunitě v New Yorku:

Povídka popisuje mladého intelektuála, který hledá prostřednictvím dohazovače vhodný sňatek:

Podle T. Reika, Freudova žáka, byly pro mnoho Židů starší generace příznačné názory, že *láska je jenom v románech a divadelních hrách a láska a romantika nemá místo v židovské čtvrti.*

Fishbane (1996, s. 129) uvádí:

V dřívějších dobách, a v některých ultrakonzervativních kruzích i dnes, se sňatky smlouvaly jen v rámci osob stejného společenského stavu. V takových tradičních skupinách ženich vidí nevěstu až těsně před svatbou nebo přímo ve svatební den.

Dohazovačství existuje u amerických ortodoxních Židů dodnes. Např. Ridley (2001, s. 168) uvádí, že dohazovači se kromě jiného starají o to, aby dali dohromady páry, jejichž potomek by nebyl zatížen nějakou genetickou chorobou vyskytující se převážně u Židů.

Láska byla pro Freuda vynálezem cizí nežidovské kultury, a proto podezřelá - její pokrytecký charakter jako maskované sexuality měl být odhalen psychoanalýzou. Spojení sexuální touhy a lásky je patrné nejenom u Freuda, ale i u jeho následovníků. Jednotnou linií jejich analýz je, že pokud se společnost zbaví sexuální represe, budou lidské vztahy založeny na lásce a vzájemné náklonnosti. Toto je extrémně naivní a sociálně nebezpečný koncept.

Dalším chybným předpokladem psychoanalýzy je, že zatímco sexualita (tzv. *id*) má silnou biologickou komponentu, svědomí (tzv. *superego*), charakterizované odpovědností, spolehlivostí, pocity viny a schopností odložit uspokojení (tj. *conscientiousness*/svědomitost), je produktem represivní výchovy a patologické společnosti. Idea je taková, že pokud se člověk chce stát sám sebou a objevit své pravé já, musí se zbavit diktátu superega. Evoluční perspektiva však dokazuje, že oba systémy (v psychoanalytické terminologii *id* a *superego*) mají silný biologický základ a oba slouží důležitým adaptačním funkcím (MacDonald, 1998c). Žádný živočich, a jistě ne člověk, se nikdy nemohl zcela oddat pouze sebeuspokojování svých potřeb a není vůbec žádný důvod předpokládat, že by naše biologie byla utvořena pouze k získávání bez-

- ... povolání dohazovače je prastaré a velice vážené a židovská obec si ho velice cení, pro tože se stará, aby se stalo to, co se má stát, a přitom nestojí v cestě štěstí
- První přijde rodina, pak vejška věna a budoucí vyhlídka... teprve pak přijdou fotky, rabi. Samozřejmě je, že všechny nabízené ženy jsou Židovky.

prostředního uspokojení. Ve skutečném světě vyžaduje dosažení evolučních cílů plánování a schopnost odložit uspokojení.

V západní Evropě sloužila sexuální represe k sociálně vynucené monogamii, což vedlo k vysokým rodičovským investicím. Západní společnosti požadovaly od svým členů sexuální inhibici a zároveň podporovaly vytváření pevných sociálních a párových vazeb. Psychoanalytický důraz na osvobození sexuality (zvláště předmanželské) je program, který vede ve společnosti, v níž se stane populárním, k tzv. nízkým rodičovským investicím (*r*-strategii). Uvolnění sexuální morálky má více devastující účinky na Nežidy než na Židy. Je to tím, že vzhledem ke genetickým rozdílům mezi Židy a Nežidy, nejsou Židé tak závislí na kulturní podpoře pro to, aby dávali přednost vysokým rodičovským investicím.

V této souvislosti uvádí Gay (1979, s. 67) Freudův výrok:

Jsem zastáncem neporovnatelně volnějšího sexuálního života, ačkoli bych osobně této svobody jen velmi málo využil: jen do té míry, do které bych to osobně považoval za přípustné.

V praxi to znamená, že Nežidé budou produkovat děti méně schopné kompetice, a které tudíž budou v nevýhodě v soutěži s judaismem, jenž si svou vysokou rodičovskou investicí udrží (MacDonald, 1998b, s. 138):

- Inteligentnější a vzdělanější adolescenti sexuálně dozrávají relativně pomaleji. Takoví se pravděpodobně vyhnou následkům uvolnění sexuálních norem, jako jsou nemanželské děti či raná manželství, svobodné matky a jiné příklady nízkých rodičovských investic.
- Poslední výzkumy ukazují, že rok prvního sexuálního styku je u Židů vyšší a počet nechtěných těhotenství v dospívání nižší než u kterékoli jiné etnické skupiny v USA.
- Vzhledem k tomu, že jsou na tom Židé v průměru ekonomicky lépe než jiné etnické skupiny v USA, jsou pro ně následky rozvodu, event. svobodného mateřství lépe snesitelné.¹⁶

¹⁶ Tato teorie naráží na dvě námitky:

1. Segment společnosti, u kterého ideologie sexuálního liberalismu povede k nízkým rodičovským investicím, nebude ale ve své většině ten, který vstupuje do kompetice se Židy. Herrnstein a Murray (1996) uvádějí, že pouze 2 % bílých žen v USA s IQ nad 125 a 4 % s IQ mezi 110 a 125 na začátku 90. let mělo nemanželské děti.

Podkopávání křesťanské morálky (s důsledky vedoucími k nízkým rodičovským investicím) se dá demonstrovat na tom, že židovské organizace jako *Americký židovský kongres* nebo organizace Židy ovládané jako *Americká unie občanských práv* bojovaly proti zákonům, které by omezovaly šíření pornografie (Podhoretz, 1995).

Výsledkem sexuální revoluce je narůstající rozdíl mezi židovskou intelektuální elitou a masou jedinců, kteří jsou nekompetentní, jako rodiče nezodpovědní, vyžadují veřejnou podporu, jsou náchylní ke kriminálnímu chování, psychiatrickým poruchám a zneužívání návykových látek. Judaismus z politické agendy psychoanalytického hnutí profitoval tím, že se zvýšily rozdíly mezi Židy a Nežidy v rodičovských investicích.^{17,18}

Psychoanalytické výklady příčin antisemitismu

Psychoanalýza vypracovala celou řadu teorií antisemitismu (jako duševní patologie). V roce 1962 byla uspořádána konference s názvem *Psychologické a sociální předpoklady antisemitismu*, kde zazněly různé příspěvky. Kurzweil (1989) uvádí např.:

- Antisemitismus je jedním z vyjádření německého infantilního autoritářství (u dětí se rozvine, když musí poslouchat přísného učitele, což vede k identifikaci s agresorem a nakonec ke glorifikaci války).
- Nacistický antisemitismus byl důsledkem zesíleného oidipovského komplexu, který byl zase důsledkem absence otců během první světové války:

2. Je pravděpodobné, že sklony k větší identifikaci s ideologií psychoanalýzy a s jejími židovskými představiteli budou mít právě Židé.

¹⁷ Není ale žádný důvod předpokládat, že to byl vědomý záměr zakladatelů psychoanalýzy.

¹⁸ Proti teorii, že psychoanalýza ovlivnila disproporčně Nežidy, je možné namítnout, že velká část pacientů byli a jsou Židé.

Argyle a Beit-Hallahmi (1975, s. 133) uvádějí, že v USA tvoří Židé téměř polovinu psychoanalytických pacientů.

Zásadní ale je, bez ohledu na to, kolik pacientů bylo Židy, že psychoanalýza byla především politickou zbraní, jejíž misí byla kritika nežidovské kultury podpořená nedotknutelnými (příčemž nikdy vědecky nedokázanými) postuláty. Psychoanalýza byla integrální částí proti kulturnímu hnutí v 60. letech, které ideově čerpalu sílu z židovských intelektuálů, jako byli W. Reich, H. Marcuse a E. Fromm.

Touha po otci... zesílila dětská homosexuální přání, která byla později projikována do Židů.

Fenichel (1948) uvádí jako důvody antisemitismu např.:

- Projekce zakázaných obsahů nevědomí na Židy, kteří mají prvky „cizinců“ podobně jako naše nevědomí - i to je nám „cizí“. Obojí reprezentuje něco pradávného, archaického:

Může to být vyjádřeno jedinou větou: vlastní nevědomí je nám rovněž cizí. Cizota je tedy onou vlastností, jež je společná Židům i našim vlastním pudům.

- Ostatní národy se bojí, že je Židé chtějí přeměnit na Židy, tj. obřezat - rozuměj kastrovat. Tento strach pak sytí pověry, že se Židé dopouštějí sexuálně-rituálních vražd Nežidů.
- Černá barva (vlasů, oděvu) je asociována se zlem.

Fenichel dále uvádí, že berlínští Židé již většinu archaických prvků postrádali, přesto však vzbuzovali antisemitské nálady:

Nebylo u nich archaické cizoty, vhodné pro účely projekce. Avšak úspěch, jehož bylo dosaženo při použití židů za obětní kozly, prokazuje, že pocit takové cizoty, nebo alespoň vzpomínka na ni, stále ještě trvaly.

Tedy podmínkou německého antisemitismu nebyla podle Fenichela ekonomická a kulturní kompetice v Německu, ale vzpomínka na židovskou archaičnost. Freud pokládal antisemitismus za patologickou reakci Nežidů na židovskou etickou nadřazenost.

Psychoanalýza jako neempiricky založená hermeneutická struktura (která se však maskovala jako věda) se ukázala jako velice plastický nástroj při konstrukci teorií zaměřených na dosažení politických cílů. Modernější podoby psychoanalýzy jsou analyzovány v části *Frankfurtská škola sociálního výzkumu*.

Antisemitští Židé

Zvláštním teoretickým problémem jsou antisemitští Židé. Sarnoff (1951) uvádí, že zkoumaní židovští studenti s antisemitskými postoji byli v průměru psychicky labilnější a úzkostnější než jejich židovští kolegové, kteří antisemitské postoje nevykazovali. Sarnoff z toho vyvozuje, že úzkostnost vede k identifikaci s agresorem - v tomto případě antisemitismem. Jinými slovy, Žid, který je psy-

chicky labilnější, se pravděpodobněji než jeho psychicky vyrovnanější kolega stane antisemitou právě díky mechanismu identifikace s agresorem.

Nabízejí se však i jiná vysvětlení, podle mého názoru pravděpodobnější:

- ten, kdo nemá kladný vztah ke svým kořenům (v našem případě k židovství), se bez této opory necítí tak silný, neznamena to však, že člověk musí být psychicky narušený, aby se stal antisemitou, jak se domnívá autor výzkumu;
- židovská komunita, stejně jako každá jiná, může mít negativní vztah k člověku, který má psychické problémy, a přičinit se o to, aby takový člověk komunitu opustil, což následně vede k jeho negativnímu vztahu k ní.

Hermann (1998/1945, s. 97) se domnívá, že antisemitismus se vyskytuje u dětí Židů, kteří se nechali pokřtít. Tyto děti, které nevědí o svém původu a později se o něm dozví, přenášejí své zklamání na Židy.

Frankfurtská škola sociálního výzkumu

Ústav pro sociální výzkumy byl založen v roce 1923 ve Frankfurtu a byl obecně považován za šířitele tzv. „kulturního bolševismu“. První generace *frankfurtské školy sociálního výzkumu* byla tvořena výhradně Židy. Samotná škola byla založena židovským milionářem Felixem Weilem. V 30. letech byla sociologie považována za „židovskou vědu“. Nacisté mluvili o Frankfurtu jako o „Novém Jeruzalému“.

Od začátku byla odmítnuta tzv. *value-free* sociální věda ve prospěch zásadní priority - morální perspektivy, podle které měly být současné společnosti včetně kapitalistických, fašistických a stalinistických transformovány do kulturně pluralistických utopií.

Hlavním posláním *frankfurtské školy* byla kritika západních společností (proto název *kritická teorie*). Vznikly různé teorie společnosti, autoritářství, fašismu a antisemitismu. Všem je společné to, že nemají empirický základ.¹⁹

¹⁹ Jedinou výjimkou je kniha *The Authoritarian Personality*. Viz dále.

Frankfurtská škola prohlašovala, že pozitivisticky (tj. empiricky orientovaná) sociální věda je nástrojem dominance a útlaču a že je nutná emancipace od „fetišismu faktů“.

Jak se dalo očekávat od vysoce autoritářského politického hnutí, výsledkem bylo velice spekulativní filosofické učení, které mělo velký vliv na humanitní vědy, ale žádný na empiricky orientovanou sociologii.

Fromm (1993/1941) viděl autoritářství jako důsledek nevědomého strachu ze svobody a následující potřebu najít jistotu ve fašismu. Psychologického zdraví je prý možné dosáhnout naplněním svého potenciálu bez spoléhání se na kolektivní skupiny. Radikální individualismus Nežidů je ideálním prostředím pro judaismus jako skupinovou strategii. Je ironií (nebo pokrytectvím?), že Fromm a jiní představitelé *frankfurtské školy* byli silně identifikováni s velmi kohezivní skupinou.²⁰

Poselství frankfurtské školy

Centrální roli v kritice kultury hrála po druhé světové válce kniha *The Authoritarian Personality*, jejímž duchovním otcem byl T. W. Adorno (Adorno et al., 1964).

Zde jsou některé teze (MacDonald, 1998b, s. 159-168):

- Autoritářství je nahlíženo jako základní problém, jehož původ je v rodinných vztazích jako důsledek potlačení lidské přirozenosti.
- Antisemitismus je důsledkem vůle k ničení, která je produktem vadného společenského řádu. Myšlenka, že Židé mají řadu špatných vlastností, je jednoduše projekcí, z nichž můžeme sestavit portrét antisemity. Antisemita obviňuje Židy z toho, že chtějí moc, ale ve skutečnosti je to antisemita, kdo touží po vlastnění a neomezené moci za každou cenu. Pocit viny přenáší na Židy.
- Antisemitismus nemá žádný smysl až na to že, slouží k odreagování zlosti těch, kteří jsou ekonomicky a sexuálně frustrováni.

²⁰ E. Fromm byl v 30. letech z hnutí vyobcován, jelikož levicový humanismus (kteřý ukazoval na autoritářskou povahu vztahu psychoanalytika a pacienta) nebyl kompatibilní s levicovým autoritářstvím, které bylo integrální částí Horkheimerovy a Adornovy ideologie. Totéž se později stalo H. Marcusovi.

- Křesťanské sebezapření a zvláště potlačení sexuality vyústilo ve zlo a antisemitismus mechanismem projekce.
- Moderní fašismus je v zásadě stejný jako tradiční křesťanství, protože pro oba systémy je charakteristické potlačení přirozenosti. Zatímco judaismus zůstal „přirozeným náboženstvím“ se starostí o národní život a zachování, křesťanství se obrátilo k dominanci a zavrholo vše, co je přirozené.
- Kohezivní nežidovské strategie jsou v zásadě založeny na porušení lidské přirozenosti. (Typické je, že judaismus není v této souvislosti zmiňován.) Odlišit se od jiných znamená získat nejvyšší stupeň lidství.²¹
- Kořeny antisemitismu je třeba hledat v individuální psychopatologii, ne v chování Židů.
- Judaismus tvoří antitezi k západní civilizaci. Pokračování judaismu a jeho akceptace je nutnou podmínkou pro vznik utopické společnosti budoucnosti.
- Role Židů v kapitalismu je chápána jako vnucená. Jejich role jim prý byla vnucena až do 19. století nežidovskou mocenskou strukturou a za těchto podmínek *obchod není jejich volbou, ale osudem*.
- Účast v křesťanských sektách, nežidovský nacionalismus a těsné rodinné vazby indikují psychiatrickou poruchu. Na hlubší úrovni *se frankfurtská škola* snažila změnit západní společnosti tak, aby nebyly náchylné k antisemitismu tím, že se rozruší kohezivní skupiny. Vyzdvihovala naprosto atomizovanou společnost.
- Podle Adorna je hlavní úkol filosofie odolávat a bojovat proti univerzalitě, objektivitě a totalitě, viz například jeho knihu *Negativní dialektika*. Jinými slovy je zde vyhlášen boj proti organizačním principům společnosti.

Strategií *frankfurtské školy* je dekonstruovat univerzalizmus a vědecké myšlení použitím tzv. kritického rozumu. Postmodernismus usiluje o naprostý relativismus a nedostatek objektivních

²¹ Židovský psychoanalytik Hermann (1998/1945, s. 96-97) uvádí, že:

jedno z latentních ohnisek antisemitismu je v organizacích, ve kterých je čistota původu důležitým organizačním prvkem... Čistota původu znamenala privilegium, hospodářskou a politickou sílu.

Podle této logiky by samotní Židé měli patřit mezi nejantisemitičtější skupiny vůbec.

morálních standardů. Centrální je zavržení možnosti sdílení hodnot a jakýkoli druh univerzalizmu a národní kultury.

- Boj je vyhlášen západnímu univerzalizmu, přičemž se podporuje etnocentrismus minoritních skupin.²²

Kritika knihy *Autoritářská osobnost*

Kniha *Autoritářská osobnost* (vyšla v roce 1950) se stala základní knihou celého hnutí. Je také jako jediná založená na empirických poznátcích. Nicméně výzkumné metody v ní použité byly podrobeny silné kritice a *Autoritářská osobnost* se stala příkladem toho, jak se nemá dělat výzkum v sociálních vědách. Velká část kritiky se například týkala technických problémů s konstrukcí škál a vedení a vyhodnocování interview (Billings, Guastello a Reike 1993).

Některé příklady předpojatosti (a dvojího standardu), z kterých je zřejmé, jakou má kniha ideologickou agendu a vědeckou hodnotu, uvádí MacDonald (1998b, s. 171-186):

- Ironické je, že na škále antisemitismu je např. položka: *Jen stěž si dovedu představit, že bych si vzal Žida* nebo *Je špatné, když se vezmou Žid s Nežidem*. Tyto postoje jsou podle teorie produktem narušeného vztahu dítě-rodíč u Nežidů a potlačením lidské přirozenosti. Ale na druhé straně je odmítání manželství s Nežidy základ celé strategie judaismu.
- Jiné položky zahrnují percepce klanové mentality Židů, jejich disproportionálního zastoupení v obchodu a levicových hnutích. Pokud někdo skóruje vysoko na škále antisemitismu, může to spíše znamenat, že má lepší přístup k informacím, než že měl patologické dětství.
- Nedostatek vzpoury proti hodnotám rodičů se chápe jako něco nezdravého. Např. velmi pozitivní vztah k rodičům je interpretován jako výsledek extrémního rodičovského autoritářství, který vedl k potlačení a popření rodičovských chyb. Naopak, pokud rodiče vycházejí na škále špatně (tj. pokud respondenti vidí na svých rodičích mnoho chyb), je to vlastně dobře, jelikož respondenti nevnímají své rodiče jako všemocné a vyvolávající

²² Jedním z typických představitelů postmodernismu je J. Derrida, který identifikuje sám sebe jako krypto-Žida (navenek asimiloval do francouzské katolické kultury). Svými publikacemi například podporuje imigraci Neevropanů do Francie (Lilia, 1998).

hrůzu, a proto si mohou dovolit je vidět objektivně (Adorno et al., 1950, s. 346). Kritériem psychického zdraví je, že jedinec je schopen vidět rodinnou patologii. Jinak „konflikt popírá“. Neexistence jasného konfliktu je známkou popření velice vážného konfliktu (Adorno et al., 1950, s. 369). Totéž se týká vztahů se sourozenci - pokud jsou líčeny pozitivně, není to v pořádku.²³

Zde se opět setkáváme s dvojím standardem. Vzpoura proti rodičům a zavržení všech skupin je znakem mentálního zdraví pro Nežidy, Židům je však na druhé straně implicitně dovoleno, aby si rodičů vážili a identifikovali se s judaismem.

Silný vztah k rodičům je u Nežidů patologizován. Např. jedna odpověď (F78): *Její rodiče souhlasili se zasnoubením. Ona by ani nechodila s nikým, kdo by se jí nelíbil.* (Adorno et al., 1950, s. 351). V tomto případě je chování ženy, která si chce vzít někoho, kdo by se zároveň zamlouval jejím rodičům, a bere v potaz jejich názor, chápáno jako psychiatrická porucha. Bylo by zajímavé vědět, zdali by autor došel k podobným závěrům z odpovědí židovské ženy.²⁴

- Kritice je podrobena jednoznačné vnímání své pohlavní role (maskulinity, event. femininity), jako by ideálem byl hermafroditismus.
- Patologizuje se také starost o sociální úspěšnost a postup v společenské hierarchii:

M57: *Nechtěli (rodiče), abych se stýkal s některými typy lidí - chudýma holkama. Vždy si přáli, abych vyhledával někoho z lepší sorty lidí.*

Takovéto odpovědi jsou analyzovány jako patologické.

- Neúspěch v nalezení silného vztahu mezi autoritářstvím a nepřátelstvím k jiným etnickým skupinám. Výzkumy trpí metodologickými nedostatky. Některé z nich budí podezření, že šlo o záměrné matení. Například některé původní položky ze škály „F“ (fašismus), které nekorelovaly se škálou antisemi-

²³ Toto jsou ukázky typicky plastické psychoanalytické interpretace, jejíž pomocí se dá odůvodnit jakákoli ideologie. Psychoanalýza je ideálním prostředkem pro vytvoření světa *postaveného na hlavu*. Umožňuje svým zastáncům zdůvodnit cokoli, co chtějí.

²⁴ Není samozřejmě žádný důvod se domnívat, že adolescenti, kteří akceptují hodnoty svých rodičů, jsou v jakémkoli smyslu patologičtí - spíše naopak.

tismu, byly vyřazeny. Pro potřeby ideologie bylo nutné těsně spojit fašismus s antisemitismem.

- Levicový autoritarismus je naprosto ignorován, kdežto pravico- vý je „shledán“ psychiatrickou diagnózou.

V době po druhé světové válce se z *Autoritářské osobnosti* stala ideologická zbraň proti americkým *populist movements*, zvláště mc-carthismu. Názory propagované v *Autoritářské osobnosti* stále přetrvávají v kultuře a na univerzitách, přestože nemají podporu v empirické vědě.

V. Některá další témata

Kdo je antisemita?

Antisemité bývají často zobrazováni jako příslušníci tzv. *underclass*, event. jako nevzdělaní lidé, např. Bútorová a Bútor (1993) uvádějí, že na Slovensku nachází antisemitismus úrodnější půdu mezi staršími lidmi, dále mezi lidmi s nižším vzděláním a vesničany. Jako důvody tohoto postoje uvádějí setrvačnost, kulturní zaostalost a uzavřenost.

Je pravděpodobné, že takových antisemitů je mnoho, možná že i většina. Problém ale spočívá v tom, jak se antisemitismus zjišťuje. Nejčastěji pomocí dotazníků, ve kterých má zkoumaná osoba za úkol se vyjádřit k pravdivosti výroků týkajících se Židů. Některé z těchto výroků jsou však tak kategorické, že je žádný inteligentní člověk nemůže označit za pravdivé, i kdyby měl k Židům negativní vztah, např. (Eysenck, 1967, s. 265-266):

Židé zkorumpují vše, s čím přijdou do styku.

Židé jsou tou nejvíce opovrženou rasou, která kdy obývala naši zemi.

Pokud se míra antisemitismu měří takovýmto způsobem, nelze se divit tomu, že antisemité mají nižší IQ.

Jiná „antisemitská“ tvrzení jsou patrně do velké míry pravdivá. Levinson a Sanford (1944) uvádějí jako antisemitská např. tato tvrzení:

- Potíž s židovskými obchodníky spočívá v tom, že drží pohromadě a tajně spolu spolupracují, takže Nežid nemá v obchodní soutěži stejnou šanci.
- Židovská moc a kontrola peněz daleko převyšuje jejich počet v populaci.
- Mnoho záští k Židům je způsobeno jejich tendencí držet se mimo a vylučovat Nežidy ze svého sociálního života.
- Nejlepší cestou, jak eliminovat komunismus v této zemi je kontrolovat židovský element, který je jeho vedoucí silou.
- Židovské čtvrti jsou výsledkem klanovosti Židů a jejich potřeby držet spolu.

Iracionalita myšlení antisemitů se např. dokazuje na zdánlivě protikladných tvrzeních, jako že Židé jsou zároveň kapitalisté i revolucionáři. Tento závěr však nemusí být iracionální - respondent má na mysli různé skupiny Židů a faktem je, že Židé jsou disproporčně zastoupeni v obou skupinách. Jestli mají dotazníky vůbec něco smysluplného měřit, musí mít daleko větší rozlišovací schopnost.

Osobně navrhuji takovou, zatím pracovní, typologii antisemitismu:

1. Násilný antisemitismus

Jeho zastánci se rekrutují nejčastěji z tzv. *underclass*. Tento druh antisemitismu může, pokud je udržován v mezích, dokonce Židům prospívat v tom, že mohou na tyto jedince poukázat jako na příklad lidí, kteří je nemají rádi a kterých se přitom většina populace straní (např. různí extremisté).

2. Primitivní/pověrečný antisemitismus

Obecně lidé s nižším vzděláním a rozhledem (např. venkov, stáří).

3. Náboženský antisemitismus

U nás především křesťané. Židům se vyčítá ukřižování Krista, znesvěcování tradičních hodnot apod.

4. Nacionální antisemitismus

Lidé, kteří chtějí svoji zemi udržet etnicky homogenní (např. jsou si vědomi nevýhod - ať již skutečných nebo fiktivních - která etnická pluralita přináší) a Židy vidí jako „advokáty“ etnicky pluralitní společnosti.

5. Konkurenční antisemitismus

Lidé, kteří se cítí ve svém možnostech (např. obchodních, uměleckých, akademických) omezováni židovskou konkurencí.¹

¹ Takovýto druh antisemitismu pravděpodobně převládá např. v Maďarsku. Bibó (1997, s. 397) uvádí:

Ohniskem antisemitismu za 2. světové války byly především vůdčí maďarské vrstvy, střední vrstva a inteligence, oproti nim lid, prostí lidé, proletariát a rolnictvo se drželo odmítavě stranou.

Některí „ekonomičtí“ antisemité mohou mít tzv. *Shylockův komplex*, tj. pocit, že každý Žid je lichvář (Bakalář a Houser, v přípravě).

6. Kompenzační antisemitismus

Týká se lidí, kteří by rádi Židy byli, mají silnou potřebu patřit do nějaké intimní celoživotní skupiny, event. mít „dlouhý životopis“, ale nedaří se jim žádnou nalézt. Tato frustrovaná potřeba se obrací proti Židům. Vedlejším efektem jejich antisemitismu je, že tvoří skupiny, kde se jejich původní potřeba uspokojí. V jiných případech se z takového člověka stane filosemita (viz též *židovský komplex*).

7. Židovský antisemitismus

Reprezentovaný Židy s negativním vztahem k židovství. Tento postoj může mít v zásadě dva důvody:

- z morálních důvodů odmítají filosofii „skupinové strategie“, dělení světa na my a oni (např. Chomsky),
- sebenenávist, do velké míry založená na zkušenosti s antisemitismem, která může vést k adopci jejich postoje.

K představitelům první skupiny patřil pravděpodobně vlivný americký novinář první poloviny 20. století, propagátor asimilace Lippmann, který napsal (Johnson, 1995, s. 450):

Nepovažují Židy za nevinné oběti, mají spoustu nepřijemných osobních a společenských návyků, jejichž selekci provedly kruté dějiny a které farizejská teologie ještě umocnila.

8. Akademický antisemitismus

Zvláštní skupinu tvoří lidé, často sociální vědci, event. historikové, kteří popisují chování Židů (poukazují na některá negativa), analyzují vznik antisemitismu apod., přičemž se nevyhnou teoriím, kvůli nimž jsou prohlášeni za tzv. *akademické antisemity* (např. MacDonald, Hartung).

Eysenck (1967, s. 267-270) uvádí, že antisemitismus může být pouze jedním ze symptomů obecnější tendence etnocentrismu, event. konzervatismu (předsudky proti všem *out-groups*). Charakteristické jsou názory tohoto typu:

- černoši (a „barevní“ obecně) jsou méněcenní,
- vlastní národ (event. sociální třída) je nejlepší,
- ženy jsou inferiorní,
- války jsou nevyhnutelné,

- lidé s genetickými postiženími by měli být sterilizováni,
- přísnější tresty pro zločince.

V této souvislosti by bylo zajímavé zjistit, zdali se nějak liší antisemitismus mužů a žen.

Židovská spolupráce

Židovský filosof S. Hook (a mnozí jiní) tvrdí, že Židé v žádném případě (s výjimkou sionismu) neexistují jako skupina (tj. „existují pouze jedinci“). Judaismus je prý naprosto dobrovolné společenství jednotlivců, jejichž jedinými biologickými vazbami je vztah k nukleární rodině. Tuto tezi je možno zpochybnit třemi příklady z akademického a kulturního světa (MacDonald, 1998b, s. 219):

1. Greenwald a Schuh (1994) zjistili, že pravděpodobnost, že židovští autoři budou ve svých pracích citovat jiné židovské autory, je o 40 % větší než u autorů nežidovských. Dále že židovští autoři článků uvedení na prvním místě měli 3x častěji židovského spoluautora než nežidovští autoři. Je to pravděpodobně důsledek toho, že Židé mají tendenci se v akademickém světě vyhledávat a spolupracovat.²
2. Řada autorů poukazuje na „židovskou mafii“ ve světě literatury, která v New Yorku kontroluje úspěch knih tím, zda o nich napíše recenzi (obvykle do vlivného periodika vlastněného jinými Židy), nebo je ignoruje.
3. Židovská nakladatelství vydávají disproporčně knihy, které se dají chápat jako „mise do nežidovské kultury“ - např. psychoanalýza, frankfurtská škola atd.

V našem prostředí by bylo možné analyzovat židovskou spolupráci a konkurenční boj mezi Židy a Nežidy patrně na příkladu Karlových Varů. Mráz a Neubert (1983, s. 23-26) uvádějí, že křesťanští obchodníci se zbavili obávaných konkurentů tím, že si v roce 1499 vymohli zákaz trvalého pobytu Židů v městě. Tento zákaz trval až do roku 1866. V současnosti má město silnou ruskou komunitu, která se podle neoficiálních zpráv skládá z velké části z Židů.

² Z charakteru výzkumu nebylo možné zjistit, kdo tuto nerovnováhu vytváří. Je však krajně nepravděpodobné, že by to byli primárně Nežidé tím, že by odmítali spolupráci se svými židovskými kolegy.

Židovská agenda v imigrační politice USA a dvoji standard

Cílem židovských aktivistů je maximalizace kulturní diverzity. V důsledku toho bojují za vysoké imigrační kvóty, tak aby se USA staly „univerzální zemí“. Podobně se snaží ovlivňovat imigrační politiku i v jiných státech. Obvyklým (a pravděpodobně sebeklamným) aspektem současné židovské argumentace je, že Izrael je etnicky a kulturně diverzifikovaná společnost, což je důsledkem imigrací Židů z různých částí světa.

Po celé 20. století se Židé silně angažovali v ideologické idealizaci ras a přistěhovalectví, a to jak ve vědě, tak v umění. Ve sféře umění například:

- Propaganda ve filmu *Brotherhood of Man*, který zobrazoval všechny lidské skupiny tak, že mají stejné schopnosti.
- Slavná divadelní hra *Melting Pot* (1908), kterou napsal židovský aktivista Zangwill a věnoval ji T. Rooseveltovi. Hra zobrazovala židovské imigranty jako skupinu jedinců, kteří se rychle asimilují a uzavírají sňatky s Nežidy.³

Johnson (1995, s. 440-441) uvádí, že k pokusům o zavedení přistěhovaleckých kvót docházelo již před 1. světovou válkou, ale *Americký židovský výbor* založený v roce 1906 všem těmto snahám úspěšně čelil. Přistěhovalecký zákon z roku 1921 stanovil, že počet přistěhovalců určité národnosti nesměl v kterémkoli roce přesáhnout 3 % počtu jejich krajanů, kteří v roce 1910 žili v USA, ale narodili se v cizině. Později se kvóta snížila na 2 % a klíčem pro výpočet se stal rok 1890. Soustředěným úsilím se židovské lobby podařilo v roce 1965 změnit imigrační zákony USA tak, aby se ve jménu humanitárních cílů zrušilo (MacDonald, 1998b, s. 291):

- rasové a národnostní hledisko,
- požadavky na kvalifikovanost.

Pozitivní vztah k etnické diverzitě se u Židů mění obvykle ve chvíli, kdy se hovoří o Izraeli. Ve výzkumu prováděném v roce 1988 s Židy v Izraeli (Smooha, 1990):

- 40 % respondentů prohlásilo, že by stát měl pobídnout Araby,

³ Johnson (2000, s. 531) uvádí, že tato hra slavila na Broadwayi obrovský úspěch.

aby odešli ze země, 37 % mělo výhrady a pouze 23 % takovéto politice odporovalo,

- 43 % by dalo přednost, kdyby arabští občané Izraele neměli hlasovací právo,
- 74 % se vyjádřilo, že by stát měl dávat přednost Židům před Araby.

MacDonald (1998b, s. 256) např. uvádí:

- Zatímco Židé se silně angažovali za separaci státu a církve a proti náboženské nesvobodě v SSSR, politický vliv ortodoxních rabínů v Izraeli se setkal jen s velice malou opozicí (Cohen, 1972, s. 317).
- Židé nemají zájem o to, aby imigrace do Izraele byla podobně multietnická (event. multikulturní), je povolena pouze Židům. Politika Izraele nezabránila tomu, aby byla podporována americkými Židy, a to přesto, že izraelská politika je opakem toho, o co tito usilují v USA.
- Židé používají jiné menšiny k tomu, aby oslabili homogenitu bílé protestantské společnosti. Organizují Afroameričany jako politickou a kulturní sílu.

H. Cruse (1967) provádí analýzu židovsko-černošské koalice v USA: *Židé přesně vědí, co v Americe chtějí*. Uvádí, že židovské organizace vidí Anglosasy jako největší potenciální nebezpečí a podporují integraci černých do bílé společnosti proto, aby oslabili pozici WASP a snížili možnost vytvoření kohezní, nacionalistické antisemitské europoidní majority. Zároveň však bojují proti černošským nacionalistickým hnutím. Typická je též asymetrie vztahu - zatímco Židé mají prominentní postavení v černošských organizacích bojujících za práva černých a do velké míry vytvářejí jejich ideologickou základnu, černí nemají v židovských organizacích žádné zastoupení.⁴

⁴ U nás je zajímavý vztah mezi Židy a Romy, kdy židovští aktivisté vystupují na obranu romské menšiny. Viz např. článek v LN „Židé a Romové proti Knížákovi“ (LN, 2002, 26. únor), ve kterém se píše, že žádají Knížákovo odvolání z Rady ČT, kvůli tomu, že např. řekl: *Romové nejsou schopni sami v sobě najít touhu po vzdělání*. Přestože tyto dvě skupiny tvoří v mnohém naprostý protiklad, spojuje je společný osud, a to ten, že je většinová společnost často pokládá za ty, kteří na společnosti parazitují. Wolf (2000) píše, že *intenzita proticikánských a protizidovských perzekucí byla v mnohých evropských zemích obdobná*. Velmi zajímavé by bylo, kdyby se nějaký historik pokusil zpracovat historii židovsko-romských vztahu.

Hrozí zánik diasporního judaismu?

Důležitým (ale ne bezpodmínečně nutným) předpokladem judaismu jako skupinové evoluční strategie je genetická odlišnost mezi Židy a Nežidy. Pro americkou židovskou komunitu je silně znepokojující skutečnost, že v letech 1985-1990 si v USA 52 % Židů, kteří uzavírali manželství, vzalo Nežida, jenž nekonvertoval, a dalších 5 % si vzalo konvertitu (Kosmin et al., 1991).⁵ Tento nárůst smíšených manželství se přirovnává k druhému holocaustu. Hartung (1995) cituje z propagačních materiálů (*National Jewish Outreach Programme*) jejichž posláním je vrátit Židy zpět k endogamii:

Koncentrační tábory a plynové komory nejsou jedinými cestami, jak vyhladit židovský národ... smíšené sňatky mohou dosáhnout téhož zlého konce... Nikdy předtím nebyla budoucnost našeho národa tak ohrožena. Můžeme udělat něco proto, abychom zastavili tento „tichý holocaust“?... Připojte se k nám v této bitvě na život a na smrt.

Odpovědí na hrozbu asimilace je intenzivní snaha o zvýšení židovské identifikace mezi Židy (založení fondů na židovské vzdělání, školní výlety do Izraele apod.). Cohen (1991) upravuje počet smíšených manželství na něco mezi 33 % a 40 %. (Původní statistika byla disproporčně zaměřena na Židy žijící na jihu Spojených států, na chudé a Židy ze smíšených manželství, kteří nebyli vychováni jako Židé.)

Počet smíšených manželství však může být zavádějící v tom, že zkresluje nežidovskou přítomnost v židovském genofondu. MacDonald (1998a, s. 265-267) sumarizuje:

- U dětí ze smíšených manželství, a to i v případě, kdy nežidovský partner konvertoval k judaismu, je menší tendence si vzít Žida.
- Smíšená manželství s dětmi, kde Nežid konvertoval, tvoří pouze 5 % rodin s dětmi v židovské komunitě.

⁵ Situace byla obdobná v Sovětském svazu. Podle Pitlíkové (1994), která cituje sovětské zdroje, uzavřelo v roce 1989 57 % mužů a 47 % žen židovské národnosti sňatek s příslušníkem jiné národnosti, což je druhé nejvyšší číslo (první byli Němci s 65 %). Hlavním faktorem může být, že Židé nemají své vlastní území, na kterém by byli většinou, jako třeba Litevci, u nichž bylo procento smíšených manželství 12 %. Obecně platí, že počet smíšených sňatků je v obráceném poměru k velikosti komunity (Reynolds a Tanner, 1995, s. 172)

- Páry, ve kterých Nežid nekonvertoval, tvoří 91 % všech smíšených manželství a z toho pouze 28 % dětí pocházejících z těchto sňatků je vychováno jako Židé. Je nepravděpodobné, že by se tyto děti identifikovaly s judaismem a vzaly si v dospělosti Žida.
- Smíšená manželství bez konverze nežidovského partnera k judaismu jsou daleko častější jako druhá nebo třetí manželství. Scénář je takový, že Židé začnou svoji reprodukční kariéru sňatkem s jiným Židem, a později si vezmou nekonvertovaného Nežida (86 % Židů si vzalo Žida jako prvního partnera, 70 % jako druhého, 54 % jako třetího).
- Vzdělanější a bohatší Židé se častěji berou endogamně, z čehož plyne, že elita zůstává zachována geneticky nemíšená a méně úspěšní opouštějí židovskou komunitu.
- Nic nenasvědčuje tomu, že by se počet Židů v USA snižoval.⁶

Elazar (1980) popisuje americké Židovstvo jako soustavu koncentrických kruhů. Vnitřní kruh, tzv. tvrdé jádro (5-8 %), je tvořen lidmi žijícími plně židovským životem. Druhý kruh (10-12 %) je tvořen „participanty“ aktivně pracujících v židovských občanských organizacích. Třetí kruh (30-35 %) zahrnuje lidi, kteří mají kladný vztah k židovským institucím, ale nejsou příliš aktivní. Čtvrtý kruh (25-30 %) tvoří „kontributoři a konzumenti“. Ti mají méně kladný vztah k organizovanému judaismu než předchozí skupina - občas přispívají a používají komunitu pro „osobní mezíníky“ (např. *bar micva*). Nad těmito čtyřmi skupinami jsou tzv. „periferní“ a „repudiator“ (odmítači a zapuzenci). V případě ohrožení židovské komunity se pochopitelně identifikace se skupinou zvyšuje. Goldberg (1996, s. 9) uvádí, že judaismus zažívá mezi jistými segmenty amerických Židů renesanci. Zhruba 25 % Židů se navrácí k židovskému tradicionalismu.

Z výše uvedených důvodů je vysoce pravděpodobné, že si židovský genofond zachová relativní intaktnost i přes současný vysoký počet smíšených manželství v diasporách. Z toho plyne, že judaismus jako skupinová evoluční strategie založená na genetické segregaci nezaniká.⁷

⁶ Ale procentuálně se počet Židů v posledních 30 letech v USA snižuje - viz dále.

⁷ Ovšem i kdyby judaismus zanikl jako etnická skupinová strategie, může fungovat dále jako skupinová strategie lidí s vysokým IQ a tribalistickým viděním světa (bez příbuzenských vazeb).

Židovský vliv

Židovský vliv a majetek v západních společnostech vzrůstá. MacDonald (1998b, s. 304) uvádí, že:

- *America-Israel Public Affairs Committee* se umístil na druhém místě z 120 nejsilnějších lobby (přičemž žádná další etnická organizace nebyla mezi prvními 25). Židé, pokud jde o jejich zájmy, se dokáží mobilizovat mnohem lépe než jiné etnické skupiny.⁸
- Židé kontrolují zhruba 26 % *cybernetic resources* v USA (tj. jejich zastoupení ve vládě, médiích, finančnictví, akademickém vzdělávání, korporaci a zábavě). To odráží jednak typicky úspěšné oblasti (více než 40 %), jako jsou masová média, vysoké finance, právní profese, intelektuální elita, zábavní průmysl, tak také nižší (méně než 10 %) jako vrcholový management, vojenskou elitu, náboženské vůdce a instituce, které se podílejí na legislativních procesech.

Ekonom T. Sowell (1983) v knize *Ethnic America* vypracoval index ekonomické úspěšnosti různých etnických skupin v USA:

Index ekonomické úspěšnosti etnických skupin v USA

Etnikum/národnost	Index
Židé	172
Japonci	132
Poláci	115
Anglosasové (a Němci)	107
USA - průměr	100
Mexičané	76
Afroameričané	62
Indiáni	60

Silbiger (2000) uvádí, že Židé tvoří:

- třetinu amerických multimilionářů,⁹
- 20 % profesorů na předních univerzitách,

⁸ Židé mají v mobilizaci z pochopitelných důvodů dlouhou tradici:

- Dreyfusova aféra na konci 19. století ve Francii aktivizovala v nebyvalé míře židovské aktivisty v rozsahu, který každého překvapil. Zajímavé je, že (Johnson,

- 25 % Američanů, kteří získali Nobelovu cenu.

Hlavní zprávou Goldbergovy knihy *Jewish Power: Inside the American Jewish Establishment* (1996) je, že americký judaismus je výborně organizovaná a velkoryse financovaná organizace (např. Židé financují z jedné třetiny až z jedné poloviny americké federální volby/volební kampaně, což je motivováno *izraelskou a další židovskou agendou*).

Podle MacDonalda (1998b, s. 303) je mezi různými židovskými skupinami vysoká míra shody v postojích k Izraeli, židovským zájmům v jiných zemích, imigrační politice, separaci státu a církve, práva na interrupci a občanské svobody. Míra shody v těchto záležitostech je zářející ve světle toho, že v mnoha jiných otázkách panuje neshoda.¹⁰

Pokud je judaismus jako skupinová strategie úspěšný v získávání majetku a moci, není již tak úspěšný z reprodukčního hlediska. Poměr Židů na světové populaci byl v roce 1970 stejný jako v 11. století (Barnavi, 1995):

Rok	Absolutní počet	Podíl na světové populaci v %
1100	1 000 000	0,3
1500	900 000	0,2
1900	10 600 000	0,6
1938	16 600 000	0,75
1945	11 000 000	0,6
1970	12 800 000	0,3

1995, s. 369): ... *proti Dreyfusovi nicméně neexistovalo žádné antisemitské armádní spiknutí. Všichni dotyční jednali v dobré víře. jedinou výjimkou byl! Henry, který si skutečně důkazy proti Dreyfusovi vymýšlel.*

- v závěrečných stadiích druhé světové války a bezprostředně po jejím ukončení se židovská komunita proměnila v nejlépe organizovanou a nevlivnější lobby v Americe (Johnson, 2000, s. 630).

⁹ Skutečné židovské příjmy mohou být podhodnoceny - alespoň v některých historických obdobích - z důvodu obav z antisemitismu (Shapiro, 1992, s. 116).

¹⁰ Obecně se uvádí, že Židé jsou kulturně tolerantní, protože se domnívají, že budou bezpečni pouze ve společnosti, která akceptuje širokou škálu názorů a životních filosofí, jakož i diverzitu náboženských a etnických skupin. Je to tato víra, ne např. schvalování homosexuality, která vede většinu Židů k tomu, aby bojovali za práva homosexuálů a zaujali liberální postoj k většině sociálních záležitostem.

Od konce 19. století, kdy jsou k dispozici věrohodné statistiky, měli Židé nejmenší rodiny ze všech etnických a náboženských skupin v USA (např. v roce 1957 měly židovské ženy v průměru 2,2 dětí, protestantky 2,8 a katoličky 3,1). Vzhledem k nízké porodnosti židovských žen podíl Židů na populaci USA klesá (Goldstein, 1981):

Rok	Počet v tisíc.	% populace v USA
1900	1058	1,4
1927	4 228	3,6
1960	5 531	3,1
1979	5 860	2,7

Je judaismus rasistický (a demokratický)?

Shahak a Mezvinsky (1999) analyzují situaci v současném Izraeli a upozorňují na rasistické koncepty některých vlivných směrů, zvláště pak židovského fundamentalismu.¹¹

Uvádějí, že motivem, proč knihu napsali, byla snaha upozornit na některé prvky židovského fundamentalismu a na skutečnost, že ohrožují demokracii v Izraeli:

- Rabi Kook řekl:

Rozdíl mezi duší Žida a duší Nežida je větší a hlubší než rozdíl mezi lidskou duší a duší dobytka.

- Podle luriánské kabaly byl svět stvořen pouze kvůli Židům, existence Nežidů je podružná.
- Rabi Josef ocenil halachický zákaz prodeje nemovitostí v Izraeli Nežidům.
- Někteří rabíni bojují za zákaz transfuze nežidovské krve Židovi, event. transplantace orgánů.
- Existuje velká a zarážející podobnost mezi židovským mesianismem a nacistickým Německem. Nežidé jsou pro mesianisty tímtež, čím byli Židé pro nacisty. Typickým znakem je nenávisť

¹¹ W. Cohn se domnívá, že Shahakovy názory jsou velmi předpojaté a neobjektivní - viz www.wemercohn.com.

k západní kultuře s jejími racionálními a demokratickými principy. Extrémní mesianistický šovinismus je obrácen proti všem Nežidům.

Autoři dále uvádějí, že ačkoli je dělení na tradicionalistické a sekulární Židy často vágní, dostupné studie uvádějí, že 25-30 % izraelských Židů je sekulárních, 50-55 % je tradičních a 20 % je ortodoxních.

Fishbane (1996/1987, s. 170) upozorňuje na to, že vyšší porodnost ve skupinách krajních tradicionalistů a vývoj jejich volebních uskupení naznačují, že by extrémisté mohli nakonec převládnout.

Abbink (2002) analyzuje postavení etiopských a indických Židů v Izraeli v letech 1950 až 2000. Tito „tmaví“ Židé přicestovali do Izraele v domnění, že se jejich židovství naplní v zemi, kde již nebudou menšinou. Realita vypadá takto:

- tmavá barva pleti přispívá k jejich stigmatizaci,
- akceptování byli až po dlouhém boji (a stále mají nízký společenský status),
- mají pochybný židovský status, v roce 1961 se hlavní izraelský rabinát vyjádřil, že vzhledem k tomu, že se indiští Židé při uzavírání manželství neřídili halachickými pravidly, je sice manželství s nimi v principu možné, ale linie matky musí být zjištěna nejméně tři generace nazpátek (tento požadavek byl v roce 1964 pod politickým tlakem odvolán),
- existují jako druh podtřídy (manuální pracovníci, malá sociální mobilita).

Much a Pfeifer (2000) uvádějí např. že:

- V současném Izraeli jsou fanatické ortodoxní skupiny velmi vlivné a nebezpečné.
- Mizí atributy právního státu, izraelská společnost směřuje spíše k teokracii než k demokracii.
- Nežidovské menšiny a neortodoxní Židé jsou diskriminováni a dochází k porušování lidských práv.
- V Izraeli vyrostly dvě generace, které nikdy nebyly vychovávány k demokracii a jen zhruba tuší, co demokracie je.
- Dochází k násilí ze stran ultrortodoxních skupin (vypalování bytů, lámání rukou a nohou, teroristické útoky na Araby a je-

jich posvátná místa). Toto jednání je kryto rabíny a viníci jsou jen výjimečně potrestáni.

- Ultraortodoxie používá holocaustu pro své ideologické či politické cíle.

Zajímavou ukázkou dvojího standardu (či sebeklamu) jsem našel v *Roš chodeš (září 2001)*. Na straně č. 2 jsou zveřejněny dva dopisy adresované Václavu Havlovi a Janu Kavanovi, jejichž jádrem je tvrzení, že sionismus není rasismus. Zmíněné dopisy byly dotyčným zaslány v souvislosti s chystanou konferencí o rasismu v Durbanu. Na téže stránce je zveřejněn inzerát ohlašující konkurz na místo tajemníka pražského rabinátu. Jednou z podmínek, které musí uchazeč splňovat, je židovský původ. Požadavek židovského původu není omezen pouze na obsazování vysokých funkcí, ale vyskytuje se i v jiných případech (*Roš Chodeš*, 1994, č. 4, s. 18):

Učitelku mateřské školky židovského původu do 40 let hledá ŽO Praha.

Pokud chápeme rasismus jako diskriminaci na základě etnického původu, je tento požadavek rasistický. Bylo by zajímavé vědět, jak by antirasističtí aktivisté (mezi něž se mnoho Židů počítá) reagovali na inzerát, ve kterém by byla např. podmínka, že uchazeč musí být „bílý“. Jiným příkladem by mohla být například podmínka židovského původu alespoň jednoho z prarodičů u uchazeče o členství v *Organizaci židovské mládeže* v Praze.¹² Velmi těžko se hledají argumenty proti názoru, že pokud by v židovství nehrál etnický původ žádnou roli, jak je možné se do něj narodit (event. fakt, že Žid zůstává Židem celý život i proti své vůli). Much a Pfeifer (2000, s. 69) uvádějí, že je mnoho etnických Židů, kteří se Židy vůbec necítí a jsou za uč proti své vůli prohlašováni.

¹² I když jsou zmíněné inzeráty spíše výjimkou (naprostá většina ostatních neobsahuje podmínku židovského původu, event. je podmínka změněna na „židovský status“), je zářejné, že se vůbec mohou takto explicitně objevit (mj. jsou v rozporu s platným zákoníkem práce). V této souvislosti je pozoruhodné, že Židé často poukazují na rasovou diskriminaci ze strany Nežidů. Např. Löwenstein (1998) popisuje situaci ve středověkém Španělsku:

Veřejní činitelé dokonce museli prokázat několik generací „čisté“, tj. nežidovské krve. „Červánky novověku“ se vůbec při pohledu zblízka jeví nejednou jako plápolající hranice.

Tomáš Jelínek, předseda židovské obce v Praze, pro rozhovor s *MF Dnes* (15. 12. 2001) řekl:

- Praha pak přichází s dalším rozšířením pro své členy, chce přijímat i ty, kteří jsou Židé jenom po otci. Zatím byla podle halachy, židovského práva, rozhodující matka.
- ... židovské náboženství je kmenové a jeho hlavním úkolem je udržení kmene a rodinných vazeb.

Důležité je si uvědomit, že jednou ze základních, ne-li vůbec tou nejdůležitější charakteristikou kmenové mentality je dělení na MY a ONI, které často vede k meziskupinovému napětí. Zdá se, že v současné době jsou to převážně Židé, kdo tuto dichotomii vytvářejí. Ridley (2000, s. 203) cituje Hartunga a pesimisticky se ptá, zdali vůbec mohou náboženství založená na tribalismu (kam explicitně řadí judaismus) dospět k univerzální morálce.

VI. Závěr

Judaismus mezi Skyllou a Charybdou

Vysoká imigrace neevropských národů do USA a dalších západních zemí vychází vstříc zájmům Židů o vytvoření nehomogenní, kulturně a etnicky pluralitní společnosti. Dá se říci, že jsou v této snaze úspěšní.

Je nutné se zamyslet nad možnými následky takovéto politiky. V posledních letech se vůči *melting pot society* založené na asimilaci zvedá vlna odporu mezi intelektuály a aktivisty etnických menšin (Schlesinger, 1992). Kulturní a etnické rozdíly jsou zdůrazňovány a homogenita je chápána negativně. Imigranti se začínají otevřeně stavět proti hodnotám svých hostitelských zemí. Vše nasvědčuje tomu, že etnika odmítla asimilovat a koexistují vedle sebe.¹

Gabal (1999) píše, že USA nevyhnutelně spějí do situace, v níž se „bílá“ populace stane jednou z etnických skupin, respektive menšin, neboť již nebude nejpočetnější a že v daném vývoji byla prakticky podlomena dominantní a integrující role angličtiny a USA se změnila ve vícejazyčnou společnost (zejména hispánské a asijské komunity).

Současný multikulturní vývoj má tendenci k v zásadě nezápadním formám sociálních organizací, které mají historicky blíže k uspořádání společností na Středním východě (tj. segmentované společnosti centralizované kolem oddělených homogenních skupin). Historie nás učí (a evoluční biologie teoreticky zdůvodňuje), že etnický separatismus obvykle vede k společenskému napětí. Spojené státy jsou nyní na cestě k etnickým nepokojům a k vytvoření kolektivistických, autoritářských a rasistických enkláv. Je nepravděpodobné, že by současné západní společnosti založené na

¹ Podobný průběh je možné očekávat i v Evropě. Např. Huntington (2001, s. 235) uvádí, že muslimské komunity se ve Francii a v Německu neintegrovaly a nejeví známky, že by tak chtěly učinit. Po celé Evropě roste strach. Možný (1999, s. 199) uvádí, že rasově smíšených sňatků v roce 1992 bylo v USA 2,2 %, na druhou stranu však v mnoha evropských zemích jsou rasové bariéry menší. Zajímavé též je, že v USA je uzavřeno daleko více sňatků černocha s běloškou než naopak, což kontrastuje s všeobecně uznávaným kulturním vzorcem, že společensky přijatelnější je, když má sex běloch s černoškou než černoch s běloškou.

individualismu mohly obstát v kompetici s etniky z kolektivistických kultur. Mnohé nasvědčuje tomu, že vývoj situace povede k většímu etnocentrismu Američanů s evropským původem.

Je normou, že členové jedné skupiny se zapojují do kompetice s členy jiných skupin a monitorují úspěchy vlastní skupiny ve vztahu k ostatním. K výraznému snížení etnických konfliktů by mohlo vést, pokud by jednotlivé etnické skupiny ve společnosti stejně úspěšné, to je však nereálný požadavek. Vzhledem k tomu, že se rasové a etnické skupiny liší v talentu a schopnostech, počtu, fertilitě, v majetku a politické síle, je pravděpodobné, že srovnávání povede k nepřátelství u těch skupin, které budou ve společnosti relativně neúspěšné.²

Židé mohou mít dojem, že budou profitovat z rozředění moci WASP s tím, že to na ně nebude mít žádný vedlejší efekt. Realitou však je, že multikulturalismus může být potenciálně nebezpečný i jim, a to především ze dvou důvodů, které spolu úzce souvisejí:

1. Multikulturalismus vedl k myšlence, že každé skupině se má dostat takového ekonomického a kulturního úspěchu, jaký odpovídá jejímu početnímu zastoupení ve společnosti. To však jde proti židovským zájmům. Z toho důvodu oponují židovské organizace afirmačním akcím a kvótám pro distribuci majetku a příležitostí (Sachar, 1992, s. 818).
2. Dojde k „judaizaci“ západních společností, což povede k ostřejší kompetici mezi skupinami. V současné době je patrný silný

² Ideologie toho, jak spolu mají Nežidé a Židé žít, často obsahovaly myšlenku, že etnické skupiny mají mít stejný pracovní profil a implicitně stejnou kontrolu zdrojů odpovídají jejich procentuálnímu zastoupení (MacDonald, 1998b):

- Ludvík IX. zakázal v roce 1254 Židům půjčování peněz a podpořil je v tom, aby se živilí manuální prací nebo obchodem.
- Přáním německých propagátorů asimilace v 19. století bylo, aby se po židovském osvícení změnil profesní profil Židů tak, aby reprezentoval profil Nežidů, bylo to však „utopistické očekávání“.
- Podobné trendy se objevily ve 20. letech v USA, kdy se zavedly kvóty pro studium na prestižních univerzitách

Zdá se, že ani ČR nebude ušetřena etnického napětí, a půjde o zásadně jiný druh konfliktu, než který je známý v souvislosti s romskou komunitou. Sauer (2002) uvádí, že plnou třetinu přijatých studentů do primy chebského gymnázia tvoří vietnamské děti. Proti tomu protestovali rodiče českých dětí, které u zkoušek neuspěly (ovšem marně). Je pravděpodobné, že se tento druh konfliktu bude v ČR objevovat stále častěji.

antisemitismus etnických aktivistů, zvláště afrocentrických ideologií.

Strategie židovských zájmů se pohybuje ve velice úzkém prostoru mezi hrozbou multikulturalismu s jeho afirmací a judaizujícími tendencemi a homogenní monokulturou tvořenou Američany evropského původu, která by mohla vliv judaismu eliminovat. Tento problém je v podstatě logickým důsledkem plynoucím z nekompatibility judaismu se západní kulturou.

Maladaptivní altruismus WASP

V důsledku imigrační politiky se situace Američanů s evropským původem zhoršuje, a to jak ekonomicky, tak reprodukčně:

- USA jsou na cestě, aby byly ovládnuty asijskou elitou v oblasti technologie a židovskou elitou v obchodě, svobodných povoláních a médiích. Asiáté z východní Asie úspěšně konkurují WASP. Například v současné době jsou WASP tou nejvíce pod-representovanou etnickou skupinou na Harvardu, kde tvoří zhruba 25 % studentů, zatímco Asiáté a Židé tvoří nejméně polovinu, přičemž nepředstavují více než 5 % populace (Unz, 1998). Kotkin (1993) uvádí, že na mnoha významných vědeckých institucích tvoří Asiáté 25 % vědců.
- Procentuální zastoupení WASP v USA klesá ve prospěch jiných etnik (především Afroameričanů a etnik Latinské Ameriky).³

Zájmy neevropských národů v USA jsou často chápány jako morálně oprávněné, zatímco pokusy WASP zachovat demografickou, politickou a kulturní kontrolu jsou prezentovány jako rasistické, nemorální a indikující psychiatrickou poruchu. Z evoluční perspektivy se západní země chovají altruisticky a sebeobětují se.

³ Populace USA podle rasy a národnosti (v procentech)

	1995	2020	2050
Běloši	74%	64%	53%
Hispanci	10 %	16%	25%
Černoši	12 %	13%	14 %
Asijci	3%	6%	8%

(U.S. Bureau of the Census, 1996)

Otevřely dveře jiným národům světa a nyní jim hrozí nebezpečí, že ztratí kontrolu nad územím, které jim stovky let patřilo.

Zajímavou teoretickou otázkou je, kde se tento v posledku sebedestruktivní altruismus bere. Podle MacDonalda (1998b, s. 327) leží odpověď právě v evoluční historii vzniku kolektivistických a individualistických skupin. V individualistických kulturách, ke kterým západní země patří, nejsou párové vazby založeny na externí kontrole či rodinném diktátu, ale jsou vnitřně motivovány (např. romantická láska jako předpoklad reprodukčního vztahu). Vznik párových vazeb je podmíněn psychickými mechanismy podporujícími empatii, pečovatelské a altruistické sklony. Hypertrófie tohoto systému může být neadaptivní, pokud se nasměruje na svět jako celek. Zdá se, že západní společnosti jsou obětí invaze společnosti nezápádních, které jsou schopny manipulovat tendence západní kultury k reciprocitě, egalitarismu a silným citovým vazbám tak, že je pro jejich nositele maladaptivní.⁴

I kdyby se výše naznačené hypotetické vysvětlení ukázalo jako mylné, faktem zůstává, že jsou západní společnosti do značné míry imigranty exploatovány. Dá se říci, že byly podvedeny ideologiemi multikulturalismu a deetnizovaného individualismu, na čemž měli velký podíl židovští intelektuálové a političtí aktivisté.⁵

⁴ Jedním z možných vysvětlení, proč jsou obyvatelé západních zemí tak náchylní akceptovat v posledku maladaptivní ideologie, může být, že se tyto „memy“ šíří z vysokých míst a existuje evolučně daná predispozice k přijímání názorů lidí, kteří mají moc.

⁵ Zajímavý příklad maladaptivního altruismu uvádí Archer (1997). Jedná se o to, že mnoho lidí západního světa zaměřuje svůj altruismus na domácí zvířata, ke kterým si vytvářejí až extrémně blízký vztah. Tito mazlíčci vlastně parazitují na mechanismech, které se vytvořily proto, aby zajistily blízké mezilidské vztahy. Tento fenomén je nejvíce rozšířen v západních společnostech (viz i reakce ochránců práv zvířat).

Další příklady maladaptivního altruismu by mohly být:

- zákaz trestu smrti,
- většina sbírek pro země třetího světa,
- štedrá sociální politika vůči r-stratégům.

VII. Kritika

1. Restrikce majoritní společnosti

Mnohé z chování a sociální situace Židů, které bylo předmětem nepřátelství Nežidů, bylo způsobeno restrikcemi ze strany majoritní společnosti (např. Židé dlouhou dobu nesměli vlastnit půdu, mohli bydlet pouze v určitých čtvrtích, vykonávat jen určitá zaměstnání, platil zákaz nábožensky smíšených sňatků).

Odpověď:

Je mimo jakoukoli pochybnost, že restriktivní opatření omezila pole působnosti Židů a podpořila negativní stereotypy. Zdá se však, že mnohé z těchto restrikcí Židům vyhovovaly (s výjimkou např. nemožnosti zaujímat místa v státní správě). Pro většinu Židů se nic nezměnilo, ani když tyto restrikce přestaly platit.

- Kořalka (1999) uvádí:

*Sociální složení židovského obyvatelstva se v českých zemích po celé 19. století nijak podstatně neměnilo. Více než polovina živi-
vitelů židovských rodin se věnovala obchodu, peněžnictví a do-
pravě stejně v období před tolerančním patentem z roku 1781 jako
v roce 1910. Zvedl se pouze počet Židů ve svobodných povoláních
z 74 % na 25 %. V roce 1910 bylo v zemědělství jen 3 % židů.
Židovští podnikatelé ovládali značnou část velkoobchodu a míst-
ního obchodu se zemědělskými výrobky, měli téměř výsadní posta-
vení v nákladnickém systému (tj. rozptýlené textilní manufaktu-
ře).*

- Hyman (1991) popisuje situaci alsaských Židů v 19. století a uvádí, že pokusy nasměrovat venkovské Židy do výrobních zaměstnání v zemědělství a řemesle byly neúspěšné a že se socioekonomická skladba židovských vesnic během napoleonského období a německé anexe Alsaska v roce 1870 prakticky nezměnila. Např. roce 1846 bylo 87 % výdělečně činné populace zaměstnáno v obchodě a finančnictví.
- Mertens (1997) uvádí, že v roce 1236 byla všem Židům žijícím v Německu udělena císařská privilegia, na jejichž základě mohli volně disponovat dědictvím a majetkem; bylo jim umožněno vlastnit pozemky ve městě i na venkově a jejich pohanští nevol-

níci museli zůstat součástí jejich majetku i v případě, že se nechají pokřtít.

- Holeczek (1997) uvádí, že Židům bylo mnohokrát doporučováno (Holandřany a Branibory v 17. století), aby se věnovali zemědělství. Židé však prohlašovali, že se mohou věnovat pouze peněžnictví a obchodu.¹
- Klaff (1991) uvádí, že po emancipaci ve Varšavě v roce 1862 se očekávaný exodus z ghetta nekonal a že Židé dávali a stále dávají přednost segregaci od majoritní společnosti.²

2. Antisemitismus bez Židů

Antisemitismus existuje i v zemích, kde nejsou téměř žádní Židé. Např. Bútorová a Bútor (1993) uvádějí, že na Slovensku, kde v roce 1991 žilo 3000 Židů, zhruba jedna třetina dotazovaných Slováků uvedla, že má k Židům negativní vztah. Podobná situace je např. i v ČR, Polsku a Rumunsku.³

To, že existuje antisemitismus bez Židů, je silným argumentem pro to, že je antisemitismus iracionální.

Odpověď:

1. Fingerová (Finger, 1995) uvádí, že výraz „Žid“ je často synonymem slova „cizinec“ a je spouštěčem *rezervoáru nacionálních stereotypů* a xenofobních reakcí. Tyto postoje nemusí být nutně iracionální, ale mohou vyjadřovat dlouhodobou kolektivní zkušenost (historickou paměť) s tou kterou skupinou obyvatel (např. s Romy) a jsou dobře pochopitelné právě z teoretických východisek skupinových strategií.
2. To, že je Židů v populaci málo, neznamená, že nemají významný politický a ekonomický vliv (prostřednictvím mezinárodní židovské lobby).

¹ V *Talmudu* se píše (Richter, 1942, s. 77): *Není ponižujícího zaměstnání nad orbu. (Jebamoth, 63a)*

² Nikde se mi nepodařilo objevit přehlednou analýzu historie restrikcí proti Židům. Touze z té by bylo možné učinit závěry.

³ Odhaduje se, že v státní občanství ČR má 4 až 7 tisíc Židů. Počet zahraničních Židů s dočasným nebo trvalým pobytem v ČR není znám.

3. IQ v Izraeli

Kaniel a Fishermann (1991) srovnávali IQ izraelských adolescentů (n = 1740) a etiopských Židů (n = 250), kteří žili v době testování v Izraeli teprve jeden rok. Autoři výzkumu zjistili, že IQ izraelských adolescentů je ve většině věkových skupin na 50. percentilu (tj. IQ = 100, ve srovnání s bílou americkou populací průměrné) a mezi 11. a 13. rokem bylo dokonce mírně podprůměrné. IQ etiopských Židů bylo 70. Tyto výsledky staví hypotézu o vyšším IQ Židů do nepravděpodobného světla.

Odpověď:

Fakt, že IQ Židů žijících v Izraeli není vyšší než nežidovská norma, je možné vysvětlit několika způsoby, ani jeden však není zcela uspokojivý:

1. Ve zkoumaném vzorku izraelských Židů byli disproporčně zastoupeni orientální Židé, jejichž IQ je nižší než IQ aškenázských Židů.⁴ Zdá se však nepravděpodobné, že by odlišné eugenické praktiky, zvláště vyšší fertilita vysoce inteligentních aškenázských Židů, mohly způsobit takový rozdíl.
2. Použitý test (*Progresivní matice*) měří přímo verbální inteligenci, ve které jsou aškenázští Židé nad bílou normou, ale spíše obecný faktor inteligence (*g*), který sice s verbální inteligencí pozitivně koreluje, ale není s ní totožný (Jensen, 1998).
3. Zkoumaní adolescenti pocházeli z jižní části Izraele. Je možné, že v této oblasti je vzhledem k selektivní migraci na průmyslový sever v průměru nižší IQ. (Podobná situace je v USA.) Je též možné, že segment Židů, kteří přesídlili do Izraele, je v průměru méně inteligentní než ten, který zůstal v diasporách.

Pro analýzu příčin nízkého IQ etiopských Židů je nejdůležitějším faktorem to, že to s nejvyšší pravděpodobností nejsou etničtí Židé. Barnavi (1995, s. 222) uvádí, že přestože existuje několik tradovaných verzí o jejich izraelském původu (např. oddělení během exodu z Egypta, event. jeden z izraelských kmenů, ztracených po dobytí Prvního chrámu):

... většina moderních vědců však věří, že původ etiopských Židů je spíše třeba hledat v semitských a židovských kulturních

⁴ To, že převážnou většinu testovaných tvořili orientální Židé, mi potvrdil jeden z autorů výzkumu, dr. Kaniel.

vlivech, které pronikaly do Etiopie z Arabského poloostrova než ve skutečném židovském přistěhovalectví.

Další vysvětlení pro jejich nízké IQ, i kdybychom akceptovali jejich židovský původ, vyjde pravděpodobně z kombinace těchto faktorů:

1. Život v prostředí, které:
 - a) selektovalo geny pro *r*-strategii,
 - b) neumožnilo efektivní eugenický přístup (tj. vytvoření elity, která by měla disproporční reprodukční úspěch).
2. Židé nebyli v Etiopii tak pronásledováni jako v jiných zemích, žili s majoritní populací v relativním míru a tzv. *gentile selection hypothesis* (tj. z pronásledovaných Židů přežili jen ti nejschopnější), která hrála významnou roli pro jiné skupiny, pro ně neplatila.
3. Genofond Židů žijících v civilizovaném světě se vylepšoval tím, že ho jen disproporčně opouštěli méně inteligentní Židé. Lze si snadno představit, že u etiopských Židů docházelo k opačnému procesu (tj. Židé s nadprůměrnou inteligencí asimilovali s okolní společností podobně jako např. u nás Romové).
4. Etiopští Židé žili v malých izolovaných vesnicích (cca 50-60 rodin). Je možné, že jejich nižší IQ je částečně důsledkem *inbreedingu*, tj. reprodukce mezi blízkými příbuznými.
5. Roli mohla hrát i nedostatečná výživa (prenatální i postnatální), která je v předindustriálních podmínkách pravidlem. Zkoumaní etiopští Židé přišli do Izraele zhruba ve svých 14 letech, tedy v době, kdy byl vývoj jejich mozku do značné míry ukončen.

Pro přesnější zmapování toho, jak je odlišné IQ u jednotlivých skupin Židů podmíněno geneticky (a ne pouze environmentálně), je potřeba analyzovat následující faktory, z nichž většina je bohužel velmi obtížně zjistitelná:

- délka oddělené existence (a počet generací),
- vliv tzv. *efektu hrda láhve*,
- vliv tzv. *gentile selective hypothesis*,
- z kterého segmentu židovské populace se členové těchto skupin rekrutovali,
- eugenické praktiky (tj. o kolik převyšoval počet přeživších dětí

rabínů a dalších členů intelektuální elity zbytek židovské populace),

- do jaké míry prostředí, ve kterém žili, selektovalo pro *K-*, event. *r*-strategii,
- jak se lišily jednotlivé skupiny Židů v asimilaci s majoritní společností (v některých zemích mohli spíše asimilovat méně úspěšní/inteligentní, v jiných, jako např. v Etiopii, více inteligentní),
- jaká byla kvalita a množství konvertitů, kteří mohli potenciálně obohacovat židovský genofond,
- míra *inbreedingu*.

To, že v uvedeném výzkumu nedosáhli Židé lepšího výsledku, než je průměr nežidovské populace, nijak nezpochybňuje daleko větší množství jiných výzkumů, ve kterých tomu tak bylo. Podobným způsobem se dá zdůvodnit i výpočet Lynna a Vanhanena (2002), kteří uvádějí, že průměrné IQ v Izraeli (vztaženo k anglickým normám) je 94. Je to patrně z toho důvodu, že populace Izraele je do velké míry složena z jiných skupin než Aškenázů.⁵

4. Paradoxy antisemitismu v USA

Antisemitismus byl v USA nejsilnější v první polovině 20. století. V této době však byli američtí Židé v průměru chudší než ostatní bílí Američané. Na druhou stranu v současnosti jsou Židé nejbohatší etnickou skupinou a antisemitismus je na nízké úrovni. Z toho plyne, že pro vznik antisemitismu je ekonomická úspěšnost Židů irelevantní.

Odpověď:

Prosperita Židů není jediným důvodem antisemitismu. Současná nízká hladina antisemitismu (alespoň mezi bílými Američany) je kombinací těchto faktorů:

- proporcionalně menší počet Židů (a jejich nízká fertilita),

⁵ Je nepochybné, že v Izraeli je vysoká koncentrace velmi inteligentních lidí. Weiss (2000, s. 184-185) popisuje problémy sociální struktury státu s vysokým průměrným IQ: v současném Izraeli tvoří vědci, inženýři a lidé se svobodným povoláním 22 % všech obyvatel, což vede k jejich vysoké nezaměstnanosti. K tomu, aby Izrael udržel funkční ekonomiku, potřebuje pracovní síly z Palestiny (a jiných částí světa).

- jen relativně malý počet Židů v USA se hlásí k ortodoxnímu judaismu nebo chasidismu (tj. většina Židů se neliší stylem oblékání ani způsobem života),
- ekonomická prosperita (sklon k vytváření skupinových strategií má tendenci být nejsilnější v dobách ekonomické nebo sociální krize společnosti),
- pominula hrozba komunismu (event. již s ní nejsou Židé spojováni),
- po holocaustu může řada lidí cítit obtíže s vyjadřováním negativních pocitů vůči Židům,
- do velké míry zmizel archetyp židovského obchodníka, který byl v přímém kontaktu s dělnickou a střední třídou a mohl působit dojmem vykořisťovatele,
- řada vynikajících Židů na poli vědy nebo umění změnila postoj k Židům jako celku,
- neexistují vlny židovských přistěhovalců, které byly typické pro začátek století,
- oslabení jiných skupinových strategií (např. náboženství) a posílení ideologie individualismu,
- Židé nežijí již tak odděleně, objevuje se velké množství smíšených manželství,
- současné generace jsou vychovány v duchu pluralismu, který navazuje na tradice politické a náboženské svobody,
- ekonomický vliv nedosahuje takového stupně, jako dosahoval v některých evropských zemích na začátku 20. století.

5. Úspěšnost Židů i při absenci skupinové strategie

Židé jsou disproportionálně úspěšní i v aktivitách, které skupinovou spoluprací vylučují. Ta může vysvětlit tzv. „židovský Hollywood“, ale ne již úspěšnost Židů např. v šachu. Teplickij (1997) uvádí, že z dosavadních 14 mistrů světa bylo 7 Židů.⁶

Tato disproporce je jedna z nejvyšších, kterou jsem našel, i když by MacDonalдова teorie předpokládala opačný výsledek - tj. čím vyšší možnost skupinové spolupráce, tím vyšší úspěšnost Židů.

⁶ Konkrétně to byli Steinitz, Lasker, Botvinnik, Smyslov, Tal, Fischer a Kasparov. Židovky původ mají i sestry Polgárovovy.

Odpověď:

Pro celou teorii je zásadní zjistit, jakou roli v úspěších Židů hraje jejich vyšší IQ (event. jiné charakteristiky důležité pro sociální úspěch) a jakou skupinová spolupráce. Např. Helmreich (1982, s. 28) uvádí (bohužel bez udání původního zdroje), že pokud srovnáme Židy s Nežidy stejného vzdělání, je rozdíl v příjmu menší než 10 %.

Je možné uvažovat o tom, že Židé by byli podobně jako v šachu úspěšní i v jiných intelektuálních činnostech, kdyby jim v tom nebránil antisemitismus.⁷

6. Ekonomické zisky plynoucí pro většinu společnosti z obchodu

Z ekonomického hlediska přinese konkurence prospěch konzumentům, i když to poškodí některé segmenty nežidovské společnosti. Židé i Nežidé profitují z volné směny podobně jako dvě země z mezinárodního obchodu. Konzumenti získají, i kdyby se Židům podařilo spojit a vytvořit kartel nebo monopol (obvykle však ekonomové uvažují tak, že se nemohou spojit velké skupiny obchodníků kvůli tzv. *free rider problem* - ale možná že tento problém Židé vyřešili):

- Židovští obchodníci mohou být efektivnější - např. vzhledem k mezinárodním vazbám - než nežidovští, ale rozhodující je, že zákazník dostane zboží laciněji.
- Je lepší mít možnost si od někoho peníze půjčit, než nemít tuto možnost vůbec.

Obecnou chybou je dívat se na výměnu v termínech kompetice - obvyklejší je, že z výměny mají prospěch obě strany.

Odpověď:

1. Monopolizace vede k umělému nárůstu cen. Etnické monopoly nejsou výjimkou. Je racionální očekávat, že ceny budou nižší, pokud monopol nebude v rukou jedné etnické homogenní sku-

⁷ Bylo by zajímavé seřadit činnosti na škále „skupinové spolupráce“, kde jeden pól by tvořily ty, ve kterých skupinová spolupráce nemůže hrát žádnou roli (např. šachy), druhý pól pak činnosti, ve kterých se jedinec bez silné lobby jen obtížně prosadí (např. finance, umění), a tímto prizmatem analyzovat úspěšnost skupin s různou mírou etnocentrismu.

piny. Vzhledem k tomu, že Nežidé jsou v průměru méně etnocentričtí než Židé, dá se očekávat, že jejich monopoly povedou k nižším cenám (vzhledem k obtížnější komunikaci), než pokud by se jednalo o monopol vlastněný Židy (nebo jinou vysoce etnocentrickou skupinou).⁸

2. Půjčování peněz společnosti ekonomicky prospívá, ale v průběhu středověku až do 20. století byl největší podíl peněz ve východní Evropě půjčován ani ne tak obchodníkům, kteří chtěli rozšířit své podnikatelské aktivity, ale lidem v tísní a na velice vysoký úrok (podobají se dnešním společnostem nabízejícím rychlou půjčku). Také neexistoval volný trh. Povolení k půjčování peněz se udělovalo jako privilegium šlechtice nebo města (za úplatu ze zisku). Úroky se ve středověku pohybovaly od 22 % do 173 %. Výsledkem bylo snižování životní úrovně původní populace a obohacování Židů a jejich aristokratických spojenců (Parkes, 1976).
3. I kdyby společnost jako taková profitovala, neuspokojí to ty, jejichž výděly se sníží. Jejich nepřátelství bude větší, pokud ti, kteří je nahradí, budou příslušníky jiné etnické skupiny. Ideální model by vypadal tak, že by se různé etnické skupiny specializovaly na různá odvětví (např. na výrobu klobouků a deštníků a ty by si potom vyměňovaly). Ale tak to není - např. výsledkem vítězství Židů v ekonomické kompetici v raném moderním Polsku bylo, že mnoho Poláků muselo odejít do zemědělství.
4. I kdyby společnost jako celek ekonomicky profitovala z nižších cen židovských monopolů, jiné důsledky tohoto vlivu mohou být pro Nežidy nevýhodné, např.:
 - etnická hierarchie (spojená s vyšším reprodukčním úspěchem, alespoň v tradičních společnostech) a institucionální rasismus, který diskriminuje určité skupiny a vede k zvýšenému vnitrosociálnímu napětí, kdy jsou třídní konflikty zesilovány etnickými,⁹

⁸ Důležitou roli mohou hrát i náboženské předpisy zakazující kompetici mezi členy jednoho náboženství.

⁹ Podobně jako Židé, sloužili Číňané Holanďanům v době jejich koloniální expanze jako výběrčí daní, lichváři a později jako obchodníci. Nahradili původní obchodníky a to vedlo ke vzniku meziskupinové napětí a násilí (Mackie a Coppel, 1976, s. 5).

- mezinárodní politika, která může být výhodná pro vládnoucí elitu, ale již ne pro ostatní (viz imigrační zákony).

Obecně se dá říci, že pro každou etnickou skupinu je adaptivnější udržet si kontrolu nad svým územím i za cenu malého snížení životní úrovně.

7. Kompetice mezi skupinami Nežidů

I nežidovské skupiny soupeří mezi sebou. Pokud platí předchozí bod, pak by skupina, která měla styky s Židy, měla být úspěšnější než ta, která je neměla. Z tohoto hlediska by bylo užitečné provést analýzu efektu antisemitismu na faktory, jako jsou:

- růst populace,
- intelektuální rozvoj (např. inkvizice utlumila intelektuální život ve Španělsku na staletí, antisemitismus Říma vedl k období, kterému se říká „doba temna“),
- ekonomická prosperita.

Zdá se, že Židé významnou měrou přispěli ke vzniku moderní společnosti a rozvoji obchodu v těch zemích, ve kterých žili, např.:

- Schulin (1997) uvádí, že po odchod maranů ze Španělska a Portugalska (během 16. a 17. století) urychlil hospodářský úpadek těchto zemí; tyto země se zbavily *pravděpodobně té nejpodnikavější hospodářské vrstvy, kterou kdy měly*.
- maďarské Židovstvo bylo instrumentální v modernizaci ekonomického života a v nástupu kapitalismu (Paládi-Kovács, 1996).
- U nás Nosek a Krejčová (1995, s. 15) uvádějí:

Svůj upřímný Čechoslovakismus dali židé najevo hned v počátcích nového státu: jako dobrovolníci se zúčastnili bojů o Slovensko, důležitou roli hráli při plebiscitu na Těšínsku, Oravě a Spiši, kde nakonec právě oni spolurozhodli, že tato území připadla Československu, obchodníci a podnikatelé dokázali přenést export českých výrobků, v dobách monarchie realizovaný prostřednictvím Vídně, bez větších problémů do nové republiky, s nemalým rizikem zaváděli výrobu do zaostalých oblastí... takže do značné míry jejich úsilím se Československo stalo ekonomicky silným státem.

- Sombart (1928) ve své studii o roli Židů v rozvoji ekonomiky sumarizuje jejich přínos takto:

Prošli evropským nebem jako slunce - kde zasvitlo, začal se nový život, a odkud museli odejít, tam vše, co kvetlo, uvadlo.

Odpověď:

Odpověď na tuto otázku souvisí s předchozí.

1. I kdyby ekonomika profitovala z přítomnosti a ekonomického vlivu Židů, klíčová otázka zní: Je pro etnickou skupinu adaptivnější, aby byla ovládána svými vlastními členy, nebo členy jiné etnické skupiny? Z perspektivy evoluční biologie by měly být společenské strategie životaschopné po velmi dlouhou dobu. Biologická fitness by se neměla promarnit v projektech, které jsou pouze krátkodobě výhodné.^{10,11}
2. I společnosti, kde nejsou zastoupení Židé, mohou velmi dobře prosperovat (např. Anglie a řada evropských království v pozdním středověku).¹² V současné době je Německo ekonomicky nejsilnější zemí v Evropě, přičemž Židé zde tvoří zhruba 0,05-0,1 % populace.

Někdy však protižidovské akce vedly skutečně k ekonomickému úpadku země, to však bylo často způsobeno sankcemi mezinárodních židovských lobby. Např. Goldstein (1990, s. 26-27) popisuje akce proti ruskému carovi, kterých se účastnili bohatí Židé v Evropě a v Americe a mezi než patřilo financování japonské války proti Rusku v roce 1905, financování revolučního hnutí a lobbování proti půjčkám Rusku.

¹⁰ Např. Borjas (1999) uvádí, že ekonomické zisky plynoucí ze současných imigračních zákonů USA jsou zanedbatelné vzhledem k jiným nevýhodám (např. imigranti snižují cenu pracovní síly v sektorech, kde soutěží s WASP). Přítomnost 25 milionů imigrantů (tj. lidí, kteří se narodili mimo USA) zvedne průměrný příjem o 0,1 % (tj. o 30 dolarů ročně pro rodilého Američana), a to ještě jsou hlavními benefity zaměstnavatelé, a ne zaměstnanci.

¹¹ To však neznamená, že zahraniční investoři, event. obchod je nesprávný. Nelze nic namítat proti kupování levných japonských aut, pokud to neznamená, že Japonci tak získají politickou moc.

¹² M. Weber (1998/1925, s. 348-350) polemizuje se Sombartem a jeho analýzy účasti Židů na vzniku kapitalismu se mu zdají přehnané.

8. Co mají Židé dělat?

Židé často nevěděli, jak mají na nekonečně proměnlivý antisemitismus reagovat. J. Wassermann popisuje situaci Židů na konci 19. století ve Vídni takto (Johnson, 1995, s. 337):

Marná je snaha zůstat v ústraní. Řeknou: zbabělec, plazí se do skryše, poháněný svým špatným svědomím. Marné je jít mezi ně a nabídnout jim svou ruku. Řeknou: co si to dovoluje ve své židovské drzosti? Marné je zůstat jim věrný jako druh ve zbrani či spoluobčan. Řeknou: je to Próteus, může se libovolně proměňovat. Marné je pomáhat jim zbavit se okovů otroctví. Řeknou: nepochybně zjistil, že to ponese zisk.

Řada asimilovaných Židů pocítovala beznaděj a ani jejich upřímná asimilace je nezachránila před holocaustem, event. jinými projevy antisemitismu. Není možné vznášet žádné etické námitky proti tomu, když někdo:

- kdo je talentovaný, využije svůj potenciál v lukrativním zaměstnání, a nepracuje v primární výrobě,
- chce v demokratické společnosti vyznávat své náboženství.

Odpověď:

Lidská psychika se nevyvinula tak, aby respektovala zájmy (a etické nároky) jiných lidí, a pokud takový respekt existuje, klesá s genetickou vzdáleností. Nelze se divit tomu, že lidé reagují nepřátelstvím, pokud mají pocit, že jsou jejich zájmy ohroženy. Faktem zůstává, že Židé mnohdy hráli (a hrají) významnou roli v záležitostech, které některé skupiny Nežidů poškozovaly (např. imigrační zákony, deklinace tradičních křesťanských hodnot, obchodní kompetice).

Upokojivá odpověď na otázku, co mají Židé dělat, aby nepodněcovali antisemitismus, a zároveň si mohli ponechat své náboženství, kulturu, uměle nesnížili své zastoupení v lukrativních profesích a zůstali etnický odlišnou skupinou pravděpodobně neexistuje. Ideologie individualismu a tolerance mají šanci být akceptovány jen některými.

VIII. Apendix: Skupinové strategie - teoretický rámec

Názory na skupinovou selekci jako sílu, která měla vedle individuální selekce v evoluci vliv, se různí. Někteří odborníci se kloní k názoru, že skupinová selekce prostě neexistuje, event. že její vliv byl a je zanedbatelný. Tito vědci mají v akademickém světě velký vliv a generace studentů se učí o skupinové selekci jako o příkladu chybného myšlení. Jiní mají opačný názor. V této části vycházím převážně z článku Wilsona a Sobera a z reakcí na tento článek (Wilson a Sober, 1994).

Hlavním argumentem oponentů skupinové selekce je to, že selekce probíhá výhradně na individuální úrovni, tj. jedinci se snaží maximalizovat svoji fitness na úkor ostatních členů skupiny. Podle této teorie existuje altruismus pouze v podobě příbuzenského altruismu a reciprocity. Skupina nemůže být vehiklem/nosičem/dopravním prostředkem genů.¹

Zastánci skupinové selekce nabízejí hierarchický model a tvrdí, že selekce znaků probíhá jak na individuální, tak na skupinové úrovni, a že tyto úrovně spolu nemusí korespondovat: např. altruismus je jedním se znaků, který je negativně selektován na individuální úrovni, ale pozitivně selektován na skupinové úrovni.²

Sociální skupiny jako vysoce adaptované jednotky, jsou podobné jedincům, jejichž fitness zajišťuje harmonická kooperace jednotlivých částí. Jones (1996) uvádí dva příklady, které ilustrují, že jedinec, který se chová v rámci skupiny altruisticky, sice svoji fitness může snížit vzhledem k ostatním členům skupiny, kteří se altruisticky nechovají, ale fitness skupiny oproti jiným skupinám, které altruisty postrádají, bude vyšší a dlouhodobě tato skupina zvítězí

¹ Obecně řečeno, vehikl je jednotka, jejíž části sdílejí více či méně stejný osud (jedinec, příbuzenská skupina, subpopulace).

² Wilson (1993, s. 145-162) rozděluje altruismus na dvě skupiny:

- tzv. *altruismus tvrdého jádra* (vykonavatel nečeká reciprocitu), tento druh altruismu vznikl v podmínkách skupinové selekce,
- tzv. *altruismus měkkého jádra* (vykonavatel očekává odezvu, reciprocitu), tento druh altruismu vznikl v podmínkách individuální selekce.

Selekční tlaky posilující ten který druh altruistického chování tvoří spektrum - od individuální selekce přes příbuzenskou až po skupinovou (v extrémním případě může skupinu tvořit celé lidstvo, event. život na Zemi, např. při stětu s nepřátelskou civilizací).

nad skupinami, kde budou pouze nealtruisté. Jinými slovy: altruismus je konflikt mezi úrovněmi selekce - skupina altruistů porazí skupinu nealtruistů, ale individuální nealtruisté porazí individuální altruisty.³

1. Farmáři a hraboši

Existují dvě skupiny farmářů (*A* a *B*), které si spolu konkurují na trhu potravin, kde je místo pouze pro jednu skupinu. Výnosnost polí do jisté míry poškozuje existence hrabošů. Jeden farmář ze skupiny *A* se rozhodne, že bude proti hrabošům bojovat. Ostatní farmáři z jeho skupiny se k němu nepřidají (tj. chovají se nealtruisticky) a z jeho úsilí profitují. Altruistický farmář nakonec bude mít menší výtěžek z pole než jeho kolegové, ale skupina *A* jako taková bude mít celkově větší výtěžek než skupina *B*, ve které se nenajde nikdo, kdo by se za druhé obětoval. V dlouhodobé perspektivě zvítězí první skupina farmářů nad druhou a „altruistický gen“ se v rámci celé populace farmářů rozšíří.

2. Pastevci a medvěd

Existují dvě skupiny (*A* a *B*) pastevců, které si spolu konkurují na trhu potravin, kde je místo pouze pro jednu skupinu. Stáda obou skupin ohrožují medvědi. Tato situace je poněkud jiná než příklad s hraboši. V tomto případě je totiž nutné, aby se altruisticky chovalo hned několik pastevců (jeden by na medvěda nestačil). Pokud se ve skupině *A* objeví kritické množství altruistů, kteří budou ochotni část svých zdrojů (někdy i život) obětovat ve prospěch společného zisku skupiny, a to i těch, kteří se honu na medvěda neúčastní, zvítězí skupina *A* nad skupinou *B* a geny pro altruismus se budou šířit i přesto, že altruisté budou mít v rámci skupiny menší fitness než nealtruisté.

³ Zde se nabízí analogie s kolektivními sporty, jako jsou fotbal nebo hokej. Hráč může maximalizovat počet branek, které vstřelí, tím, že se bude chovat sobecky a bude střílel na branku i ve chvílích, kdy by bylo pro mužstvo výhodnější, aby nahráli spoluhráči. Na konci sezóny bude mít takový hráč více vstřelených gólů než jeho altruistický spoluhráč, ale je pravděpodobné, že se jejich mužstvo umístí hůře než to, kde budou všichni hráči spolupracovat.

Roli v evoluci skupinových strategií mohl hrát i tzv. *windfall effect* (viz *Slovníček pojmů*).

Obecně se dá říci, že úspěšnost skupiny bude tím vyšší, čím více má altruistů, i když proti těmto altruistům bude v rámci skupiny pracovat negativní selekce. V případě, že se ve skupině utvoří silná koalice altruistů, mohou tito penalizovat ty, kteří se chovají sobecky, a to buď tím způsobem, že je exkomunikují, nebo sami odejdou a založí novou skupinu.⁴

Je zřejmé, že příbuzenské skupiny jsou pro vznik vnitroskupinového altruismu výhodnější než skupiny nepříbuzenské, ale adaptivní může být i prosociální chování k nepříbuzným, a to nejenom na základě reciprocity, ale právě na základě skupinové selekce.

Simson (1994) analyzoval možnosti vzniku altruismu jako evolučně stabilní strategie, a to tak že počítal indexy fitness pro altruisty, nealtruisty a skupiny, když parametry ceny, zisku a proporce altruistů ve skupině se různí. Dochází k závěru, že proto, aby se vyselektovaly geny pro altruismus, je nutné, aby existovaly optimální parametry, tj. nízká cena altruismu, vysoké zisky a vysoký počet altruistů ve skupině. Dodává, že pravděpodobnost výskytu těchto podmínek v průběhu evoluce je malá, ale ne v principu nemožná.

Důležitým faktorem je to, že kooperace je motivována pocity sympatie a viny, jejichž manifestace umožňuje lidem, aby si vybírali potenciální „obchodní partnery“ a vyhýbali se kontaktu s podvodníky. Altruisté se selektivně stýkají s jinými altruisty a minimalizují kontakty s nealtruisty, tj. s těmi, kteří jsou ochotni přijmout jejich pomoc, ale v budoucnu ji neoplatit, což altruistům dává velkou výhodu

Klasickým případem je tzv. *vězňovo dilema*. Střety ve vězňově dilematu nejsou náhodné, ale korelované. Frekvence kontaktů altruista-altruista a podvodník-podvodník je vyšší, než by odpovídalo náhodě. Experimentálně se prokázalo, že lidé dokáží i po krátkém setkání s velkou přesností určit, kdo s nimi bude v jednokolovém vězňově dilematu kooperovat a kdo ne (Frank, Gilovich a Regan, 1993).

Zásadní je chápat altruismus jako kontinuální charakteristiku, tj. nikdo není stoprocentní altruista ani nonaltruista. Pro altruistu-

⁴ Nejenom že přítomnost podvodníka snižuje fitness skupiny, ale ovlivňuje skupinovou strukturu tak, že ostatní přestávají být altruisty.

mutanta bude obtížné najít jiného altruistu, ale na druhé straně je snadné najít někoho, kdo je v míře altruismu výše, než je průměr, a s ním spolupracovat. Problém pravděpodobnosti vzniku altruismu jako evolučně stabilní strategie je tedy uspokojivě vyřešen tím, že každý si najde někoho, kdo spolupracuje na stejné úrovni jako on (Sober a Wilson, 1998, s. 136-137). Extrémní nonaltruisté jsou potom nuceni se stýkat pouze spolu, což snižuje jejich fitness.

Skupinové strategie se dají popsat na základě podle čtyř dimenzí (MacDonald, 1994):

1. Uzavřenost versus otevřenost

Genetická uzavřenost/příbuznost členů skupiny versus naprostá otevřenost/nepříbuznost.

2. Altruismus

Vysoká hladina vnitroskupinového altruismu a podřízení se zájmům skupiny versus maximální sobectví a individualismus (v tomto extrémním případě však již nemá smysl mluvit o skupinové strategii).

3. Meziskupinová kompetice

Silná meziskupinová kompetice o zdroje a reprodukční úspěch versus neexistující kompetice mezi skupinami.

4. Ekologická soběstačnost versus univerzalita

Ekologická specializace skupiny (např. huterité zemědělství, Sparta vojenství, Židé *K*-strategie) versus naprostá soběstačnost.

Ve prospěch existence skupinových strategií mluví tyto argumenty:

- Máme potřebu vytvářet a udržovat „férové“ sociální organizace. Lidé mají tendenci vytvářet koalice (stávat se „týmovými hráči“) při nejmenších příležitostech. To se týká jak dětí, tak dospělých (Hogg a Abrams, 1988). Např. často dochází k identifikaci zaměstnance s firemním úspěchem, a to nejenom kvůli vlastnímu zisku. Mentalita založená na principu *We rise and fall together* (Simon, 1991). Popularita kolektivních sportů může být částečně vysvětlena aktivizací psychologických mechanismů, které se podílejí na skupinových strategiích Wilson (1993, s. 158): ... *fanoušek se ztotož-*

ňuje s agresivní skupinou, obdivuje týmovou práci, odvalu a obětí a podílí se na jáсотu z vítězství.

- Morální systém je definován jako chování ve prospěch kolektivu - maximalizuje skupinový zisk, nemorální je to, čím jedinec maximalizuje svoji fitness na úkor kolektivu. Získávání výhod uvnitř skupiny je často pro její členy nepřijatelné, i když je pravděpodobnost dopadení minimální (Caporael et al., 1989). Trivers (1971) popsal tzv. *moralistic aggression* - silnou potřebu napadnout někoho, kdo se chová nespravedlivě (neoplatí altruistické chování). Je mobilizována proti těm, kteří poruší skupinové formy.
- Existuje altruismus, který se rozšířil daleko za hranice nepotismu a úzce chápané reciprocity.

Wilson a Sober (1994) uvádějí jako příklad skupinového organizmu huterity, náboženskou fundamentalistickou sektu, která vznikla v 16. století v Evropě a v 19. století uprchla před pronásledováním do Severní Ameriky.

Huterité sami sebe pokládají za lidský ekvivalent včelí kolonie. Jsou pro ně charakteristické tyto znaky:

- vášeň pro nesobectví,
- není ceněná individualita, osobnost (např. vzhled, zařízení domácnosti),
- sociální organizace, která téměř eliminuje možnost, aby si jedinec zvýšil fitness na úkor ostatních; pokud se již takové případy objeví, je dotyčný po důtce vyloučen,
- vysokou fertilitou,
- v případě, že se skupina rozroste, rozdělí se na dvě rovnocenné poloviny, z nichž jedna na základě losu odejde a osídí nové území,
- ekologická specializace (zemědělství bez používání moderních technologií).

Skupinová strategie huteritů byla a je velmi úspěšná. V Evropě byli střídavě tolerováni a pronásledováni pro svoji ekonomickou prosperitu (podobně jako Židé). Mají nejvyšší porodnost ze všech známých společností (cca 10 dětí v rodině v 50. letech 20. století). V současné Kanadě se zabývají zemědělstvím bez moderních technologií a téměř jistě by přečísli ostatní populaci, kdyby nebyli

omezování zákony. Jiným příkladem by mohli být mormoni, kteří se rychle šíří, a lze očekávat, že v budoucnu budou tvořit hlavní proud křesťanství v USA (Reynolds a Tanner, 1995, s. 8).

Wilson (1993, s. 163-185) se domnívá, že skupinová selekce vedla ke vzniku tzv. *pious gene*, tj. náboženského genu. Mnoho náboženských fenoménů (rituály, stravovací zvyky, slavení svátků) nemá přímý pozitivní důsledek pro fitness samo o sobě, ale podporují skupinovou identifikaci. Za jeden z fenoménů, který zvyšuje fitness skupiny a je ovlivněn ideologií/náboženstvím, se dají považovat sebevraždy starých lidí, tak jak bylo pozorováno u Eskymáků, ale i jinde (Reynolds a Tanner, 1995, s. 208-209).

Miller (1994) uvádí, že skupinová spolupráce ve skupinách, jejichž hranice jsou volné a neostře (*fuzzy*), může být posilována na základě dvou mechanismů:

1. Mechanismus „vyrovnávání rozdílů“;
Jádrem mechanismu „vyrovnávání rozdílů“ (*resource levellers*) je princip, podle kterého se zdroje získané společným úsilím spravedlivě/rovnoměrně rozdělí.
2. Mechanismus „loterie o zdroje“;
Mechanismus „loterie o zdroje“ (*resource lotteries*) spočívá v tom, že v situacích, jejichž následky se nedají předvídat, se použije pro rozdělení rizika principu náhody - např. lovci a válečníci „tahají slámky“ o to, kdo bude na nejrizikovějším místě. Tímto je možné vysvětlit dobrovolnou obět jedince za skupinu nepříbuzných. Rovnoměrné rozdělení rizika a zisku z altruistického chování zajistí kooperaci. Interakce mezi nepříbuznými jedinci, kteří si tahají slámku, je altruističtější než nedobrovolné interakce mezi geneticky příbuznými.⁵

Zajímavý je názor, že skupinová selekce může favorizovat jemnou bilanci mezi egalitářským kolektivismem a eugenickou meritokracií. Očividně sobecké chování, jako jsou diferenciace rolí, snaha o získání společenského statusu a sexuální kompetice, která povede k diferenciaci reprodukčního úspěchu, může být podporován skupinovou selekcí. Pokud se totiž členové skupiny A roz-

⁵ Pro altruisty je též důležité, když je zajištěno, že o „vdovy a potomky“ se postará komunita, event. příbuzní budou z jeho obětí profitovat. V této souvislosti by byla zajímavá analýza ochoty obětovat se v souvislosti s počtem již zplozených potomků (kontrolováno pro věk, status apod.).

množují náhodně a egalitářsky (tj. každý člen má stejnou reprodukční úspěšnost), bude taková skupina v nevýhodě v porovnání se skupinou B, u níž fitness jejich členů závisí na schopnostech, a je tudíž nerovnoměrná (např. praktikují polygamii). Pokud však ve skupině A povede egalitarismus k lepší skupinové kooperaci, a když technologické a ekonomické inovace způsobí, že kooperace bude důležitější než dlouhodobější eugenický efekt, skupina A zvítězí. Tento mechanismus může pomoci objasnit jinak těžko vysvětlitelný přechod od polygamních k monogamním egalitářským kulturám v Evropě (Betzig, 1986). Jinými slovy, polygamní společnosti, ve kterých je možné razantně potlačit ambice mnoha mužů, jsou buď nestabilní, nebo naopak velmi konzervativní, a ani jedno civilizačnímu pokroku nesvědčí.

Jako skupinová strategie může být chápáno i chování některých společenských tříd, zvláště těch privilegovaných. Např. Pincon a Pincon-Charlot (2001) popisují chování buržoazie ve Francii, kterou nazývají „poslední existující sociální třídou“ tak, že příslušníci této třídy šíří ideje individualismu, ale zároveň se chovají jako kohezivní skupina, která hájí své politické a finanční zájmy a jejíž členové se stýkají (a uzavírají manželství) výhradně mezi sebou. Argyle (1994, s. 177) uvádí, že vytváření tzv. *closed circle* je charakteristické pro nejvyšší společenské skupiny.

Námítky odpůrců existence skupinové selekce jsou především tyto:

- Malá pravděpodobnost výskytu takových podmínek, které by favorizovaly skupinovou selekci na úkor selekce individuální (tj. daleko častěji se vyskytují situace, ve kterých je výhodnější maximalizovat vlastní fitness než fitness skupiny).
- Vedle huteritů vznikalo velmi mnoho jiných sociálně-náboženských utopií, a téměř všechny z nich selhaly. Zdá se, že je velmi obtížné přinutit lidi, aby jednali jako huterité. Zastánci skupinové selekce jsou schopni popsat jen několik málo úspěšných skupin.
- Skupinová selekce může jen obtížně fungovat v prostředí, ve kterém jsou kulturní, lingvistické, genetické, prostorové a sociální hranice moderních skupin velmi fluidní. Skupiny skládající se z členů, kteří mohou být současně členy více skupin a mohou mezi nimi volně migrovat a reprodukovat se i jako jedinci

(tj. bez pomoci skupiny). Neexistují stabilní skupiny, ale kaleidoskop rychle se měnících svazků založených na sobeckých zájmech.⁶

Jinými slovy: Skupinový výběr by mohl neutralizovat vliv individuálního výběru pouze za předpokladu, že generační časy skupin by byly srovnatelné s generačními časy jedinců, ve skupinách by převažovala příbuzenská plemenitba, jedinci by mezi skupinami téměř nemigrovali a celá skupina by mohla zaniknout se stejnou pravděpodobností jako kterýkoli její člen.

Zajímavý argument uvádí Ridley (2000, s. 198), který patří mezi odpůrce existence skupinové selekce:

Máme instinktivní návyk solidarizovat se s vlastní skupinou. Jsme společenšší. Až předstíráme - a snad tomu i věříme -, že jsme skupinově selektováni. Jinými slovy, lidé o sobě rádi tvrdí, že stavějí zájem skupiny nad svůj vlastní zájem, aby tím zakryli skutečnost, že jsou připraveni druhé opustit, jakmile z toho budou mít užitek. Kdyby to totiž otevřeně přiznali, ostatní by se od nich ihned odvrátili. ... jsme extrémně společenství a skupinová, nikoli však skupinově selektováni.

Teoretický spor zůstane ještě asi dlouho nerozřešen. Jistým vodítkem pro další úvahy na toto téma mohou být dvě otázky:

1. Jak by vypadalo (lidské) chování, pokud by individuální selekce byla jedinou evoluční silou?
2. Jak by vypadalo (lidské) chování, pokud by skupinová selekce byla jedinou evoluční silou?

Se zajímavou teorií přišel Knobloch (2001). Navrhuje jiný druh skupinové selekce, který nezávisí na rozhodnutí zmíněného sporu. Tato *hypotéza metaselekce* říká, že organizované lidské skupiny vy-

⁶ Značná fluidnost skupin je sice silným argumentem proti existenci skupinové selekce, ale nesmí se zapomínat na skutečnost, že naprostá většina evoluční historie lidstva se vyvíjela v podmínkách, kdy byla fluidita skupin prakticky nemožná. Dalším tématem by mohla být i memetická analýza skupinového výběru. Blackmooevová (2001, s. 231) se domnívá, že právě memy mohou snižovat rozdíly uvnitř skupiny a zvyšovat rozdíly mezi skupinami a že náboženství jsou typické mechanismy, které zmenšují rozdíly mezi jedinci uvnitř skupiny a zvyšují jak rozdíly mezi skupinami, tak i rychlost vymírání celých skupin,

tvářely společenský tlak, který nazval metaselekci, jehož výsledkem je altruismus přesahující reciproční altruismus. Podle této hypotézy pak největší inkluzivní zdatnost mají nikoli egoisté, ale ti, kteří naleznou určitou (též kulturně podmíněnou) rovnováhu tlaků přirozené selekce, sexuální selekce a metaselekce.⁷

⁷ Dilema mezi individuální a skupinovou fitness je, vedle dalších motivů, zpracováno v Bouleově knize *Most přes řeku Kwai*. Děj se odehrává během 2. světové války v Thajsku, kdy zajatý anglický důstojník má za úkol postavit Japoncům most. Pokud jej postaví, má naději, že přežije, poškodí však zájmy své skupiny.

Eugenika

I. Úvod do problematiky

Co je eugenika

Eugenika se zabývá studiem mechanismů lidské dědičnosti a hledá cesty, jak zlepšit populační genofond pomocí tzv. řízené evoluce.

Heslovitě se dají vyjádřit principy a cíle eugeniky v těchto bodech (Lynn, 2001, VII-IX):

1. Jisté lidské vlastnosti jsou hodnotné. Ty nejdůležitější z nich jsou zdraví, inteligence a mravní charakter.
2. Tyto kvality jsou hodnotné, protože jsou základem pro intelektuální a kulturní úspěchy společnosti, kvalitu jejího života a její ekonomickou, vědeckou a vojenskou sílu.
3. Zdraví, inteligence a mravní charakter jsou do velké míry geneticky determinovány. Z tohoto důvodu je možné tyto kvality geneticky zlepšovat.
4. V západních demokraciích a ve většině dalšího světa dochází od druhé poloviny 19. století ke genetické deterioraci výše popsaných pozitivních kvalit (tzv. dysgenický proces). Tento proces vytváří hrozbu kvalitě civilizace a lidstva.
5. Existují dva základní programy na zlepšení genetické kvality lidstva:
 - tzv. *klasická eugenika*, spočívající v aplikaci metod, které používají šlechtitelé rostlin a živočichů po tisíceletí. Aplikace selektivního šlechtění probíhá ve dvou krocích:

pozitivní eugenice - jejímž cílem je, aby lidé, kteří mají žádoucí vlastnosti (zdraví, inteligenci, morální charakter), měli více dětí;

negativní eugenice - jejímž cílem je, aby lidé, kteří mají nežádoucí vlastnosti (např. mentálně retardovaní, psychopate, kriminální delikventi), měli dětí méně.

- tzv. *nová eugenika* používá k dosažení stejných cílů biotechnologie - umělé oplodnění, prenatální analýzu genetických nemocí a poruch, oplodnění in vitro a předimplantovou diagnostiku, klonování, genetické inženýrství a implantaci nových genů.
7. Vedou se diskuze o tom, zdali jsou eugenické metody etické. Odmítání eugeniky se organizuje kolem pocitů emocionální averze, které nejsou podpořeny racionálními argumenty (viz Auschwitz-komplex). V minulosti byly například zaměřeny proti ateistům, event. ženám, které nosily kratší sukně, později proti antikoncepci, potratům, umělé inseminaci, geneticky modifikovaným potravinám. Případy „morální paniky“ jsou v naprosté většině nepodložené.
 8. Eugenika slouží potřebám jedinců i celé společnosti. Společnosti, které budou eugeniku využívat, získají velkou výhodu nad těmi, které ji budou odmítat.

II. Vzestup a pád eugeniky

Eugenici

Mnohým lidem v minulosti bylo zřejmé, že děti jsou podobné svým rodičům, a proto je pro společnost důležité, aby lidé s pozitivními vlastnostmi měli více dětí než lidé s vlastnostmi negativními. Mezi ty, kteří navrhovali nějakou formu řízené reprodukce, patřili např.:

- Platon (*Ústava*),
- Campanella (*Sluneční stát*),
- na přelomu 19. a 20. století Galton (kromě jiného utopistická vize *Kantsaywhere*); dělil populaci do tří kategorií na „žádoucí“, „přijatelní“ (*passables*) a „nežádoucí“ (ti tvoří okolo 5-10 % populace). Uvědomoval si, že metody musí být geneticky efektivní, ale zároveň veřejností akceptovatelné. V jeho modelu by zůstala většina populace „nepostižena“.

Přírodní výběr

Přírodní výběr pomáhal v minulosti udržovat kvalitní genofond populace. Ti, kteří byli neschopní (např. se narodili s nějakou vážnou genetickou vadou), obvykle brzy zemřeli a nešířili vadné geny dále. Od 19. století však můžeme pozorovat snížení tlaku přirozeného výběru. Vzhledem:

- k pokroku medicíny,
- vzniku sociálního státu

přežívají a reprodukují se i ti, kteří jsou nositeli nekvalitních genů - a to ve větší míře než ti, kteří jsou geneticky kvalitnější. Z toho důvodu dochází k tzv. *dysgenickému procesu*.

Vysoká kojenecká a dětská úmrtnost udržovala populaci geneticky zdravou (ve smyslu fyzického zdraví/zdatnosti) zhruba do roku 1800. Oslabením procesu přirozeného výběru, při kterém se v každé generaci eliminují tzv. *unfit* tím, že mají sníženou fertilitu nebo brzy zemřou, nastane nevyhnutelně, genetická deteriorace. Darwin rozuměl tomu, že zastavení deteriorace by se docílilo tím, kdyby se snížila fertilita těch, kteří jsou nositeli nevhodných charakteristik (*Obě pohlaví by se měla zdržet sňatku, pokud jsou defektní tělesně nebo duševně.*).

Tato jednoduchá pravda se ztratila. Přírodní selekce se dá přirovnat k zahradníkovi, který odstraňuje plevel ze zahrady a občas

přidá kvalitní novou rostlinu. Během dvacátého století takový zahradník přestal v západní společnosti pracovat.

Vzestup eugeniky

Do konce 60. let 20. století byla eugenika v mnoha západních státech respektována a její metody využívány, např. (Lynn, 2001):

- prezident USA T. Roosevelt (1901-1909) byl aktivním zastáncem eugeniky,
- řada největších amerických nadací podporovala eugeniku (*Carnegieho institut, Rockefellerova nadace*),
- sterilizace osob s nežádoucími vlastnostmi (mentální retardace, psychopatie) se prováděla v USA, Švédsku, Dánsku a Kanadě do 70. let 20. století (v Japonsku až do r. 1995),
- Podle některých hrála v USA roli při přijetí imigračního zákona v roce 1924, který zabránil přílivu Hispánců a Afričanů, kteří by měli na americkou populaci dysgenický efekt.¹
- F. Crick, spoluobjevitel DNA, v roce 1963 prohlásil, že:
 - a) se s *problémem něco dlouhodobé dělat musí*,
 - b) měli bychom zvážit právo každého na to mít děti: *Pokud jsou rodiče z genetického hlediska nevhodní, měli by mít pouze jedno dítě, ve zvláštních případech dvě.*

Positivní cíle eugeniky byly i umělecky zpracovávány, např.:

- G.B. Shaw v divadelní hře *Man and Superman* líčí eugenické spojení mezi anglickým venkovským šlechticem a „vysoce civilizovanou Židovkou“. Výsledkem je superiorní syn.
- H. G. Wells v knize *Moderní utopie* popisuje utopistický stát založený na eugenických a socialistických základech. Občanům není dovoleno mít děti, dokud neodpracují jistý počet let a nesplatí dluhy.²

¹ Ale zároveň neumožnil vstup lidem z Evropy, zvláště střední a východní, kteří byli intelektově normální, ale byli na základě výsledků testů označeni za intelektově inferiorní. O tom, jakou roli v přijetí imigračních zákonů eugenika hrála, však napanuje jednoznačný názor. Rushton (1997b) uvádí, že jsou zde eugenici obviňováni neprávem.

• Byl měřen pouze vybraný segment imigrantů, a to z toho důvodu, aby se zjistilo, zda je test schopen měřit pásma nižší inteligence. Výsledky se v žádném případě nevztahovaly na imigranty jako celek a autoři to ve své zprávě explicitně uváděli.

• Neexistuje jediný důkaz, že by výsledky psychologických testů hrály jakoukoli roli při přijímání restriktivních opatření.

² Eugenika je ovšem i karikována - např. v knize *Můj strýček Oswald* R. Dahla.

Nacistické Německo a eugenika

Eugenický program

V roce 1933 začali nacisté se zaváděním eugenických programů. Pacienti s mentální retardací, psychózou nebo vážným defektem genetické povahy byli sterilizováni. V období 1933-1939 bylo sterilizováno zhruba 350 000 Němců. Tento program byl redukován v roce 1939 vzhledem k tomu, že na sebe vázal značnou část potenciálu, kterého bylo třeba na frontě.

Nacistický eugenický program byl silně kritizován, ale ve skutečnosti se nelišil od podobných programů, které se realizovaly v 30 státech USA a také v několika evropských zemích. Např. proporcionálně více pacientů bylo sterilizováno ve Švédsku než v nacistickém Německu.

Důležité je si též uvědomit, že zabíjení pacientů nebylo motivováno eugenikou, ale snahou ušetřit náklady.

Genocida Židů

Genocida Židů nebyla motivována pouze eugenikou. Hitler a mnoho jiných nacistů bylo antisemity, ale nemysleli si, že jsou Židé intelektuálně inferiorní (spíše charakterově). Hitlerův antisemitismus byl založen na dvou předpokladech (Lynn, 2001, s. 29):

- bál se komunismu a domníval se, že Židé plánují v Německu komunistický převrat, který by zajistil židovské komunistické elitě světovládu.
- Židé a Němci („árijci“) jsou dvě neschopnější rasy, které mezi sebou soupeří o světovou dominanci.

Romský holocaust

Pokud již bylo eugeniky zneužito, bylo to především proti Romům. Motivace k jejich likvidaci byly dvě:

- eliminovat skupiny obyvatel, které se z různých důvodů nedaly upotřebit pro potřeby války,
- přesvědčení o jejich méněcennosti.

Zánik eugeniky

V druhé polovině 20. století se v západních zemích začíná prosazovat hodnotový systém, který je k eugenice nepřátelský. Změna spočívá v tom, že práva jedince byla práva rozšířena na úkor práv státu. Změna těchto hodnot vedla k odmítání eugeniky - je totiž

založena na tom, že stát má právo se chránit tím, že bude regulovat reprodukční svobodu svých občanů.

Pearson (1996) připisuje vinu za současnou nepopularitu eugeniky židovským levicovým intelektuálům, jako jsou F. Boaz, S. J. Gould, L. Kamin, R. Lewontin a S. Rose.

Kritický byl rok 1969, kdy *Americká eugenická společnost* ukončila vydávání *Eugenics Quarterly* a nahradila jej *Social Biology* a *Britská eugenická společnost* ukončila publikování *Eugenics Review* a nahradila ho *Journal of Biological Science*. Žádné z těchto dvou nových periodik nevěnovalo pak eugenice příliš místa.

Je pochopitelné, že vědecké teorie vznikají a zanikají tím, že jsou vyvráceny. Podivné je, když je odmítnuta teorie, která je v principu správná. A to je případ eugeniky.

Poslední eugenikové

Přes nacifikaci eugeniky a oficiální distancování se od ní nezakládkla zcela (Lynn, 2001, s. 39):

- Na konci 80. let byla v USA založena elitní spermobanka, ve které jsou uložena spermata některých nositelů Nobelových cen a jiných intelektuálně zdatných jedinců. Do roku 1997 využilo tuto příležitost přes dvě stě žen, jejichž manželé byli neplodní, s tím výsledkem, že jejich děti jsou podle očekávání nadprůměrně inteligentní.
- Eugenice se daří v některých autoritativních státech, jako jsou například Singapur nebo Čína.
- Místo eugeniky se zvláště v oblasti biotechnologií používá eufemismu genová terapie, event. genová hygiena. Jedná se však o totéž - o snahu vylepšit genofond.
- Cattell (1972) navrhol, že by bylo potřeba eugenickými metodami snížit agresivitu a sexuální pud, které jsou pro moderního člověka příliš silné. Pravděpodobně by to změnilo tvář světa směrem ke kooperativní kompetici.³

³ Cattellův zájem o eugeniku byl jedním z faktorů, proč židovské organizace zabránily tomu, aby mu *Americká psychologická asociace* udělila vyznamenání za životní dílo (Whitney, 1997).

III. Od eugenického k dysgenickému vývoji

Přírodní výběr v preindustriálních společnostech

Důležité si je uvědomit, že přírodní výběr operoval převážně přes muže vzhledem k tomu, že spolu soutěží o ženy. Jinými slovy - rozdíl ve fertilitě mezi muži byl (a dodnes je) větší než mezi ženami. Ve všech společnostech upřednostňují ženy muže s vyšším statusem. Nejvíce potomků zanechávali ti nejschopnější.

1. Lovci-sběrači

Například Howell (1979) uvádí, že mezi kmeny Kungů u jihoafrické pouště Kalahari:

- 45 % dětí zemře dříve, než dosáhnou dospělosti,
- 62 % mužů nemá děti,
- mortalita je vyšší mezi muži, čímž vzniká převis žen (5 % mužů má dvě nebo více žen).

2. Pastevci a zemědělci

Moran (1979) uvádí, že mezi pastevci velbloudů v Keni musí všichni muži do 31 let dodržovat celibát. Po dosažení tohoto věku se smí ženit pouze ti, kteří nashromáždí dostatek velbloudů potřebných jako svatební dar. To se podaří zhruba jedné polovině mužů (ti si eventuálně koupí více žen). Zbylí zůstanou bezdětní. Podle Betzigové (1986) mají všechny podobné společnosti polygamní systém, ve kterých úspěšní muži mají více žen, a tudíž jsou i reprodukčně úspěšnější.

3. Rané národní státy

Zhruba před 5000 lety umožnily vývoj zemědělství a domestikace zvířat vznik prvních národních států s početnou městskou populací. Vládci měli harémy, jejich úředníci měli přístup k ženám podle své hodnosti. O tom, že primární funkcí harémů bylo rozšíření genů jejich majitele (a ne „užívání si“), svědčí (Ridley, 1999, s. 141-170):

- monitorování plodných dnů,
- přítomnost kojných, které urychlovaly reprodukční cyklus souložnic,
- izolace souložnic od jiných fertálních mužů.

4. Křesťanství

Křesťanství se stalo v Římě v roce 314 oficiálním náboženstvím. Římskokatolická církev zasadila eugenice celkem pět ran:

1. monogamie (v zájmu chudých mužů),
2. celibát mnoha schopných mužů a žen,
3. zákaz kontroly porodnosti v 19. a 20. století,
4. zákaz potratů,
5. likvidace kacířů, mezi nimiž byli disproporčně zastoupeni lidé s vlastním názorem (tento aspekt je vlastní většině náboženských systémů).^{1,2}

5. Náboženství obecně

Zdá se, že náboženství má v současnosti spíše dysgenický efekt. Členy církví (v nejširším smyslu) jsou spíše lidé s nižším než průměrným vzděláním. Tyto osoby však mají více dětí než ty, které se k žádné církvi nehlasí. Hypotéza je taková, že církve přitahují lidi s nižším než průměrným IQ a zároveň je nabádají k vysoké plodnosti. Srb (1997) uvádí tato čísla (z roku 1991):

Vztah mezi náboženstvím, vzděláním a fertilitou

	Ateisté	Úhrn obyvatelstva
Počet let školního vzdělání	11,7	11,2
Děti na 1000 žen	1499	1693

(Úhrn obyvatelstva zahrnuje i 16 % těch, kteří neuvedli údaj o náboženském vyznání.)

¹ Některé křesťanské sekty však praktikují polygamii a neuznávají celibát církevních úředníků, příkladem mohou být mormoni. Ti, kteří jsou v církevní hierarchii vysoko, mají v průměru 5 žen a 25 dětí, a ti, kteří jsou níže, mají jednu ženu a 6,6 dětí (Daly a Wilson, 1983).

² V současnosti církve zakazují používání biotechnologií (umělé oplodnění apod.), což má dysgenický efekt.

Rozdíl ve vzdělání vynikne při bližším pohledu:

Vztah mezi konfesí a stupněm dosaženého vzdělání

Náboženské vyznání	Celkem (v tisících)	Úplně střední	VŠ
Bez vyznání	2967	29%	11%
Římskokatolické	3506	19%	5%
Československé evangelické	186	21%	7%
Československé	171	20%	5%

Uvedené údaje však ještě neprokazují dysgenický vliv církví na inteligenci ve smyslu úvodní hypotézy. Pro celou analýzu by bylo rozhodující srovnat plodnost ateistů a členů církví při shodnosti jejich vzdělání.³ Je třeba také zvážit, do jaké míry byla vzdělanost věřících ovlivněna tím, že jim komunistický režim kladl ve vzdělávání překážky (např. někteří nesměli studovat na vysokých školách s humanitním zaměřením).

Dalším problémem je vágnost termínu „vyznání“, např. k římskokatolické církvi se hlásí 3,5 milionu obyvatel, ale praktikování víry (a tudíž případná indoktrinace) se dá předpokládat pouze u části z nich. Kučera (1994a) píše, že výsledky sčítání totiž nedávají obecně žádnou možnost posouzení vnitřního obsahu přihlášení se k náboženskému vyznání.

Jinou otázkou je, zdali nemají náboženství eugenický vliv na jiné cenné vlastnosti, jako je např. charakter (svědomitost). Dá se předpokládat, že věřící budou altruističtější než kontrolní skupina ateistů. Zdá se však, že věc není tak jednoduchá. Např. Batson a Gray (1981) uvádějí, že věřící lidé (*religious individuals*) sice v dotaznících uvádějí, že se chovají altruisticky, a v těchto dotaznících dosahují vyššího skóre než ateisté, ale několik empirických výzkumů, které byly prováděny, ukazuje, že to není pravda. Argyle a Beit-Hallahmi (1975, s. 121) uzavírají věc tak, že věřící lidé nejsou poctivější (*honest*) než ateisté, ale mají motivaci tak vypadat.

³ Za analýzu by též slála hypotéza, že tendence věřit v Boha roste s počtem dětí, a to jednak z důvodu „zážitku zázraku stvoření“ a jednak proto, že víra v milosrdnou instanci může snížit úzkost rodičů o osud dětí.

Ani vztah náboženství a antisociálního chování není v současnosti zcela jasný. Např. Kaiser (1994, s. 179) uvádí:

Zatímco kdysi byl náboženství připisován převážně vliv kriminalitu brzdící, čímž bylo vysvětlení stoupající kriminality shledáváno v upadajícím zájmu o náboženství a církev, nedá se již taková domněnka jako příliš jednoduchá a nediferencovaná udržet.

Podle výzkumů Von Hentinga (1948) páchají katolíci a protestanti disproporčně více kriminálních deliktů než Židé a ateisté, kteří jsou v kriminálních statistikách zastoupeni v menší míře, než by odpovídalo jejich počtu v populaci.⁴

6. Eugenické efekty válek

Vliv válek na průměrné IQ (a jiné charakteristiky) populace je zajímavý teoretický problém, který nemá jednoznačné řešení. U nás se jím zabýval např. Růžička (1923, s. 676-677). Faktory, které by v preindustriálních válkách mohly hrát roli, ale jejichž přesná váha je velmi individuální, jsou tyto:

Potenciálně eugenické faktory

- války byly provázeny epidemiemi, které si vyžádaly oběti disproporčně mezi chudými,
- rozšíření pohlavních nemocí, které je způsobeno i zvýšením ne-manželských styků z důvodů přebytku žen, selektuje proti nízké *svědomitosti*,
- válečné útrapy přežili lépe vybavení jedinci (a skupiny),
- intelektově schopnější nebývali nasazeni přímo v boji,
- obecně byl zaveden přísný režim proti *r*-stratégům, tresty smrti nahrazují uvěznění.

⁴ Analýza vlivu náboženství/církví z hlediska evoluční biologie přesahuje rámec této knihy a vyžádá si samostatnou publikaci. Některé závěry budou pro čtenáře překvapující, tak např. to, že náboženství bezděky napomáhá a stále napomáhá šíření infekčních nemocí (Reynolds & Tanner, 1995, s. 267-282):

1. poutě, procesí a misionářská činnost (infekce se dostávala do dosud nezasažených oblastí),
2. velká koncentrace lidí,
3. dotýkání se „liturgických“ předmětů, např. pití vína při svatém přijímání (utření poháru nezabraňuje přenosu bakteriální infekce).

je velmi obtížné (ne-li nemožné) odůvodnit, proč by měla „prozřetelnost“ takto penalizovat věřící.

Potenciálně dysgenické faktory

- méně zdatní se nedostanou do pole,
- vojáci, kteří nesou útrapy v poli, se přesouvají do zázemí,
- spíše padnou altruisté,
- regulární armáda je postavena v zásadě z fyzicky schopných jedinců bez vážnějších psychických poruch (na druhou stranu je otevřenou otázkou, jaké je průměrné IQ vojáků),
- během válek se oslabuje sociální kontrola a častěji dochází k znásilňování (převážně ze strany jedinců s psychopatickými sklony),
- nedostatek stravy v zázemí vede k podvýživě, což má nepříznivý dopad na inteligenci narozených dětí (ale pouze fenotypovou).

I kdyby války měly dysgenický charakter v rámci populace, mohou mít eugenický charakter v širším měřítku. Představme si tento případ:

Válčí spolu tři skupiny, jejichž genetická hodnota je v poměru 100 : 90 : 80. Průměrná hodnota celé populace je 90. První skupina zvítězí a její genetický potenciál v důsledku dysgenických faktorů války klesne na 95, ale průměr populace se zlepší. Pokud by se jednalo o dobytí území a podrobení tamějšího obyvatelstva, je dalším důležitým faktorem rozdíl v reprodukční zdatnosti vítězů a poražených. Mnohokrát v dějinách se totiž stalo, že poražení nakonec přečísli vítěze.

Otázkou je, jak se od zmíněného modelu liší moderní války. Např. Pearson (1996) se domnívá, že války, zvláště ty ve dvacátém století, měly spíše dysgenický efekt.⁵

Fertilita v Evropě

Přirozená (tj. nijak neomezovaná) fertilita existovala ve většině Evropy do poslední čtvrtiny 19. století. Ve fertilitě, a především v mortalitě, existovala socioekonomická diferenciace, což mělo eugenický efekt. Hlavní faktory zodpovědné za vyšší mortalitu a nižší fertilitu u chudších vrstev společnosti byly (Lynn, 1996, s. 27):

⁵ Zajímavá by též byla analýza toho, jak atraktivními partnery byli v průběhu historie např. důstojníci. Zdá se, že dříve měli často pozici „lvů salónů“.

- vyšší kojenecká a dětská úmrtnost (způsobená převážně nekvalitní stravou a hygienou),
- infanticida a potraty se vyskytovaly spíše mezi chudšími, kteří nebyli schopni se o děti postarat,
- silná sociální kontrola umožňující manželství jenom těm, kteří měli nějaký majetek, a silná sociální kontrola proti mimomanželské sexualitě,
- nižší fertilita (neschopnost otěhotnět způsobená podvýživou).

Například v Anglii byl v letech 1500-1630 počet dětí, které se dožily dospělosti, u střední třídy v průměru 4,2 a u manuálně pracujících 2,2 (Pound, 1972).

Roli také hrála vysoká mortalita nemanželských dětí. Pokud se již nemanželské dítě narodilo, bylo to pravděpodobně ženě s inteligencí nižší než průměr. Současné výzkumy (Herrnstein a Murray, 1996) ukazují, že matky nemanželských dětí mají v průměru nižší inteligenci (IQ 92) v porovnání s těmi, které jsou bezdětné nebo mají dítě v manželství (IQ 105). Nemanželské děti byly často svými matkami opuštěny. Tyto děti buď rychle zemřely, nebo se dostaly do sirotčince, ve kterém však byla vysoká úmrtnost. Reynolds a Tanner (1995, s. 111) uvádějí až 90% úmrtnost a sirotčince nazývají „velice účinná zařízení na zabíjení dětí“.

Byl to krutý svět, ale svět, ve kterém se nedařilo genům pro nízkou inteligenci a slabý charakter a byly z populačního genofondu periodicky odstraňovány.

Sociální mobilita

Není známa společnost, ve které by neexistovala sociální mobilita (tj. pohyb jedinců mezi společenskými třídami). Nejbližší k nulové prostupnosti má indický systém kast, ale i ten je za určitých podmínek prostupný.⁶

Z tohoto důvodu se v každé společnosti sociální vrstvy genetiky liší v inteligenci, pracovní motivaci a dalších vlastnostech, které podmiňují sociální vzestup.

⁶ I v relativně konzervativní společnosti se zvláště v době nepokojů otvírá prostor pro talentované, kteří mohou ve společenské hierarchii postoupit výše

Payling (1992) uvádí, že významná sociální mobilita existovala v Evropě nejméně od 14. století. Nadaní muži z obyčejných rodin měli možnost své společenské postavení zlepšit. I ženy byly sociálně mobilní - záleželo na tom, jak se vdaly. V Číně fungoval od 2. století před naším letopočtem systém zkoušek pro mandarínskou administrativu. Zhruba 31 % mandarinů se rekrutovalo z obyčejných rodin pouze na základě svých schopností (Ho, 1959),

Gibson a Young (1965) sledovali sociální mobilitu ve věkových kohortách po roce 1890. Kritériem bylo, kolik procent synů manuálně pracujících mělo nemanuální zaměstnání (pozitivní mobilita) a kolik procent synů nemanuálních pracovníků vykonávalo manuální zaměstnání (tzv. negativní sociální mobilita). V městských oblastech byla pozitivní a negativní sociální mobilita přibližně stejná, i když více variability se projevovalo v jednotlivých státech u negativní sociální mobility.

Sociální mobilita v evropských státech

Stát	Mobilita
Francie	35 %
Německo	28 %
Švédsko	29 %
Japonsko	33 %
USA	33 %

Analýza sociální mobility je samozřejmě často zkrácena skutečností, že ubývá manuálních typů práce. Obecně se dá říci, že je ve Společnosti více pozitivní sociální mobility než negativní.

Existuje závislost na sociální mobilitě a IQ i v rámci rodiny, Např. synové, jejichž IQ je vyšší než jejich otců, mají tendenci postoupit do vyšší sociální skupiny, a synové, jejichž IQ je nižší než jejich otců, klesají do nižších sociálních tříd (Mascie-Taylor a Gibson, 1978).

Argyle (1994, s. 177) uvádí např. výsledky výzkumů z USA a Británie 70. let 20. století:

Sociální mobilita v jednotlivých společenských třídách (v %)

Původní / konečná tř.	I	II	III	IV	V	VI	VII
I	46	19	12	7	5	5	6
VII	7	8	8	6	13	25	32

Zánik přirozeného výběru

Zánik přirozeného výběru v ekonomicky vyspělém světě je dán zásadním snížením mortality (hlavně dětské)- V 90. letech 20. století byla dětská mortalita v civilizovaném světě okolo 1 %. Velkou roli hrála kontrola infekčních nemocí. Ti, kteří disproporčně umírali na následky infekčních nemocí, byli především ti, kteří měli (Lynn, 1996, s. 37):

- zdravotní problémy/nízkou imunitu,
- méně kvalitních prostředků pro život (strava, hygiena),
- menší možnost úniku, pokud se nákaza začala šířit.

Je pravděpodobné, že mezi těmi, kteří umírali na následky infekčních onemocnění, byli disproporčně zastoupeni nositelé ne-kvalitních genů pro zdraví, inteligenci a charakter.

Reziduální efekty přirozené selekce

Stále však platí, že děti těch, kteří mají nižší vzdělání, umírají častěji. Spíše než se vzděláním jako takovým to souvisí s nižší inteligencí.

Dětská mortalita na 1000 porodů v USA a Afroameričanek a bílých Američanek, 1983-1985 (Bennett, Braveman, Egeter a Kieuy, 1994)

Vzdělání	Afroamer. vdaná	Afroamer. svobodná	bílá Amer. vdaná	bílá Amer. svobodná
0-11 let	17,5	20,6	11,5	14,5
12 let	13,9	17,7	7,5	11,8
13-15 let	13,1	16,2	6,3	11,2
16 a více let	11,1	16,5	5,6	8,3

Svobodné matky jsou v průměru méně odpovědné než vdané matky. Vyšší dětská mortalita je u Afroameričanek, které jsou v průměru méně inteligentní, než u bílých Američanek, a to i v případě, kdy obě skupiny dosáhnou shodného vzdělání.

Reziduální efekty přirozené selekce jsou zhruba tyto (Lynn, 1996, s. 39 a 52):

- Vyšší dětská mortalita u méně inteligentních a svobodných matek.⁷
- U dětí ve věku 1-9 let je třikrát vyšší náchylnost k nehodám (dopravní nehody, požáry, utopení, udušení) v sociálních skupinách 4 a 5 než v sociálních skupinách 1 a 2.
- Vyšší mortalita mezi nekvalifikovanými pracovními silami. Tato mortalita je převážně způsobena nižší inteligencí a nižší zodpovědností.⁸
- Vyšší mortalita způsobená kouřením a konzumací alkoholu, které jsou běžnější u nižších společenských skupin.
- Sexuálně přenosné nemoci, jako chlamydia, gonorrhoea, syfilis, AIDS, které s sebou nesou významné riziko neplodnosti a v případě AIDS i časnou smrti. Tento druh nemocí má eugenický efekt: používání kondomů klesá se vzděláním. Pokud od-

⁷ Rychtařiková (1999) na základě výzkumu české populace uvádí, že nízké vzdělání matky je důležitý rizikový faktor pro kojeneckou úmrtnost.

⁸ Též i nebezpečnější prací. V USA patří mezi nejnebezpečnější běžná povolání - dřevorubci, rybáři, vodní doprava, piloti, kovodělníci, horníci a stavební dělníci (Wong, 1999).

hlédneme od homosexuálů, je AIDS nejvíce rozšířen mezi nejnižší společenskou vrstvou, kriminálními delikventy, drogově závislými a sexuálně promiskuitními.

tlak přirozeného výběru však již není tak silný:

- zemřelé děti se obvykle dají snadno nahradit,
- nejvíc diferenciální mortality se objevuje v druhé polovině života, kdy již je reprodukce ukončena,
- se zdokonalováním moderní medicíny se selekční tlak zmenšuje.

Deklinace fertility a začátek dysgenické fertility

Deklinace fertility začala v Evropě a Americe v poslední třetině 19. století. Po druhé světové válce se stabilizovala na dvou dětech v rodině a po roce 1980 klesla pod obnovitelnost populace. To však ještě neznamená, že deklinace fertility nutně musí mít dysgenický efekt. Pokud by platilo, že každá rodina by měla dvě děti, byla by genetická deklinace nulová.⁹

Problém je v tom, že přírodní výběr proti jedincům s nízkou inteligencí a/nebo se špatným charakterem přestal účinkovat. Existuje inverzní vztah mezi inteligencí, vzděláním, příjmem a charakterem na jedné straně a fertilitou na druhé straně. Tzv. *dysgenické ratio plodnosti* se vypočítá tak, že se fertilita nejnižší společenské skupiny vydělí fertilitou nejvyšší společenské skupiny:

$$D_r = f_5 / f_1$$

D_r = dysgenické ratio

f_5 = fertilita nejnižší společenské skupiny

f_1 = fertilita nejvyšší společenské skupiny.

Pokud je například porodnost nejvyšší společenské skupiny 3 a nejnižší 4,9 (jako tomu bylo u vdancích bílých amerických žen v období 1865-70), je dysgenické ratio 1,63 (Lynn, 1996, s. 43).¹⁰

⁹ Jediným faktorem by byly genetické mutace, které by se kumulovaly a přenášely na další generace - pohřichu většina těchto mutací je negativních.

¹⁰ Růžička (1923, s. 485) uvádí, že na začátku 20. století v Nizozemí měla nejnižší společenská vrstva v průměru 5,4 dětí, univerzitní profesori 3,6 dětí a vědci a úspěšní umělci 2,6 dětí. Zajímavý názor má Darlington (1960). Podle něj ochota

Příčiny dysgenické fertility

Hlavní tři příčiny dysgenické fertility jsou:

- disproporční používání antikoncepce u vyšších vrstev společnosti,
- státní podpory chudým a svobodným matkám,
- zánik pozitivní selekce.

Používání antikoncepce

S masovou antikoncepcí se začalo v druhé polovině 19. století. Byla a dodnes je disproporčně využívána vyššími společenskými vrstvami. Vedle znalosti zákonitostí plození a finanční dostupnosti antikoncepce hraje roli větší sebekontrola a schopnost předvídat následky svého jednání. Např. (Lynn, 1996, s. 45):

- v roce 1988 se v USA narodilo ženám s méně než 12 lety školní docházky 58 % neplánovaných dětí, ženám s dokončeným univerzitním vzděláním 27 %,
- v roce 1988 použilo v USA 72 % 15-19 letých žen ze střední vrstvy antikoncepci při svém prvním sexuálním styku v porovnání s 58 % žen z chudých rodin.

Dá se říci, že ve chvíli, kdy se objevila antikoncepce, byla dysgenická fertilita nevyhnutelná.¹¹

Sociální podpory

Druhým důležitým faktorem byl dysgenický efekt státních podpor a redukce sociálního stigma svobodné matky. Se zavedením sociálních dávek se zvýšil počet žen, které byly svobodné a měly dítě, a tím se i oslabilo příslušné sociální stigma, které do té doby fungovalo jako kontrolní mechanismus.

V letech 1920-1960 bylo procento nelegitimních dětí u bílých matek stabilní (2 %), od roku 1961 do roku 1991 stoupl na 22 %.

mít děti je do jisté míry geneticky podmíněna a se zavedením antikoncepce sice došlo k úbytku těch, kteří děti nechtějí mít (převážně z řad inteligence), což mělo dysgenický efekt, ale postupem času se vyselektují ti, kteří děti chtějí mít.

¹¹ McKibbin (1998, s. 304-305) uvádí, že v první polovině 20. století v Anglii byla přerušovaná soulož jako antikoncepční metoda praktikována disproporčně nekvalifikovanými manuálními pracovníky. Z toho důvodu bylo u nich minimálně 50 % těhotenství nechtěných nebo alespoň neplánovaných.

U Afroameričanek stouplu v letech 1920-1960 z 12 % na 20 % a v roce 1991 tvořily svobodné afroamerické matky 67 % všech afroamerických matek. Více než polovina svobodných matek je na státní podpoře a tvoří 20 % populace s nejnižším vzděláním (Himelfarb, 1995).

Vztah mezi zvýšením státních dávek a vzrůstem nelegitimních porodů ještě není důkazem kauzální souvislosti (tj. příčiny a následku). Lze však předpokládat, že kauzální souvislost zde existuje. Silná a slabá verze závislosti mezi zvyšováním sociálních dávek a vyšší fertilitou vypadá takto:

- potenciální matky se racionálně rozhodnou, že je pro ně výhodnější mít dítě a pobírat státní podporu, než mít špatně placenou práci,
- většina žen otěhotní náhodně, ale na základě zkušenosti (tj. toho, co vidí kolem sebe) se rozhodnou si dítě nechat, jelikož to „není tak špatné“; existence sociální sítě může též vést k menší ochotě používat antikoncepci.

Zánik pozitivního výběru

Pokud se objeví výhodná mutace v prostředí, kde funguje přirozený výběr, začne se šířit, protože svému nositeli poskytuje výhodu. To však v moderní společnosti neplatí. Lidé s vysokou inteligencí a/nebo s silným charakterem mají méně dětí než ostatní.¹²

Populace českých zemí

Látka není nikde odborně zpracována, a proto podávám pouze stručné body, které mohou sloužit jako inspirace k příslušné studii.

Dysgenické vlivy na obyvatelstvo českých zemí byly v zásadě dva:

1. Inverzní vztah inteligence a fertility

V moderní historii podobně jako v jiných vyspělých zemích měly u nás ženy z nižších socioekonomických skupin více dětí než ženy z vyšších skupin:

- V roce 1930 měly největší plodnost zemědělské dělnice (30 %

¹² To se přinejmenším týká počtu legitimních dětí. O inverzním vztahu fertility a inteligence/společenského statusu viz *Apendix*.

nad průměrem). Nejnižší plodnost byla ve společenské skupině úředníků a zřízců (o 20 % nižší než průměr). I když byla úroveň kojenecké úmrtnosti také společensky diferenciována (Kučera, 1994b, s. 27-30), dysgenický trend výrazně neovlivnila.

- V roce 1991 měly v ČR ženy se základním vzděláním 2,09 dětí, se středním bez maturity 1,91, se středním vzděláním s maturitou 1,76, a ženy s vysokoškolským vzděláním 1,70 (Dunovský, 1999, s. 36).
- Podle evropské komparativní studie si přejí ženy s nižším vzděláním o něco více dětí než ženy se vzděláním vyšším. Např. v ČR a Polsku si ženy s VŠ vzděláním přejí v průměru 1,8 dítěte, ženy se ZŠ vzděláním 2,1, v Polsku dokonce 2,4 (Čakiová, 2000).

Černý (1967, s. 279) shrnuje:

Uvedené údaje ukazují, že diferenční plodnost je u nás značná a plodnost ve skupině vysokoškoláků je katastrofální. Počet jedinců s IQ vyšším než 120 se sníží asi o 10-20 % během jedné generace.

Diferenční plodnost podle povolání v ČSSR

(podle Černý, 1967, s. 279)

Povolání	Počet dětí
Vysokoškoláci	1,5-1,6
Úředníci	2
Dělníci	2,5
Družstevní rolníci	2,8
Zemědělství dělníci	3

2. Historické události (migrace, války)

Zdá se, že se v historii českých zemí vyskytovaly spíše dysgenické momenty:

- emigrace české inteligence (např. Bílá hora, roky 1938, 1948 a 1968),
- migrace řemeslníků, umělců,
- války (např. třicetiletá válka a potomci zahraničních vojáků; ti, co nepřežili druhou světovou válku, byli jednak z řad intelligen-

ce, event. účastníci odboje, ale na druhou stranu i kriminální delikventi),

- migrace ze Slovenska měla dvojitý ráz - do Čech migrovala slovenská inteligence, ale i námezdní síly,¹³
- vyšší vrstvy měly tendenci asimilovat do německého prostředí (až do 19. století).

Kučera (1994b) uvádí nejdůležitější populační ztráty obyvatelstva českých zemí v moderní historii. Seřadil jsem je podle pravděpodobného eugenického významu:¹⁴

Dysgenické události

- Migrační ztráta Československa v období 1948-1989 se odhaduje na 565 000 obyvatel (z toho byly minimálně 3/4 z dnešní České republiky). Emigrace přispěla k zhoršení struktury obyvatelstva podle věku a vzdělání. Např. v letech 1972-1989 byla migrace vysokoškolsky vzdělaných v porovnání s jinými skupinami emigrantů 2,5krát větší.
- Přímé válečné ztráty včetně českých Židů se odhadují na 130 000. Je racionální se domnívat, že mezi protektorátními oběťmi byly disproporčně zastoupeny osoby s vyšší inteligencí a lepším charakterem.
- Komunistickými vězeními prošlo 260 000 politických odpůrců, z nichž 3000 zahynuly. Ale i ti, kteří přežili, měli pravděpodobně sníženou fitness (např. umírali dříve).

Eugenicky sporné události

- V letech 1900-1913 české země ztratily migrací do zahraničí cca 388 000 obyvatel (po založení republiky se malá část z nich vrátila)
- V období 1920-1924 odešlo *do* zahraničí (USA, Francie, Německo) přes 110 000 osob. Převážná část této imigrace byla vyvolána nepříznivou sociální situací (nezaměstnanost).

¹³ Zajímavou otázkou jsou němečtí kolonisté v 11. -13. století, kteří jednak osidlovali pohraničí a jednak zakládali nová města.

¹⁴ Kučera se o dysgenických důsledcích ovšem nezmiňuje.

IQ v ČR

Lynn a Vanhanen (2002) ve své knize *IQ and the Wealth of Nations* vypočítávají průměrné IQ v 81 zemí. Průměrné IQ jednotlivých zemí jsou kalibrována na Anglii, která se vzala jako základ s průměrem 100.

V České republice je podle jejich údajů průměrné IQ 97, ve Slovenské republice 96. Vzhledem k tomu, že jejich výpočet byl založen na výsledcích pouze dvou výzkumů, bylo by žádoucí jej rozšířit.¹⁵

¹⁵ Pro srovnání je průměrné IQ v Hongkongu 107, v Maďarsku 99; Západním Německo mělo 103, Východní 95.

IV. Genetická deteriorace

Zdraví a inteligence

S rozvojem medicíny (za předpokladu, že se nepoužije biotechnologických metod) bude počet genetických onemocnění stoupat jako následek:

- léčby těch, kteří by dříve zemřeli (diabetes, cystická fibróza, thalasemie, hemofilie, fenylketonurie),¹
- mutací a vyššího stupně radiace (např. používání chemikálií v průmyslu a zemědělství pravděpodobně zvýší podíl škodlivých mutací).

1. Genetické nemoci a poruchy

Kučerová (2000) uvádí, že:

- celková frekvence monogenních poruch v lidské populaci je 1,25 %,
- frekvence polygenně podmíněných poruch je ještě vyšší (např. 5 % populace má diabetes mellitus, 10 % alergií a 3 % vážnou psychiatrickou poruchu),
- pokud bychom do výčtu zahrnuli i polygenní příčiny nádorů a většinu typů ischemických chorob, dosáhla by frekvence polygenních poruch minimálně 60 % populace.

Detailnější výčet frekvence chorob s podstatou genetickou složkou uvádí Černý (1967, s. 272):

Populační výskyt chorob s podstatnou genetickou složkou

Diagnóza	Výskyt v populaci
Alergické syndromy	5-15 %
Diabetes mellitus	4-6 %
Vředová choroba	2-5 %

¹ Uvádí se, že tento nárůst by byl obecně velmi malý. Např. u fenylketonurie by se četnost alely, která je 0,01, za jednu generaci (za předpokladu, že by nemocní měli stejnou plodnost jako zdraví) zvýšila pouze na 0,0101. Podobně obtížné by bylo alelu způsobující fenylketonurii odstranit sterilizací nositelů (nehledě na to, že by se spontánně objevovaly nové mutace). Řádově vyšší by tento nárůst patrně byl u jiných chorob, jako jsou diabetes mellitus nebo hypertenze, konkrétní údaje se mi však nepodařilo zjistit.

Esenciální hypertenze	8-12 %
Maniodepresivní psychózy	0,5 %
Schizofrenie	0,9 %
Oligofrenie	1 %
Vzácné těžké choroby	1 %
Vrozené vady	0,5 %
Chromozomální odchylky	1 %
Celkem	23,9-2,9 %

Lynn (2001, s. 71) uvádí, že:

- incidence výskytu genetických poruch je zhruba 52 případů na 1000 živě narozených dětí (Kanada),
- v ekonomicky vyspělých zemích je zhruba 25 % nemocničních lůžek obsazeno pacienty s genetickým onemocněním,
- pokud by se zdravotnictví této zátěže dokázalo zbavit, úspora by činila zhruba 2 % hrubého národního produktu.

Rodiče s dětmi postiženými genetickou poruchou mají obvykle velmi těžký život. Mít mentálně retardované dítě je osobní tragédie, která s věkem nemizí. Manželství, ve kterém jsou hendikepované děti, se častěji rozvádějí (Brinchmann, 1999). Někteří lidé namítají, že postižené dítě umožní lidem ve svém okolí citlivěji vnímat skutečné životní hodnoty. Ve skutečnosti je to tak, že hledat pozitivní stránky ve faktu, že je někdo postižen, je jako hledat dobré stránky extrémní chudoby. Jistě lze nějaké nalézt, ale pro všechny zúčastněné je mnohem lepší, když takový problém nemusí řešit. Např. Benešová (2002) referuje v článku *Mohou postižené děti žádat odškodnění za to, že se narodily?* o soudních sporech probíhajících ve Francii, ve kterých se několik postižených dětí soudí kvůli tomu, že musejí žít se svým postižením, tj. obviňují lékaře za to, že včas, tj. v době, kdy byl možný potrat, neinformovali jejich rodiče o jejich poruše.²

Lynn (2001, s. 70) popisuje současný přístup tak, že např. většina soudů v USA vyžaduje, aby lékaři udržovali všechny kriticky nemocné děti na živu. Například v roce 1994 měl soud ve Virginii

² Lze předpokládat, že v těchto kauzách jde především o možnost získat peníze. Na druhou stranu by bylo zajímavé porovnat sebevraždnost osob postižených vážnou genetickou chorobou se sebevraždností zdravé populace. Patrně by se ukázalo, že řada z postižených volí raději smrt než život.

rozhodnout v případě „Baby K“, 16měsíční anencefalické holčičky, které chybí většina mozku, nikdy nenabyla vědomí a je odkázána na respirator. Soud rozhodl, že musí být udržována při životě.

Černý (1967, s. 280) na základě empirických údajů uvádí pravděpodobnost postižení potomků osob trpících některými chorobami:

Jeden z rodičů nemocen	Maniodepresivní psychózy			
	Slabomyslnost	Schizofrenie	Epilepsie	
Nebezpečí postižení potomstva	30-35 %	10-25 %	10-18 %	3-6 %

2. Kdo nemá děti?

Nejvíce bezdětných je mezi lidmi s nejvyšším IQ a jejich počet ubývá s klesajícím IQ. To platí více pro ženy než pro muže - jinými slovy: mezi ženami je vyšší dysgenická fertilita než mezi muži (Lynn, 1996, s. 63). Je to z toho důvodu, že:

- mít dítě je náročnější pro ženu než pro muže,
- ženy mají kratší reprodukční období,
- mnoho inteligentních žen si prodlužuje vzdělávání, a pak zjistí, že čekaly příliš dlouho na to, aby našly vhodného partnera, event. se stanou neplodnými vzhledem k tomu, že plodnost žen po třicítce výrazně klesá.³

³ Jistou odpovědnost za větší dysgenickou fertilitu žen je třeba přičíst radikálním feministkám, které usilují o to, aby znehodnotily význam tradiční rodiny. Feministky mají vliv především na vzdělané ženy.

Procento bezdětných žen ve věku 35-44 let v USA v letech 1946-1955 podle stupně vzdělání (1 = základní, 4 = vysokoškolské), (Bachu, 1991).

	1	2	3	4
Bílé ženy	8,5	13,1	20,0	27,4
Černé ženy	15,3	10,5	16,9	24,8
Hispánské ženy	7,5	8,4	10,4	18,3

Na druhou stranu je sice pravda, že mentálně retardovaní muži (pod 70 IQ) mají nízkou fertilitu, ale jelikož tvoří pouze 2,7 % populace, je jich příliš málo na to, aby tato skutečnost měla výraznější vliv na změnu dysgenického trendu (Lynn, 1996, s. 66).

3. Ovlivňuje počet dětí v rodině negativně jejich inteligenci?

Korelace mezi IQ a počtem sourozenců je negativní (v průměru -0,26). Environmentální hypotéza předpokládá, že to nijak nesouvisí s genetikou, ale s tím, že s počtem dětí se snižuje čas, který mohou rodiče každému z dětí věnovat, a to má negativní dopad na inteligenci dítěte. Pokud nějaký takový vliv vůbec existuje, je velmi malý (Retherford a Sewell, 1991). Například negativní vztah mezi inteligencí a velikostí rodiny neplatí pro adoptované děti. U vzorku 237 dětí vychovávaných vlastními rodiči byla korelace mezi průměrným IQ dětí a velikostí rodiny - 0,21, ale u 150 adoptivních dětí byla korelace zanedbatelná (- 0,05) a statisticky nevýznamná (Scarr a Weinberg, 1978).

4. Vztah mezi inteligencí rodičů a počtem dětí

Pokud je vztah mezi inteligencí rodičů a počtem dětí negativní, dochází k dysgenickému efektu. V naprosté většině studií se tento trend ukazuje.

Průměrný počet dětí u osob ve věku 35 let v USA
(Retherford a Sewell, 1988)

Rozpětí IQ	Ženy Počet dětí	Muži Počet dětí
67-81	2,76	2,36
82-87	2,92	2,45
88-92	2,63	2,46
93-96	2,81	2,50
97-100	2,73	2,29
101-103	2,70	2,27
104-108	2,70	2,26
109-112	2,55	2,19
113-120	2,50	2,37
121-145	2,29	2,07

Také Herrnstein a Murrey (1996) uvádějí řadu údajů, které dokládají dysgenický trend v USA:

- průměrné IQ všech žen, které rodily v roce 1990 v USA, bylo 97 bodů (tj. lehce podprůměrné),
- bílé Američanky, které mají děti, jsou z hlediska IQ v průměru na 44. percentilu populace bílých žen, Afroameričanky jsou na 42. percentilu afroamerické populace a hispánské ženy jsou na 40. percentilu hispánské populace. Z toho plyne, že větší dysgenická fertilita je mezi Afroameričany a americkými Hispánci než mezi bílými Američany.

Podobně dysgenický trend existuje i v jiných zemích, než jsou USA - např. v Anglii, Skotsku, Řecku (Lynn, 1996, s. 99).

5. Velikost dysgenického efektu na genotypovou inteligenci

K výpočtu deklinace genotypové inteligence se dysgenický efekt vynásobí dědičností. Za posledních 90 let došlo k fenotypové deklinaci IQ o 6,2 bodu. Když toto číslo vynásobíme dědičností znaku (0,82), zjistíme, že došlo k deklinaci genotypové inteligence o 5 bodů IQ (Lynn, 1996, s. 72).

Je pravděpodobné, že odhady dysgenického efektu nejsou zcela přesné. Jedním z důvodů, který však Lynn neuvádí, může být fenomén nevěry. Baker (1996) se domnívá, že zhruba 10 % dětí

v moderních západních společnostech je vychováváno muži, kteří si myslí, že jsou jejich biologickými otci, ale ve skutečnosti nejsou. Pravděpodobnost levobočka je inverzní k sociálněekonomickému statusu.

Závislost sociálního statusu a počtu levobočků (Baker, 1996)

Status	Počet levobočků
Vysoký	1 %
Střední	5-6 %
Nízký	10-30 %

Ženy z nižších socioekonomických skupin jsou více nevěrné než ženy z vyšších socioekonomických skupin. Pokud ženy mají tendenci být nevěrné s mužem geneticky kvalitnějším, než má jejich stabilní partner, znamená to, že dysgenický efekt není tak velký, jak by se dalo předpokládat pouze na základě faktu, že ženám s nižším IQ se rodí více dětí. Pokud je tento předpoklad správný, není deklinace genotypové inteligence tak velká, jak ji uvádí Lynn.

Socioekonomický status a rozdíly v tzv. *svědomitosti*

Vedle inteligence je další zásadní složkou osobnosti její charakter (sociálně žádoucí vlastnosti), který se dá popsat pomocí pojmů jako: čestnost, integrita, sebedisciplína, kontrola antisociálního chování, smysl pro sociální odpovědnost, schopnost pracovat pro vzdálené cíle, vztah k právu, práci, vlastnímu zdraví a mravním principům. Anglický termín *conscientiousness* se překládá jako „svědomitost“. Člověk s vysokou mírou „svědomitosti“ je spolehlivý, pracovitý, disciplinovaný, přesný. Člověk s nízkou mírou je bez cíle, nespolehlivý, líný, lhostejný, bez vůle, požitkářský.

Americký sociolog O. Lewis (1961) popsal tzv. *underclass* - segment společnosti, který se nepodřídil morální povinnosti pracovat, postrádá osobní zodpovědnost, je silně orientován na přítomnost, má slabou schopnost odložit uspokojení a omezenou schopnost plánovat do budoucnosti. V tomto segmentu společnosti je stupeň „svědomitosti“ tak nízký, že se stal sociální patologií. Charakteristickým znakem je amorálnost (*moral insanity*).

1. Mravní hodnoty a socioekonomický status

Vztah mezi mravními hodnotami a socioekonomickým statutem (event. inteligencí) se dá vedle dále dokumentované vyšší kriminality doložit tak, že korelace mezi IQ a čestností/altruismem se pohybuje v rozmezí $r = 0,32-0,62$ (Levin, 1997, s. 55).⁴

Argyle (1994, s. 234) uvádí, že v Anglii procento lidí zabývajících se dobrovolnickou činností ve prospěch ostatních (*voluntary work*) klesá se společenskou třídou.

Vztah mezi společenskou třídou a dobrovolnickou činností

I	II	III	IV	V	VI
13%	13%	12%	6%	5%	4%

Třídní rozdíly jsou patrné i v postojích k protispolečenskému chování, jako podvádění finančního úřadu, ponechání si nalezených peněz, neplacení poplatků, přijímání úplatků, spolupráce s policií apod. Dále pak i v preferenci nemateriální hodnot, která klesá se společenskou třídou (tento trend platí pro všechny věkové skupiny).

Argyle (1994, s. 160-161) dále uvádí, že existují významné třídní rozdíly v projevech agresivního chování a nezáleží na tom, jak je agresivita měřena:

- Děti z rodin manuálně pracujících jsou hodnoceny jako agresivnější (např. při hře).
- Fotbaloví chuligáni pocházejí téměř výlučně z nejnižší společenské třídy.
- Kriminální delikty jsou mnohem častější v případě manuálně pracujících než u příslušníků střední třídy (zvláště se týká násilné kriminality, jako jsou napadení a vražda, v USA lynčování).
- Manuálně pracující rodiče používají více tělesných trestů.

Vzhledem k tomu, že sklony k agresivnímu jednání jsou zhruba z 50 % dědičné, je pravděpodobné, že vyšší proporce násilných činů je daná částečně geneticky.

⁴ V této souvislosti by bylo zajímavé zjistit, zdaly existují rozdíly mezi společenskými třídami v ochotě spolupracovat. Pro výzkum by mohlo být použito her založených na principu tzv. *věznova dilematu*.

Je zřejmé, že se na uvedené disproporci podílejí i environmentální faktory (např. nedostatek času, fyzicky náročnější zaměstnání, výchova k prosociálním hodnotám, materiální nouze), ale otázkou je, jestli vysvětlují vše.

Částečnou odpověď by mohl dát např. výzkum hodnot dětí z nižších společenských tříd, které byly v raném věku adoptovány do rodin střední třídy.

2. Kouření

Kouření je jedním z projevů slabé „svědomitosti“ (např. absence mravní odpovědnosti za své zdraví). Frekvence kouření má inverzní vztah k socioekonomickému statusu (alespoň v USA a v Evropě).

Procento kuřáků podle socioekonomického statusu v Anglii v roce 1982 (1= nejvyšší socioekonomická skupina, 5 = nejnižší socioekonomická skupina), (Blaxter, 1990)

	1	2	3	4	5
Muži	23%	26%	38%	45%	50%
Ženy	21%	26%	35%	37%	45%

3. Alkoholismus

O sklonu požívat nadměrně alkohol platí totéž co o kouření - vypovídá o neschopnosti kontrolovat impulzy a má inverzní vztah k socioekonomické příslušnosti.

Procento silných pijáků v Anglii v 1992 podle socioekonomických skupin (Coleman a Salt, 1992)

	1	2	3	4	5
Muži	9%	15%	33%	32%	34%
Ženy	0%	1%	2%	3%	2%

4. Sexuální zdrženlivost

Věk prvního sexuálního styku závisí na socioekonomickém statusu. Obecně platí, že čím je nižší socioekonomický status, tím dříve začíná jedinec svůj sexuální život.

Věk prvního sexuálního styku pro věkovou skupinu 25-34 let v Anglii v roce 1994 podle socioekonomického statusu (Wellings et al., 1994)

	1	2	3	4	5
Muži	18	17	17	16	16
Ženy	19	18	18	17	17

V této souvislosti není překvapující, že počet sexuálních partnerů pozitivně koreluje například s kouřením a pitím alkoholu (Weiss a Zvěřina, 2001, s. 73).

5. Kriminalita

Kriminalita je častější u manuálně pracujících než ve střední třídě

Procento kriminálních deliktů u mužů v USA v roce 1984 podle socioekonomického statusu (Elliott a Huizinga, 1983)⁵

	Střední třída	Vyšší dělnická tř.	Nižší dělnická tř.
Násilné napadení	2,8 %	7,6 %	10,3 %
Loupež	0,8 %	3,2 %	5,9 %

Levin (1997, s. 55) např. uvádí, že:

- Průměrné IQ vězňů je 92.
- Chlapci s nízkým IQ mají tendenci nedodržovat sociální normy a být agresivnější.

⁵ Námítka, že se jedná o tendenčně vybrané kategorie trestných činů, má jisté oprávnění. Existuje řada kriminálních deliktů, na kterých příslušníci vyšších společenských tříd participují více než manuálně pracující, kteří k nim nemají takovou příležitost (např. daňové úniky). Pravdou však také je, že je třeba odlišovat násilné trestné činy od nenásilných. A právě zde procento stoupá s klesající společenskou třídou.

Existuje negativní monotonický vztah mezi krutostí/závažností (*severity*) delikvence a IQ (Lynam, D. et al., 1993). Sociální patologové mají inverzní vztah k IQ - v posledním kvartilu (tj. pod IQ 90) je 5x více výskytu než v prvním (tj. nad IQ 110). (Jensen, 1998, s.271)

6. Psychopatická osobnost

Mnoho výzkumných studií prokázalo, že psychopati mají velice nízkou „svědomitost“. Korelace mezi „svědomitostí“ a psychopatií měřenou dotazníky je - 0,41 (Costa a McCrae, 1990). Obecně se dá říci, že psychiatrické poruchy mají inverzní vztah ke vzdělání.

Genetické rozdíly a dědičnost znaků

Všechny znaky jsou dědičné - přenášejí se z rodičů na děti, liší se pouze v míře dědičnosti. V poslední době byl např. popsán tzv. *syndrom narušené závislosti na odměně (reward deficiency syndrome)*, který je geneticky podmíněn a souvisí s poruchami chování, jako jsou nadužívání alkoholu, drogová závislost, kouření, nutkavé přejídání a obezita, poruchy pozornosti, patologické hráčství a impulzivní jednání (Höschl, 1996). Je pravděpodobně důsledkem biochemicky dané neschopnosti jedince prožít uspokojení z běžných každodenních činností, a z tohoto důvodu je zapotřebí silnějších stimulů k dosažení libého pocitu. Ve zkoumaných vzorcích osob, které trpí výše popsanými poruchami, se vyskytuje zmíněná genetická porucha častěji než u kontrolních skupin. Znalost patogeneze RDS by v budoucnu mohla vést k možnosti geneticky inženýrského ovlivnění těchto poruch.⁶

1. „Svědomitosti“ a psychopatie

Nejlepší odhad dědičnosti „svědomitosti“ získaný z dotazníků srovnáním identických a neidentických dvojčat (na základě 21 vlastností), která byla vychovávána odděleně, je 0,66. Adoptivní děti vykazují podobné výsledky na škále psychopatie jako jejich biologičtí rodiče. Odhaduje se, že genetická determinace psychopatie je třikrát silnější než její environmentální determinace. Míra dědičnosti pracovní morálky a potřeby dosáhnout úspěchu (*achievement motivation*) je zhruba 0,51 (Lynn, 1996, s. 167-178).

⁶ Bylo by zajímavé zjistit, zdali se tato genetická porucha nevyskytuje u některých rasových nebo etnických skupin častěji.

2. Kriminalita

Otázky dědičnosti znaků, které podmiňují kriminální chování, jsou tabuizovány. Oxfordská *Handbook of Criminology*, která obsahuje 1200 stránek a je *nejobsáhlejší a nejdetailnější učebnicí kriminologie, která byla kdy vydána*, se vůbec nezmiňuje o genetickém vlivu na kriminalitu ani o možnosti, že zvyšování kriminality může být částečně způsobeno vyšší fertilitou osob, které mají tendenci ke kriminálnímu chování. Ve skutečnosti je to tak, že sklony ke kriminálnímu chování jsou do velké míry podmíněny dědičně (Lynn, 1996, s. 169-170):

- Mezi identickými dvojčaty je větší shoda (konkordance) ve sklonech ke kriminálnímu chování než mezi neidentickými dvojčaty. Identická dvojčata se shodují v 67 % případů, neidentická v 37 %.
- Korelace kriminálního chování pro identická dvojčata mužského pohlaví je 0,72 (pro identická dvojčata ženského pohlaví 0,72), pro dvojvaječná dvojčata mužského pohlaví je korelace 0,36 (pro dvojvaječná dvojčata ženského pohlaví 0,43).
- Výzkumem adoptovaných dětí mužského pohlaví se zjistilo, že mezi chlapci, jejichž biologický otec měl záznam o kriminálním deliktu, jej v dospělosti mělo 22 %, zatímco mezi chlapci, jejichž biologický otec neměl záznam o kriminálním deliktu, jej v dospělosti mělo 10 %. (Žádný z adoptivních otců policejní záznam neměl.)
- V dánské studii 14 427 adoptovaných dětí se ukázalo, že ti, jejichž biologičtí rodiče pocházeli z vyšší společenské třídy, měli méně kriminálních záznamů než ti, jejichž biologičtí rodiče pocházeli z nižší společenské třídy (viz tabulka). Existuje pouze jediné vysvětlení: rodiče z vyšší společenské třídy mají v průměru méně genů, které determinují sklony ke kriminálnímu chování.

Procento kriminálních delikventů v závislosti na socioekonomické třídě biologických a adoptivních rodičů (Van Dusen et al., 1983):

Sociální třída rodičů	Biologičtí rodiče Muži	Biologičtí rodiče Ženy	Adoptivní rodiče Muži	Adoptivní rodiče Ženy
Vyšší	11,6	1,0	11,6	2,0
Střední	14,3	2,6	15,6	2,4
Nižší	16,0	3,0	17,2	3,2

3. Alkoholismus

Lynn (1996, s. 172) uvádí, že dědivost sklonů k alkoholismu je přibližně 0,47. Šerý a Zvolský (2001) dospívají k velmi podobnému závěru - podle jejich názoru geny ovlivňují vznik alkoholismu asi ze 40-60 %.

4. Kouření

U kouření se uvádí míra dědičnosti okolo 0,31 (Carmelli et al., 1992). Studie ukázaly, že kouření a alkoholismus jsou do jisté míry determinovány stejnými geny. Jedná se pravděpodobně o geny, které jsou zodpovědné za neschopnost kontrolovat okamžité uspokojení (i přes znalost následků).

5. Socioekonomický status

Socioekonomický status je do velké míry dědičný. Jedním z nejdůležitějších důvodů je, že vlastnosti, které podmiňují socioekonomický status, mají vysokou dědivost. Zhruba dvě třetiny dětí v západních zemích zůstane v téže společenské vrstvě jako jejich rodiče (Lynn, 1996, s. 174-177).⁷

⁷ Příslušníci sociálních tříd se mezi sebou liší i ve velikosti mozku (Rushton a Ankey, 19%). Ze starší literatury je možné citovat např. Růžičku (1923, s. 287), který uvádí, že mozek těžší než 1400 g se nachází u 26 % „nádeníků, dělníků a posluhů“, u 48 % „obchodníků, písařů a učitelů“ a u 57 % „studovaných a vyšších úředníků“.

Dysgenická fertilita pro „svědomitost“

Důkazem dysgenické fertility „svědomitosti“ je tento sylogismus (Lynn, 1996, s. 180):

1. Geny pro „svědomitost“ jsou disproporčně alokovány ve vyšších socioekonomických třídách.
2. Existuje inverzní vztah mezi fertilitou a vzděláním, event. socioekonomickým statutem.
3. Z toho důvodu genetická kvalita populace ve „svědomitosti“ klesá.

1. Fertilita asociálů

Fertilita asociálů je vyšší než lidí, kteří dodržují sociální normy:

- Psychopati a kriminální delikventi mají více sourozenců než zbytek populace (Ellis, 1988).
- Korelace mezi počtem v dotazníku přiznaných (*self-report*) deliktů (krádeže, vandalismus, drogy apod.) a sourozenců byla u 16letých amerických studentů 0,41 pro muže a 0,49 pro ženy (Tygart, 1991). Toto číslo naznačuje, že dysgenická fertilita pro „svědomí“ je zhruba 2krát vyšší než pro inteligenci.

Někteří argumentují tím, že vztah mezi kriminalitou a počtem sourozenců je způsoben environmentálními vlivy - především tzv. *teorií rodičovské kontroly*: čím více mají rodiče dětí, tím méně mají času na každého z nich. Tato teorie však nemůže plně vysvětlit existující korelaci. Navíc kriminální delikventi a psychopaté jsou přesně ti, u kterých je pravděpodobné, že budou mít více dětí než běžná populace. Vyplývá to z nedostatku sexuální zdrženlivosti, neschopnosti plánovat dopředu, obecné nezodpovědnosti a selhání v používání antikoncepce. Lynn (1996, s. 186) např. cituje longitudinální studii 411 manuálně pracujících mužů z Londýna (v druhé polovině 20. století), ve které se zjistilo, že průměrný počet dětí rodičů, z nichž alespoň jeden měl záznam v rejstříku trestů, byl 3,91, kdežto u skupiny rodičů bez kriminálního deliktu byl průměrný počet dětí 3,12. Rozdíl mezi skupinami byl statisticky významný.

Je možné, že přestože je vzrůst kriminality převážně způsoben oslabením sociální kontroly proti asociálnímu chování a jiným vli-

vům, může být jistá část tohoto nárůstu způsobena dysgenickou fertilitou sklonů ke kriminálnímu chování.

Duševní zdraví

1. Míra dědičnosti duševních poruch

O tom, že mají duševní nemoci dědičnou komponentu, není pochyb (Lynn, 2001, s. 73-74):

- Metastudie odborné literatury uvádějí, že děti rodičů trpících duševní poruchou mají 5-10krát vyšší pravděpodobnost než běžná populace, že též onemocní.
- Studie 119 dvojčat vychovávaných odděleně zjistila, že dědičnost pro schizofrenii je 0,61, pro depresivitu 0,44 a pro hypománii 0,55.

Tři nejčastější formy vážného duševního onemocnění jsou: schizofrenie (1 %), depresivní psychóza (3-5 %) a maniodepresivní psychóza (1 %). Sternberg (1998, s. 622) uvádí, že pokud máte v příbuzenstvu někoho nemocného schizofrenií, je pravděpodobnost onemocnění v porovnání s člověkem, který žádného takového příbuzného nemá, 10x vyšší. Argyle (1994, s. 272-273) uvádí, že většina psychických onemocnění stoupá s klesající společenskou třídou a největší rozdíly se objevují u schizofrenie.

2. Kreativita a duševní onemocnění

Zjistilo se, že některé geny, které jsou odpovědné za duševní nemoci, mohou být prospěšné v jiných ohledech.

Incidence duševních onemocnění je vyšší u kreativních lidí, ale zpravidla se jedná o lehčí formy onemocnění (Lynn, 2001, s. 75):

- u vzorku britských spisovatelů a umělců se zjistilo, že 38 % z nich bylo léčeno na depresi nebo manickou depresi,
- další studie ukázaly, že incidence psychotických poruch, především deprese a maniodepresivní psychózy, je vyšší u příbuzných kreativních lidí než v běžné populaci; nabízí se závěr, že geny odpovědné za mentální onemocnění „probíhají“ rodinami - někteří jedinci získají více genů/předpokladů a propukne u nich psychóza, jiní zdědí méně těchto genů, což se projevuje pouze stupněm duševní nestability.

Dacey a Lennon (2000, s. 123-126) uvádějí několik výzkumů potvrzujících vztah mezi maniodepresivitou a kreativitou.

Mezi kreativitou a psychotismem existuje vztah. Vysoké „P“ (tj. skóre na škále měřící psychotismus) je nutné pro vysokou kreativitu a u lidí s vysokým „P“ občas propukne psychóza nebo alespoň během svého života trpí psychotickými epizodami. Ale vysoký psychotismus není sám o sobě dostačující, důležitá je také síla ega. Kombinace těchto protikladů je nutná pro úspěch. Eysenck (1993, s. 184) se domnívá, že *pouze agresivní, sebejistí, dominantní jedinci mohou ve světě plném průměrných závistivců uspět.*

Vzhledem k některým pozitivním vlastnostem genů, které se podílejí na vzniku duševního onemocnění, není cílem eugeniků tyto geny z populace eliminovat, nýbrž je v přiměřené míře udržet.

Intelligence

1. Intelligence a kriminalita

Jedinci s nízkou inteligencí jsou pro společnost zátěží, někdy i nebezpečím. Průměrné IQ kriminálních delikventů je 92 bodů. Nezaměstnaní mají IQ podobně nízké. Pozitivní asociace mezi nízkým IQ a kriminalitou sice není důkazem kauzálního vztahu, ale jsou dobré důvody se domnívat, že nízká inteligence má přímý vliv na kriminalitu a nezaměstnanost. Existují dvě teorie:

1. Teorie kognitivního deficitu: Lidé s nižším IQ mají vyšší potřebu okamžitého uspokojení, slabší sebekontrolu, hůře chápou následky svého jednání a mají hůře vyvinutý smysl pro morálku než lidé s průměrnou nebo nadprůměrnou inteligencí.

Pokud by tato teorie platila, zvýšením inteligence v populaci by se kriminalita snížila.

2. Teorie odcizení: Adolescenti s nízkým IQ mají tendenci mít horší školní výsledky a získat pouze špatně placená místa nebo být nezaměstnaní. To je činí nespokojenými, odvracejí se od společnosti a jejich norem.

V tomto případě by zvýšení inteligence nevedlo k takovému snížení kriminality vzhledem k tomu, že vždy by byl někdo „poslední“.

Pravděpodobně hrají oba faktory roli.

2. Intelligence a štěstí

Není jasné, zda vyšší inteligence přispívá k většímu štěstí/životní spokojenosti. Podle Lynna (2001, s. 91) některé studie uvádějí, že méně inteligentní lidé se cítí méně šťastní než ti více inteligentní, a to z toho důvodu, že jsou si vědomi své nevýhody (svět jim neposkytuje tolik možností jako těm inteligentnějším). Zvýšení inteligence populace by tento problém neeliminovalo (podobný případ jako v tzv. *teorii odcizení*).

Jiní autoři (např. Drábková a Drábková, 1998) na základě vlastního výzkumu uvádějí, že pro intelektově nadprůměrné jedince je charakteristický rys „optimistické sebedůvěry“. Autorky citují některé jiné práce, které ukázaly, že nadprůměrně inteligentní lidé vynikali též cílevědomostí, sebedůvěrou, osvobozením se od nižších citů, emoční a sociální zralostí, potřebou něčeho dosáhnout, estetickou citlivostí a lepším sebepojetím.⁸

Mentální retardace

1. Četnost mentální retardace

Zhruba 2,7 % obyvatel západních států je mentálně retardováno, z toho 2,2 % mírně a 0,5 % má těžší stupeň mentální retardace. Tito jedinci představují ekonomickou a sociální zátěž. Nejmírnější stupeň mentální retardace je 70 bodů IQ, což představuje zhruba úroveň průměrného 11letého dítěte. Osoby s IQ v pásmu 70-85 jsou někdy popisovány jako tzv. *hraničně mentálně postižení*.

Pokud je jeden z rodičů mentálně retardovaný, ale druhý ne, existuje 17% pravděpodobnost, že jejich dítě bude mentálně retardováno, pokud jsou oba dva, pak je tato pravděpodobnost 48 %. Pokud by nikdo, kdo je mentálně retardovaný, neměl děti, bylo by v další generaci o 25 % méně mentálně retardovaných jedinců (Reed a Anderson, 1973).

2. Mentální retardace a socioekonomický status

Děti s mentální retardací se častěji rodí rodičům s nízkým socioekonomickým statusem, ale vztah mezi mentální retardací a so-

⁸ Jinou teorií, která by stála za detailnější analýzou, by mohlo být, že člověk je ve skutečnosti stále stejně šťasten (nebo nešťasten), na nové podmínky se rychle adaptuje, a tudíž jej žádná změna není schopna natrvalo vychýlit od „emocionálního

ocioekonomickým statusem je silnější pro mírnou formu mentální retardace než pro její silné a středně těžké podoby. Nejnižší socioekonomická skupina bílých Američanů produkuje proporčně 10x více lehkých mentálních retardací než nejvyšší. (To je v důsledku normálního rozložení inteligence v populaci.) Vážnější formy mentální retardace jsou asociovány s socioekonomickým statusem v menší míře, protože jsou důsledkem genetických aberací, jako např. spontánní objevení chromozomální poruchy v případě Downova syndromu nebo úrazu plodu během těhotenství či porodu (Lynn, 2001, s. 101).

3. Socializace mentálně retardovaných

Mentálně retardovaní nemají pouze nízkou inteligenci, ale jsou i obtížně socializovatelní. Obvykle se jejich nízká socializace projevuje takto: vysoká incidence poruch chování, agrese, neadekvátní sexuální chování, kriminalita a impulzivní jednání.

Langer (1996) uvádí, že disharmonie osobnosti se projevuje vedle inteligence zvláště v oblasti etických hodnot, sociální adaptability a emocionality. Jednání často není korigováno uvědomováním si etických zásad a má charakter trestných činů (např. napadení ošetřujícího personálu). V jednání je častý aspekt msty.

Odhady uvádějí, že 10 % vězeňské populace v USA je mentálně retardovaných (Brown a Courtless, 1967). Je to 4x více, než by odpovídalo jejich zastoupení v populaci. Důvody pro zvýšený stupeň kriminálního chování mezi mentálně retardovanými jedinci jsou:

- Obtížné chápání zákonů a následků svého jednání.
- Spatně vyvinutý smysl pro morálku.
- Mají méně co ztratit uvězněním (např. jsou nezaměstnaní nebo vykonávají nezajímavou práci).
- Je snazší je z činu usvědčit.

4. Mentálně retardovaní jako rodiče

Lidé s IQ pod 80 bodů obvykle nedokáží zajistit potřeby svých dětí (fyzické, nutriční, kognitivní, emocionální). Takového rodiny jsou pro sociální pracovníky nejobtížnější (Feldman, 1994).

5. Fertilita mentálně retardovaných

Mentálně retardovaní mají obvykle nižší fertilitu než zbytek populace. To však neplatí pro lehké formy mentální retardace

a zvláště ne pro ženy. Ženy s lehkou mentální retardací mají o něco více dětí než ženy z normální populace. Je to převážně z těchto důvodů:

- neadekvátní používání antikoncepce,
- neadekvátní pochopení mechanismu reprodukce,
- nedostatečné sociální dovednosti potřebné k ubránění se nechtěných sexuálním nabídkám.

Počet dětí mentálně retardovaných žen v porovnání s celkovou populací v USA v roce 1978 (Vining, 1982):

	Retardované	Celá populace
Bílé Američanky	1,59	1,49
Afroameričanky	2,60	1,94

Psychopatická osobnost a *underclass*

1. Definice psychopatie

Definice psychopatické osobnosti se organizuje kolem pojmů jako sebestřednost, nečitelnost, lhostejnost, absence výčitek svědomí, lhaní, neschopnost navazovat vřelé vztahy s ostatními, nedostatek empatie, nedostatek zábran, potřeba silných stimulů (sklon k nudě), parazitický způsob života. Obecně se dá říci, že psychopatům chybí vlastnosti, které jinak lidem umožňují žít v harmonické společnosti.⁹

Symptomy psychopatické osobnosti se objevují již v raném dětství (poruchy chování, agresivita, hyperaktivita, permanentní neposlušnost). Procentuální zastoupení psychopatických osobností v populaci USA je u mužů 5,8 % a u žen 1,2 %. V jednotlivých výzkumech se čísla liší podle toho, jaká se zvolí diagnostická kritéria (Kessler et al. 1994).

⁹ Rowe (1986) navrhl koncept „d“ (deviace) jako obecný faktor analogický k „g“. Mealey (1995) analyzuje sociopatii jako adaptivní životní strategii, která je spouštěna specifickými environmentálními stimuly. Jinými slovy - sociopatické chování může být adaptivní, když zisk je vyšší než riziko v prostředí, které jinak neposkytuje legitimní možnost zvýšit svojí fitness.

2. Sociální důsledky

Je zřejmé, že psychopaté jsou pro společnost velkou zátěží a nebezpečím. Lynn (2001, s. 119-124) sumarizuje údaje z USA:

- zhruba 60 % všech uvězněných mužů jsou psychopaté,
- nezaměstnanost,
- zneužívání návykových látek,
- přenašeči pohlavně nakažlivých chorob - zhruba 37 % HIV pozitivních jsou psychopaté,
- těhotenství v mladém věku (pod 20 let); pro tyto matky je charakteristická konzumace alkoholu, narkomanie, kouření, delikvence, špatné studijní výsledky a nižší inteligence.

Charakteristiky sexuálního chování „tvrdého jádra“ psychopátů jsou dobře popsány ve studii provedené na mladících ve vězení pro nezletilé: průměrný věk byl 15 let, 26 % z nich oplodnilo ženu (z toho 13 % více než jednu), průměrný věk prvního sexuálního styku byl 12 let, průměrný počet partnerek byl 15.

Něco podobného platí i o otcích mladších 20 let. Přes neúspěchy ve škole jim v žádném případě nechybí sebevědomí (což je velmi typická vlastnost psychopátů):

- 60 % uvedlo, že by rádi oplodnili nějakou ženu,
- 78 % uvedlo, že by bylo dobrými vzory pro své děti,
- 89 % uvedlo, že by jejich dítě na ně bylo hrdé.

U 77 % z nich někdo z jejich příbuzných (matka, otec, sestra, bratr) měl dítě před 20. rokem života.

3. Psychopatie a tvořivost

Mírné formy psychopatie přispívají k tvořivosti. Psychopatické osobnosti mají zvýšenou potřebu vzrušení, což je vede k riskantnímu chování - nebezpečný sport, kriminalita, sexuální dobrodružství - a někdy též k tvořivým výkonům. Skutečným problémem jsou „plnokrevní“ (*full-blow*) psychopaté, jejichž psychopatie spojena s nízkou inteligencí jim umožní vykonávat pouze nekvalifikované a nestimulující práce, ve kterých jsou nespokojeni, a hledají vzrušení jinde.

4. Psychopatie a *underclass*

Tzv. *underclass* je subkultura charakteristická nízkým vzděláním, kriminalitou, nezaměstnaností, závislostí na sociálních dáv-

kách a svobodným mateřstvím. Jsou to především psychopaté, kteří *underclass* tvoří. To samozřejmě zdaleka neznamená, že každý chudý je příslušníkem *underclass*, event. je psychopat. Mnozí jsou chudí z příčin, které nijak nesouvisí s jejich genetickými kvalitami. Těmto lidem by se mělo pomoci a na ně by měla být směřována sociální pomoc. Zároveň je však nutné je odlišit od příslušníků *underclass*.

Underclass, která je charakteristická nízkou inteligencí a psychopatickou osobností, sebe sama obnovuje - přenos charakteristik, které jsou pro ni typické, je genetický a environmentální. Psychopaté působí velké sociální škody, „ničí svět ostatním“. Úkolem eugenické společnosti je svět od těchto individuí osvobodit a přitom zachovat mírné formy subklinické psychopatie společně s vysokou inteligencí a silným egem, které vedou k tvořivosti.

Genetika

1. Selektivní šlechtění rostlin a živočichů

Vhodným šlechtěním lze kultivovat vlastnosti. Například v experimentu s krysami se podařilo šlechtit krysy, které byly v bludišti stále „chytřejší“, i krysy, které byly stále „hloupější“ (Bodmer a Cavalli-Sforza, 1976, s. 455). Regrese k původnímu populačnímu průměru neeliminuje zisky dosažené selekčním šlechtěním - a to ani u zmíněných krys, ani u koní nebo psů.¹⁰

Lynn (2001, s. 153) uvádí, že šlechtění koní v posledních dvou stoletích může být dobrým příkladem toho, co můžeme od eugeniky očekávat. Nemůžeme přepokládat, že by eugenický program vytvářel jedince s IQ 300 nebo 400 bodů. Je to proto, že je velmi pravděpodobné, že se již v minulosti vyskytly všechny vhodné kombinace správných genů a prostředí, což vedlo k maximálnímu výsledku okolo 200 (odhadováno např. u Pascala nebo Galtona). Eugenický program může eliminovat nízkou hladinu inteligence, průměrná inteligence populace může být zvýšena, podobně jako byla zvýšena průměrná rychlost závodních koní, ale nejvyšší hodnoty IQ již asi překonány nebudou. Např. nejrychlejší kůň v historii byl *Sovereign*, který závodil v období mezi dvěma světovými

¹⁰ O tzv. *regresi k průměru* viz část *Kritika teorií*.

válkami. Je nepravděpodobné, že by se objevily/mutovaly geny pro vyšší rychlost.¹¹

2. Kvantifikace efektivity selektivních programů

Podle Cavalli-Sforzy a Bodmera (1971) je rovnice pro výpočet efektivity selektivních programů:

$$x_1 = x - m h^2 + m$$

- x_1 - průměr první generace dětí selektovaných rodičů
- x - průměr selektovaných rodičů
- h^2 - dědičnost znaku (v úzkém smyslu)
- m - průměr populace.

Příklad: Pokud by nikdo z mentálně postižených (IQ pod 70, tvoří zhruba 2 % populace) neměl děti a zbytek populace (98 %) by tvořil tzv. *šlechtěnou skupinu* s průměrným IQ 101, dosáhlo by se toho, že by při dědičnosti inteligence 0,71 měly děti v další generaci průměrné IQ 100,71 bodů.¹²

I když se zisk zdá malý, jeho význam se ukáže na obou koncích normálního rozložení. Počet jedinců s IQ nad 130 by vrostl z 2,28 % na 2,56 % a počet jedinců s IQ pod 70 bodů by klesl z 2,28 % na 2,02 %. Stejný efekt by mohl nastat i v dalších generacích, a i v jiných znacích, než je inteligence (i když tam by byl efekt menší vzhledem k tomu, že míra dědičnosti je u ostatních znaků menší).

¹¹ To platí především pro klasickou eugeniku. Moderní biotechnologie skýtají v tomto směru větší možnosti.

¹² Fakt, že nebudou mít tak velké IQ jako jejich rodiče, je způsoben regresí k průměru - viz část *Kritika teorií*.

V. Eugenické programy

1. Negativní eugenika

Mezi hlavní prostředky, event. nejčastěji navrhovaná opatření, tzv. negativní eugeniky, tj. eugeniky, která se snaží omezit fertilitu jedinců s nežádoucími vlastnostmi, patří:

Redukce neplánovaných počtů a porodů

- sexuální vzdělávání ve školách (sporný efekt),
- používání dlouhodobé účinkující antikoncepce - např. *Norplant*, která by byla pro určité skupiny obyvatelstva (např. pro mladistvé) bezplatně nebo za symbolickou cenu,
- snížení výhod, které jsou poskytovány svobodným matkám (aby byla tato životní strategie nevýhodná),
- legalizace potratů (zrušení církevních opatření tam, kde tento výkon zakazují).

Sterilizace vybraných skupin obyvatelstva

Provádění sterilizace by bylo na škále od dobrovolnosti až po vynucenou sterilizaci:

- nabídnutí peněz výměnou za to, že nebudou mít děti,
- podmínění příjmu státní podpory používáním antikoncepce, event. sterilizací,
- povinná sterilizace mentálně retardovaných, duševně nemocných, psychopatů a kriminálních recidivistů,

Licence pro rodičovství

Každý člověk, který si bude přát mít děti, bude muset prokázat schopnost je vychovávat. Jeden ze scénářů je takový, že ve věku 12 let budou všechny děti sterilizovány (úkon, který se svojí rutinou může přiblížit očkování), a to na dobu 10 let. Po uplynutí této doby se bude moci požádat o zrušení sterilizace. Pokud žadatelé projdou testem/event. kurzem rodičovství a složí závěrečnou zkoušku, budou odsterilizováni.¹

¹ Na zkoušce rodičovství není v zásadě nic špatného. Společnost vyžaduje, aby se člověk kvalifikoval k mnoha činnostem, které by jí mohly potenciálně způsobit škodu (např. řídičský průkaz, výkon většiny profesí, adopce dítěte). Je samozřejmé, že žádná zkouška není dokonalá - např. řídičský průkaz občas získá člověk, který by jej získat neměl. Ale to ještě neznamená, že zkoušky jsou špatné jako takové.

2. Pozitivní eugenika

Mezi hlavní prostředky, event. nejčastěji navrhovaná opatření tzv. pozitivní eugeniky, tj. eugeniky, která se snaží zvýšit fertilitu jedinců s žádoucími vlastnostmi, patří:

- přímá finanční podpora, státní granty,
- finanční postihy za bezdětnost, např. ve formě progresivních daní za bezdětnost - ti, kteří by měli vysoké příjmy, by za svoji bezdětnost platili nejvíce,
- plat za mateřskou dovolenou, který by odpovídal příjmu matky před odchodem na mateřskou dovolenou (tj. čím vyšší by byl její plat, tím více by se jí vyplatilo mít děti),
- mravní apel na morální povinnost „lidí s žádoucími vlastnostmi“ mít děti (např. kurzy eugeniky na vysokých školách); podporování názoru, že inteligentní a mravně kvalitní lidé mají morální odpovědnost mít děti - a ty, kteří by děti neměli, by mělo postihnout morální stigma.

Jedinou zemí, kde byla v druhé polovině 20. století pozitivní eugenika prováděna, byl Singapur, jehož vláda je jí nakloněna. V podstatě se přistoupilo k těmto opatřením (Lynn, 2001, s. 220):

- veřejná kampaň *Měj tři nebo víc, pokud si to můžeš dovolit*, která byla zaměřena na ty, kteří mají lepší vzdělání a též vyšší příjmy,
- daňová úleva na všechny děti, ale pouze příslušníci střední a vyšší třídy platili takové daně, aby z toho mohli mít prospěch,
- matky s dobrou kvalifikací dostaly další daňové úlevy,
- byly organizovány speciální sociální akce, jejichž účelem bylo, aby se inteligentní muži a ženy mohli mezi sebou seznámit.

Výsledky se dostavily: např. v období 1987-1990 kleslo procento dětí narozených matkám se vzděláním nižším než středoškolským z 61 % na 52 %. Naopak procento dětí narozených matkám se středním nebo vyšším vzděláním stoupl z 37 % na 48 %.²

² Na druhou stranu David (2001) uvádí, že je těžké lidi motivovat k tomu, aby měli více dětí, než si přejí. V NDR byl svého času velmi vstřícný sociální program, zaměřený na mladé rodiny: s každým dítětem se snižovala cena bytu o 1/4, 85 % dělí bylo umístěno v mateřských školách, ženy měly zajištěno původní místo po návratu z mateřské dovolené a další výhody. Porodnost se zpočátku zvýšila, poté ale poklesla na původní hodnotu.

3. Imigrační zákony

Někteří imigranti mají pro cílové země eugenický, jiní dysgenický efekt. Obecně se dá říci, že pro euroamerické země, kde průměrné IQ je 100, mají eugenický efekt Židé (IQ 115), Číňané, Japonci a Korejci (IQ 106). Dysgenický efekt mají naopak černoši (IQ 85) a Hispánci (IQ 92).

Je však samozřejmostí, že mělo v první řadě selektovat na základě individuálních vlastností, ne etnické příslušnosti. (Do jisté míry probíhá výběr na základě individuálních kvalit - např. určitá část imigračních kvót v USA, Kanadě, Austrálii je vyhrazena žadatelům s vyšší kvalifikací.) V roce 1965 došlo v USA ke změně imigračních zákonů, jejichž výsledkem bylo přijímání většího množství imigrantů nízké kvality. V podstatě se rozlišují dva typy imigrace:

Primární imigrace - tzv. ekonomická imigrace, jejímž důvodem je zlepšení ekonomických podmínek. USA je jedinou významnou zemí, která přijímá primární imigranty. Nikdo nemůže tvrdit, že země mají povinnost přijímat primární imigranty. Ve světě jsou 3 000 000 000 lidí, kteří žijí v chudobě a chtějí by žít v ekonomicky vyspělejších zemích.

Sekundární imigrace

- *Příbuzní*: Existuje konsenzus, že je eticky správné přijímat manžele a manželky i s jejich dětmi (do rané dospělosti).
- *Perzekuce*: Utečenci a azylanti jsou ti, kteří mají odůvodněný strach z toho, že by byli ve své vlastní zemi vystaveni perzekuci. Všechny západní demokracie podepsaly v roce 1951 Ženevskou dohodu a tím akceptovaly etický závazek přijímat utečence a azylanty v době, kdy jich bylo poměrně málo a pocházeli především z národů střední a východní Evropy. Na konci dvacátého století se jejich počet zvýšil a představují hrozbu zemím, které je přijímají (státní podpora, lékařská péče, přelidňnost, nebezpečí rasových a etnických konfliktů, dysgenický efekt). V této změněné situaci by neměly západní země považovat za povinnost v této politice pokračovat.

4. Nová eugenika

Tzv. *nová eugenika* se týká používání biotechnologií, mezi které patří: umělá inseminace dárce, darování vajíčka, prenatální diagnostika plodů a ukončení těhotenství v případě, že se zjistí vážné genetické poruchy, selekce embryí (zjištění genetických charakteristik embryí in vitro a výběr těch, která mají žádoucí vlastnosti), klonování, genetické inženýrství (vlození nových genů). Všechny tyto metody by potenciálně mohly mít velký eugenický dopad.

VI. Etické principy eugeniky

Někteří lidé tvrdí, že eugenika je eticky neakceptovatelná. To, že mají takový názor, však není důvodem pro to, aby se zakázala. Jistě existují lidé, kteří mají etické námitky proti antikoncepci a potratům, ale to není důvodem, že by se mělo zakázat o těchto možnostech informovat (např. rušit poradenská centra pro mladé ženy).¹

1. Negativní eugenika

Pokud se týká nabídky peněz za sterilizaci, jsou jedinci svobodní v tom nabídku přijmout nebo odmítnout. Pokud ji odmítnou, nic neztrácejí. V případě, kdy jde o vynucenou sterilizaci, není pochyb o tom, že stát má právo zabránit lidem v něčem, co způsobuje sociální škodu. Etické námitky vůči sterilizaci opomíjejí, že existují také práva státu, ne jenom práva jednotlivců. Ve většině případů se jedná o tzv. pravděpodobnostní škody. To, že se kriminálnímu delikventovi narodí dítě se sklony k asociálnímu chování, je sice jenom pravděpodobné, ale v principu stejné jako u překročení povolené rychlosti: překročení se penalizuje, i když ve většině případů rychlé jízdy k dopravní nehodě nedojde.

2. Pozitivní eugenika

Etické námitky proti podpoře inteligentních jedinců z daní všech daňových poplatníků v tom, aby měli děti, naráží na fakt, že podpora není možné odlišit od jiných aktivit státu, jenž sponzoruje věci, které uzná za veřejné zájmy, se také převážně týkají inteligentnější části populace: vzdělávání, umění, knihovny, granty na výzkumy, vydávání jistých knih apod. Eugenické aktivity však také mohou financovat soukromé instituce. Např. v roce 1939 nabídl *Pioneer Fund* americkým důstojníkům letectva peníze, aby je podpořil v úmyslu mít děti. Iniciátoři tohoto projektu věřili, že cílová skupina je tvořena osobami s vysokou inteligencí a silným mravním charakterem (Flanegan, 1939). Je obtížné proti takovým aktivitám vznášet etické námitky.

¹ Mnoho eugenických zákroků může být chápáno i čistě paliativně - zabraňují nezaviněnému utrpení dětí i rodičů a větší zlo nahrazují menším (např. bezdětností).

3. Lidské biotechnologie a možné důsledky aplikace nové eugeniky

V liberálních demokraciích nemůže stát zakázat něco pouze na základě toho, že si to mnoho lidí nepřeje. Např. mnohým se nelíbí homosexualita, ale to ještě není důvod, proč by se měla zakazovat - totéž platí o biotechnologiích. Nejdříve by se muselo prokázat, že je pravděpodobné, že biotechnologie poškozují jedince, který se jejich použitím narodí, nebo společnost jako celek.

Umělé oplodnění dárce

Římskokatolická církev zakazuje umělé oplodnění a tvrdí, že jediná eticky akceptovatelná cesta, jak mít dítě, je pohlavní styk. Reprodukční technologie jsou též prý hrozbou stabilitě rodiny. Ve skutečnosti však nebyl podán jediný důkaz, že by děti počaté reprodukčními technologiemi byly psychologicky narušené a že by ohrožovaly stabilitu rodiny.² Není možné vznášet žádnou etickou námitku proti ženě, jejíž manžel je neplodný, nebo je sama, za to, že použije sperma z elitní spermobanky. Každý rodič chce zdravé a inteligentní dítě.

Prenatální diagnostika

Římskokatolická církev hodnotí potrat jako vraždu. Tento názor lze respektovat, ale je jistě neetické, když znemožňuje podstoupit potrat i lidem, kteří tento názor nesdílejí, a používá své moci k tomu, aby ji zakázala (např. v Irsku).³

Někteří bioetikové uznávají, že je vhodné ukončit těhotenství, pokud se zjistí vážné genetické poruchy, ale není to již akceptovatelné, pokud to jsou poruchy drobnější, event. pouze podmínky, které poruchou nejsou - např. plod je jiného pohlaví, než by si rodiče přáli. Ve svobodných společnostech mají ženy právo potratu z důvodů přesvědčení. V praxi by se také jen velmi obtížně dosáhlo konsenzu, která porucha je již závažná a která už ne.

² Zajímavé je, že podle katolické doktríny byli jak Kristus, tak jeho matka počati právě umělou inseminací.

³ Např. v ČR jsou postoje k interrupci značně liberální: 5 % mužů a 4 % žen v roce 1998 uvedlo, že je naprosto nepřipustná, 52 % mužů a 66 % žen souhlasilo s názorem, že každá žena má právo se svobodně rozhodnout, zda chce donosit dítě (Weiss a Zvěřina, 2001, s. 104).

Procento žen, které přistoupí k potratu, když zjistí, že je dítě poškozeno, se liší podle stupně poškození plodu, ale v průměru se jedná o 70-85 %. Jejich rozhodnutí má eugenický efekt.⁴

Selekce embryí

Selekce embryí probíhá tak, že se zárodky nechají růst in vitro a testují se na žádoucí genetické charakteristiky. Z těch se pak vybírá ten s požadovanými kvalitami. Je důležité rozlišit negativní selekci (eliminace zárodků s poruchami) a pozitivní selekci (preferenci zárodků s žádoucími vlastnostmi). V devadesátých letech byla v některých státech USA a v řadě evropských zemí selekce embryí zakázána, a to především z těchto důvodů:

- Podkopává schopnost akceptovat hendikepované.
- Procedura je drahá, ne každý si ji bude moci dovolit, a proto je neetická. (Ale ve skutečnosti existuje velké množství věcí, které si chudí nemohou dovolit, ale přesto nejsou neetické.)
- *Evropský parlament* přijal prohlášení, že biotechnologie nesmí být používány pro „pozitivní zlepšování“ populačního genetického fondu, jinými slovy: absolutní zákaz všech experimentů, jejichž cílem by bylo uměle reorganizovat genetické vybavení člověka.

Nejsilnějším argumentem proti selekci pohlaví je názor, že volnost výběru by z různých důvodů vedla k preferenci chlapců, a tím k jejich neúměrnému nárůstu ve společnosti a k sociálním problémům. K tomu došlo v Indii v takové míře, že tato procedura tam v roce 1994 byla zakázána.⁵

⁴ Tzv. „postinterrupční syndrom“ je podle Davida (2001) ve skutečnosti mýtus. Většina žen, které podstoupí interrupci, prožívá spíše pocit úlevy. Nejtěžší je pro ženu období rozhodování, v této době zažívá skutečný stres. Jen velmi malé procento žen má po podstoupené interrupci vážné psychické problémy. Část žen postihuje poporodní psychóza, ale nikdo nikdy netvrdil, že by kvůli tomu ženy neměly mít děti.

⁵ V Indii hrála důležitou roli i skutečnost, že vzhledem k tomu, že neexistují sociální programy (např. důchody) pro staré osoby, je tradicí, že se o staré rodiče stará syn - proto si ho většina rodičů přeje. Tento důvod však v západních demokraciích nehraje významnou roli.

Situace v západním světě:

- ve výzkumu prováděném v sedmdesátých letech v USA si dvě třetiny žen přály jako první dítě chlapce (Pebly, Westoff, 1982), zároveň však většina si přála dvě děti; otevřenou otázkou zůstává, jestli dva chlapce.
- ve společnosti, kde bude méně žen než mužů, se budou muset muži více snažit, aby ženy získali - ženy budou mít větší výběr, což bude mít eugenický efekt,
- ženy se stanou vzácnější a poměr pohlaví se bude samokorigovat,
- některé páry mohou mít velice legitimní důvody pro volbu pohlaví - např. již jedno dítě mají a přejí si, aby to druhé bylo opačného pohlaví; proti tomuto postoji nemůže být vznesena žádná rozumná etická námitka.

Klonování

Nejčastějším argumenty proti klonování bývají:

- Klonování ohrožuje smysl pro posvátnost, celost a individualitu lidského života; klonovaný jedinec by ztratil individualitu, byl by zbaven pocitu jedinečnosti, což by bylo psychologicky devastující.

Problém s tímto argumentem je ten, že identická dvojčata jsou geneticky shodná a nezdá se, že by jim to způsobovalo nějaké psychologické škody. A navíc - klonovaný jedinec se bude svému rodiči podobat daleko méně, než se sobě podobají identická dvojčata (ta sdílejí velmi podobné prostředí).

- Klonováním se dají vyrobit jedinci, kteří by mohli být světu nebezpeční. Např. podle knihy i filmu *Hoši z Brazílie*, ve kterém se dr. Mengele snaží klonováním vyrobit Hitlera. S téměř každým vědecko-fantastickým filmem je populaci vnucován názor, že zahrávat si s přírodou znamená „koledovat si o ďábelskou pomstu". Světem obchází strašidlo *Frankensteina*. Je nepochybně pravdou, že klonování může vést k vzniku jedinců, kteří by světu mohli způsobit značné škody. Tentýž argument se dá použít proti jiným biotechnologiím, např. embryonální selekci. Na druhou stranu totéž může posloužit k ospravedlnění sterilizace kriminálních psychopatů, u jejichž dětí je vysoká pravděpodobnost, že způsobí společnosti škodu.

Etické námitky proti klonování jsou slabé. Platná etická námitka by musela prokázat, že by se klonovanému jedinci způsobila psychologická újma nebo že by klonování způsobilo škodu společnosti. Klonování má tři zřejmé výhody:

- Využití k produkci náhradních orgánů (ledvin, jater, očí apod.). V současné době mnoho lidí umírá z důvodu, že není k dispozici vhodný orgán.
- Existuje mnoho párů, z nichž je jeden partner neplodný a není možné uplatnit jiné metody než právě klonování.
- Lidé, kteří žijí sami a chtějí mít děti, mohou dávat přednost svému vlastnímu klonu před adopcí cizího dítěte.⁶

Postoje k etickým dilematům

Zajímavou, ale bohužel málo zkoumanou otázkou je, jaký je rozdíl mezi lidmi, kteří se k některým eugenickým metodám staví pozitivně, a těmi, kteří eugeniku jako takovou z principu odmítají.

Např. Srnec (1995) zkoumal závislost postojů k problematice interrupcí, eutanázií a trestu smrti na hodnotových orientacích u souboru středoškolských učitelů a VŠ studentů. Mj. zjistil, že permissivní postoj (který měla většina respondentů) k těmto otázkám byl charakteristický pro osoby, které upřednostňovaly hodnoty jako požitek, bohatství, vzrušující život a samy sebe charakterizovaly jako zdravé, nezávislé, těšící se ze života, schopné, inteligentní. Naopak ti, kteří měli restriktivní postoj, se spíše hlásili k duchovnímu životu, úctě k tradici, souladu s přírodou, pokoře, altruismu, čestnosti.

Srnec končí článek otázkou je *řešení, ke kterému se přiklání v dané době většina občanů, skutečně správné, tj. z etického hlediska v déle-dobé perspektivě žádoucí?*

Jinou otázkou, kterou však již Srnec neklade, by mohlo být, z které ze dvou zmíněných skupin se rekrutovali lidé, kteří nejvíce přispěli k civilizačnímu pokroku (např. nositelé Nobelových cen). Jinými slovy: jaké následky pro společnost by mělo, kdyby lidé, kteří mají tradicionalistické a restriktivní názory ve výše zmiňovaných oblastech, získali ve společnosti moc.

Žádoucí by bylo provést podobný výzkum, který by se však

⁶ Další informace o výhodách klonování viz www.humancloning.org.

přímo týkal eugenických témat. Jako možné proměnné navrhuji zkoumat inteligenci, typ vzdělání, pohlaví, věk, zkušenost s postiženými dětmi (např. v příbuzenstvu), neuroticismus, míru sociopatie (např. dopravní přestupky, záznamy v trestním rejstříku), etnickou příslušnost apod.⁷

⁷ Zajímavé mravní dilema, které se s velkou mírou nadsázky dá vztáhnout i na otázky eugeniky, se řeší ve Wyndhamově románu *Den třířídů*. Jde o to, že působením jakéhosi kosmického záření většina lidí na zemi oslepne. Ti, co přežijí, mají na výběr mezi mravní povinností se o nevidomé starat, nebo mezi možností je opustit a založit společnost, která dá základ novému lidstvu. V románu se nakonec vidoucí na společné strategii nedohodnou: jedna jejich část, vedená fanatickou křesťankou, se o nevidomé stará a posléze podlehně útoku chodících rostlin - trifidů, kteří mezi tím kolonizují zemi. Druhá, jak se zdá pragmatičtější, skupina prchá na ostrov a její další osud je otevřený. Leitmotivem tohoto dilematu je názor, že *společnosti, které se slepě řídí svými zvyklostmi bez ohledu na změněné okolnosti, tak činí ke své vlastní škodě*.

VII. Budoucnost eugeniky

Demokratické společnosti

Lze očekávat, že v průběhu 21. století bude eugenika (nebo alespoň některé její formy) znovu uznána v demokratických společnostech jako legitimní a prospěšný nástroj.

Pro rozvoj eugeniky bude nutné rozšířit práva státu na úkor práv jednotlivců. Skupiny, které budou proti eugenickým programům s největší pravděpodobností bojovat:

1. Sociální pracovníci, medicínský personál, psychologové, tzv. pomáhající profese - jinými slovy všichni, jejichž kariéry se spojily s potřebami mentálně retardovaných, kriminálních delikventů a psychopatů, a kteří se identifikovali se zájmy těchto klientů.
2. Rasové a etnické minority, které by byly disproportčně zasaženy eugenickými programy: Afroameričané a Hispánci v USA, Afričané v Evropě. Jejich vzrůstající volební síla znemožní demokratické změny.
3. Levicovní intelektuálové.
4. Církve.¹

Vzhledem k politickému prostředí se klasická eugenika v demokratických státech neprosadí. Pokud se již za výjimečných podmínek přistoupí k sterilizaci, nebude mít výraznější eugenický efekt. Eugenický efekt však budou mít předpokládaná změna politiky státu u *underclass* žen s dětmi a celkové snížení distribuce sociálních dávek. Lepší vyhlídky než klasická eugenika bude mít nová eugenika, jejíž účinky jsou i rychlejší:

Umělé oplodnění dárce

Procento umělých oplodnění se bude zvyšovat, jelikož mužská plodnost klesá. Lidé budou stále více používat elitních spermobank (kde bude uloženo sperma vědců, vynikajících studentů

¹ Církve argumentují tím, že člověk je nedotknutelný. Možná se však také obávají o ztrátu své moci. Vedlejším produktem eugeniky by pravděpodobně bylo snížení počtu věřících. Zdá se totiž, že s rostoucí inteligencí klesá přitažlivost tradičních církví. Srb (1996) uvádí, že mezi ateisty je u nás 11% osob s VŠ vzděláním a např. mezi římskými katolíky 5%.

prestižních univerzit, úspěšných sportovců, v případě neplodnosti žen např. vajíčka podobně úspěšných žen).

Je zřejmé, že děti vzniklé tímto způsobem budou geneticky kvalitnější než průměr. Např. žena, která má IQ 100 a získá sperma od dárce, který má IQ 145, bude mít dítě, jehož IQ bude 116, což jej posune do prvních 16 % populace. Nedá se ovšem předpokládat, že by muži svým manželkám dovolili takovou inseminaci. Převážně z tohoto důvodu bude mít umělé oplodnění dárce z hlediska eugeniky marginální efekt.

Embryonální selekce a vznik kastovní společnosti

Zdá se, že ze všech biotechnologických metod bude nejvíce rozšířená embryonální selekce, jejímž výsledkem bude dítě, které bude mít oba biologické rodiče a zároveň je vysoká pravděpodobnost, že bude geneticky kvalitnější než oni. Docílí se toho tím způsobem, že se z řady embryí vybere to s nejžádanějšími vlastnostmi a implantuje se. Dokonce i páry, které jsou podprůměrné, budou moci vyprodukovat několik embryí s nadprůměrnými vlastnostmi. Embryonální selekce se vyhýbá problémům spojeným s přirozeným těhotenstvím, screeningem a event. potratem. Produkuje zdravé dítě. Zákazy embryonální selekce nebudou úspěšné, a to z toho důvodu, že páry žijící v zemích, kde bude embryonální selekce zakázaná, budou moci odcestovat tam, kde povolena je, a tam se podrobí zmíněné proceduře.

Lynn (2001, s. 289) odhaduje, že embryonální selekce bude v budoucnu využívána 80-90 % obyvatel. Zbýlých 10-20 % se bude dál reprodukovat pomocí pohlavního styku, a to z nejrůznějších důvodů (náboženských, etických, ale především se bude jednat o *underclass* segment společnosti). Postupně bude mezi těmito dvěma skupinami vznikat genetická propast (např. rozdíl v průměrném IQ může být 50 bodů). Je možné, že se nakonec ukáže, že skupina, která se rozmnožuje přirozeným způsobem, bude pro zbytek společnosti takovou zátěží, že dojde k násilné intervenci, která si vynutí embryonální selekci i u ní.

Autoritativní státy

Eugenika je odmítána v USA, Kanadě a Británii. V některých zemích, včetně několika evropských a Izraele, je podporována. Nejkladnější vztah k eugenice má Čína. V devadesátých letech přistoupila k těmto opatřením (Beardsley, 1997):

- povinná sterilizace všech mentálně retardovaných a těch, kteří mají vážné genetické poruchy,
- povinné prenatální testy a povinný potrat, pokud je plod poškozen,
- založení státní elitní spermobanky pro ženy, jejichž muži nejsou fertillní.

Je pravděpodobné, že se takto zbaví stát velké sociální zátěže a v budoucnu přistoupí k dalším krokům:

- rozšíření společenského povědomí o eugenice a její užitečnosti (např. kursy na vysokých školách),
- povinná embryonální selekce pro žádoucí charakteristiky (zdraví, inteligence, charakter); je pravděpodobné, že si většina párů zvolí embrya s charakteristikami, podobnými jako mají sami, což zajistí patřičnou rozmanitost, pokud by si příliš rodičů vybralo embryo s vlastnostmi, které by v širším měřítku nebyly pro stát užitečné (např. vrcholové sportovce), stát zavede regulaci,
- plození pohlavním stykem bude zakázáno (všechny 12leté dívky budou sterilizovány).

Pro většinu populace bude embryonální selekce velmi dobrou cestou, jak mít vlastní děti, které budou lepší než rodiče. (Z toho kromě jiného plyne, že skoro všechny páry budou moci mít děti, tj. i ty, které by byly v klasickém eugenickém programu sterilizovány.)

Klonování elit

Klonování bude autoritativním státem použito k vytvoření vědeckých, vojenských a politických elit, čímž tento stát získá velkou výhodu nad západními demokratickými společnostmi. Od zavedení eugenických programů k získání výhody nad státy, které je nezavedou, bude třeba zhruba 50 let (10 let na zdokonalení tech-

nik, 20 let, než děti vyspějí, a 20 let, než budou představovat polovinu práceschopné populace státu).

Vznik eugenického světového státu

1. Možný vývoj v USA

Spojené státy budou dále oslabovány dysgenickým efektem (Lynn, 2001, s. 309):

- inteligentnější ženy mají málo dětí, nezdá se, že se tento trend sám od sebe změní,
- nejlodnější segmentem populace jsou Hispánci (92 IQ) a Afroameričané (85 IQ).

Možný vývoj je takový, že se koalice nebílých Američanů, s výjimkou Asiatů, vedená Hispánci spojí s hispánskou Latinskou Amerikou na úkor spojenectví s Evropou. Společnost bude oslabována vzrůstajícím sociálním napětím, jehož hnací silou bude to, že se různá etnika budou lišit v úrovni inteligence, vzdělání a příjmů. Židé a Asiaté na tom budou nejlépe. Hispánci a Afroameričané budou lobbovat za afirmativní akce. Etnické napětí a vysoká kriminalita Hispánců a Afroameričanů povede k vytvoření ghett, satelitních měst apod.

Výsledkem bude, že se USA rozpadnou do rasově (a kulturně) oddělených samostatných států (podobně jako SSSR nebo Jugoslávie), čímž ztratí pozici supervelmoci.

2. Možný vývoj v Evropě

Evropa bude oslabována dysgenickou fertilitou a imigrací. Hlavní proud imigrantů přichází z Turecka, severní Afriky a Blízkého východu. Mnoho z těchto imigrantů jsou muslimové, kteří jsou loajální k islámu, s čímž se poji neochota asimilovat. Další velkou skupinu tvoří Afričané ze subsaharské Afriky, kteří se do Evropy dostali z bývalých kolonií nebo jako utečenci z občanských válek v Africe. Je možné, že dysgenický trend bude v Evropě pomalejší než v USA, a že se Evropa posílí tím, že se z ní stane federativní stát.

3. Možný vývoj ve východní Asii

V budoucnu budou hrát země východní Asie (především Čína) stále větší roli ve světové politice, a to z těchto důvodů:

- vyšší průměrné IQ populace (106 ve srovnání s euroamerickým průměrem, který je 100),
- vlády v těchto zemích mají k eugenice pozitivní vztah a zároveň mají prostředky, jak ji prosadit,
- etnická homogenita zajistí, že se nepřítel přenesse vně hranic Státu.

Lynn (2001, s. 320) končí analýzu tím, že v boji o světovou moc bude Evropa oslabena snahou dosáhnout konsenzu mezi federativními státy a využití klasické a nové eugeniky dá Číně rozhodující výhodu.

Závěr

Eugenika, a zvláště ta, která je založena na biotechnologiích, nabízí lidstvu možnosti, jak vylepšit svůj úděl. Samozřejmě že jsou s tím spojená určitá nebezpečí, jejichž důsledky se těžko odhadují, ale například Ridley (2001, s. 213) je v oblasti genetického inženýrství optimistou:

Etické a bezpečnostní obavy se doposud ukázaly jako neopodstatněné: za třicet let genetického inženýrství nevznikla žádná škoda na přírodním prostředí ani na veřejném zdraví, malá ani velká, která by byla následkem experimentu v genetickém inženýrství.

VIII. Kritika teorií

1. Popírání dědičnosti znaků

Extrémně environmentalistické názory tvrdí, že neexistují žádné důkazy pro dědičnost znaků, které ovlivňují lidské chování (inteligence, charakter). K hlavním kritikům patří židovští levicoví intelektuálové. Jednou ze základních knih tohoto politického hnutí, které má jen velmi málo společného s vědou, je kniha *Not in Our Genes* (Rose, Kamin a Lewontin, 1984).

Odpověď:

Tito autoři ignorují rozsáhlou vědeckou literaturu, která dokládá, že znaky jsou v menší nebo větší míře dědičné. Záměr těchto autorů je ideologický, ne vědecký.

2. Špatné geny neexistují

Zastánci tohoto názoru tvrdí, že neexistuje nic jako „absolutně špatné geny“. Záleží prý vždy na prostředí, některé geny jsou výhodné v jednom typu prostředí, jiné v druhém. Neexistuje špatný gen v absolutním smyslu.

Odpověď:

To platí pouze pro několik málo případů (např. geny pro srpkovitou anémii jsou výhodné v prostředí, ve kterém se přenáší malárie, ale ne jinde; v jiném prostředí svému nositeli mohou škodit a ztráta není kompenzována ziskem). U naprosté většiny znaků se dá určit, zdali jsou vhodné, nebo ne. Lze si představit jen málo prostředí, ve kterých by bylo výhodné být mentálně retardovaný nebo mít cystickou fibrózu.¹

¹ Z tohoto hlediska je zajímavá schizofrenie. Postižení má dědičně přenosnou komponentu a nemocní zanechávají méně potomků. Tento fakt by měl vést k ubývání frekvence onemocnění v populaci, nemocnost je však konstantní. Např. Zvolský (1973, s. 151-154) uvádí přehled hypotéz, podle nichž geny podmiňující vznik schizofrenie mohly být selektovány na základě výhod, které svému nositeli přinášely.

3. Redukce genetické diverzity

Genetická diverzita je žádoucí, protože v budoucnu může dát výhodu při nečekané změně okolností/prostředí.

Eliminace některých genů ochudí lidský genofond.

Odpověď:

Podle tohoto názoru by měli někteří lidé snášet své utrpení způsobené genetickým onemocněním jenom kvůli velmi nepravděpodobné možnosti, že jejich defektní geny se mohou v budoucnosti ukázat jako výhodné.

4. Hodnotové úsudky o lidské kvalitě

Lidský život má absolutní cenu, žádný nemá větší nebo menší cenu než jiný. Všechny soudy podléhají lidské subjektivitě, a jsou proto mylné.

Odpověď:

Eugenici (a pravděpodobně většina racionálně uvažujících lidí) si myslí, že je lepší být inteligentní, než inteligentní nebýt, že je lepší být zdravý než nemocný, že je lepší mít dobře vyvinutý mravní charakter, než ho nemít atd. Názory na relativitu hodnot nemohou být brány vážně: neinteligentní a psychopatičtí jedinci velmi často způsobují škody ostatním. Společnost vynakládá velké prostředky např. na to, aby se kriminální delikventi napravili - je to přesně proto, že věří, že je dobré respektovat zákon.

Eugenici tvrdí, že by svět byl lepším místem, pokud by se podařilo eliminovat nízkou inteligenci a antisociální chování. Jelikož je zlepšení inteligence a osobnostních charakteristik všeobecně akceptovaný žádoucí cíl, je eticky legitimní používat genovou terapii pro zlepšení těchto charakteristik.

5. Neexistence genetických rozdílů mezi společenskými třídami

Názor, že mezi společenskými třídami existují genetické rozdíly, je výplodem snobství. Odpovědné je prostředí a možnosti, které skýtá.

Odpověď:

I když prostředí hraje velkou roli, totéž platí o genech. Pokud

by prostředí hrálo tak zásadní roli, jak by si někteří levicoví intelektuálové přáli, nebylo by např. možné vysvětlit:

- a) existenci sociální mobility,
- b) proč je IQ adoptovaných dětí podobnější IQ jejich biologických než adoptivních matek.

Ve skutečnosti je funkcí úspěchu *IQ + svědomitost + příležitost*, přičemž nikdo nepopírá, že děti rodičů z nižších společenských vrstev mají méně příležitostí než děti rodičů společensky úspěšnějších. Společnost by se ve vlastním zájmu měla postarat o podporu talentovaných dětí z nižších společenských skupin. To však ještě neznamená, že mezi těmito skupinami jako celky neexistují genetické odlišnosti. Jedinci s vysokou inteligencí a „svědomitostí“ mají tendenci dostat se do vyšších socioekonomických skupin, zatímco ti s nízkou inteligencí mají tendenci klesnout. Během generací tento proces nevyhnutelně vede ke stratifikaci společnosti.²

6. Problémy vysoce inteligentní společnosti

Někteří poukazují na to, že kdyby bylo v populaci příliš mnoho inteligentních lidí, nikdo by nechtěl vykonávat nudnou práci.

Odpověď:

Takovéto nebezpečí není příliš velké:

- v současnosti má společnost nadbytek neinteligentních/nekvalifikovaných sil - není pro ně práce,
- mnoho jednoduché práce bylo eliminováno automatizací a tento proces bude bezpochyby pokračovat,
- když je někdo inteligentní, neznamená to, že nemůže načas vykonávat i intelektově méně náročnou práci,
- podle ekonomických zákonů nabídky a poptávky bude zaměstnání, které nikdo nebude chtít vykonávat, dobře placené.

² V této souvislosti je zajímavý tzv. *selektivní tlak manželství* - tj. fakt, že se berou lidé s podobnými vlastnostmi (defekty, event. nadáními). Případy usměrněné volby porušují zachování genetické rovnováhy v populaci, jejíž podmínkou je panmixie (Hrubý, 1961, s. 584).

7. Polygamie versus monogamie

Podle eugeniků má polygamie eugenický efekt (kvalitní muž oplodní více žen a mnozí méně kvalitní muži zůstanou bez potomků). Z toho důvodu by měly být populace v polygamiích společnostech v průměru inteligentnější (a zdravější). Zdá se však, že tomu tak není a že většina současného civilizačního pokroku vznikla v monogamiích společnostech.

Odpověď:

Proč není v polygamiích společnostech vyšší průměrné IQ, zůstává problémem, který si vyžadá detailní rozbor faktorů, jako jsou skutečný rozsah polygamie, délka jejího trvání, vlastnosti, na základě kterých vzniká v těchto společnostech elita (např. odvaha, fyzická síla, inteligence), rozsah a důvody migrace (např. vzhledem k větší zaostalosti mohou mít inteligentnější členové těchto společností tendenci emigrovat do ekonomicky silnějších zemích a tam uzavřít exogamní sňatek). Je též možné, že polygamie se častěji vyskytuje ve společnostech, které jsou spíše *r*-selektovány, tj. proti eugenickému vlivu polygamie pracují jiné faktory, jež inteligenci nezvýhodňují. Důvody, proč mají současné monogamní společnosti výhody nad polygamiemi, jsou rozebrány v části *Skupinové strategie - teoretický rámec*.

8. Regrese k průměru

Někteří kritici argumentují tím, že eugenika nemůže fungovat, protože existuje tzv. *regrese k průměru*. To znamená, že děti rodičů, kteří mají hodnoty znaků (např. IQ, výška) výrazně odlišné od průměru, budou mít tyto znaky blíže průměru, než je mají jejich rodiče.

Lynn (2001, s. 161) sumarizuje výsledky tří studií:

Regrese k průměru a IQ

Průměrné IQ rodičů	Průměrné IQ dětí	Regrese IQ
138,5	133,2	5,2
118,9	116,7	2,2
74	82	8

Kritici eugeniky poukazují na to, že vlivem regrese k průměru směřují potomci velmi inteligentních rodičů stejně jako potomci rodičů málo inteligentních k populačnímu průměru (tj. je jedno, která z těchto skupin má více dětí).

Odpověď:

Argumentace, že regrese k průměru znemožní eugenický efekt a zároveň vyrovná dysgenický, je chybná. Pokud by to byla pravda, nefungovalo by ani selektivní šlechtění rostlin a zvířat - což však funguje. Pearson matematicky dokázal, že výběr z populace musí přivodit postupný posun znakové hodnoty zvoleným směrem (Růžička, 1923, s. 218).

Regrese se objeví pouze v první generaci dětí. V selektivním programu stanoví děti selektovaných rodičů nový průměr populace, který je udržen v generaci následující. S každou selektovanou generací je znak zlepšen, i když je mírný sesun zpět. Jinými slovy: Selektivní šlechtění změní populační průměr a právě k tomuto novému průměru potomci regredují. To znamená, že inverzní vztah mezi schopnostmi a fertilitou posunuje populační průměr schopností dolů a genetická deteriorace nemůže být korigována regresním efektem.³

9. Nové mutace

Většina nepříznivých genů v populaci není důsledkem dědičnosti, tj. že by je děti zdědily po svém rodičích, ale nových mutací. To znamená, že i ta nejdrastičtější eugenická opatření (sterilizace postižených) je odstranění jenom velmi pomalu, a to ještě za předpokladu, že by se jim podrobila celá populace (Ferák a Sršeň, 1990, s. 394-395).

Odpověď:

Omezením reprodukce nositelů hereditálně podmíněných nemocí by se snížila zátěž populačního genofondu a výskytu nových nepříznivých mutací by bylo možné zabránit použitím biotechnologií (embryonální selekcí, genetickým inženýrstvím apod.). Kučera (1989, s. 129, 140) uvádí, že i když počet vrozených vad zatím

³ Důležité též je, že regrese k průměru má určitou protiváhu v tendenci k náhodnému odchylování od průměru. Pokud by tomu tak nebylo, variabilita dispozic by se stále zmenšovala.

nepřibývá, je otevřenou otázkou, *zda soudobý ekosystém nepodtrývá skrytě ty vlastnosti populace, na kterých je závislá kvalita dalších generací.*

Pokroky v medicíně umožnily některým jedincům s vrozenými vadami mít děti. Nebezpečí zvýšení frekvence vadných genů se týká především takových nemocí, jako jsou diabetes a hypertenze. Šípek a spolupracovníci (1997) uvádějí, že v posledních letech stouply celkové incidence dětí narozených s vrozenou vadou. I když mají na nárůstu největší podíl změny v hlášení a zlepšení diagnostiky, *nelze však vyloučit ani skutečný nárůst výskytu vrozených vad v populaci.* Nutné je též vzít v úvahu i výsledky prenatalní diagnostiky, bez jejichž úspěchů a ukončených těhotenství s postiženými plody by celková čísla v posledních letech byla ještě vyšší.

Černý (1967, s. 280-282) je toho názoru, že současný trend *může vést dosti rychle k degradaci populačního genofondu, která nemá (a nemohla mít) ve známé historii obdoby, a není jisté, zda bychom mohli později racionálním přístupem dosáhnout výchozům vztahu* a uvádí, že *aktuálnost eugenického hlediska vyplývá z toho, že některé vrozené vady mají nyní vyšší frekvenci než v minulosti (diabetes mellitus, rozštěpy rtu a patra aj.), jednak z toho, že civilizační proces stále zvyšuje nároky na duševní schopnosti populace.*

10. Paradox sekulárního vzrůstu inteligence

Přestože by podle výpočtů eugeniků měla průměrná inteligence populace klesat, ve skutečnosti v moderních zemích stoupá (např. v období 1930 až 2000 zhruba o 18 bodů IQ). Testy, které byly standardizované dříve, řeší dnešní respondenti úspěšněji - tj. dosahují vyšších průměrných výsledků. Flynn (1984) sumarizuje výsledky za 46 let v období 1932-1978 v USA:

- Za 46 let vzrostlo IQ o 13,8 bodů - tj. o 0,3 bodu za rok, neboli 3 body za dekádu.
- Nárůst byl stabilní.
- Vzrůst byl stejný u předškolních dětí (2-6 let), školních dětí (6-16 let) a dospělých, to znamená, že faktorem není lepší vyučování nebo rychlejší nástup dospělosti.
- Vzrůst inteligence byl vyšší u nonverbálních než u verbálních schopností (4 body za dekádu vers. 2 body za dekádu). To je ar-

gument proti názoru, že nárůst je způsoben vyšší kognitivní stimulací (ta by totiž znamenala spíše nárůst slovníku a informací).

Podobné výsledky byly získány v Británii, na Novém Zélandu, v Japonsku a kontinentální Evropě.

Odpověď:

Sám Flynn považuje tento nárůst za umělý. Domnívá se, že kdyby mezi rokem 1930 a 1980 skutečně stoupla inteligence o 15 bodů, muselo by být jasně viditelné, že lidé jsou inteligentnější.

Lynn (1996, s. 107-112) se domnívá, že výsledky nárůstu jsou opravdové:

- Fakt, že nárůst je patrný i u předškoláků, je argumentem proti tomu, že by byl výsledkem lepšího vzdělávání, event. tzv. testové sofistikovanosti.
- Inteligenční testy jsou příliš dobře validizované k úspěchu v normálním životě - ve vzdělání a v zaměstnání, než aby byly nárůsty uměle.

Kromě toho, že prostředí poskytuje více stimulů, je hlavním důvodem zlepšení kvality výživy, které dostává plod a malé dítě. Lynn (1990) sumarizuje:

- Existují důkazy pro to, že kvalita prenatální výživy má vliv na inteligenci. V případě identických dvojčat, která se narodí s různou porodní vahou (vzhledem k rozdílné výživě v placentě), má těžší dítě pravidelně vyšší inteligenci (a to především v nonverbální oblasti).
- Vzhledem k lepší výživě se rodí těžší děti s větším mozkem. Sekulární zvětšení výšky a velikosti mozku bylo zhruba a stejně velké jako nárůst inteligence (tj. jedna standardní odchylka).

Ve skutečnosti je to tak, že genotypová deklinace inteligence je maskována zlepšením podmínek, především stravy, která přinesla fenotypové zlepšení. Pokud je tato teorie správná, nemůžeme očekávat nekonečný nárůst účinků kvalitnější stravy.^{4,5}

⁴ Neisser (1997) se domnívá, že hlavní příčinou Flynnova efektu je intenzivní přesycení našeho každodenního života důmyslnými vizuálními obrazy (kreslené seriály, reklamy, filmy, plakáty, grafika). Toto bohatší vizuální prostředí rozvíjí dovednosti, které jsou potřebné k úspěšnému zvládnutí inteligenčních testů. Důležitým faktorem též je, že se nárůst inteligence projevil především u podprůměrných segmentů

11. Argument „šikmé plochy“

Mnoho oponentů eugeniky používá argument tzv. „šikmé plochy“: uznávají, že některá eugenická opatření by byla užitečná a etická, ale vydat se tímto směrem by mohl vést k neetickým koncům. Nejčastěji se používá příklad nacistů.

Odpověď:

Příklad nacistů je zavádějící (eugenika nevyžaduje zabíjení nikoho s výjimkou embryí, což se však stejně již děje např. při tzv. asistované reprodukci), je však pochopitelné, že se dá eugeniky zneužít. To však platí o čemkoli jiném. Pokud docházelo ve jménu eugeniky k zabíjení, jako např. v případě Romů, jedná se o eticky neakceptovatelné zneužití. Podobně kriticky se můžeme podívat na jiné pokusy o zlepšení světa:

- Křesťanství má mnoho velice etických zásad, o kterých nikdo nepochybuje, že společnosti prospívají, ale existují i jeho temné stránky (např. pálení čarodějnic, likvidace kacířů a nevěřících, křížácké výpravy).
- Socialismus se v Sovětském svazu změnil v tyranii, což ale neznamená, že socialistické myšlenky o rovnosti, svobodě a bratrství musí být zavrženy, a že tato tyranie byla jediným možným a logickým východiskem socialistických idejí.

V první polovině 20. století byly eugenické programy prováděny v 29 zemích. Pouze v jedné vedly k zabíjení (Saetz, 1985). Jeden případ z 29 vytváří velmi nedostatečný vztah mezi eugenikou a nelidskostí/zločinem. Počet obětí komunismu byl daleko vyšší než počet obětí nacismu. Komunismus nikdy nebyl eugenice nakloněn. Ve skutečnosti zastával extrémně environmentální stanovisko.

populace. V posledních 50 letech došlo k výraznějšímu zlepšení zdravotních a nutričních podmínek právě u tohoto segmentu v porovnání s bohatšími vrstvami.

⁵ Flynnův efekt detailně analyzuje. Jensen (1998, s. 318-333) a upozorňuje na to, že tento efekt nijak nezpochybuje rozdílnost v IQ mezi rasami (jak se domnívá např. právě Flynn). V posledních 60 letech došlo k výraznému vyrovnání rozdílů mezi bílými a černými (v životních podmínkách a možnostech), ale rozdíl v IQ zůstal konstantní. I kdž se zatím přesně neví, co vše přesně v nárůstu inteligence hraje roli, působí tyto faktory stejně na bílé i na černé. Efekt se dá přirovnat k přílivu, který zvedá lodí v přístavu, ale výška těchto lodí se přílivem nezvyšuje.

Argument „šikmé plochy“, že tato konkrétní inovace by byla prospěšná, ale může vést k jiným inovacím, které budou nebezpečné, je chybný. Pokud by se tento princip aplikoval, zabránil by prakticky veškerému technologickému a vědeckému pokroku.⁶

12. Kahnovo poselství

Pro demonstraci přístupu mnohých odpůrců eugeniky je vhodná analýza Kahnova článku *Genetika, medicína a společnost* (Kahn, 2000). Vybírám z něj některé typické body:

A. Uvádí příklad sestry mentálně postižené ženy (Downův syndrom), která řekla: *Moje trisomická sestra je mnohem šťastnější než já.*

Odpověď:

Je však krajně nepravděpodobné, že by s ní zdravá sestra měnila, event. si přála mít podobně šťastné dítě. Dále pak je otevřenou otázkou, jakému osudu by dala přednost zmíněná postižená, kdyby měla možnost volby.

B. V případě Huntingtonovy choroby, která je dědičná a jejíž příznaky se začínají objevovat kolem 40. roku života, udává Kahn příklady několika slavných lidí, kteří žili méně než 40 let, a ptá se:

Znamená to, že nestojí za to prožít život, jestliže budu po 40 letech stížen chorobou? Těžko lze něco takového tvrdit.

Odpověď:

Stojí - ale pokud je možné (např. pomocí embryonální selekce) umožnit narození člověka, který nebude takto geneticky zatížen, je to lepší varianta.

C. Manipulace s genetickou informací vede k instrumentalizaci jedince, tj. k tomu, *abychom se na něj dívali pouze jako na prostředek pro dosažení nějakého cíle, což je v naší staré koncepci etiky naprosto nepřijatelné.*

⁶ Bylo by zajímavé vypracovat studii *Hříchy eugeniky*.

Odpověď:

1. Mnoho věcí vede k instrumentaci, příkladem mohou být vzdělávací instituce nebo armáda, přičemž jedinec má často jen velmi omezenou volbu.
2. Lze předpokládat, že „genetická instrumentace“ nebude sloužit pouze cílům lidí, kteří o ní rozhodují, ale též k tomu, aby jedinec prožil co možná nejkvalitnější a nejšťastnější život - což je přání většiny rodičů.

D. Historie a současnost (od jeskynního umění až po sondu na Mars) prokazuje, že člověk má v sobě naprosto fascinující potenciál, že lidské geny nijak nelimitují jeho schopnost vyjadřovat se. *Nechceme vytvořit nového nebo výjimečného člověka, chceme pouze umožnit, aby reálně existující a neskonale důstojný člověk měl co nejvíce možností své schopnosti dále rozvíjet.*

Odpověď:

Na pokroku lidstva se aktivně podílel pouze zlomek lidí, a to těch, kteří k tomu měli genetické dispozice. Daleko větší procento lidstva se po většinu své historie zabývalo a olupovalo.

13. Principy demokracie

Je nepřijatelné a odporuje to principům, za které vděčí západní demokracie svému pokroku, aby stát omezoval své občany v jejich základních právech, k nimž bezesporu patří právo mít děti. Argument, že stát má také svá práva, je sice platný, ale ta mají své hranice - je nepřípustné odsoudit člověka za něco, co neudělal a na čem nenese žádnou vinu. Srovnání sterilizace s nevydáním řidičského průkazu (v obojím případě jde o ochranu zájmu státu) je zavádějící. Sterilizace je neetický zásah do práv jedince.

Odpověď:

Provádění negativní eugeniky skutečně odporuje principům lidských práv a s největší pravděpodobností nedojde v tomto směru ke změně, tj. nikdy se tyto programy nezahájí. Ale principům demokracie také odporuje zákaz moderních biotechnologických metod (např. pozitivní embryonální selekce). Pokud se některým lidem nelíbí, nikdo je nenutí, aby je využívali. Nemají však právo přikazovat jiným, co mají či nemají dělat (jejich svoboda není roz-

hodnutím druhých nijak omezována). Argument, že si je budou moci dovolit jenom bohatí, není příliš silný - bohatí si mohou na rozdíl od chudých dovolit mnoho věcí, a to ještě neznamená, že jsou tyto věci neetické.⁷ Pokud však přesto budou zakázány, bude to ojedinělý případ situace, kdy lidstvo mělo možnost vylepšit svůj úděl, a dobrovolně se jí vzdalo. Někteří významní vědci (např. Hawking) se domnívají, že lidstvo může přežít pouze tehdy, využije-li plně potenciál vědy - a to i postupnou změnou vlastností člověka (např. potlačení agresivity, zvýšení altruismu, inteligence apod.).⁸

⁷ Bylo by racionální, a stát by na tom jenom vydělal, kdyby většinu z toho, co moderní genetické metody nabízejí, financoval.

⁸ Mezi odpůrce eugeniky často patří i odpůrci eutanázie. Zde se operuje podobnými argumenty (důstojnost člověka, „vyšší princip“) bez ohledu na to, zdali konkrétní umírající člověk s těmito principy souhlasí, nebo ne a raději by dal přednost ukončení svého utrpení.

IX. Apendix: Paradox sociobiologie - sociální versus reprodukční úspěch

Podle některých autorů je jedním z nejzávažnějších teoretických problémů sociobiologie skutečnost, že v moderních společnostech má sociální úspěch (peníze, moc, prestiž) inverzní vztah k fertilitě. Z evoluční perspektivy má snaha o získání vysokého statusu, prestiže, majetku apod. smysl jenom tehdy, pokud se tyto zdroje promítnou do reprodukční zdatnosti organismu, jako je tomu u subhumánních organismů a jak tomu bylo převážnou částí evoluce u člověka.

Inverzní vztah mezi socioekonomickou úrovní a fertilitou platí:

- na skupinové úrovni, tj. čím je bohatší stát, tím nižší je fertilita,
- na individuální (minimálně v moderních civilizacích), tj. jedinci s vyšším společenským statutem mají méně dětí než jedinci s nižším.

Vining (1986) se z tohoto důvodu domnívá, že sociobiologie nemůže být používána pro analýzu jevů v moderní společnosti. Podle něj došlo ke koevoluci genů a kultury (memů), v nichž kulturní evoluce probíhá o několik řádů rychleji než genetická evoluce, která by teoreticky mohla eliminovat chování, jež by nezvyšovalo reprodukční zdatnost. Jinými slovy: to, zdali nějaký způsob chování zvyšuje nebo snižuje reprodukční úspěšnost, je z hlediska analýzy chování lidí irelevantní.

O vysvětlení chování, které nevede k maximalizaci reprodukční zdatnosti (tzv. *non-fitness-maximalizing behavior*) se pokouší řada teorií. Předmětem této části je jejich přehled, který byl publikován v časopise *Behavioral and Brain Sciences*. Kromě původního Viningova článku (Vining, 1986) vycházím i z reakcí na tento článek (peer review), z nichž mnohé s Viningovým názorem polemizují. Teorie se dají rozdělit do dvou kategorií. V kategorii A jsou uvedeny ty, které s Viningem souhlasí v inverzním vztahu socioekonomického statusu a fertility a snaží se tento trend vysvětlit v teoretickém rámci sociobiologie. V kategorii B jsou uvedeny teorie, které inverzní vztah buď zpochybňují, nebo mu nepřikládají důležitost v tom, že by znehodnocoval sociobiologickou teorii jako celek.

Kategorie A

Tyto teorie pracují s tzv. *hypotézou nového prostředí* (*novel environment hypothesis*), která vychází z toho, že mechanismy ovlivňující reprodukční zdatnost se vyvinuly v naprosto odlišném prostředí, než je to, které představuje moderní společnost. O tom není sporu. Důležité je si položit otázku, jaké faktory konkrétně tento inverzní vztah způsobují. Nabízí se několik vysvětlení:

1. Inteligence žen

Během evoluce se mozek, a tudíž i inteligence člověka zvětšovaly. V určitém momentu si ženy začaly uvědomovat mechanismus plození (tj. vztah mezi ovulací, pohlavním stykem a těhotenstvím) a zároveň nevýhody plynoucí z toho mít děti (bolest, nemohoucnost, rizika spojené s porodem). Vzniklo nebezpečí, že inteligence by v tuto chvíli začala být reprodukční nevýhodou. Jiné mechanismy však toto riziko vyvážily - mužská dominance a závislost žen na mužích. Důležitým aspektem byly i pronatalistické ideologie, které jsou univerzální pro preindustriální společnosti. Je logické si položit otázku, proč by byly ženy společností podporovány (a často i nuceny) v tom, aby měly co nejvíce dětí, kdyby k možnosti mít děti neměly ambivalentní vztah.

Moderní společnost ženám poskytuje autonomii - nezávislost na mužích a zároveň prostředky účinné antikoncepce. Čím větší mají ženy přístup k této autonomii, tím mají větší tendenci omezit, event. se zcela vzdát reprodukce. V současnosti tedy vede inteligence žen k maladaptivnímu chování.¹

2. Proximální versus ultimátní cíle

Lidé jsou naprogramováni vykonávat činnosti, které jim přinášejí pocit uspokojení: společenský status, moc, sex, cestování, sport. To jsou tzv. *proximální cíle*, které jsou však v moderní společnosti odděleny od *ultimátních cílů* (tj. od reprodukční zdatnosti). Je

¹ Kritika této teorie vychází především z toho, že je nepravděpodobné, aby evoluce vytvořila organismus, který by měl tendenci se nereprodukovat, pokud by se taková možnost naskytl. Potřeba mít děti je běžná a není důvodu očekávat, že tato potřeba negativně koreluje s inteligencí nebo bohatstvím. Možné však je, že tuto potřebu uspokojí jedno nebo dvě děti (děti jsou jenom jeden z mnoha druhů tzv. *konzumního zboží*).

možné, že program „mít hodně dětí“ nebyl do psychiky zabudován, vzhledem k tomu, že:

- mohl být nad možností evoluce,
- nebyl potřebný vzhledem k tomu, že vysoký status byl jednak nutnou, ale zároveň i dostatečnou podmínkou k reprodukční úspěšnosti.

3. Ekonomická nevýhodnost dětí

Nechť mít děti může být způsobena tím, že je to ekonomická investice, která se rodičům obvykle nevrátí. V tom je rozdíl od např. zemědělských společností, ve kterých děti často představovaly levnou pracovní sílu.

Současní lidé mohou přikládat větší váhu ekonomické zátěži spojené s vysokou fertilitou než reprodukčnímu úspěchu.²

4. Monogamie

Savci jsou téměř vždy polygynní, naprostá většina lidských společností také. Existuje korelace mezi stupněm polygynie a stupněm sexuálního dimorfismu. Z této korelace vyplývá, že člověk je mírně polygynní druh.

Vzhledem k politicky vynucené monogamii se však nemůže výhoda vysokého statusu tolik projevit.³

Kategorie B

1. Příliš krátká doba

Zatím se nedá posoudit, zdali je inverzní vztah definitivním stavem. Inverzní trend je sledovatelný pouze posledních 80 let a v 25 z nich byl trend opačný. (Jednalo se o období 1935-1960, ve kterém v USA probíhala demografická exploze, pro niž bylo charakteristické to, že fertilita pozitivně korelovala se sociálním statutem.)

² Dalším důvodem může být i to, že v minulosti se potomci starali o své rodiče ve stáří (a to mohlo být jedním z motivů, proč se rozhodnout mít děti). Dnes tuto roli převzal stát, event. penzijní fondy.

³ V této souvislosti je na místě otázka, zdali vynucená monogamie není zásahem do práv jedince. Kromě eugenických výhod by polygamie pravděpodobně přinesla i méně rozvodů a to, že by byly děti vychovávány matkami. Ridley (1999, s. 152) se domnívá, že zákaz polygamie je zde především proto, aby chránil méně úspěšné muže. Na druhou stranu pro řadu žen by byla polygamie lákavá.

2. Nesprávně určené otcovství

Lze předpokládat, že muži s vyšším sociálním statusem mají více nelegitimních potomků než muži s nižším socioekonomickým statusem. Je pravděpodobné, že bohatí muži často mají tzv. *double investment strategy*:

- zplodí legitimní potomky, do kterých dále investují,
- zplodí nelegitimní potomky s ženami s nižším socioekonomickým statusem.

Počet nelegitimních dětí se v populaci odhaduje až na 10 %, přičemž se dá předpokládat, že byly do značné míry zplozeny muži, jejichž socioekonomický status byl vyšší než těch, kteří se za otce považují.⁴

3. Maximalizace versus optimalizace

Maximalizace reprodukční úspěšnosti je spíše výjimkou než pravidlem. Reprodukce je pouze jedním z cílů, vedle ní existují i další.

Zajímavou otázkou je, jak by taková maximalizace reprodukční úspěšnosti v moderní společnosti vypadala. Jistě by se odvíjela od konkrétní situace jedince (např. majetek, pohlaví, věk, rasa, charakter společnosti). Tak např. v USA se nabízejí tyto možnosti:

- bílá žena by od menarče do menopauzy rodila děti, které by dávala k adopci do rodin ze středních vrstev (poptávka po bílých dětech k adopci je vyšší než nabídka),
- černá žena by rodila velké množství dětí, které by žily ze sociální podpory,
- rodina s průměrným příjmem by mohla mít daleko více dětí, než je obvyklé, a přitom si stále udržet slušnou životní úroveň (někteří to tak dělají, např. některé skupiny věřících),
- bohatí muži by mohli platit mnoha ženám za to, že by s nimi měli děti,
- mezi muži by existovala vysoká míra kompetice o to, kdo daruje sperma do spermobanky.⁵

⁴ Jinou strategií bohatých mužů je tzv. *seriálová monogamie*. Tj. muž opustí stárnoucí ženu a vezme si mladší, která je fertillní.

⁵ Např. Emond a Scheib (1998) zjistili, že lidé by spíše darovali sperma pro výzkumné účely než pro umělé oplodnění (67 % vers. 24 %). I dárci uváděli jako hlavní důvody finanční odměnu a altruismus. Nejčastější námitkou proti darování spermatu k umělému oplodnění bylo, že „by nikdy své dítě neviděli“.

Vzhledem k tomu, že se většina jak bohatých, tak chudých reprodukuje hluboko pod své možnosti, je otázka korelace socioekonomického statusu a reprodukčního úspěchu nedůležitá ve smyslu adaptace. Vining tuto námitku přijímá, ale poukazuje, že důležitá je tzv. *relativní reprodukční úspěšnost* lidí s charakteristikami, které umožňují udržení současné úrovně civilizace, event. její zvyšování. V opačném případě dojde k oddělení biologické a společenské evoluce. Dlouhodobě si žádná civilizace nemůže dovolit, aby sociálně úspěšní a inteligentní reprodukčně prohráli s těmi méně úspěšnými.

Slovníček pojmů

Efekt hrdla láhve

Efekt hrdla láhve (*bottleneck effect*) je termín evoluční biologie. Dochází k němu tehdy, když je velikost populace zdecimována nějakým biotickým nebo abiotickým faktorem, jehož působení je pouze přechodné. Taková událost může vést ke zrychlené evoluci, neboť genofond zakladatelské populace se může drasticky lišit od genofondu populace výchozí (viz např. Flegr, 1998, s. 42-43).

Fitness/zdatnost

Zdatnost neboli reprodukční úspěšnost je vyjádřena zastoupením genů toho kterého organismu v další generaci. Rozlišuje se tzv. *inkluzivní fitness* (reprodukční úspěšnost jak samotného individua, tak i jeho příbuzných, s kterými má společné geny) a tzv. *exkluzivní fitness* (bere se v úvahu reprodukční úspěch jen a pouze samotného individua). Např. člověk A, který má dvě děti, má větší exkluzivní fitness než člověk B, který zanechal pouze jednoho potomka. Pokud však má člověk B ještě 5 synovců, je jeho celková (inkluzivní) fitness větší.

Heritabilita (dědivost)

Dědivost je obecně míra uplatnění činnosti genotypu na fenotypovém utváření určitého znaku, resp. podíl genotypově podmíněné variability na celkové fenotypové variabilitě určité konkrétní vlastnosti. Číselným a kvantitativním vyjádřením dědivosti je tzv. *koeficient dědivosti* (h^2), jehož hodnota se pohybuje v rozpětí hodnot 0-1. Např. výška postavy má koeficient dědivosti 0,9; inteligence 0,8; tělesná hmotnost 0,5-0,6. To znamená, že např. výška postavy je z 90 % podmíněna geneticky.

Dědivost se určuje za pomoci postupů založených na vztahu hodnot znaků u geneticky příbuzných jedinců. Nejčastěji používanými metodami pro zjišťování míry heritability jsou:

- a) korelace mezi identickými dvojčaty vychovávanými odděleně,
- b) rozdíl mezi korelacemi výsledků v páru identických a neidentických dvojčat (stejného pohlaví) vychovávanými ve stejné rodině.

Někteří autoři používají korelaci mezi identickými dvojčaty vychovávanými odděleně pro přímý odhad dědivosti ($r = 0,8$; $h^2 = 0,8$). Jiná jednoduchá možnost pro odhad dědivosti toho kterého znaku spočívá ve vynásobení rozdílu mezi korelacemi u identických a neidentických dvojčat číslem dvě. (Např. korelace mezi identickými dvojčaty je 0,98, mezi neidentickými 0,56. Rozdíl mezi těmito dvěma korelacemi je 0,42, vynásobeno dvěma je 0,84, což je přibližný koeficient dědivosti měřeného znaku.) V některých případech se dává přednost vyjádření stupně dědivosti pomocí rozpětí, např. 0,4-0,8.

Je důležité rozlišovat mezi tzv. *širokou* (zahrnuje všechny geny) a tzv. *úzkou* (týká se pouze aditivních genů, tj. genů, jejichž účinky se sčítají) dědivostí. Např. se odhaduje, že dědivost inteligence (0,8) je způsobena účinkem aditivních genů (0,71) a působením dominantních nebo recesivních genů (0,9). Pro výpočty selektivních efektivnosti selektivních programů se používá *úzká dědivost*.

Mem

Mem (z anglického *theme*) je obdobou genu, tedy psychologickým či kulturním genem. Evoluční biolog Richard Dawkins zavedl tento pojem, když uváděl příklady sebeprodukujících se jednotek („sobeckých replikátorů“). Jednotkou kulturní selekce je mem, což je nejmenší jednotka kulturní informace, která může být kopírována a přenášena mezi jednotlivci od mozku k mozku. Je základní prvek kultury, o němž lze tvrdit, že je dědičný negenetickou cestou, zvl. imitací. Memy jsou myšlenky, ideály, způsoby chování, informace, písně, ale také jejich stabilní sestavy (náboženství, morálka, rituály, teoretické koncepce). Memy mají řadu vlastností „klasických“ genů - kopírují se (prostřednictvím imitace), probíhá mezi nimi obdoba přírodního výběru, mu tují, obecně podléhají evoluci. Memetická evoluce se uplatňuje především u člověka, ale

setkáme se s ní i u některých vyspělejších živočichů (primáti, zpěvních ptáci). Teorie memů, ač Dawkinsem do jisté míry míněná jako metafora a nadsázka, dokáže objasnit řadu jinak obtížně vysvětlitelných jevů, např. existenci celibátu. Specializovaný obor, který se memy zabývá, tzv. memetika, a který je v současné době ve fázi formulování problémů a definování základních pojmů, stojí na pomezí přírodních a humanitních věd (viz např. Blackmoreová, 2001; Dawkins, 1998).

Korelace

Intenzita lineárního vztahu mezi dvěma veličinami se měří koeficientem korelace, který se pohybuje od -1 do +1. Čím je absolutní hodnota koeficientu blíží k 1, tím je vztah silnější. Nulová korelace znamená, že mezi veličinami neexistuje žádný vztah, že jsou na sobě naprosto nezávislé. Kladná korelace naznačuje, že mezi proměnnými je přímá úměra, tj. čím vyšší hodnoty má jedna proměnná, tím vyšší hodnoty má i druhá proměnná (záporná korelace naznačuje nepřímou úměru, tj. čím vyšší je jedna hodnota, tím nižší je druhá). Např. korelace +0,4 mezi velikostí mozku a TO nám říká, že čím větší je mozek, tím je vyšší inteligence. Korelace -0,2 mezi počtem sourozenců a platem otce znamená, že čím více je dětí v rodině, tím je otcův plat nižší (hypotetický příklad). Nicméně lineární vztah dvou veličin neurčuje nutně kauzální vztah: jejich vztah může záviset na jiném jevu.

V sociálních vědách bývá korelace jen vzácně vyšší, než je 0,5. Je to z toho důvodu, že data jsou zatížena chybou výběru a často ovlivněna řadou proměnných, které nejsou ve výzkumu sledovány. Např. korelace (mezi jevem A a B) 0,5 vysvětluje pouze 25 % variability. Zbylých 75 % je způsobeno jinými faktory. Ale i malé korelace mohou mít velký (agravační) efekt. Jako příklad mohou posloužit kasina, která velmi dobře prosperují, i když jejich výhoda proti hráčům je velmi malá.

Percentil

Percentil je charakteristika rozdělení náhodné veličiny. Např. pokud o žákovi řekneme, že je ve školní prospěchu na 90. percentilu, znamená to, že jeho prospěch je lepší než prospěch 89 % jeho spolužáků a horší než prospěch 9 % jeho spolužáku.

Sex ratio

Sex ratio neboli poměr pohlaví určuje poměr mužů a žen v dané populační skupině. Je závislý na faktorech jako rasa, socioekonomický status, *r*- a *K*-strategie, a doba, kdy došlo během ovulačního cyklu k inseminaci. U bílé populace je průměrné sex ratio 105 : 100 (na 105 dětí mužského pohlaví se narodí 100 dětí ženského pohlaví). Poměr pohlaví se vzhledem k vyšší úmrtnosti mužů v průběhu života populační kohorty mění ve prospěch žen.

Strategie K-

K-strategové jsou organismy přizpůsobené víceméně stabilnímu prostředí, v němž mohou jejich populace růst až do doby, kdy si jedinci začnou vzájemně konkurovat v získávání zdrojů.

Strategie r-

r-strategové jsou organismy přizpůsobené proměnlivému prostředí, v němž populace nedosahují nosné kapacity prostředí. Jedinci zde proto netrpí následkem konkurence a nedostatkem zdrojů, ale umírají právě vlivem proměnlivosti prostředí. Jsou tak zvýhodněni ti, kteří se rychle rozmnožují a produkují hodně relativně méně kvalitního potomstva.

Vězňovo dilema

Vězňovo dilema (anglicky *Prisoner's dilemma*) je myšlenkovým experimentem, který testuje výhodnost sobeckého, či naopak altruistického jednání. Model vychází z teorie her a z existence her s tzv. *nenulovým součtem*, ve kterých je i pro soupeřící jedince za určitých podmínek výhodné spolupracovat. Při modelovém setkání dvou jedinců mají obě strany na výběr mezi zradou a spoluprací. Pravidla, která popisují chování jedinců, se označují jako „strategie“. Zřejmě nejnámější strategií je tzv. *půjčka na oplátku* (*tit for tat*). V případě setkání s neznámým soupeřem *půjčka na oplátku* spolupracuje, v případě setkání s někým známým se chová stejně jako její soupeř v minulém kole. Úspěšnost léto strategie v provedených počítačových simulacích je pokládána za možný výklad vzniku altruistického chování (nejen) v lidské populaci - a to i v případech, kdy se nejedná o jedince pokrevně příbuzné (viz např. Ridley, 2000, s. 65-77).

Windfall effect

Windfall effect (z ang. *windfall* = 1. padavka, tj. ovoce spadlé ze stromu, 2. štěstí spadlé do klína) je tendence se rozdělit o zdroje, které jsme získali náhodně, např. výhru v loterii. Tendence dělit se je obecně více závislá na míře nejistoty/nepředvídatelnosti, se kterou se zdroje získávají, než na vynaloženém úsilí. Zdá se, že se jedná o tzv. evolučně stabilní strategii, která maximalizuje fitness nejenom jedince, ale i skupiny (Kameda et al., 2002). Je možné, že tento efekt měl v průběhu evoluce vliv na rasové rozdíly v sociálním chování (*social sharing*). U lovců je míra nejistoty získávání zdrojů (např. ulovení velkého zvířete) vyšší než u lovců-sběračů.

Literatura

- Abbink, J. G. (2002): Ethnic Trajectories in Israel. Comparing the „Bené Israel“ and „Beta Israel“ Communities, 1950-2000. *Anthropos*, č. 97, s. 3-19.
- Abrams, E. (1996): Faith a the Holocaust. *Commentary* 101 (březen) s. 68-69.
- Abramsky, C., Jachimczyk, M. a Polonsky, A. (1986): The Jews in Poland. Basic Blackwell, London
- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J. a Sandorf, R. N. (1950): The Authoritarian Personality Harper a Brothers, New York.
- Alderman, G. (1983): The Jewish Community in British Politics. Clarendon Press, Oxford.
- Allison, P. (1992): The cultural evolution of beneficent norms. *Social Forces*, č. 71, s. 279-301.
- Allport, G. (1954): The Nature of Prejudice. Addison-Wesley, New York.
- Ananthaswamy, A. (2002): Under the skin. *New Scientist*, 20. duben, č. 174
- Andreánská, V. (1973): Úroveň ašpirácie u detí z rôzneho kulturného prostredia v detských domovoch. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, č. 2., s. 135-146.
- Antalová, J. (1980): Niektoré príčiny zníženej mentálnej úrovne 3-6 ročných ústavnych dětí. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, č. 5, s. 407- 420.
- Anti-Semitism Worldwide, (1994). New York. Anti-Defamation League and World Jewish Congress.
- Arendtová, H. (1996/1962): Původ totalitarismu I.-III. OIKOYMENH, Praha.
- Argyle, M. a Beit-Hallahmi, B. (1975): The social psychology of religion. Routledge a Kegan Paul, London.
- Argyle, M. (1994): The psychology of social class. Routledge, London.
- Archer, J. (1997): Why Do People Love Their Pets? *Evolution and Human Behavior*, č. 4, s. 237-259.
- Baer, Z. (1961): A History of Jews in Christian Spain. Díl. I. a II., Jewish Publication Society of America, Philadelphia.
- Bachu, A. (1991): Fertility of American Women: June 1990 U. S. Government Printing Office, Washington, D. C.
- Bakalář, P. (v tisku): The IQ of Gypsies in Central Europe. *Population and Environment*.
- Bakalář, P. a Hlouser, P. (v přípravě): Psychologické komplexy.
- Baker, J. R. (1974): Race. Oxford University Press. Oxford.
- Baker, R. R. a Bellis, A.M. (1995): Human Sperm Competition. Copulation, masturbation and infidelity. Chapman a Hall, London.
- Baker, R. R. (1996): Sperm Wars. Fourth Estate, London.
- Balabánová, H. (1999): Romské děti v systému českého základního školství a jejich

- následná profesionální příprava a uplatnění. (Podle: Nálepová, K.: Význam přípravného ročníku pro romské děti. Diplomová práce, UP Olomouc 1998). In: Romové v České republice (1945-1998), s. 333-351, Socioklub, Praha.
- Balaščík, D. (1970): Některé zvláštnosti intelektové úrovně u mladistvých provinilců. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, č. 1, s. 21-48.
- Banfield, E. (1974): *The Unheavenly City Revisited*. Little Brown, Boston.
- Bernasovský, I. a Bernasovská, J. (1999): Anthropology of Romanies (Gypsies): Axiological and anthropogenetical study. NAUMA a Masarykova universita, Brno.
- Barnavi, E. (1995): Atlas universálních dějin židovského národa. Od časů biblických praotců do současnosti. Victoria Publishing, Praha.
- Batson, C. D. a Gray, R. A. (1981): Religious Orientation and Helping Behavior: Responding to One's Own or to the Victim's Needs? *Journal of Personality and Social Psychology*, č. 3, s. 511-520.
- Bauer, Y. (1993): O použitelnosti definic: Antisemitismus v dnešní Evropě. In: Antisemitismus v posttotalitní Evropě. Sborník z mezinárodního semináře o antisemitismu v posttotalitní Evropě., s. 46-47. Nakladatelství Franze Kafky, Praha.
- Baumeister, R., Smart, L. a Boden, J. (1996): Relation of Threatened Egotism to Violence and Aggression: The Dark Side of High Self-Esteem. *Psychological Review*, č. 1, s. 5-33
- Behrs, J. O. (1996): Ritual deception: A window to the hidden determinants of human politics. *Politics and the Life Sciences*, č. 15, 3-12.
- Beardsley, T. (1997): Chine syndrome: China's eugenics law makes trouble for science and business. *Scientific American* č. 3, s. 33-34.
- Benešová, H. (2002): Mohou postižené děti žádat odškodnění za to, že se narodily? *Reflex*, č. 5, s. 10-11.
- Bennet, T., Braveman, P., Egeter, S. a Kiely, J. L. (1994): Maternal marital status as a risk factor for infant mortality. *Family Planning Perspectives*, č. 26, s. 252-256.
- Bereczkei, T. (1993): r-Selected Reproductive Strategies Among Hungarian Gypsies: A Preliminary Analysis. *Ethology and Sociobiology*, s. 14, s. 71-88.
- Bereczkei, T. a Csanaky, A. (1996): Evolutionary Pathway of Child Development. Lifestyles of Adolescents and Adults from Father-Absent Families. *Human Nature*, č. 3, s. 257-280.
- Bereczkei, T. a Dunbar, R. I. M. (1997): Female-biased reproductive strategies in a Hungarian Gypsy population. *Royal Society Proceedings*, s. 264, s. 17-22.
- Betzig, L. L. (1986): *Despotism and Differential Reproduction: A Darwinian View of History*. Hawthorne. Aldine, New York.
- Bibó, I. (1997): Bída malých národů východní Evropy. Vybrané spisy. Doplněk-Kaligram, Brno-Bratislava.
- Billings, S. W., Guastello, S. J. a Reike, M. L. (1993): A comparative assessment of the construct validity of three authoritarianism measures. *Journal of Research in Personality*, č. 27, s. 328-348.
- Black, J. (1994): *Hollywood Censored: Morality Codes, Catholics, and the Movies*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Blackmoreová, S. (2001): *Teorie memů*. Portál, Praha.
- Blaxter, M. (1990): *Health and Lifestyles*. Routledge, London.
- Bloomfieldová, I. (1999): Přenos traumatu mezi generacemi., *Psychologie dnes*, č. 2, s. 25-27.

- Bodmer, W. F. Cavalli-Sforza, L. L. (1976): *Genetics, Evolution, and Man*. W. H. Freeman and Company, San Francisco.
- Borjas, G. J. (1999). *Heaven's Door: Immigration Policy and the American Economy*. Princeton University Press, Princeton.
- Borjas, G. J. (1987): Self-selection and the earnings of immigrants. *American Economic Review*, č. 77, s. 531-553.
- Bouchard, T. J. (1984): Twins reared together and apart: What they tell us about human diversity. In: Fox, S. W.: *Individuality and Determinism*. Plenum, New York.
- Boyce, M. S. (1984): Restitution of *r* and *K*-selection as a model of density-dependent natural selection. *Annual Review of Ecology and Systematics*, č. 15, s. 427-47.
- Boyd, R. a Richerson, P. J. (1985): *Culture and the Evolutionary Process*. University of Chicago Press, Chicago.
- Brinchmann, B. S. (1999): When the home becomes a prison: Living with a severely disabled child. *Nursing Ethics*, (6, s. 137-143.
- Brod, P. (1999): Židé v poválečném Československu. In: Hoensch, J.K., Biman, S. a Lipták, L. (eds.): *Emancipácia Židov - antisemitizmus - prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, v českých zemiach a na Slovensku*, s. 177-189, SAV, Bratislava.
- Brown, B. S. a Courtless, T. F. (1967): *The mentally retarded offender*. President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, Washington, D.C
- Bulmer, M.G. (1970): *The Biology of Twinning in Man*. Clarendon Press, Oxford.
- Burg, B. a Belmont, I. (1990): Mental abilities of children from different cultural backgrounds in Israel. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, č. 21, s. 90-108.
- Buss, D. M. (1999): *Evolutionary Psychology: The New Science of the Mind*. Allyn a Bacon, Needham Heights.
- Butler, R. (1996): *Hitlerova mladá garda. Dějiny Hitlerjugend*. Columbus, Praha.
- Butovskaya, M., Salter, F., Diakonov, I. a Smirnov, A. (2000): Urban begging and ethnic nepotism in Russia. An Ethological Pilot Study. *Human Nature*, s. 2, s. 157-182.
- Bútorová, Z. a Bútor, M. (1993) Ostražitosť voči Židom jako výraz postkomunistickej paniky: Prípád Slovenska. In: Antisemitismus v posttotalitní Evropě. Sborník z mezinárodního semináře o antisemitismu v posttotalitní Evropě., s. 122-133, Nakladatelství Franze Kafky, Praha.
- Caporael, L. R., Dawes, R. M., Orbell, J. M. a Van de Kragt, A. J. C. (1989): Selfishness examined: Cooperation in the absence of egoistic incentives. *Behavioral and Brain Sciences*, (12, s. 683-739.
- Carmelli, D. et al. (1992): Genetic influence on smoking-a study of male twins. *New England Journal of Medicine*, č. 327, s. 829-833.
- Cattell, R. B. (1972): *Beyondism*. Praeger, New York.
- Cavalli-Sforza, L. L. a Bodmer, W. F. (1971): *The genetics of human populations*. Freeman, San Francisco.
- Ceplair, L. a Englung, S. (1980): *The Inquisition in Hollywood: Politics in the Film Community 1930-1960*. Anchor Press/Doubleday, New York.
- Cohen, G. B. (2000): *Němci v Praze 1861-1914*. Karolinum, Praha.
- Cohen, N. W. (1972): *Not Free to Desist: The American Jewish Committee, 1906-1966*. Jewish Publication Society of America, Philadelphia.
- Cohen, S. M. (1986): Vitality and resilience in the American Jewish family. In: S. M.

- Cohen a P. E. Hyman (eds.): *The Jewish Family: Myths and Reality*. Holmes a Meier, New York.
- Cohen, S. M. (1991): *Content and Continuity: Alternative Bases for Commitment*. American Jewish Committee, New York.
- Coleman, O. a Salt, J. (1992): *The British Population*. Oxford University Press, Oxford.
- Cooper, A. M. (1990): The future of psychoanalysis: Challenges and opportunities. *Psychoanalytic Quarterly*, (. 59, s. 177-196.
- Costa, P. T. a McCrae, R. R. (1990): Personality disorders and the five factor personality model of personality. *Journal of Personality Disorders*, č. 4, s. 362-371.
- Crews, F. (1995): *The Memory Wars: Freud's Legacy in Dispute*. New York Review, New York.
- Cruse, H. (1967): *The Crisis of the Negro Intellectual*. Basic Books, New York.
- Čakiová, E. (2000): Šetření rodiny a reprodukce - mezinárodní komparace. *Demografie*, č. 3, s. 208-218.
- Čebokсарov, N. N. a Čebokсарová, I. A. (1978): *Národy, rasy, kultury*. Mladá fronta, Praha.
- Čermák, I. (1998): *Lidská agrese a její souvislosti*. Fakta, Ždár nad Sázavou.
- Černý, M. (1967): *Lékařská genetika*. SZN, Praha.
- Černý, V. (1992): *Paměti III (1945-1972)*. Atlantis, Brno.
- Československá statistika, sv. 116, 1935, Státní úřad statistický, Praha.
- Dabbs, J. M. a Morris, R. (1990): Testosterone, social class, and antisocial behavior in a sample of 4,462 men. *Psychological Science*, č. 1, s. 209-11.
- Dacey, J. S. a Lennon, K. H. (2000): *Kreativita*. Grada, Praha.
- Dahlstrom, W., Lachar, D. a Dalhstrom, L., (1986): *MMPI Patterns of American Minorities*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Daly, M. a Wilson, M. (1983): *Sex, Evolution and Behavior*. Willard Grant Press, Boston.
- Darlington, C. D. (1960): *The Future of Man*. *Heredity*, č. 15, s. 441.
- David, H. P. (2001): *Nehájím interrupci, ale právo svobodné volby*. *Psychologie dnes*, ř. 2, s. 1-3.
- Daviesová, C. (1990): *Ethnic Humor Around the World. A comparative Analysis*. Indiana University Press, New York.
- Dawkins, R. (1998): *Sobecký gen*. Mladá fronta, Praha.
- Diamond, J. (2000): *Osudy lidských společností: Středně zbraně, choroboplodné zárodky a ocel v historii*. Columbus, Praha.
- Dinnerstein, L. a Reimers, D. M. (1982): *Ethnic Americans: A History of Immigration and Assimilation*. Harper a Row, New York.
- Draper, P. a Harpending, H. (1988): *A sociobiological perspective on the development of human reproductive strategies*. In: MacDonald, K. B.: *Sociobiological Perspectives on Human Development*. Springer-Verlag, New York.
- Draper, P. (1989): *African marriage systems: Perspectives from evolutionary ecology*. *Ethology and Sociobiology*, č. 10, s. 145-69.
- Drábková, H. a Drábková, H. (1998): *Příspěvek k problematice vztahu osobnostních rysů k inteligenci u intelektově nadprůměrných jedinců*. *Československá psychologie*, č. 5, s. 462-465.
- Dundes, A. (1971): *A Study of Ethnic Slurs: The Jew and the Polack in the United States*, *Journal of American Folklore*, č. 84, s. 186-203.

- Dunovský, J. (ed.) (1999): *Sociální pediatrie. Vybrané kapitoly*. Grada, Praha.
- Durant, W. (1938): *Od Platóna k dnešku*. Sfinx, Praha.
- Đurková, K. a Wienk, Z. (2002): *Šoa je triumfem Boha*. *Domino fórum*, č. 7, s. 4-5.
- Einstein, A. (1993): *Jak vidím svět*. NLN, Praha.
- Elazar, D.J. (1980): *Community and Polity: Organizational Dynamics of American Jewry*. Jewish Publication society of America, Philadelphia.
- Elliott, D. S. a Huizinga, D. (1983): *Social class and delinquent behavior in a national youth pattern*. *Criminology*, č. 21, s. 149-177.
- Elliot, A. J. a Devine, P. G. (1996): *Are Racial Stereotypes Really Fading?* In: Macrae, C. N., Stangor, C. a Hewstone, M.: *Stereotypes and stereotyping*, s. 86-99, Guilford Press, New York.
- Ellis, L. (1988): *The victimful-victimless crime distinction, and seven universal demographic correlates of victimful criminal behavior*. *Personality and Individual Differences*, č. 9, s. 525-548.
- Ellis, L. (1987): *Criminal behavior and r- vs. K-selection: An extension of gene-based evolutionary theory*. *Deviant Behavior*, (. 8, s. 149-76.
- Ellman, Y. (1987): *Intermarriage in the United States: A comparative study of Jews and other ethnic and religious groups*. *Jewish Social Studies*, č. 49, s. 1-29.
- Emond, M. a Scheib, J. E. (1998): *Why Not Donate Sperm? A Study of Potential Donors*. *Evolution and Human Behavior*, č. 2, s. 313-319.
- Entine, J. (2000): *Taboo: Why Black Athletes Dominate Sports and Why We Are Afraid to Talk About It*. Public Affairs Press, New York.
- Eppstein, J. (1945/1986): *Hungary*, British Survey Handbooks. Cambridge University Press, London.
- Eveleth, P. B. a Tanner, J. M. (1990): *Worldwide Variation in Human Growth*. Cambridge University Press, London.
- Eyferth, K. (1959): *Eine Untersuchung der Neger-Mischlingskinder in Westdeutschland*. *Vita Humana*, č. 2, s. 102-114.
- Eysenck, H. J. (1967/1953): *Uses and abuses of psychology*. Penguin Books, London.
- Eysenck, H. J. (1971): *Race, Intelligence and Education*. Temple Smith, London.
- Eysenck, H. J. (1993): *Creativity and personality: An attempt to bridge divergent traditions*. *Psychological Inquiry*, č. 4, s. 238-46.
- Feldman, L. H. (1993): *Jew and Gentile in the Ancient World: Attitudes and Interactions from Alexander to Justinian*. Princeton University Press, Princeton.
- Feldman, M. A. (1994): *Parenting education for parents with intellectual disabilities: A review of outcome studies*. *Research in Developmental Disabilities*, č. 15, s. 299-332.
- Fenichel, O. (1948): *Prvky psychoanalytické teorie antisemitismu*. In: *Sborník psychoanalytických prací 1948. Ročenka společnosti pro studium psychoanalýzy v Praze*, s. 18-32, Máj, Praha.
- Fetter, V. et al. (1967): *Antropologie*. Academia, Praha.
- Ferák, V. a Sršeň, Š. (1990): *Genetika člověka*. SPN, Bratislava
- Ferák, V., Siváková, D. a Siegllová, Z. (1987): *Slovenski cigani (Romovia) - populacia s najvyšším koeficientom inbridingu v Evrope*. *Bratislavské lekárske listy*, č. 2, s. 168-175.
- Ferjenčík, J., Bačová, L. a Bányaiová, T. (1994): *Kvantitatívne a kvalitatívne rozdiely v riešení farebných progresívnych matíc slovenskými a rómskými deťmi*. *Psychológia a patopsychológia detí*, č. 1, s. 9-25.

- Ferjenčík, J. (1997): Wechsler IQ u romských dětí. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, č. 2, s. 277-288.
- Finger, Z. (1995): Antisemitismus in der Slowakei 1989. In: Hausleitner, M. a Katz, M.: *Juden und Antisemitismus in östlichen Europa*. Harrassowitz Verlag, Berlin.
- Fishbane, M. A. (1996/1987): *Judaismus. Zjevení a tradice*. Prostor, Praha.
- Flanagan, J. C. (1939): A study of psychological factors related to fertility. *Proceedings of the American Philosophical Society*, č. 80, s. 513-23.
- Flegr, J. (1998): *Mechanismy mikroevoluce*. Karolinum, Praha.
- Flynn, J. R. (1984): The mean IQ of Americans: Massive gains 1932 to 1978. *Psychological Bulletin*, (. 95, s. 29-51.
- Ford, C. S. a Beach, F. A. (1951): *Patterns of Sexual Behavior*. Harper a Row, New York.
- Franck, D. (1996): *Etologie*. Karolinum, Praha.
- Frank, K. S. (1997): „Adversus judaeos“ v prvokřesťanské církvi. In: Martin, B. a Schulín, E.: *Židovská menšina v dějinách*, s. 26-40, Votobia, Praha.
- Frank, R. H. a Gilovich, T. a Regan, D. T. (1993): The evolution of one-shot cooperation. *Ethology and Sociobiology*, č. 14, s. 247-56.
- Freedman, D. G. (1974): *Human Infancy: An Evolutionary Perspective*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, New York.
- Freud, S.: *Mojžíš Egypťan*. In: Dosužkov, B. (1948): *Sborník psychoanalytických prací*. Máj, Praha.
- Frištenská, H., Haišmann, T. a Víšek, P. (1999): Souhrnné závěry. In: *Romové v České republice*, s. 473-507, Socioklub, Praha.
- Fromm, E. (1993/1941): *Strach ze svobody*. Naše vojsko, Praha.
- Frydman, M. a Lynn, R. (1989): The intelligence of Korean children adopted in Belgium. *Personality and Individual Differences*, č. 10, s. 1323-1326.
- Gabal, I. (1999): Zahraniční inspirace k integraci Romů. In: *Romové v České republice*, s. 67-90. Socioklub, Praha.
- Gabler, N. (1988): *An Empire of Their Own: How the Jews Invented Hollywood*. Crown Publishers, New York.
- Gardner, H. (1999): *Dimenze myšlení: teorie rozmanitých inteligencí*. Portál, Praha.
- Gary, L. E. (1987): Predicting Interpersonal Conflict Between Men and Women. In: Kimmel, M. S.: *Changing Men. New Directions in Research on Men and Masculinity*, s. 232-243. Sage Publications, London.
- Gay, P. (1979): *Freud, Jews and other Germans. Masters and Victims in modernist Culture*. Oxford University Press, Oxford.
- Gibbs, W. (1995): For Biological Studies, Minorities Need Not Apply. *Scientific American*, č. 3, s. 106.
- Gibson, J. a Young, M.: Social Mobility and Fertility. In: Meade, J. E. a Parkes, A. S. (1965): *Biological Aspects of Social Problems*, s. 69-80, Oliver a Boyd, London.
- Gilliard, D. a Beck, A. (1995): State and Federal Prison Report Record Growth During Last 12 Months. Bureau of Justice Statistics, Office of Justice Programs, U. S. Department of Justice, Washington D. C.
- Ginsberg, B. (1993): *The Fatal Embrace: Jews and the State*. University of Chicago Press, Chicago.
- Gould, S. J. (1997): *Jak neměřit člověka. Pravda a předsudky v dějinách hodnocení lidské inteligence*. NLN, Praha.

- Grasgruber, P. (2002): Sport a geny. Rasové rozdíly ve sportovní výkonnosti. *Vesmír*, i. 8, s. 388-392.
- Goldberg, J. J. (1996): *Jewish Power: Inside the American Jewish Establishment*. Addison-Wesley. American Jewish Year Book., New York.
- Goldberg, J. (1997): Pokřtění Židů v Polsko-litevském státě v 16.-18. století - pokus o sociální integraci. In: Martin, B., a Schulín, E.: *Židovská menšina v dějinách*, s. 151-170, Votobia, Praha.
- Goldstein, J. (1990): *The Politics of Ethnic Pressure: The American Jewish Committee Fight against Immigration Restriction, 1906-1917*. Garland Publishing, New York.
- Goldstein, S. (1981): Jews in the United States: Perspectives from Demography. In: *American Jewish Year Book.*, s. 3-59, roč. 81, The American Jewish Committee, New York.
- Goldstücker, E. (1997): O židovské Praze. In: Veber, V.: *Židé v novodobých dějinách*, s. 29-38, Karolinum, Praha.
- Graziano, W. G., Varca, P. E. a Levy, J. C. (1982): Race of examiner effects and the validity of intelligence tests. *Review of Educational Research*, č. 52, s. 469-497.
- Gresham, D., Morar, B., Underhill, P.A. et al. (2001): Origins and Divergence of the Roma (Gypsies). *American Journal of Human Genetics*, č. 69, s. 1314-1331
- Gruner, C. R. (2000): *The Game of Humor. A comprehensive Theory of Why We Laugh*. Transaction Publishers, New Brunswick.
- Grünbaum, A. (1986): *Précis of The Foundations of Psychoanalysis: A Philosophical Critique*. *Behavioral and Brain Sciences*, (. 9, s. 217-284.
- Guttentag, M. a Secord, P. F. (1983): *Too Many Women? The Sex Ratio Question*. Sage Publications, London.
- Hancock, I. (2001): *Země utrpení. Dějiny otroctví a pronásledování Romů*. Signeta, Praha.
- Hartl, P. a Hartlová, H. (2000): *Psychologický slovník*. Portál, Praha.
- Hartung, J. (1995): A People That Shall Dwell Alone: Judaism as a Group Evolutionary Strategy. (Book Review). *Ethology and Sociobiology*, č. 16, s. 335-342.
- Harvey, P. H. a May, R. M. (1989): Out for the Sperm Count. *Nature*, č. 337, s. 508-509.
- Helmreich, W. (1982): *The Things they Say Behind Your Back*. Doubleday, New York.
- Herrnstein, R. a Murray, C. (1994): *The Bell Curve: Intelligence and Class Structure in American Life*. The Free Press, New York.
- Hertzberg, A. (1995): How Jews use antisemitism. In: Chanes, J. A.: *Antisemitism in America Today: Outspoken Experts Explode the Myths*. Birch Lane Press, New York.
- Himmelfarb, G. (1995): *The De-moralization of Society*. Institute of Economic Affairs, London.
- Ho, P. (1959): Aspects of social mobility in China, 1368-1911. *Comparative Studies in Sociology and History*, č. 1, s. 330-359.
- Hofstede, G. (1983): National Cultures in Four Dimensions: A Researched-based Theory of Cultural Differences among Nations. *International Studies of Management and Organizations*, (. 13, s. 52.
- Hogg, M. A. a Abrams, D. (1988): *Social identifications: A social psychology of intergroup relations and group processes*. Routledge. New York.

- Holeczek, H. (1997): Emancipace Židů v Prusku. In: Martin, B. a Schulín, E.: Židovská menšina v dějinách, s. 122-150, Votobia, Praha.
- Houser, P. (2002): Intelligence a genetika. (www.worldscience.cz)
- Howell, N. (1979): Demography of the Dobe !Kung. Academic Press, New York.
- Howenstine, E. (1993): Market segmentation for recycling. *Environment and Behavior*, č. 25, s. 86-102.
- Höschl, C. (1996): Syndrom narušené závislosti na odměně. Poruchy chování a souvislost s genem pro receptor D₂- *Vesmír*, č. 9, s. 485-489.
- Hrubý, K. (1961): Genetika, ČSAV, Praha.
- Hundert, G.D. (1992): The Jews in a Polish Private Town: The Case of Opatów in the Eighteenth Century. John Hopkins University Press, Baltimore.
- Huntington, S.P. (2001): Sřtět civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu. Rybka Publishers, Praha.
- Hyman, P. E. (1991): Village Jews and Jewish Modernity: The Case of Alsace in the Nineteenth Century. In: Dotterer, R., Moore, D. D. a Cohen, S. M. (eds.): Jewish Settlements and Community in the Modern Western World., s. 13-26, Susquehanna University Press, Selinsgrove.
- Chanes, J. A. (1993): Antisemitism in the United States. A Contextual Analysis. In: Brown, M.: Approaches to Antisemitism. Context and Curriculum., s. 32-45, The American Jewish Committee, Philadelphia
- Chomsky, N. (1988): Language and Politics. Black Rose Books, Montreal-New York.
- James, W. H. (1986): Hormonal control of sex ratio. *Journal of Theoretical Biology*, č. 118, s. 427-41.
- Jaynes, G. D. a Williams, R. M. (1989): A Common Destiny: Blacks and American Society. National Academy Press, Washington D. C.
- Jensen, A. R. (1980): Bias in Mental Testing. Free Press, New York.
- Jensen, A. R. (1981): Straight Talk about Mental Tests. The Free Press, New York.
- Jensen, A. R. (1998): The g Factor. The Science of Mental Ability. Praeger, Westport.
- Jensen, A. R.; Sinha, S. N. (1993): Physical Correlates of Human Intelligence. In: Vernon, P. A.: Biological Approaches to the Study of Human Intelligence, s. 139-242, Ablea Publishing Corporation, New Jersey.
- Johnson, P. (1995): Dějiny židovského národa. Rozmluvy, Praha.
- Johnson, P. (2000): Dějiny amerického národa. Academia, Praha.
- Jones, D. (1996): Varieties of group selection. *Behavioral and Brain Sciences*, (4, s. 778-779.
- Joselit, J. (1983): Our Gang: New York Crime and the New York Jewish Community 1900-1940. University of Indiana Press, Bloomington.
- Kahn, A. (2000): Genetika, medicína a společnost. *Vesmír*, č. 12, s. 686-694.
- Kaiser, G. (1994) Kriminologie. C. H. Beck, Praha.
- Kalibová, K. (1999): Romové z pohledu statistiky a demografie. In: Romové v České republice (1945-1998), s. 91-114, Socioklub, Praha.
- Kameda, T., Takezawa, M., Tindale, R. S. a Smith, C. M. (2002): Social sharing and risk reduction: Exploring a computational algorithm for the psychology of wind-fall gains. *Evolution and Human Behavior*, č. 23, s. 11-33.
- Kaniel, S. a Fisherman (1991): Level of Performance and distribution of errors in the Progressive Matrices Test: A comparison of Ethiopian immigrant and native Israeli adolescents. *International Journal of Psychology*, č. 26, s. 25-33.

- Kaplan, P. (1999): Romové a zaměstnanost neboli zaměstnatelnost Romů v České republice. In: Romové v České republice, s. 352-377, Socioklub, Praha.
- Kaplan, P. S. (1998): The Human Odyssey. Life-Span Development. Brooks Cole Publishing Company, New York
- Karp, P. (1993): Svoboda a Židé. In: Antisemitismus v posttotalitní Evropě. Sborník z mezinárodního semináře o antisemitismu v posttotalitní Evropě, s. 160-167, Nakladatelství Franze Kafky, Praha.
- Kassow, S. D. (1991): Communal and Social Change in the Polish Shtetl: 1900-1939. In: Dotterer, R., Moore, D. D. a Cohen, S. M.: Jewish Settlements and Community in the Modern Western World., s. 56-92. Susquehanna University Press, Selinsgrove.
- Kašparovský, K. (1999): Zeměpis I. v kostce. Fragment, Praha.
- Katz, J. (1961): Tradition and Crisis: Jewish Society at the End of the Middle Ages. The Free Press of Glencoe, New York.
- Kemper, T. (1990): Social Structure and Testosterone. Rutgers University Press, New Brunswick.
- Kenrick, D. (1998): Historical Dictionary of the Gypsies (Romanies). The Scarecrow Press, London.
- Kessler, R. C. et al. (1984): Lifetime and 12-month prevalence of DSM-III-R psychiatric disorders in United States. *Archives of General Psychiatry*, č. 51,8-19.
- Klaff, V. Z. (1991): Models of Urban Ecology and Their Application to Jewish Settlement in Western Cities., s. 132-153 In: Dotterer, R., Moore, D. D. a Cohen, S. M.: Jewish Settlements and Community in the Modern Western World. Susquehanna University Press, Selinsgrove.
- Klehr, H. (1978): Communist Cadre: The Social Background of the American Communist Party Elite. Hoover Institution Press, Stanford.
- Klíma, P. (1988): Poznámky k vývoji, výchově a vzdělávání romského dítěte. In: Vágnerová, M. Klíma, P. a Šturma, J.: Patopsychologie dítěte pro speciální pedagogii, s. 169-182, Universita Karlova, Praha.
- Klíma, P. (1997): Psychologické vyšetření romského dítěte v poradenském systému. *Výchovné poradenství*, č. 13, s. 5-14.
- Klímová, H. (1999): Rodiny po holocaustu. *Psychologie dnes*, č. 4., s. 26-28.
- Klineberg, O. (1935): Race differences. Harper a Bros, New York.
- Kobyliansky, E. a Livshits, G.A. (1985): Morphological approach to the problem of the biological similarity of Jewish and non-Jewish populations. *Annals of Human Biology*, č. 12, s. 203-212.
- Kobyliansky, E., Micle, E. S., Goldschmith-Nathan, M., Arensburg, B. a Nathan, H. (1982): Jewish populations of the world: Genetic likeness and differences. *Annals of Human Biology*, č. 9, s. 1-34.
- Kohler, K. (1910): Grundriss einer systematischen Theologie des Jugendtums auf geschichtlicher Grundlage. Gustav Fock, Leipzig.
- Kochman, T. (1983): Black and Whites: Styles in Conflict. University of Chicago Press, Chicago.
- Kondáš, O. a Pikačová, M. (1969): Metodický příspěvek k vyšetřování školské zrelosti. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, č. 3, s. 243-248.
- Konvička, M. (1999): Co čte entomolog a etolog Martin Konvička. *Psychologie dnes*, č. 8, s. 28-29.
- Kofalka, J. (1999): Národní identita Židů v českých zemích 1848-1918 mezi němec-

- tvím, češtvím a sionismem. In: Tomaszewski, J. a Valenta, J.: Židé v české a polské společnosti, s. 9-25, Universita Karlova, Praha.
- Kosmin, B.A., Goldstein, S., Waksberg, J., Lerer, N., Keysar, A. a Scheckner (1991): Highlights of the CJF 1990 National Jewish Population Survey. Council of Jewish Federations, New York.
- Kotkin, J. (1993): Tribes: How Race, Religion and identity Determinate Success in the New Global Economy. Random House, New York.
- Krekoričová, E.(1995): Obraz Žida v slovenskom folklóre. In: Salner, P.: Židovská identita včera, dnes a zítra, s. 41-67, ZING Print, Bratislava.
- Kučera, J. (1989): Populační teratologie. Avicenum, Praha.
- Kučera, M. (1994a): K interpretaci výsledků sčítání 1991 o náboženském vyznání. *Demografie*, č. 3, s. 189-191.
- Kučera, M. (1994b): Populace České republiky 1918-1991. Česká demografická společnost, Praha.
- Kučerová, M. (2000): Genetická zátěž lidské populace. *Demografie*, č. 4, s. 273-276.
- Kukla, E. (1990): Židé v československé Svobodové armádě. Naše vojsko, Praha.
- Kuras, B. (1999): Nebýt Golema. Rabbi Löw, židovství a češtvím. ELK, Praha.
- Kurzweil, E. (1989): The Freudians: A Comparative Perspective. Yale University Press, New Haven.
- Kvassay, J. (1975): Niektoré psychologické charakteristiky detí cigánského pôvodu v závislosti od druhu výchovného pôsobenia. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, č. 3, s. 247-258.
- Langer, S. (1996): Mentální retardace. Etiologie, diagnostika, profesiografie, výchova. Kotva, Hradec Králové.
- Laubeová, L. (2001): Institucionální rasismus a jeho příklady v České republice. In: Machalová, T. et al.: Lidská práva proti rasismu, s. 124-145, Doplněk, Brno.
- Lefcourt, H. (1965): Risk-Taking in Negro and White Adults. *Journal of Personality and Social Psychology*, č. 2, s. 765-770.
- Lendvai, P. (2002): Tisíc let maďarského národa. Academia, Praha.
- Lerner, R. (1996): Acquittal Rates by Rates for State Felonies. In: Reynolds, G.: Race and the Criminal Justice System, s. 85-93, Center for Equal Opportunity, Washington D. C.
- Levin, M. (1997): Why Race Matters. Race Differences and What They Mean. Praeger, Westport.
- Le Vine, R. A. a Campbell, D. T. (1972): Ethnocentrism: Theories of conflict, ethnic attitudes, and group behavior. John Wiley a Sons, New York.
- Levinson, B. M. (1958): Cultural pressure and WAIS scatter in a traditional Jewish setting. *Journal of Genetic Psychology*, č. 93, s. 277-286.
- Levinson, D. J. a Sanford, R. N. (1944): A scale for the measurement of anti-Semitism. *Journal of Psychology*, č. 17, s. 339-370. In: Robinson, J. P., Shaver, P. R., a Wrightsman, L. S.: Measures of Personality and Social Psychological Attitudes., s. 519-523, Academic Press, New York.
- Lewis, B. (1984): The Jews of Islam. Princeton University Press, Princeton.
- Lewis, O. (1961): The Children of Sanchez. Random House, New York.
- Lidové noviny*, 2002, 26. února, Blechová, S.: Židé a Romové proti Knížákovi. Kvůli urážlivým výrokům žádají odvolání Knížáka z Rady ČT.
- Liebman, A. (1979): Jews and the Left. John Wiley a Sons., New York.

- Liebman, C. S. a Cohen, S. M.(1990): Two Worlds of Judaism: The Israeli and American Experiences., Yale University Press, New Haven.
- Lichter, S. R., Lichter, L.S. a Rothman, S. (1994): Prime Time: How TV Portrays American Culture. Regnery, Washington.
- Lilla, M. (1998): The politics of Jacques Derrida. *New York Review of Books*, č. 11, s. 36-41.
- Lindemann, A.S. (1997): Esau's Tears: Modern Anti-Semitism and the Rise of the Jews. Cambridge University Press, New York.
- Litman, J. (1984): The Economic Role of Jews in Medieval Poland. University Press of America, Lanham.
- Livshits, G., Sokal, R.R. a Kobyliansky, E. (1991): Genetic Affinities of Jewish Populations. *American journal of Human Genetics*, č. 49, s. 131-146.
- Lowe, H. D. (1997): Antisemitismus na sklonku carské éry. In: Martin, B. a Schulin, E.: Židovská menšina v dějinách, s. 171-192, Votobia, Praha.
- Löwenstein, B. (1998): Motivy antisemitismu. In: Česká xenofobie (sborník), s. 19-25, Votobia, Praha.
- Ludvico, S. R. a Kurland, J. A. (1995): Symbolic or Not - So - Symbolic Wounds: The Behavioral Ecology of Human Scarification. *Ethology and Sociobiology*, č. 2, s. 155-173.
- Lynam, D., Moflitt, T. a Stouthamer-Loeber, M. (1993): Explaining the relation between IQ and delinquency: Class, race, test motivation, school failure, or self-control? *Journal of Abnormal Psychology*, č. 102, s. 187-196.
- Lynn, M. (1989): Criticism of an evolutionary hypothesis about race differences: A rebuttal to Rushton's reply. *Journal of Research in Personality*, č. 23, s. 21-34.
- Lynn, R. (1990): Orientals: An Emerging American Elite? *Mankind Quarterly*, č. 1-2, s. 185-190.
- Lynn, R. (1991a): The evolution of racial differences in intelligence (with commentaries and author's responses). *Mankind Quarterly*, (. 1-2, s. 99-173.
- Lynn, R. (1991b): Race differences in intelligence: A global perspective. *Mankind Quarterly*, (. 3, s. 255-96.
- Lynn, R. (1992): Intelligence: Ethnicity and Culture. In: Lynch, J, Modgil, C. a Modgil, S.: Cultural Diversity and the Schools. Falmer Press, London and Washington D. C.
- Lynn, R. (1994): Sex differences in intelligence and brain size: a paradox resolved. *Personality and Individual Differences*, č. 17, s. 257-271.
- Lynn, R. (1996): Dysgenics. Genetic Deterioration in modern Populations. Praeger, Westport.
- Lynn, R. (1997): Geographical variation in intelligence. In: H. Nyborg (ed.): The Scientific Study of Human Nature, s. 259-281, Pergamon, Oxford.
- Lynn, R. (1998): Nutrition and Intelligence. In: Vernon, P. A. (ed.): Biological Approaches to the Study of Human Intelligence., s. 243-258, Ablex Publishing Corporation, Norwood, New Jersey.
- Lynn, R.(2001): Eugenics. A Reassessment. Praeger, Westport.
- Lynn, R. (2002): Racial and ethnic difference in psychopathic personality. *Personality and Individual Differences*, č. 32, s. 273-316.
- Lynn, R. a Vanhanen, T. (2002): IQ and the Wealth of Nations. Praeger, Westport.
- MacDonald, K. (1994): A People That Shall Dwell Alone. Judaism as a Group Evolutionary Strategy. Praeger, Westport.

- MacDonald, K. (1998a): Separation and Its Discontents. Toward an Evolutionary Theory of Anti-Semitism. Praeger, Westport.
- MacDonald, K. (1998b): The Culture of Critique. An Evolutionary Analysis of Jewish Involvement in Twentieth-Century Intellectual and Political Movements. Praeger, Westport.
- MacDonald, K. (1998c): Evolution, Culture, and the Five-Factor Model, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, (. 29, s. 119-149.
- Mackie, J. A. C. a Coppel (1976). A preliminary survey. In: Mackie, J. A. C: The Chinese in Indonesia: Five Essays. University of Hawaii Press, Honolulu.
- Mackintosh, N. J. (2000): IQ a inteligence. Grada Publishing, Praha.
- Maclean, C, Adams, M., Leyshon, W. a kol. (1974): Genetic Studies on Hybrid Populations. III. Blood Pressure in An American Black Community. *American Journal of Human Genetics*, č. 26, s. 614-626.
- Madlafousek, J. (1994): Lásky k bližnímu v pleistocénu a dnes. *Československá psychologie*, č. 1, s. 53-65.
- Madlafousek, J. (1997): Dospívání chlapců a dívek bez otců: Psychosociální deprivace nebo alternativní adaptace? *Československá psychologie*, č. 5, s. 451-454.
- Matějček, Z. (1997): Dospívání chlapců a dívek bez otců: Psychosociální deprivace nebo alternativní adaptace? *Československá psychologie*, č. 5, s. 455-457.
- Malamud, B. (1999): Pták židák. Sebrané povídky. Rybka Publishers, Praha.
- Malá, H. (1984): Výchova, vzdělání a biologický vývoj cikánských dětí a mládeže v ČSSR (skriptum). Universita Karlova, Praha
- Mannoni, O. (1971): Freud. Pantheon Books, New York (čes. 1997: Votobia, Olomouc)
- Marciano, T. D. (1981): Families and cults. *Marriage and Family Review*, č. 4, s. 101-118.
- Masaryk, T. G. (1998/1881): Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty. Ustav T. G. Masaryka, Praha.
- Mascie-Taylor, C. G. N. a Gibson, J. B. (1978): Social mobility and IQ components. *Journal of Biosocial Science*, č. 10, s. 263-76.
- Masters, R. D. (1984): Explaining „male chauvinism“ and „feminism“: Cultural Differences in male and female reproductive strategies. In: Watts, M.: Biopolitics and Gender. Hawroth, London.
- McKibbin, R. (1998): Classes and Cultures. England 1918-1951. Oxford University Press, Oxford.
- Mealey, L. (1995): The sociobiology of sociopathy: An integrated evolutionary model. *Behavioral and Brain Sciences*, č. 18, s. 523-599.
- Mechanic, D. (1953): Religion, religiosity, and illness behavior: the special case of the Jews. *Human Organization*, č. 22, s. 202-208.
- Mertens, D. (1997): Křesťané a Židé v době první křížové výpravy. In: Martin, B. a Schulín, E.: Židovská menšina v dějinách, s. 41-61, Votobia, Praha.
- Messner, S. F. a Sampson, R.J. (1991): The sex ratio, family disraption, and rate of violent crime: The paradox of demographic structure. *Social Forces*, č. 69, s. 693-713.
- MF Dnes, 15. prosince, 2001. Karel Hvizďala: Jsme tradiční a můžeme být i liberální.
- Michael (1988): A new look at Morton's craniological research. *Current Anthropology*, č. 29, s. 349-354.

- Miller, E. M. (1991): Climate and Intelligence: Comment on Lynn. *Mankind Quarterly*, č. 1-2, s. 127-132.
- Miller, E.M. (1993): Another critique of Rushton: Could r Selection Account for the African Personality and Life Cycle? *Personality and Individual Differences*, č. 6, s. 665-676.
- Miller, G. F. (1994): Beyond shared fate: Group-selected mechanisms for cooperation and competition in fuzzy, fluid vehicles. *Behavioral and Brain Sciences*, č. 4, s. 630-631.
- Mischel, W. (1961): Preference of Delayed Reinforcement: An Experimental Study of a Cultural Observation. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, č. 1, s. 1-7.
- Misková, A. (1999): Postavení židů v první československé republice (Případ Německé university). In: Hoensch, J. K., Biman, S. a Lipták, L.: Emancipácia Židov - antisemitizmus - prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, v českých zemiach a na Slovensku, s. 99-110, SAV, Bratislava.
- Montgomery, S. M. (1996): Health and social precursors of unemployment in young men in Great Britain. *Journal of Epidemiology and Community Health*, č. 50, s. 415-422.
- Moran, E. (1979): Human Adaptability: An Introduction to Ecological Anthropology. Duxbury Press, Belmont.
- Mosse, W. E. (1987): Jews in the German Economy: The German-Jewish Economic Élite 1820-1935. Clarendon Press, Oxford.
- Mráz, B. a Neubert, L. (1983): Karlovy Vary. Panorama, Praha.
- Much, T. a Pfeifer, K. (2000): Svár bratří v domě izraelském. Židovstvo mezi fundamentalismem a osvícenstvím. Themis, Praha.
- Mullen, B. (1991): Group composition, salience, and cognitive representations: The phenomenology of being in a group. *Journal of Experimental Psychology*, č. 27, s. 297-323.
- Nebel, A., Filon, D., Brinkmann, B. et al. (2001): The Y Chromosome Pool of Jews as Part of the Genetic Landscape of the Middle East. *American Journal of Human Genetics*, č. 69, s. 1095-1112.
- Neisser, U. (1997): Rising scores on intelligence tests. *American Scientist*, č. 85, s. 440-147.
- Nesládková, L. (1999): Sociální profil Židů v průmyslovém městě. In: Tomaszewski, J. a Valenta, J.: Židé v české a polské společnosti., s. 37-44, Universita Karlova, Praha.
- Nesládková, L. a Dokoupil, L. (1997): Židovská minorita na Moravě a její sluzebnictvo v době utváření moderní společnosti (1869-1938). *Historická demografie*, č. 21, s. 149-174.
- Nosek, B. a Krejčová, H. (1995): Židé v českých zemích. Victoria Publishing, Praha.
- Novák, T. (2000): Trauma holocaustu ve druhé a třetí generaci. *Psychologie dnes*, č. 3, s. 14-15.
- Nyborg, H. (1994): Hormones, Sex, and Society. Praeger, Westport.
- Olejár, F. (1972): Formovanie psychických zvláštností výchovně zanedbaných dětí. ŠPN, Bratislava
- Paládi-Kovács, A. (1996): Ethnic Traditions, Classes and Communities. Institute of Ethnology. Hungarian Academy of Sciences, Budapešť.
- Parkes, J. (1976). The Jew in the Medieval Community. Hermon Press, New York.
- Patai, R. (1977): The Jewish Mind. Charles Scribner's Sons, New York.

- Patai, R. a Patai, J. (1989): *The Myth of the Jewish Race*. Wayne State University Press, Detroit.
- Payling, S. J. (1992): Social mobility, demographic change, and landed society in late medieval England. *Economic History Review*, č. 45, s. 51-73.
- Pearson, R. (1996): *Heredity and humanity: Race, eugenics, and modern science*. Scott-Townsend, Washington.
- Pebbley, A. R. a Westoff, C. F. (1982): Women's sex preferences in the United States: 1970 to 1975. *Demography*, č. 19, s. 177-190.
- Peterson, S. M. (1997): Are young black men really less willing to work? *American Sociological Review*, č. 62, s. 605-613.
- Phelps, M. T. (1993): An Examination of Lynn's Evolutionary Account of Racial Differences in Intelligence. *Mankind Quarterly*, č. 3, s. 295-308.
- Pieterse, J. (1992): *White on Black: Images of Africa and Blacks in Western Popular Culture*. Yale University Press, New Haven.
- Pincon, M. a Pincon-Charlot, M. (2001): Sur la piste des nantis. *Le Monde Diplomatique* (září).
- Pitlíková, J. (1994): Sovětský svaz a národnosti. *Demografie*, č. 4, s. 284-289.
- Podhoretz, N. (1995): In the matter of Pat Robertson. *Commentary* 100 (srpen), s. 27-32.
- Pound, J. E. (1972): An Elizabethan census of the poor. *Historical journal*, č. 7, s. 142-160.
- Price-Williams, D.R. a Ramirez, M. (1974): Ethnic differences in delay of gratification. *Journal of Social Psychology*, č. 93, s. 23-30.
- Prost, A. a Vincent, G. (1993): *Geschichte des privaten Lebens*. S. Fisher Verlag, Frankfurt am Main.
- Průcha, J. (1997): *Moderní pedagogika. Věda o edukačních procesech*. Portál, Praha.
- Rabušic, L. (2000): Koho Češi nechťejí? O symbolické sociální exkluzi v české společnosti. In: *Sociální exkluze a nové třídy*. *Sociální studia* 5, s. 67-85, Masarykova univerzita, Brno.
- Rapaport, L. (1997): *Jews in Germany after the Holocaust. Memory, Identity and Jewish-German Relations*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Rataj, J. (1999): Český antisemitismus v proměnách let 1918-1945. In: Tomaszewski, J. a Valenta, J.: *Židé v české a polské společnosti*, s. 45-64, Universita Karlova, Praha.
- Reed, S. C. a Anderson, V. E. (1973): Effects of changing sexuality on the gene pool. In: La Cruz, F. F. a LaVeck, G. D.: *Human sexuality and the mentally retarded*. Brunner-Mazel, New York.
- Retherford, R. D. a Sewell, W. H. (1988): Intelligence and family size reconsidered. *Social Biology*, č. 35, s. 1-40.
- Retherford, R. D. a Sewell, W. H. (1991): Birth order and intelligence: Further tests of the confluence model. *American Sociological Review*, č. 56, s. 141-158.
- Reynolds, V. a Tanner, R. (1983): *The biology of religion*. Longman, London.
- Reynolds, V. a Tanner, R. (1995): *The social ecology of religion*. Oxford University Press, New York.
- Ridley, M. (1999): *Červená královna. Sexualita a vývoj lidské přirozenosti*. Mladá fronta, Praha
- Ridley, M. (2000): *Původ ctností. O evolučních základech a zákonitostech nesobecného jednání člověka*. Portál, Praha.

- Ridley, M. (2001): *Genom. Životopis lidského druhu v třidvaceti kapitolách*. Portál, Praha.
- Richter, H. (1942): *Talmud a Šulchan Aruch v nežidovském zrcadle*. L. Mazáč. Praha.
- Romové v České republice (1945-1998). Socioklub, Praha, 1999.
- Rosa, P. de (1997): *Temné papežství*. ETC Publishing, Praha.
- Rose, S., Kamin, L. a Lewontin, R. (1984): *Not in Our Genes*. Pantheon, London.
- Ross, E. A. (1914): *The Old World and the New: The Significance of Psat and Present Immigration to the American People*. Century, New York.
- Roth, C. (1974): *A History of the Marranos*. Schocken Books, New York.
- Roth, P. (1992/1967): *Portnoyův komplex*. Odeon, Praha.
- Rothman, S. a Lichter, S. R. (1982): *Roots of Radicalism: Jews, Christians, and the New Left*. Oxford University Press, New York.
- Rowe, D. C. (1986): Genetic and environmental components of antisocial personality: A study of 265 twin pairs. *Criminology*, č. 24, s. 513-32.
- Rozenblit, M. L. (1991): Social Mobility and Ethnic Assimilation in the Jewish Neighbourhoods of Vienna, 1867-1914. In: Dotterer, R., Moore, D. D. a Cohen, S. M.: *Jewish Settlements and Community in the Modern Western World*, s. 39-55, Susquehanna University Press, Selinsgrove.
- Rucker, L. (2001): *Stalin, Izrael a Židé*. Rybka Publishers, Praha.
- Ruppín, A. (1913): *The Jews of To-day*. G. Bell a Sons, London.
- Rushton, J. P. a Bogaert, A. F. (1987): Race differences in sexual behavior. Testing an evolutionary hypothesis. *Journal of Research in Personality*, č. 21, s. 529-551.
- Rushton, J. P. (1989): Genetic similarity, human altruism, and group selection. *Behavioral and Brain Sciences* č. 12, s. 503-559.
- Rushton, J. P. a Ankney, C. D. (1996): Brain size and cognitive ability: Correlations with age, sex, social class, and race. *Psychonomic Bulletin and Review*, č. 1, s. 21-36.
- Rushton, J. P. (1997a): *Race, Evolution, and Behavior. A Life History Perspective*. Transaction Publishers, New Brunswick.
- Rushton, J. P. (1997b): Race, intelligence, and the brain: The errors and omissions of the „revised“ edition of S. J. Gould's *The Mismeasure of Men* (1996). *Personality and Individual Differences*, č. 1, s. 169-180.
- Růžička, V. (1923): *Biologické základy eugeniky*. F. Borový. Praha.
- Rychtaříková, J. (1999): Sociální a biologické faktory kojenecké úmrtnosti. *Demografie*, č. 2, s. 95-104.
- Sack, J. (1997): *Oko za oko. Neznámá historie židovské msty na Němcích v roce 1945*. Votobia, Praha.
- Saetz, S. B. (1985): Eugenics and the Third Reich. *The Eugenics Bulletin*. www.ziplink.net.
- Sachar, H. M. (1992): *A History of Jews in America*. Alfred A. Knopf, New York.
- Sandmann, A. (2002): *Vatikánská spojka. Heslo božích bankéřů zní: Mafie, vraždy, finanční machinace*. *Týden*, (č. 23, s. 62-63.
- Sarnoff, I. (1951): Identification with the aggressor: some personality correlates of anti-semitism among Jews. *Journal of Personality*, č. 20, s. 199-218.
- Sauer, J. (2002): *Soužití Čechů a Vietnamců provázejí spory*. *Lidové noviny*, 19. října, s.3.

- Scarr, S. a Weinberg, R.A. (1978): The influence of family background on intellectual attainment. *American Sociological Review*, č. 43, s. 674-692.
- Segal, A. F. (1988): The costs of proselytism and conversion. In: Lull, D. J.: *Society of Biblical Literature 1988 Seminar Papers*. Scholar Press, Atlanta.
- Sekyt, V. (1998): Odlišnosti mentality Romů a původ těchto odlišností. In: Šišková, T.: *Výchova k toleranci a proti rasismu.*, s. 69-74, Portál, Praha.
- Shafarevich, I. (1989): Russophobia. *Nash Sovremennik* (Moskva) (červen-listopad), S. 167-192.
- Shahak, I. (1994): *Jewish History, Jewish Religion: The Weight of Three Thousand Years*. Pluto Press, London.
- Shahak, I. a Mezvinsky, N. (1999): *Jewish Fundamentalism in Israel*. Pluto Press, London.
- Shapiro, E. S. (1992): *A Time for Healing : American Jewry since World War II*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Shaywitz, S. E. a Shaywitz, B. E. (1988): Attention Deficit Disorder: Current Perspectives. In: Kavanagh, J. F. a Truss, T.J.: *Learning Disabilities: Proceedings of the National Conference*. Md: York Press.
- Schlesinger, A. M. (1992): *The Disuniting of America: Reflections on a Multicultural Society*. W. W. Norton, New York.
- Schulin, E. (1997): Židovská menšina ve Španělsku a Portugalsku v 15. a 16. století - nucená integrace, nebo vyhnanství. In: Martin, B. a Schulín, E.: *Židovská menšina v dějinách*, s. 78-101, Votobia, Praha.
- Silbiger, S. (2000): *The Phenomenon of the Jews: Seven Keys to the Enduring Wealth of a People*. Longstreet Press, Marietta, Georgia.
- Simon, H. A. (1991): Organizations and markets. *Journal of Economic Perspectives*, č. 5, s. 25-44.
- Simson, J. A. (1994): Adaptation and natural selection: A new look at some old ideas. *Behavioral and Brain Sciences*, č. 4, s. 634-636.
- Smooha, S. (1990): Minority status in an ethnic democracy: The status of the Arab minority in Israel. *Ethnic and Racial Studies*, č. 3, s. 389-413.
- Snow, R. E. (1995): Pygmalion and intelligence. *Current Directions in Psychological Science*, č. 4, s. 169-171.
- Snyderman, M. a Rothman, S. (1988): *The IQ Controversy, the Media and Public Policy*. Transaction Publishers, New Brunswick.
- Sober, E. a Wilson, D. S. (1998): *Unto Others. The evolution and psychology of unselfish behavior*. Harvard University Press, Cambridge.
- Sombart, W. (1928): *Die Juden und das Wirtschaftsleben*. Duncker a Humblot, München und Leipzig.
- Soukupová, B. (2000): *Česká společnost před sto lety. Identita, stereotyp, mýtus*. Pa-seka, Praha.
- Southwood, T. R. E. (1977): Habit, the temple of ecological strategies? *Journal of Animal Ecology*, č. 46, s. 337-366.
- Southwood, T. R. E. (1981): Binomic strategies and population parameters. In: May, R. M.: *Theoretical Ecology: Principles and Applications*. Sinauer Associates, Sunderland.
- Sowell, T. (1983): *Ethnic America: A History*. Basic Book, New York.
- Srb, V. (1997): Náboženské vyznání a demografické, sociálně ekonomické a kulturní charakteristiky obyvatelstva ČR. *Demografie*, č. 3, s. 191-202.

- Srnc, J. (1995): Postoje k etickým dilematům a hodnotové orientace. *Praktický lékař*, č. 1, s. 35-38.
- Stannard, D. E. (1996): The dangers of calling the Holocaust unique. *Chronicle of Higher Education* (srpen).
- Sternberg, R. J. (1998): *In Search of the Human Mind*. Harcourt Brace College Publishers, New York.
- Storch, D. a Mihulka, S. (2000): *Úvod do současné ekologie*. Portál, Praha.
- Sulloway, F. J. (1996): *Born to Rebel*. Pantheon Books, New York.
- Surbey, M. K. a McNally, J. J. (1997): Self-Deception as a Mediator of Cooperation and Defection in Varying Social Context Described in the Iterated Prisoner's Dilemma. *Evolution and Human Behavior*, č. 18, s. 417-435.
- Svobodová, J. (1994): *Zdroje a projevy antisemitismu v českých zemích 1948-1992. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*, Praha.
- Šerý, O. a Zvolský, P. (2001): Genetika alkoholismu I: Rodinné a adopční studie a studie dvojčat. *Česká a slovenská psychiatrie*, č. 7, s. 332-335.
- Šišková, T. (1999): Zkušenosti se vzděláváním dospělých Romů na nevládní úrovni po roce 1990. In: *Romové v České republice (1945-1998)*, s. 398-416, Socioklub, Praha.
- Šípek, A. et al. (1997): Výskyt vrozených vad v ČR v období 1988-1995. *Demografie*, č. 1, s. 13-20.
- Šmausová, G. (1999): „Rasa“ jako rasistická konstrukce. *Sociologický časopis*, č. 4, s. 433-446
- Štěchová, M. a Večerka, K. (1990): *Faktory ovlivňující kriminalitu mladistvých Romů*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha.
- Šotolová, E. (2001): *Vzdělávám Romů*. Grada Publishing, Praha.
- Švankmajer, M., Veber, V., Sládek, Z. a Moulis, V. (1996): *Dějiny Ruska*. NLN, Praha.
- Taylor, J. a Whitney, G. (1999): US. racial profiling in the prevention of crime: Is there an empirical basis? *Journal of Social, Political, and Economic Studies*, č. 24, s. 485-510.
- Teitelbaum, S. (1965): Conversion to Judaism: Sociologically speaking. In: Eichorn, D. M.: *Conversion to Judaism: A History and Analysis*. KTVA Publishing House, New York.
- Ternon, Y. (1997): *Genocidy XX. století*. Themis, Praha.
- Teplickij, V. (1997): *Ivrej v istorii šachmat*. Interpresscenter, Tel-Aviv.
- Torrey, E. F. (1992): *Freudian Fraud: The Malignant Effect of Freud's Theory on American Thought and Culture*. HarperCollins, New York.
- Triandis, H. C. a Triandis, L.M. (1960): Race, social class, religion and nationality as determinants of social distance. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, (. 61, s. 110-118.
- Triandis, H. C. (1991): Cross-cultural differences in assertiveness/competition vs. group loyalty/cohesiveness. In: Hinde, R.A. a Groebel, J.: *Cooperation and Prosocial Behaviour*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Trivers, R. I.. (1971): The Evolution of Reciprocal Altruism. *Quarterly Review of Biology*, č. 4, s. 35-57.
- Tygart, C. E. (1991): Juvenile delinquency and number of children in a family. *Youth and Society*, č. 22, s. 525-536.
- Týden*, 5/2002, s. 36-39. Petr Skočdopole: Čekání na rabbiho Löwa. (Rozhovor s Tomášem Jelínkem).

- UNAIDS (1999). AIDS epidemic update: December 1999. United Nations Program on HIV/AIDS, New York.
- Unz, R. K. (1998): Some minorities are more minor than others. *Wall Street Journal* (16. listopad).
- U. S. Bureau of the Census, Population Projections of the United States by Age, Sex, Race, and Hispanic Origin: 1995 to 2050 (Washington: U. S. Government Printing Office, 1996).
- van den Berghe, P. L. (1997): Rehabilitating stereotypes. *Ethnic and Racial Studies*, č. 1, s. 1-16.
- van der Dennen, J.M.G. (1987): Ethnocentrism and in-group/out-group differentiation. In: Reynolds, V., Falger, V. a Vine, I.: The Sociobiology of Ethnocentrism. Evolutionary Dimensions of Xenophobia, Discrimination, Racism and Nationalism, s. 1-47, The University of Georgia Press, Georgia.
- van der Dennen J. M. G. (1995): The Origin of War. The Evolution of Male-Coalitional Reproductive Strategy. Origin Press, Groningen.
- van Dusen, K. T., Mednick, S. A., Gabrielli, W. E. a Hutings, B. (1983): Social class and crime in an adoption cohort. *Journal of Criminal Law and Criminology*, č. 74, s. 249-269.
- Večerka, K. (1999): Romové a sociální patologie. In: Romové v České republice (1945-1998), s. 417-446, Socioklub, Praha.
- Vining, D. R. (1982): On the possibility of the re-emergence of a dysgenic trend with respect to intelligence in American fertility differentials. *Intelligence*, č. 6, s. 241-264.
- Vining, D. R. (1986): Social versus reproductive success: The central theoretical problem of human sociobiology. *Behavioral and Brain Sciences*, č. 9, s. 167-216.
- Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Nakladatelský dům OP, 1996, Praha.
- Von Henting, H. (1948): The Criminal and His Victim. New Haven: Yale University Press.
- Webber, J. (1997): Jews and Judaism in contemporary Europe: religion or ethnic group? *Ethnic and Racial Studies*, č. 2, s. 257-279.
- Weber, M. (1998/1925): Sociologie náboženství. Vyšehrad, Praha.
- Wehle, K.: The Jews in Bohemia and Moravia: 1945-1948. In: Dagan, A. (1984): The Jews of Czechoslovakia. Historical Studies and Survives. Vol. III., s. 499-530, The Jewish Publication Society of America, Philadelphia.
- Weinberg, R. A., Scarr, S. a Waldman, I. D. (1992): The Minnesota Transracial Adoption Study: A follow-up of IQ test performance at adolescence. *Intelligence*, č. 16, s. 117-35.
- Weiss, M. a Zinsmeister, K. (1996): When Race Trumps Truth in the Courtroom. In: Reynolds, G.: Race and the Criminal Justice System, s. 57-64, Center for Equal Opportunity, Washington D. C.
- Weiss, P. a Zvěřina, J. (2001): Sexuální chování v ČR - situace a trendy. Portál, Praha.
- Weiss, V (2000): Die IQ-Falle: Intelligenz, Sozialstruktur und Politik. Stocker, Graz.
- Wellings, K., Field, J., Johnson, A. a Wadsworth, J. (1994): Sexual Behavior in Britain. Penguin, London.
- Whitney, G. (1995): Glayde Whitney's address to the Behavior Genetics Association, *Mankind Quarterly*, č. 4, s. 327-342.
- Whitney, G. (1996): Review. *Contemporary Psychology*, č. 12, s. 1189-1191.

- Whitney, G. (1997): Raymond B. Cattell and The Fourth Inquisition. *Mankind Quarterly*, (1-2, s. 99-124.
- Williams, C. (1974): The Destruction of Black Civilization. Great Issues of a Black Race From 500 B. C. to 2000 A. D., Third World Press, Chicago.
- Wilson, J. Q. a Herrnstein, R. J. (1985): Crime and human nature. Simon a Schuster, New York.
- Wilson, O. E. (1993/1978): O lidské přirozenosti. NLN, Praha.
- Wilson, E. O. (1999): Konsilience. NLN, Praha.
- Wilson, D. S. a Sober, E. (1994). Reintroducing group selection to the human behavioral sciences. *Behavioral and Brain Sciences*, (4, s. 585-654.
- Wilson, W. J. (1996): When Work Disappears: The World of the New Urban Poor. Knopf, New York.
- Wistrich, R. (1993): Nacionalismus a antisemitismus v dnešní střední a východní Evropě, In: Antisemitismus v posttotalitní Evropě. Sborník z mezinárodního semináře o antisemitismu v posttotalitní Evropě., s. 32-45, Nakladatelství Franze Kafky, Praha.
- Wolf, J. (2000): Lidské rasy a rasismus v dějinách a současnosti. Universita Karlova, Praha.
- Wong, K. (1999): The Most Dangerous Occupations. *Scientific American*. č. 2, s. 47.
- Woodier, J. S. (1986): Sacred Survival : The Civil Religion of American Jews. Indiana University Press, Bloomington.
- Worthy, M. a Markle, A. (1970): Racial Differences in reactive versus self-paced sports activities. *Journal of Personality and Social Psychology*, č. 3, s. 439-443.
- Yallop, D. A. (1994): Ve jménu božím? Tajemná smrt třiatřicetidenního papeže Jana Pavla I. Knižní klub, Praha.
- Zbavitel, D. (1964): Boží, bráhmani, lidé. Čtyři tisíciletí hinduismu. ČAV, Praha.
- Zborowski, M. a Herzog, E. (1952): Life Is with People: The Jewish Little-Town of Eastern of Eastern Europe. International Universities Press, New York.
- Zebrowitz, L. A., Hall, J. A., Murphy, N. A. a Rhodes, G. (2002): Looking Smart and Looking Good: Facial Cues to Intelligence and Their Origins. *Personality and Social Psychology Bulletin*, č. 2, s. 238-249.
- Zmarzlik, H. G. (1997): Antisemitismus v německém císařství v letech 1871-1918. In: Martin, B. a Schulin, E.: Židovská menšina v dějinách, s. 230-250, Votobia, Praha.
- Zrzavý, J. (2002): Genocida a lidská přirozenost. *Vesmír*, č. 1, s. 29-35.
- Zuckerman, M. a Brody, N. (1988): Oysters, rabbits and people: A critique of „Race Differences in Behavior” by J. P. Rushton. *Personality and Individual Differences*, č. 9, s. 1025-1033.
- Zvolský, P. (1973): Genetika v psychiatrii. Avicenum, Praha.
- Zweig, F. (1959): The Israeli Worker. Heral a Sharon, New York.
- Zweig, S. (1981/1930): Léčení duchem. Odeon, Praha.
- Žejdl, J. (1997): Romové ve Výchovném ústavu pro děti a mládež v Boleticích nad Labem. In: Balvín, J.: Romové a dětské domovy (sborník). Hnutí R, Ústí nad Labem.

Petr Bakalář
TABU V SOCIÁLNÍCH VĚDÁCH

Typografická úprava: Ester Horváthová

Návrh obálky: Jiřina Vaclová

Vydalo nakladatelství Votobia Praha v Praze roku 2003

Digitalizace: Bratrstvo, www.bratrstvi.tk, 2008

ISBN 80-7220-135-2

TABU V SOCIÁLNÍCH VĚDÁCH

Teoreticky je věda ve volbě a plnění svých výzkumných úloh v zásadě svobodná a tato svoboda je zaručena ústavou - legitimuje se svým vztahem k pravdě a k hledání pravdy. Nemůžeme však přehlédnout skutečnost, že v některých dobách a společnostech se hledání pravdy zanedbává, potlačuje, ba dokonce zakazuje. To se může uskutečňovat státní, stranickou nebo náboženskými institucemi prováděnou cenzurou, nebo dále tzv. „státním výzkumem“...

...Studenti a potažmo většina populace je vystavována systematickému ovlivňování, které se, podle mého názoru, týká např. těchto oblastí:

1. Popírání genetických rozdílů mezi rasami, které se týkají kognitivních schopností a problémů osobnosti. Idealizace možnosti soužití jednotlivých ras a etnických skupin. Harmonická multietnická společnost je prezentována jako snadno dosažitelný ideál.
2. Prezentace antisemitismu jako psychiatrické poruchy a idealizace judaismu jako eticky vyššího systému („světla národů“).
3. Diskreditace eugeniky jako způsobu myšlení, který vede ke koncentračním táborem a genocidám.

Cílem této knihy je prezentovat názory, které zmíněné tři teze problematizují. To neznamená, že se vším, co je zde uvedeno, bezvýtku souhlasím. Pokládám ale za užitečné, aby se čtenáři s názory zde uvedenými seznámili a vytvořili si svůj vlastní názor.

VOTOBIA
P R A H A

ISBN 80-7220-135-2

9 788072 201358